
ТАВБА

Набижон Хошимов

Тошкент 2013

Яқин тарихимизда жамиятда чирмовиқдай кенг тарқалган илатлар халқимизнинг тинкасини қуритган эди. Асардаги воқеалар асосан мустабид шўро тузуми даврида бўлиб ўтади. Омонулла образини Хўжа Насриддин, Алдаркўса, Остап Бендер, Юрий Деточкин ва Хлестаковларга қийслаш мумкин. Баъзи характерли жиҳатлари улардан-да ошиб тушади. Бош қаҳрамон тазарру қилган "ТАВБА"ни ўқир экансиз, Сиз ҳам беихтиёр ҳаяжон билан "Тавба!" деб қўйсангиз ажабмас. Чунки Омонуллага ўхшаган шахслар ҳозир ҳам учраб туради.

Тақризчилар: Исломжон ЁҚУБОВ – Тошкент Давлат педагогика университети доценти, филология фанлари номзоди.

Эркин ХУШВАҚТОВ – Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ходими, драматург.

"ҒИЛДИРАГИ ТЕШИЛГАН" ЙИГИТ (Муқаддима ўрнида)

Ўша йили баҳор серёғин бўлди. Ўт-ўланлар қуёшнинг тафтида яйраб ўсишди. Болтавой аканинг томорқа ҳовлисини қуршаб турган гувала девор тағларида ҳам шўраю янтоқлар гуркираб барқ урди. Мўйсафид ёмғир сувларидан занглаб қолаёзган кетмонини қўлига олиб, уларни бир бошдан чопишга ҳозирланди. Аммо нигоҳи янтоқларнинг юза қисмида сап-сарик танаси чувалчанглардай чувалашиб ёпишиб ўсаётган чирмовиқларга тушди-ю, феъли айниди:

– Оббо, ярамаслар-ей, – деб қўйди чол ўзига ўзи гапириб. – Уларни тез юлиб олиб ташлаш керак. Бўлмаса, бутун экин-тикинни хароб қилади.

– Ҳой, Мафтуна!

Туфлисини тозалаганча ишга кетишга ҳозирлик кўраётган қизи "Хувв!", дея овоз берди.

– Онангга айт, манави чирмовиқларни тез юлиб ташласин!

– Ойим ҳозир овқат қияптилар-ку!

– Шунақами? Майли-майли, – деб қўйди мўйсафид ва ўзича ғудраниб сўкиниб чирмовиқларни юла кетди.

Шу маҳал кўчадан бир бегона кишининг "Ҳой, мулла ака! Ким бор!.." деб чақирган овози келди.

– Отажон, сизни биров чақиряпти, шекилли! – кичқирди Мафтуна.

– Мана, ҳозир! – деди мўйсафид ва кетмонини бир четга қўйди-да, томоғини маъноли қилиб чўзиб қириб олди. "Қизик, танишларим исмимни айтиб чақирарди, хойнаҳой бирор бегона бўлса кераг-ов", деган ўйда ҳовлидан салмоқланиб чиқиб кела бошлади.

Бу пайтда Мафтуна сумкачасини елкасига ила солиб, кўча эшикни очиб улгурганди. Эшик олдида башанг кийинган, бўйинбоғли, лекин кастюмининг енги шимарилган, истараси иссиқ, ўттиз-ўттиз беш ёшлардаги келишган шаҳарлик бир йигит жилмайиб турарди.

– Ассалому алайкум, узр, сингилжон. Ғилдирагим қурғур шу ерга келганда тешилиб қолса, денг. Уни алмаштириб, мундоқ қарасам, қўлни чайиб олишга сув йўқ экан, – деди у шоша-пиша.

– Келинг, меҳмон ака, ассалому алайкум. Ичкарига кира қолинг, отам борлар. Обдастамизда илиқ сув бор, бемалол.

Йигит оддий миллий кийимлари қадди-қоматига ярашиб турган қизнинг жамолига бир оз маҳлиё бўлиб, юраги "жизз" этиб кетди. Анчадан буён ўзини бунчалар сархуш сезмаганди. Қиз яна бир бор "Отажону-у!" деб кичқирди.

– У кишини овора қилмай қўяқолинг, ўзим... – деди шаҳарлик йигит.

Ичкаридан отахоннинг "Мана, кетяпман!" деган овоз келди.

– Узр, мен ишга кетаётгандим-да, – деди қиз ҳам ўзини ноқулай сезиб.

– Майли-майли. Сўраганнинг айби йўқ, хизматингиз қайси томонда?

– Қўшни қишлоқда. Мактабда дарс бераман.

– Бир оз тўхтаб турсангиз, йўл-йўлакай ташлаб ўтиб кетардим. Лой кечиб юрасизми,– деди йигит, гўё ушлаб олган балиғини кўйиб юборгиси келмаган овчидек шошилиб.

Қиз мулойим жилмайди. Жилмаганида кулдиргичлари ўйнаб, шахло кўзлари шодланиб кетди. Бу ризолик аломати эди.

– Майли, ундай бўлса юринг, ўзим... – деди қиз секингина ва меҳмонни ичкарига бошлади.

Бу пайтда қизнинг онаси Ҳури хола ҳам "Меҳмон ким экан?" дегандек ошхонадан чиқиб келганди. Кампирнинг кўли ун юки бўлиб, угра оши пишираётганди. Чоли бу овқатни хуш кўради. Юмшоққина, қатиклаб ичсанг, тез хазм бўлармиш.

Болтавой ака башанг кийинган меҳмонни кўриб қаддини тезлатди. Негадир "Ҳойнаҳой, бирор янги депутатлардан бири бўлса кераг-ов", деган ўйга борганди.

– Келсинлар, кираверсинлар! Ҳой, Ҳури, тез меҳмонга қаранглар! – деди у узоқдан буйруқ бериб. – Опчиқ кўрпачангни!

Ҳури хола кўлини сочиқ билан арта-арта зудлик билан ичкари томон ошиқди ва сўрига янги якандозлардан сола бошлади. Мафтуна бўлса кўлида янги сочиқ ва обдаста билан меҳмонга пешвоз чиқди.

– Ассалому алайкум, отахон. Ҳорманг энди!

– Саломат бўлинг! Ие, келинг, меҳмон, – деди мўйсафид ва сўрашмоқ учун кўлини узатмоқчи бўлган эди ҳамки, унинг "банд"лигини кўриб билагидан аста тутган бўлди.

– Кўчаларингиз жуда ўнқир-чўнқир, сув, лой экан. Шу ерга келганимда ғилдирак курғур тешилиб қолса бўладими. Уни алмаштириб, мундоқ қарасам, кўлни ювгани сув йўқ. Шу маҳал уйингиздан қизингиз чиқиб қолдилар. У киши бизникига кира қолинг, отам борлар, обдастамизда сиз учун сув топилади, деб қолдилар. Шунга... – деди меҳмон қуйилаётган илиқ сувда кўлини ҳузур қилиб чайқаркан.

– Жуда яхши қилибсиз-да. Бу обдастамиз ўзи жуда хосиятли-да. Унда ҳақиқатдан ҳам сизга ўхшаган азиз меҳмонлар, покиза инсонлар қўл ювишади, – деди мўйсафид мактаниб..

– Э, шунақами... Раҳмат, синглим, илоҳим ниятингизга етинг.

– Арзимади, – деди Мафтуна илтифот қилиб.

– Қани, сўрига марҳамат қилсинлар-чи, меҳмон, – деди мўйсафид тавозе билан.

– Ие, қанақа бўларкин-а? Ҳай, майли, бир дуо қилинг, отахон.

Улар ўтириб фотиҳа қилишди.

– Хуш келибсиз, меҳмон!

– Хушвақт бўлсинлар. Қалай, бардам-бакувват юрибсизми? Тинч ўтирибсизларми?

– Раҳмат, худога шукур. Мафтуна, тез чойга қараворинглар-чи.

– Хўп бўлади, отажон, – деди Мафтуна ва ошхона томон йўналди.

– Э, йўқ, чойни бошқа сафар... – деди шошиб меҳмон йигит.

– Келинг, меҳмон, хуш келибсиз, – деди шу маҳал эшикда аввал бир оз боши кўриниб, сўнгра бутун бўйи-баста билан ийманибгина пайдо бўлган Ҳури хола. У хонтахта устига дастурхонни тезлик билан ёзиб қўйди.

– Овора бўлманг, уринманг, хола. Раҳмат, энди мен борай...

– Вой, угра ошим тайёр-а, насибангизни ташлаб кетманг-да, энди... – деди аёл бўш келмай.

Бу пайтда Мафтуна чой олиб келди-да, уни пиёлаларга қуйиб, келинчаклардай тавозе билан узатди. Чойни хўплашга улгурмасларидан, бир косадан овқат қуйиб келинди. Дастурхонда бир коса қатик ва аччиқ қалампир ҳам пайдо бўлди.

– Қани, нондан олинг-чи, ўғлим. Лекин бу ўзимизнинг жайдари бугдойдан, тегирмонда торттириб келганман, қорароқ-да, кўнглингизга келмасин тагин, – деди мезбон отахон кулиб.

Меҳмон иложсиз косани қўлга олиб овқатдан ичган бўлди, нондан тишлади.

– Узр, меҳмон, хотин қурмағур гўштсиз овқат қилибди. Айбга буюрмайсиз-да, гўшт одамни тез қаритармиш...

Меҳмон мўйсафиднинг самимий инсон эканлигиданми ёки гаплари ҳақиқатлигиданми, завқланиб иштаҳаси очилиб кетди.

– Қатикдан кўпроқ кўшиб олсинлар, қани, шунда гўштсизлигиям билинмайди.

Меҳмон шундай қилди. Қатикни яхшилаб аралаштириб уни татиб кўрди.

– Ҳа-ҳа, ростданам жуда хушхўр бўлипти.

– Қалампирдан ҳам эзиб-эзиб олсинлар. Шунда янада таъм киради.

Эркаклар кулишди. Ҳури хола билан Мафтуна ҳам уларни бир четда жилмайиб кузатиб туришарди.

– Жуда мазали бўпти. Мен чиндан ҳам бундай хуштаъм овқатни умримда емагандим.

– Ҳа, – деди мўйсафид ўйчан. – Инсон гўштсиз, овқатсиз, оч-юпун ҳам яшай олади. Сабр-тоқат қилади, лекин адолатсизликка чидай олмайди... Қаранг, уйимизнинг аҳволини, юртимизнинг ҳамма жойида ободончилик, маъмурчилик бўлаётган бўлсаю, бизнинг кўча... яхшиям ўзингиз кўрдингиз. Туманимиз раҳбарлари эса тухум босиб ўтираверишса, одамга жа алам қиларкан-да.

– Ҳа, йўлларинг жуда ёмон экан. Кўчада сув ҳам йўқ.

– Кўча тугул, уйда ҳам ичгани сув йўқ. Уни ҳар куни икки чакирим наридан, дренаж сувидан ташиб олиб келамиз.

Меҳмон хижолат бўлиб кетди. Ўзини ноқулай сезиб:

– Ие, унда узр, мен билмай...

– Э, сиз кўнглингизга олманг. Меҳмонлар учун бу муқаддас обдаста ҳеч қачон қуруқ турмайди.

– Нега уни "муқаддас" дейсиз? – Сўради меҳмон эски мис идишга бир бор кўз кирини ташлаб оларкан.

– Бу бизнинг оиламиз учун муқаддас ҳисобланади. Бобомнинг бобосидан қолган-да.

– Бу, тахминан неча йил дегани?

– Тахминанми? 400–500 йил бўлар-ов. Айтишларича, буни Бобурийлар хизматида бўлган катта бобомиз Ҳиндистондан олиб келган эканлар.

Меҳмон обдастани қизиқиб қўлига олиб гир айлантириб кўрди.

– Эҳ-ҳа, ҳақиқатан антиқа, ноёб нарсасига ўхшайди. Бунингизни уйга олиб кириб қўймайсизми? Жа қиммат турса керак-а?

– Менимча, бу бебаҳо. Чунки бобокалонимиз бу обдаста хонадонимизга фақат қут-барака олиб келишини, ҳар даврнинг ҳалол-покиза инсонларинигина ўзига чорлашини, уларга доимо эгилиб сув қуйиб хизмат қилишини ният қилган эканлар. Бундан қўл ювган инсонларнинг юрагига фақат яхшилик сингармиш, нопок, кўнгли қинғирлар бўлса, покланармиш. Мана, сиз ҳам кўринишингиздан ҳалол, пок инсонга ўхшаб турибсиз, меҳмон.

Меҳмон чолни тингларкан, нозик, оппоқ бармоқлари негадир титраётганини ҳис қилиб безовталаниб қолди.

– Ш-шунақа денг... – деди у ўйчан. – Бўпти, бўлмасам, мен энди борай. Исмим Омонулла. Қизингиз ҳам ишдан кеч қолмасинлар. "Ўзим йўл-йўлакай ташлаб ўтиб кетаман", деб у кишини йўлдан қайтарувдим.

– Э, шунақами? Йўлингиз тушганда киринг. Дўппидай ош дамлаб бераман, хўпми?

– Раҳмат, – деди Омонулла ва кассасидан ташрифно-масини чиқариб бераркан. – Манави менинг манзилим, бирор хизмат бўлса ҳам бемалол айтаверасизлар.

– Э, биз шаҳарга нимагайм борардик, ўғлим. Энди бунга ҳожат қолмади. Деҳқончилик маҳсулотларимизни олиб-сотарларнинг ўзлари томорқамиздан арзимаган чойчакага олиб кетишяпти, – деди мўйсафид хўрсиниб, кейин яна қўшиб қўйди: – Буларнинг барига чидаса бўлади, лекин болаларга жуда қийин бўляпти-да.

– Нега энди, отахон?

– Шу десангиз, қишлоғимизда мактаб йўқ. "Ҳеч бўлмаса бошланғич синфлар учун қуриб беринглар", деб арз қилмаган жойим қолмади. Туманимиз амалдорлари "Хўп-хўп" дейишади-ю, қоринларини қашлашдан нарига ўтишмайди. Уларнинг бири кетиб яна бошқа шунақаси келавераркан. Худди машинангизнинг ғилдирагига ўхшаб алмашаверишаркан. Лекин маҳалла-қўй, халқ ўз ўрнида қолаверади-да, – дея ҳамон куюниб сўзларди мўйсафид. – Қани энди бу дунёда уларни инсофга чакириб қўядиган бирор мард одам топилсайди...

Омонулла чолнинг эзмалигига чек қўйгиси келдими, ҳар ҳолда, гапни бошқа мавзуга бурмоқчи бўлди:

– Лекин чойингизга гап йўқ. Жа ширин экан.

– Ҳа, қумғонники-да, ўчоқда қайнаган.

– Ие! – деб юборди Омонулла ажабланиб. – Газ ҳам йўқми?

– Газ қаёқда, тезакни таппи қиламиз.

– Э-ҳа. Унда тараққиётдан буткул узилиб қолибсизлар-ку, а?

Омонулла теварак-атрофига разм солди. Пастқам лойсувоқ уй, устки қисми нураб тушаётган гувала деворларга кўзи тушиб, чиндан ҳам ачиниб кетди.

– Отахон, сизга бир гап айтайинми? Шу пайтда калламга бир холис ният келиб қолди-да, нима дедингиз? – деб сўради у беихтиёр.

– Ҳа, бемалол, меҳмон.

– Мана, ғилдирагим баҳонаи сабаб бўлиб, сиз билан танишиб қолдик, жуда хурсандман. Дастурхонингиздан туз тотдим, қадимий обдастангизда қўл ювдим, покландим. Худо хоҳласа, қишлоғингиз муаммоларини ҳал қилишда қўлимдан келганича ўз ёрдамимни аямайман. Қани, энди бир дуо қилсинлар!

Болтавой ака дуога қўл очди:

– Қани омин, юртимиз ҳамиша тинч-осойишта бўлсин! Ризқимизга, умримизга худойим баракасини бераверсин. Кимки, нимаики яхши ният қилган бўлса, ниятига эришаверсин! Оллоҳу акбар! Хуш келибсиз, азиз меҳмон!

Омонулла ўридан туриб қуллук қиларкан, мўйсафид чакқонлик билан обдастани яна ўз қўлига олди. Мафтуна бўлса ширин жилмайиб, сочиқ ҳозирлади.

– Ўзларидан бўлсин, қани. Мен қуя қолай, – деди Омонулла обдастага ёпишиб.

– Йўқ-йўқ, сиз азиз меҳмонимизсиз, менинг қўлим табаррук-да.

– Қани, бўлмаса, табаррук қўлларида-а... – деди йигит ниҳоят таслим бўлиб.

– Бисмиллоҳир раҳмонир роҳим, мартабангиз бундан-да улуғ бўлсин, илоҳим.

– Ҳа-ҳа, раҳмат, – деди меҳмон илжайиб.

Мафтуна ийманиб сочиқни узатди. Энди Омонулла обдастани ўз қўлига олиб, отанинг қўлига ўзи сув қуйиб бера бошлади.

– Лекин обдастангизга гап йўқ. Уни эҳтиёт қилинг, отахон. Ҳозир нима кўп – ўғри, фирибгарлар кўп.

– Айтишларича, буни ҳаётда тўрт мартаба ўғирлаб кетишган экан. Лекин ўша олиб кетганларнинг бошига ҳар хил мушкул ишлар тушиб, тавба-тазарру билан яна уни қайтариб ташлаб кетишганмиш.

– Э-ҳа, бу мўъжиза-ку, отахон, – деди Омонулла чиндан ажабланиб идишни авайлаб жойига кўйиб қўяркан. – ...Хўп, раҳмат, яхши қолинглар бўлмасам. Қани, кетдик, сингилжон.

– Ҳа, бу қизимга қийин бўлди. Қўшни қишлоққа тушган эди. Касофат эри бемаъни чиқиб қолди. Ажралишди. Мана энди сарсон. Иш жойи ўша ёқда, ўзи бу ёқда... – деди ота афсусланиб.

– Ҳа, энди, қишлоғимизда мактаб бўлмаганидан кейин нима ҳам қила олардим... – деб қўйди Мафтуна ҳам қўнғироқдек қилиб.

Унинг сўзлари Омонулланинг дилини вайрон қилди. Йигит хонадон остонасидан гўё елкасига оғир юк ортиб олгандай қийинчилик ҳис қилиб чиқиб келди. Унинг қалби бу дунёда самимий инсонлар борлигидан фахр туйғуси билан лиммо-лим эди. У мўйсафид билан худди эски қадрдонлардек кучоқлашиб хайрлашди ва машинасига ўтираётиб гап қотди:

– Худо хоҳласа, ҳали мактаб ҳам, газ ҳам, сув ҳам бўлади, отахон. Ҳали кўрасиз, кўчангизга асфальт ҳам ётқизиб беришади. Ҳа, айтмоқчи, координатларингизни, яъни бу ернинг аниқ манзилини ёзиб берсангиз.

– Мен ёзиб бера қоламан, – деди Мафтуна ва "Газ-24" русумли машинанинг орқа ўриндиғига ўтирди-да, Омонулла узатган ён дафтарчасига қоралама қилиб берди.

– Хўп, сафарингиз беҳатар бўлсин, ўғлим, – деб Болтавой ака дуо қилиб қолди.

Орқадан Ҳури хола ҳам шошиб чиқиб келди. Машина ўрнидан оғир қўзғолди.

– Ҳа-а, жуда ўқимишли йигитга ўхшайди, – деди хола машина ортидан қўз узмай. – Лекин сиз унга қаёқдаги муаммоларингизни айтиб бошини тоза қотирдингиз-да, чол. Қизингизнинг турмушидан ажрашганини айтиб нима қилардингиз?

– Бекорга айтмадим. Кўрмайсанми? Ахир у туманимизнинг янги депутати бўлиши мумкин. Булар ўзи шунақа. Сайлов олдидан бир-бир қишлоқларни айланиб келишади-да, сайлов ўтганидан кейин қорасиниям кўрсатишмайди. Бунисиям бир келдию кетди-да.

– Ота-бобонгиздан қолган обдастангизнинг қудратини бир синаб кўрарканмиз-да энди, дадаси.

– Ҳа, албатта. Яхши ният қилаверайлик-чи, хотин. Мана кўрасан, қўнғлим бир нимани сезиб турибди, ҳали ҳаммаси яхши бўлади. Ёилдираги тешилган бу йигитда бир ҳислат борга ўхшайди. Мана кўрасан, у уйимизга яна келади. Манзилимизни бекорга ёзиб олмади, – деди Болтавой ака ишонч билан.

* * *

Омонулла машинасини қўлмақлардан эҳтиётлаб, рулни бошқариб бораркан, салон ойнасидан орқа ўриндикда ўтирган хушрўй чехрали бева жувонга ҳар замонда қўз қирини ташлаб қўярди. Аёл эса жимгина ташқарини кузатиб хаёлча борарди. "Яхши қиз экан. Бечора, ажралишган экан-да", деб қўйди у хаёлан ва Болтавой акани эслаб, мийиғида кулиб қўйди. У шундай содда, меҳмондўст, дилкаш инсонлардан таниш орттирганидан мамнун эди.

– Оббо, Болтавой ака-ей, – деб юборди у беҳосдан ҳаяжонини яшира олмай. Қиз бир чўчиб тушди. – Зап, отангиз бор экан-да, лекин.

– Ҳа, у киши жуда ажойиблар.

– Демак, бу ер нима деб аталади?

– Бошқўрғон тумани, Тошқўтон қишлоғи.

– Ҳа, оти сал ғалатиноқ экан. Туман ижроқўм раиси ким эди?

– Мирбадал ака Боқиевич.

– У киши қачон сайланганди?

– Икки йилдан ошиб қолди.

– Ёши нечада?
– Сиздақа. Туришиям сизга ўхшаб кетади. Сиз ўзи қанақа соҳада ишлайсиз?
– Мен ҳам давлат ишида-да, – деди мийиғида кулиб Омонулла.
– Эҳ-ҳа, унда бу ўнқир-чўнқир йўлларда, лой-тупроқ қишлоғимизда нима қилиб юрибсиз?
– Ҳа, шу ерда зонада бирга бўлган, ҳалиги... – дея тутилиб қолди йигит ва қовун тушириб қўйганини англаб қолди. – Э, йўғ-е, ҳалиги армияда бирга хизмат қилиб, зонани қўриқлаган ошнамникига келувдим, – деди базўр.
– Шунақами? "Зона" десангиз, юрагим "шувв" этиб кетди.
– Нега?
– Хўжайиним қамоқда-да.
– "Ажрашишган" дегандек бўлдилар, чамамда?
– Ҳа, шунақа бўлган. Эрим доим сафарда бўларди – "Камаз" хайдарди.
– "Дальнобойшик" денг.
– Ҳа-ҳа. Кейин билсам, Қозоғистонда уйланиб олибди. Уйга жуда кам келарди. Кейин бир ишқал иш қилиб узоқ муддатга қамалиб кетдилар. Кейин... менга талоқ хати юборибдилар.
– Оббо, муттаҳам-ей. Болаларингиз борми?
– Ҳа. Икки ўғлимиз бор, тўрт яшар, Ҳасан-Ҳусан.
– Улар хозир қаерда?
– Қайнонамникида. Энди уларниям олиб келмоқчиман.
– Опа-акаларингиз ҳам бордир?
– Бир опам, икки акам бор. Акаларим сизга ўхшаб шаҳарлик бўлиб кетишган. Қишлоққа ҳеч келгилари келмайди. "Яшашга шароит йўқ", дея нолишгани нолишган. Мен кенжа қизман.
– Ҳа. Ҳаёт шунақа экан-да. Бу ёғини сўрасангиз, бизнинг тақдирларимиз ҳам ўхшаб кетаркан. Мен ҳам хотиндан куйган қулларданман. Биз ҳам ажрашганмиз, сўққабошман.
– Нима сабабдан?
– У тиллафуруш эди. Бойликка ўч, очкўзлиги бошига етди. Хориждан кўп миқдорда ноқонуний товар олиб келаётиб, қўлга тушиб қолди. Ўша ёқда уни суд қилиб қамашди. Ҳеч нима қила олмадим. Кейин билсам, менга хиёнат ҳам қилиб юраркан, – деди Омонулла чуқур хўрсиниб. – Гапираман десам, гап кўп, – деди қисқа қилиб. – Мана баҳонаи сабаб, танишиб олдик. Шаҳарга тушиб қолсангиз, кўнғироқ қилинг, хўпми? Хизмат бўлса, бемалол айтаверинг.
– Хўп, раҳмат. Омон бўлинг, – деди Мафтуна майин табассум қилиб.
У машинадан тушиб қоларкан, Омонулла негадир юрагининг бир бўлагини шу ерда қолдириб кетаётгандек ҳис қилиб, алланечук бўлиб кетди.
Мактаб дарвозаси томон бораркан, аёлнинг қўш кокиллари гўё хиром этаётгандек ўйноқларди. Омонулла беихтиёр унинг ортидан тикилиб қолди. "Яхши жувон экан. Ҳали бахти очилмаган кўринади. Қани энди менга шунақаси насиб қилса эди... – деди у хаёлан ва машинани беихтиёр ўрнидан қўзғотди. Мафтуна ортига яна бир бора қараб, қўл силкиб қўйди. – "Ишларимни бир ёқли қилиб олай. Мен албатта сизни қидириб келаман, Мафтуна", деб қўйди йигит ўз-ўзига ваъда берган бўлиб.
Бошқўрғонлик зонадош дўсти Собирнинг илтимосига кўра унинг уйидан хабар олган Омонулла машинани ғизиллатиб бораркан, ўзининг ҳаёти ва тақдири ҳақида чуқур ўйга толди. Ҳаш-паш дегунича, ёши ҳам бир жойга бориб қолибди. Дунёга келиб нима орттирди ўзи? На оиласи, на фарзанди бор. Тўғри, пули етарли, лекин бахтиёр эмас. Эҳ-хе, ҳаётимда не-не боши очик беваларни кўрдим, аммо Мафтуна уларга ўхшамас экан...

У сигаретани тутатаркан, ҳозирда бошқа бир шўрпешонага турмушга чиқиб кетган биринчи хотини, бевафо Зиёда ҳақида эслади.

БЕВАЛАР ОВИ

Омонулла болалигидан дастлаб қишлоқда, сўнгра шаҳардаги холасиникида кийинчилик билан улғайди. Онаси Кибриё шаҳардан қишлоққа турмушга чиққан жуда соҳибжамол аёл эди. У колхоз фермасида сут соғувчилик қиларди. Кунлардан бир куни уларнинг фермасида ўтказилган вилоят кўргазмали семинарига Марказқўмдан келган комиссия таркибидаги бир нуфузли амалдорнинг назарига тушиб қолади. Кўп ўтмай уни халқ депутатлари маҳаллий кенгашига депутат қилиб сайладилар. Сўнгра республикага, кейин, Москвага депутат қилиб олиб кетдилар ва ўша ёқларда бутунлай қолиб кетди...

Хиёнат ўтида куйиб-ёниб, қон босими ошиб кетган отаси Жўравой ака оғир дардга чалиниб қолди. Чунки у аёлини жуда севарди. Саккиз ёшли Дилдора ва беш яшар Омонуллалар ўшанда бемор ота қўлида қолиб кетишди. Бевафо она уларни ташлаб кетди. Уч йил ўтгач, Жўравой ака қазо қилди. Улар Тошкентдаги бева холалари Ёркинойнинг қўлида улғайишди. Ёркинойнинг ҳаёти ўзига яраша эди. У кашта тикиб кун кечирарди. Кейинроқ Бадалбой исмли сўққабош кекса бир амалдор кишига турмушга чиқди. Лекин у "ичкуёв" бўлиб келиб олди. Чунки унинг ажрашган хотини ўз уйидан чиқариб юборганди. Кўп ўтмай, тақдир уни Бадалбойдан ҳам айирди. Партиядан ўчирилиб, қораланди ва Ёркинойнинг ақли етмайдиган қандайдир бир қилмиши учун олти йиллик қамоқ жазосига ҳукм қилинди. У қамалгач, Ёркиной ўғил фарзанд кўрди. Оилани боқиш, пул топиш юмушлари ўн яшар Омонулла зиммасига юкланди. У бозорда ҳаммоллик қиларди. Кейинроқ маҳалладаги нонвойга шогирд тушди ва тунлари ҳам меҳнат қилди. Мактабдаги ўқишлари ўлда-жўлда бўлиб кетди. Саккиз йиллик мактабни аранг тамомлади ва кейинроқ ҳайдовчилик курсида ўқий олди, холос. У опаси Дилдорани тезроқ турмушга узатиш ёки ўзлари учун бирор уй-жой сотиб олиш, иложи бўлмаса, қишлоқдаги отасидан қолган эски ҳовлига кўчиб кетиш ҳақида кўп ўйларди.

Кўп ўтмай, Дилдоранинг қўлини сўраб совчилар кела бошлашди. Ёркиной бор йиққан-терганини жиянига сеп қилиб, ҳали ёш бўлса-да, уни турмушга узатишга қарор қилди. Дилдорани хотини ўлган ёши каттароқ бир йигитга беришди. Кичикроқ тўйни ҳам ўтказиб, анчагина хотиржам бўлиб қолишган ҳам эдики, Бадалбой қамокдан касалванд аҳволда қайтиб келди. У жуда асабий ва инжиқ бўлиб қолганди. Сал ноўрин гапга қўлига тушган нарсани олиб отиб юборар, унга нисбатан қилинган ноҳақликлар учун бўралатиб сўқинарди. Аммо каттароқ бўлиб қолган арзанда ўғилчаси Нортой унга далда бўлар ва уни баъзан эркалаб, ўз ташвишларини бир оз унутарди. Омонуллани бўлса негадир хуш кўрмасди ва уни тезроқ уйланиб, қишлоғига кўчиб кетишга даъват қилаверади.

Омонулла истарали, норғул йигит бўлиб улғайди, бироқ оилавий ночорлик, поччанинг зуғумлари, унинг ичкиликка ружу қўйгани ҳиқилдоғига келди ва туну кун қандай қилиб кўпроқ, осонроқ пул топиш ҳақида ўйлайверадиган бўлди.

Кунларнинг бирида у ўз ўртоқларидан қишлоқдан келган, бир талаба йигитнинг тезда бойиб кетгани ва ҳозирда машина ҳам миниб юргани ҳақида эшитиб қолди. Эмишки, ўша талаба йигит бир бойвучча, ўзига тўқ бева аёлникида ижарага ҳужра сўраб борибди. Аёл ўз уйидан жой берибди. Сўнгра йигитни ёқтириб қолиб, ундан ижара ҳақи олиш ўрнига, аксинча, йигитга янги уст-бош, пул бериб турибди. Аёл савдогар экан. У йигитни уйига қоровул, сўнгра ўзига ўйнаш қилиб, ёшида анчагина фарқ бўлса-да, беникоҳ тегиб олибди.

Бу ғоя Омонуллани бир оз қизиқтириб қолди. "Нахотки мен ўша қишлоқдан келган йигитчалик бўлолмасам. Демак, бой бева аёлларга ёш йигитлар ёқади. Ҳаётда энг муҳими, бу пул. "Пул бўлса, чангалда шўрва", деган ўй билан Омонулла беихтиёр тиллабозорда

тиллафурушлар орасида пайдо бўлди. Ўзига тузукроқ қараб, яхшироқ кийиниб ҳам юрди. Ниҳоят, кунлардан бир кун унга ҳам "бахт кулиб бокди". Оғзи тўла тилла тишли, бармоқларию бўйни тилла тақинчоқлар билан безанган, тўладан келган ўттиз беш ёшлардаги аёл Омонулладан юк тўла сумкасини бир жойга элтиб беришни илтимос қилиб қолди. Хизмат ҳақи учун бир талай пул узатди, лекин йигитча олмади.

– Қаерликсиз, яхши йигит? – дея нозланиб сўради аёл.

Омонулла туғилиб ўсган қишлоғининг номини айтди.

– Шаҳарга нима учун келгандингиз?

– Яхшироқ иш излаб. Қишлоқда иш кам-да.

– Нима, ўқишга кирмоқчи эмасмисиз?

– Йўқ. Мактабни битирмаганман. Ҳайдовчилик гувоҳномам бор, холос.

– Ота-онангиз-чи, бормилар?

– Йўқ. Бир опам бор. Уни шу ерга турмушга узатганмиз.

– Уйимда озроқ таъмирлаш ишлари бор эди-да. Шунга ёрдамлашиб юбормайсизми-а? Хизмат ҳақингизни берардим.

– Жоним билан, опажон.

– Вой, опажон деган тилларингиздан ўзим ўргилай. Юрақолинг, бўлмаса.

Шундай қилиб, Омонуллангиз ҳам "бахти очилди". Зиёда билан яшай бошлади. Лекин Зиёда айш-ишрат, зиёфатларга берилган аёл экан, тез семира бошлади. Баъзан маст-аласт ахволда келар, бадани ва оғзидан қўланса ҳидлар анқирди. Кўп ўтмай, Омонуллани эр сифатида эмас, балки ландовур ёш боладек кўриб менсимай қўйди.

Шу-шу Омонуллада аёл зотига нисбатан алами пайдо бўлди. Аламини бошқа бевалардан ола бошлади ва бу "ўч" кейинчалик унинг касб-корига айланиб қолди. Бу билан ўзича адолат ўрнатмоқчи, уларни диёнат ва инсофга чақирмоқчидек бўларди. Эҳтимол, бу унинг етим ўсгани, меҳрга муҳтожлиги, аммо кутган ўша меҳрни ололмаганлигиданми, унинг ёш, ҳали тўлиқ шаклланмаган тафаккурида бева аёлларга нисбатан қаҳр туйғуси устун турарди.

Ўзига муносиб ҳақиқий қаллиқ топиш ишқида "кўп ёнди". Лекин негадир аёлларга нисбатан салбий муносабати юқорироқ бўлгани учунми, юрагини "жизз" этказадиганини ҳадеганда учратавермади. Негаки, у аёлларга ишонмай қўйган, назарида бўлажак хотини унга хиёнат қиладигандай туюлаверар, ўзининг енгил аёлларга "суяги йўқ"лигидан барча аёллар ҳам унга "бесуяк" бўлиб кўринаверарди.

Аммо ҳаётида жуда кўп қийинчилик кўргани, онасининг меҳрини кўрмагани учунми, кўча-қўйдаги муҳтожларни учратиб қолгудек бўлса, негадир уларга ёрдам бергиси келаверар, нималарнидир эҳсон этишни истарди. Лекин нима ҳам бера оларди? Кунлардан бир куни бунинг йўлини топгандай бўлди. Уларни ҳаётида учратган, ўзича "жазоталаб" деб ҳисоблайдиган бева аёлларнинг мол-мулкларини ўзбошимчалик билан ўзлаштириб, уларни муҳтожларга тарқата бошлади. "Мусодара қилинган" молларни бўлса рўйхат асосида элтиб берарди ва бир қисмини ўз эҳтиёжига ҳам сарфларди.

* * *

Кунлардан бир куни Омонулла одамларнинг уй-жойини сотиб воситачилик қилувчи бир гўзал бева аёлни учратиб, унга қизиқиб қолди. У қизчасини етаклаб юрарди. Йигит унинг изидан тушди. Ўшанда хиёбондаги ўриндикда ўтган-кетган аёллар оёғини санайвериш, чарчаб мизғиб қолди. Эҳтимол, тушида турли жононлар оғушида енгил парвоз ҳам қиларди. Шу маҳал бирдан бошига "дук" этиб урилган тўп уни чўчитиб юборди. Бир қизчанинг беғубор ҳиринглаган овози эшитилди. Бошидаги соябонли "аэродром" шапкаси ерга учиб тушди. Омонулла уни олиб қокди-да, қизалоқнинг бошига кийдириб қўйди.

Қизалоқ шапка тагида гўё кўзикоринга ўхшаб қолди.

- Кимнинг қизисан?
- Ойимнинг.
- Дадангни-чи?
- Ойим дадам билан ажрашганлар.
- Нега?
- Билмасам, – дея елкасини қисди қиз.
- Исминг нима?
- Ҳилола.
- Ойингни-чи?
- Зилола.
- Ҳилола, Зилола. Зўр-ку!

Шу пайт узоқроқдан Ҳилоланинг онаси "Ҳой, қаёққа кетиб қолдинг? Бу ёққа кел!" деб қичқирди.

- Хўп, ҳозир, – дея жавоб берди қизча ҳам.
- "Ие, бу ўша уйфуруш даллол аёл-ку", деди йигит ўзича ва қизчага:
- Борақол. Ойингга мендан салом айт, хўпми? – деди.
- Сиз кимсиз?
- Шокир амакинг бўламан.
- Амаким бўлсангиз, нега бизникига келмайсиз?
- Бўпти. Энди бораман, хўпми?

– Хўп, мен кетдим, – дея қизча коптоғини олиб, чопиб кетди, аммо Омонулланинг шапкасини қайтаришни унутди.

Зилола йигитнинг кўзига узоқдан худди "чўғ"дай, орзусидаги аёл бўлиб кўринди. Жувон хушқомат ва кўҳликкина эди. У қизалоғи бошидагини юлқиб ечиб олди-да, "Сен бировларнинг бош кийимини кийма, касали юқади", – дея уришиб берди ва йигитга яқин келиб деди:

– Олинг матоҳингизни, муллака, – дея уни итқитди-да, лабини бурганча кета бошлади.

- Яхши қиз, тўхтанг, гаплашайлик.
- Бегоналар билан гаплашадиган одатим йўқ, яхши йигит.
- Мен сўққабошман, сиз бевасиз, гаплашсак нима бўлибди?
- Аёл ялт этиб қаради. Унинг нигоҳида "Сизга ким айтди?" деган савол пайдо бўлганди.

- Дардингизни кўзларингиз айтиб турибди-ку.
- Қандай қилиб?
- Менинг кўзим билан қаранг-да.

– Ўх-хў, қармоқ ташлашга уста экансиз. Яхши қолинг, – деди аёл кесатиб ва Ҳилолани етаклаб кета бошлади.

Омонулла беихтиёр улар ортидан изма-из бораверди. Уйфуруш жувоннинг уйи унча узоқ эмас экан. Омонулла у кириб кетган хонадонни узоқдан бемалол кузатиб турди.

– Демак, ўзи ёлғиз яшайди. Қизчаси боғчага боради. Ўзи уй бозорда иш қилади. Иسمи Зилола, ҳойнаҳой, тахминан 25 – 30 ёшларда. Ҳозирча маълумот шу, – деди у ўзича хулоса қилиб ва ён дафтарига қайд қилиб қўйди.

Омонулла эртасига саҳарлаб келиб, унинг йўлини пойлашга жазм қилди. "Умр ўтиб боряпти, яхши жувон экан, қачонгача сўққабош бўлиб юраман", – деди у ўз-ўзига. Аммо Зилола йигит кутганидек, гаҳ деса, қўлига қўнадиганлардан эмасди. Омонулла жувоннинг йўлини кўп бор пойлади. Дастлаб унинг нияти жиддий эди. Шунинг учун унга гап қотгиси, яқинроқ танишиш ва ўз ниятини билдириш учун ҳар хил баҳоналар ўйлаб

топарди, аммо Зилола жilовини кўлдан бергиси келмас, ҳар гал охулардай ҳуркиб қочарди. Бир сафар қиз: "Афтинг курсин, шилқим", деб айтди. Неча-неча оху кўзлар, офатижонларнинг меҳрию севгисини қозонган йигит, бундай ҳақоратомуз сўзларни умрида эшитмаганди. Омонуллага "қайсар" қизнинг сўзлари оғир ботди. Жаҳли чикди ва "сеними ҳали..." дея қўл силтаганча нари кетди.

Аммо йигитнинг бундай "ошиқона" саъй-ҳаракатлари ҳар сафар маҳалла бошида чоғроқ сабзавот дўкони очиб, савдо қилиб ўтирадиган Карим қовоқ исмли ўрта ёшлардаги шопмўйлов кишининг эътиборини аллақачон тортиб бўлганди.

Паришон бораётган Омонулланинг кўзи ўзини синчков кузатиб турган сотувчига тушди ва қўлини кўксига қўйиб аста салом берди.

– Ваалайкум... Ҳой йигит, бир дақиқага тўхтанг-чи, илтимос!

– Лаббай, ака!

– Узр, сўраганнинг айби йўқ. Сизга бир-икки бор кўзим тушгандек бўлди-да, тинчликми? Бирор ёрдам керакмасми, мабодо?

– Йўқ, раҳмат, ўзим шундай...

– Ҳа-ҳа, тушунарли, йигитчилик, денг... – деди у тиржайиб ва эскироқ курсини суриб қўйди. – Келинг, бир пиёла чойим бор. Ўтиринг, дамингизни олинг.

Омонулла "ҳовуридан тушгиси" келдими, ҳар ҳолда йўқ дея олмади. Мезбон унга чети чизилган ва лаби учган пиёлага термосдан аччиқ чой қуйиб узатди.

– Исмим Карим. Маҳаллада мени ҳамма ҳурмат қилади. Ўзлари ким бўладилар?

– Шокир, – деди Омонулла ҳар эҳтимолга қарши асл исмини яшириб. – Пскентликман, сўққабошман.

– Зилолага кўнглингиз борми, дейман-а? – сўраб қолди у даб-дурустан.

– Ҳа, энди тушунасиш-ку. Агар насиб қилса, маҳаллангизга аъзо бўлиш ниятим йўқ эмас.

Карим қовоқ ҳеҳелаб беўхшов кулиб қўйди. Нос чекаверганидан сарғайиб кетган тишлари жуда беўхшов "жило" берарди.

– Э, шунақа денг, яхши-яхши. Одам очик кўнгил бўлгани яхши-да, баракалла! Хўш, буёғи ишлар юришай деяптими ёки ёрдам-пордам дегандек...

– Яхши бўларди, – деди Омонулла чойдан бир хўплаб оларкан.

– Ҳа, у шунақа қайсарроқ қиз, хафа бўлмайсиз-да.

– Нега қайсарлик қилади?

– Бир марта қуйган-да, бечора. Эри уни алдаб ташлаб кетган. Шунинг учун қатикни ҳам пуфлаб ичади. Ўзига тўқ, мол-мулки етарли. Барибир бир умр тоқ ўтиб кетмаса кераг-ов.

– Агар рози бўлса, уни бахтли қилардим. Кейин маҳалла-қўйга ҳам қарашиб турардим. Менинг ҳам топиш-тутишим ёмонмас.

Карим қовоқнинг синовчан кўзларига ўзгача нур киргандай туюлди. Шопмўйлови беихтиёр кимирлаб, кўзлари сузилиб айёрона боқди-да, йигитнинг елкасини самимий қоқиб қўйди.

– Э, яшанг, ука! Бу дейман, ниятингиз жиддийга ўхшайдику-а?

– Ҳа, албатта.

– Нима, ўртага тушайинми-а?

– Яхши бўларди.

Карим қовоқ яна ўзича кулган бўлди-да, секин шипшиди.

– Хўш, агар ўртага тушсам, ишларни юриштириб юборсам, иннайкейин, бизга бирор нима унадими? – дея таъмагирлик билан гап қотди у.

– Албатта, ака...

Карим қовоқ учун шу сўз, ваъда керак эдими, шарт ўрнидан турди-да, бироз ўйланиб, яна жойига ўтирди.

– Энди, бу умр савдоси-да, ука. Мабодо, ваъдангизда турмай, уни ташлаб кетсангиз-чи. Унда нима бўлади? Хўш?..

– Юзингизни ерга қаратиб қўймайман, ака.

– Бўлмаса, бундай қиламиз... "Кенгашли тўй тарқамас", деганлар. Мен бу масалани маҳалла фаоллари ўртасига кўндаланг қилиб қўйсам. Кейин шунга қараб..., а лаббай, нима дедингиз?

– Гап йўқ, – деди Омонулла қувониб ва хаёлидан "Зўр иш бўларди. Агар маҳалла қафолат берса, Зилола ҳеч қачон йўқ дея олмайди. Умуман, бу яхши ғоя. Нима кўп – маҳалла кўп, уларнинг кам-кўстига озгина қарашиб турсам, мендан яхши одам бўлмайди", деган фикрни ўтказди.

– Хўш, йигит, нима дейсиз?

– Маҳалла бўлса, маҳалла-да. Бирор хизматлари бўлса, бош устига, бемалол...

– Маҳалламиз идораси қаердалигини биласизми, ўзи?

– Йўқ, билмайман.

– Хув ана! Кўриниб турган чинор тагида чойхона бор. Идора ўша чойхонанинг орқасида.

– Чойхона денг. Унда мен ўзим худо хоҳласа, ўша фаолларингизга бир "дўппидай" ош дамлаб бера қолай.

Бу гап Карим қовоққа мойдай ёқиб тушди, шекилли, оҳ-оҳ дея мўйловини силаб қўйди-да, елкасига қоқди.

– Яшанг, зўр йигит экансиз!

– Неча киши бўласизлар?

– Тахминан ўн киши. Ана, ўн иккита деяверинг. Тушунасиш-ку, ҳар хил қаланғи-қасанғилар ҳам билиб-билмай кириб қолишлари мумкин. Қизнинг отасини ҳам чақиртирамиз, албатта, – деди сотувчи йигитни маъноли қилиб бир туртиб қўяркан.

– Ишқилиб, кўнармикан?

– Кўнмаса, кўндирамиз-да. Менга қўйиб бераверинг. Лекин айтиб қўяй, ишлар юришиб кетса, менга алоҳида эрийсиз. Майли, пиво-миво ҳам бўлаверади. Хўш, келишдикми?

– Келишдик, – деди Омонулла қўлни бериб.

* * *

Эртаси шундай қилишди. Омонулла айтилган вақтда ошнинг харажати билан чойхонада ҳозир у нозир бўлди. Иштаҳалари очилган-у, аммо унинг келишига шубҳа билан қараган маҳалла фаолларининг бошлари кўкка етди.

– Э, яшаворинг-е, азамат! Айтдим-ку, бу ҳақиқий хўроз йигит деб! – дея хитоб қилди Карим қовоқ.

Омонулла югуриб-елиб хизмат қилди, паловни ҳам ўзи дамлади. Йигит паловхон тўра билан бирга гўё ўзи хориж сафаридан олиб келган "мозор босди" коньяк билан фаолларни сийлади. Оғизлар ёғланди, қўллар дуога чоғланди. Айниқса, Омонулла Мардон исмли ширакайф кишига жуда ёқиб қолди. Унинг айтишича, Зилола ўз синглисидай эмиш, у нукул "гап йўқ, зўр йигит экан", деган сўзни тез-тез қайтараверарди.

– Ҳой, йигит! Мана кўрасиз, ҳаммасини "есть" қиламиз. Сиз фақат биз фақирлардан баъзи-баъзида хабар олиб турсангиз, бас! – деди у ҳиринглаб кулиб.

Аммо маҳалла оқсоқоли Пардавой ака уни жеркиб берди:

– Ҳой Мардон, сал ўйлаброқ гапир. Ҳеч бўлмаса, маҳаллага ёрдам қилиб туринг, дегин, нодон!

– Бу йигит кўриниб турибди, унақа шалтай-палтайларданмас, яхши йигит бу. Маҳалланинг камчилиги бу йигитга чўт эмас. Тўғрими, Шокирали? – сўради Карим.

– Тўғри-тўғри, – деб қўйди Омонулла кулиб. – Нима хизмат бўлса, айтаверасизлар, қўлимдан келганича, албатта.

– Бешни ташланг, маладец!

– Хўш, – деди бир пайт Омонулла билан кечагина танишиб, уни фаоллар кенгашига тавсия этган Карим қовоқ масалани ўртача очик ташлаб сўради. – Шундай қилиб, нима дейсизлар?

– Биз "За!" – деди икки қўлини кўтарган Мардон.

– Хўп, Шодмон ака, сиз нима дейсиз? – сўради у бир четда шумшайиб жим ўтирган Зилоланинг отасидан. – Қизингизнинг бахти очилай деб, фурсат етиб турганида "йўқ" демассиз-а?

– Сизлар кафолат бераётган экансизлар, мен нима ҳам дердим? Қизимдан ҳам бир оғиз сўраб, олдидан ўтиб қўйишимиз керак, – деди у чой олиб келаётган Омонулла томон бир нигоҳ ташлаб олиб.

– Бўлди, – деди Мардон ташаббусни ўз қўлига олиб. – Бўлмаса, мундоқ қилайлик, "Темирни қизиғида бос", деганлар. Сиз Каримжон билан қизингизникига ўтиб келинглار. Биз Шокиржон билан хангомалашиб, шу ерда ўтириб турамыз. Бўладиган ишнинг бўлгани яхши-да, нима дединглар? Хоҳласанглар, мен ҳам бирга борай.

– Маъқул, – деди Карим қовоқ. – Сизларнинг номларингиздан иккимиз ўтиб кела қоламиз-да, бўлмаса.

Ўтирганлар жонланиб, хушқайфият билан ҳар иккисини кузатиб қолишди. Мардон Омонулланинг қулоғига шипшиди

– Қани, куёвбола, бир эримайсизми, энди?

– Ҳой Мардон, аввал иш битсин, қанақа одамсан, ўзи? – эътироз билдирди Маткарим ака деган киши.

– Битади. Битмаса, мана мен битказиб бераман. Вей, бунақа йигит маҳалламизга жудаям керак, билдийиз?

* * *

Хуллас, иш битди. Маҳалла-қўй аралашиб, бўлғуси келинболанинг "бўйни эгилди". Никоҳ ўқилди. Омонулла Зилоланинг уйи олдида стол қўйдириб, маҳалла одамларини чақириб, хатми оши ҳам қилиб берди. Ундан яқинларининг нега таклиф этилмаганини сўрашганида, у ўзининг етимлигини, ҳеч кими йўқлигини, уй-жойи Пскентда эканлигини айтди. Маҳалладошлар унга ачиниб қўя қолишди ва икки ёшга бахт тилаб дуо қилишди.

Зилола дастлаб Омонулла, яъни эри Шокирга унча ишонч билдирмаган бўлса-да, унинг маҳалла аҳли билан тез чиқишиб кета олгани, ташкилотчилиги, сўзамоллиги, болажонлиги учун тақдирига тан бериб қўя қолди. Аммо кўп ўтмай Зилоланинг феъл-атворидаги баъзи қусурлар Омонуллага ёқмай қолди. У ўзини ҳамиша йигитдан устун қўяр ва арзимаган гап-сўзлар учун нолигани нолиган эди.

Улар бор-йўғи уч ой яшашди. Омонулла бошқа маҳаллада, бошқа сипороқ бева аёлга дуч келиб, уни ёқтириб қолди. Бироқ кетар олдидан уни тушунмаган қайсар ва чўрткесар Зилолани ўзича "жазоламоқчи" бўлди.

* * *

Омонулла, яъни Шокиржон "кўчиш ишлари"ни рисоладагидек чиройли қилиб бажарди. Аввало, Карим қовоққа учрашиб, энди келинболани Пскентдаги уйига қўчириб олиб кетаётганини маълум қилди. "Ота жойим, кимдир уйнинг чироғини ёқиб ўтирмаса,

бўлмайди", дея йиғламсираб ҳам олди. Яхши чиқди. "Театральный"да ўқисаям бўларкан. Ўзига қойил қолди.

– Ҳа-ҳа, албатта. Ота жойи мўътабар маскан. Иложи бўлса, у ерни сотмаслик керак. Манави уйни-чи, буни нима қилмоқчисизлар?

– Сотмаймиз. Яна билмадим, Зилолахон ўзи билади-да, уй уники-ку, ахир, – деди Омонулла "камтарлик" билан.

– Ҳа, яшанг. Ишқилиб, аёлингиз қишлоққа кетишга розими?

– Албатта. Кенг ҳовли. Мол-қўй, парранда-сарранда дегандай...

– Қачон кетмоқчисизлар?

– Бугун кўчларни олиб кетгани машина гаплашиб қўйгандим.

– Усти ёпиқми?

– Ҳа. Эҳтиёт қилиб олиб кетади. Ҳайдовчи ўзимнинг кадрдоним бўлади.

– Яхши.

– Шунга тушликка бир чўким ош дамлаётувдим. 3-4 та қўни-қўшнилари қарашиб юборишар, ўзингиз ҳам ўша ерда бош бўлсангиз, дегандим.

– Бўпти, бир-икки киши бўлиб ўтиб қолармиз.

– Албатта ўтинлар. Шундоқ кўчага чиройли жой қилиб қўяман.

...Маҳалла-қўй, қўни-қўшнилари куйиб-пишиб жиҳозларни ҳаш-паш дегунча юклашиб, уй хоналарини "енгиллатиб" беришди. Болалар ҳам, қўшни аёллар ҳам қараб ўтиришмади. Машина эшиклари маҳкам ёпилгач, ош сузилди. Сўнгра отахонлар "Қўша қаринлар, борган жойларингизда униб-ўсинлар", деб машина жойидан қўзғалиши олдидан яхшилаб фотиҳа қилишди.

...Аммо бу гаплардан Зилоланинг хабари йўқ эди. У кечки пайт қизалоғини аста етаклаб келиб эшигини очиб кўрсаки... Бақир-чақир, мелисабозлик кейин бошланди. Бу пайтда Шокиржон нарсаларни тегишли жойларга олиб бориб, ўзи тузиб қўйган рўйхат бўйича буюмларни муҳтожларга тарқатиб улгуриб, кейинги хотинликка номзод бўлмиш "Ипподром" бозоридаги олиб сотар Хадичаникига жўнаворган эди. Чунки ўша кун оқшомга у ерда никоҳ маросими ва хатми оши белгилаб қўйилган бўлиб, Омонулланинг фикрича, "Бодомзор" маҳалласи фаолларини куттириб қўйиш инсофдан эмасди. Аммо Омонулла, э кечирасиз, Шодиёрбек Хадичанинг уй жиҳозларига ҳеч қачон қўз олайтирмади, чунки бозор дўконидagi товарларнинг ўзи тузган режаси учун етиб ортарди.

Омонулла "эғалик қилган" пул маблағи, буюм ва жиҳозларни асло ўзи учун олиб қолмасди. Тўғри, у ҳам аввало тирик жон, ейиши, кийиниши ва яна никоҳ харажатлари бор. Уларни, албатта ён дафтарчасида ҳисобини олиб юрар, қолганини бўлса кўча-қўйда дуч келиб қолган турли муҳтожларга элиб берарди. Бу унинг характеридаги ғайриоддий хусусият бўлиб, ўзича "адолат тантанаси"га эришишни истарди.

Кейинги ишларида унинг "касб маҳорати" янада орта борди. У энди иложи борица ўзини майда ишларга "булғамай" олиб сотар, чекфуруш, фолбин, тиллафуруш, темир йўл чиптачиси, меҳмонхона маъмури, қўшмачи ва амалдор бева аёлларни тўғридан-тўғри нишонга оладиган бўлди. Айниқса, тилла, бриллиант тақинчоклар, олтин заём "компактний" бўларкан, қўни-қўшнини ҳам, маҳаллани ҳам овора қилмайсан, қўйнингга соласан-у...

Омонулла ўзининг шум ниятини амалга оширишда маҳалла одамларининг соддалиги, кўнгилчан ва ишонувчанлиги каби оддий инсоний хислатларидан унумли фойдаланишни ўшанда илк бор ҳаёлига келтирганди. Шаҳар ва қишлоқларда нима қўп, маҳаллалар қўп. Айниқса, ота-онасидан алоҳида бир-икки фарзанди билан яшайдиган ёки уй-жойли ёлғиз бевалар ҳам бисёр. Уларни аниқлаш унча қийин эмас. Бунда қулинг ўргулсин, албатта, маҳаллалар, қолаверса дастурхончи, жарчи хотинлар қўл келарди.

Уларни озгина рағбатлантириб қўйсанг бас, сени кўкларга кўтариб, осмонга олиб чиқиб қўйишади.

Омонуллонинг нияти "Буқа йигит" ролини ижро этиш эмас, балки аввало беваларнинг кўнглига қўл солиб, уларнинг муҳаббати ва ишончини оқлаб олгач, мулкларига қонуний шериклик қилиб, ўзининг ҳақини етим-бечораларга тарқатиб юборишдан иборат эди, холос. Нима бўпти, уй-жой уники, қолган-қутган эски-тускилар эр "шўрлик"ники эмасми? "Севмасам, кўнгил жизилламаса, нима қилай?" – дея ўзига ўзи савол бериб, жавобини ҳам нақд қилиб қўя қоларди: "Бекор чангиб ётган буюмларининг баъзиларини олиб, уларни мухтожларга тарқатиб берсам, тиллафурушнинг бойлиги камайиб қолармиди? Яна янгисини олаверади-да. Иннайкейин маҳалладаги бошқа бева аёллар ҳам бу дунёга севиш, севилиш учун бир умид билан келишган-ку!"

* * *

Омонулло ўз режасининг амалга ошишини яна синаб кўрмоқчи бўлди ва "Бодомзор" маҳалласи идорасига энди бир ўзи тўғри кириб борди. Маҳалла оқсоқоли тушунган, яхши инсон экан, аввалига "сўккабош етимча"нинг аҳволига ачинган бўлди:

– Маҳалламизда жами тўртта бева аёл бор, – дея ҳисобот берди у дангал. – Бири сал жанжалкашроқ. Ичувчи эри билан бир умр олишиб, охири ундан эри ўлиб қутулди. У сизга тўғри келмайди.

– Менга мос келадигани бордир. Мабодо ишлар жонланиб кетадиган бўлса, маҳалла учун қўлимдан келганини аямайман. Худога шукур, тўрт мучам соғ, топиш-тутишим ёмонмас, бир оилани бемалол боқа оламан.

– Яхши. Хўш... Сизбопи бор, албатта, – деди оқсоқол айёрона боқиб. – Бу Хадичахон деган аёл. Алоҳида ҳовлида туради. Ўзи тижоратчи. У яхши аёл. Ипподромда дўкониям бор.

– Нега, ҳалиги, у бева?..

– Эри хорижга кетганди. Бир фалокатга учраб, ўша ёқдан ўлиги келди. Тўрт яшар ўғилчаси ҳам бор.

– Э, шунақами, яхши.

– Хўш, шуни бир кўрасизми-а?

– Албатта.

– Унда дўконига ўта қолинг, осонроқ танишасиз.

– Маъкул. Манзилини берсангиз.

Оқсоқол бир парча қоғозни олиб, Хадичанинг дўкони жойлашган манзил чизмасини шарт-шарт чизиб ташлади ва йигитнинг қўлига тутқазди.

– Маъкул бўлса, олдимга келасиз, маслаҳатлашамиз, хўпми?

– Унда маҳалла фаолларига бирор ўтириш қилиб...

– Келишдик! – деди оқсоқол қўлни бериб.

Омонулло ўша ондаёқ "Қайдасан, Хадичам!" дея "парвоз қилди". Топди. Маъкул. Чунки унинг дўкони сертовар. Эш-қўш сотувчилик қилса ҳам бўларкан.

Шундай қилиб Омонулло Зилолага ўзини Шокир деб, Хадичага Шодиёр, "Бунёдкор" маҳалласидаги Гўзалга Искандар, "Дўстлик" маҳалласида кўпқаватли уйда яшовчи Гуля исмли корейс аёлга Зоҳид, "Ғишткўприк"даги Султонхोलанинг Карима исмли бефарзанд, институтда ўқитувчи, бева неварасига Шаҳриёр деб таништириб, секин-асталик билан уларнинг кўнглини олиш, дўстлашиш, севги изҳор қилиш, ва ҳатто, никоҳлаш жараёнларини режали равишда олиб бора бошлади. Унинг назарида, мазкур аёлларнинг "жазоланиши лозим" бўлиб, у гўё улардан аёвсиз ўч оларди. Ҳадемай даромадга ҳам кириб қолди. Чўнтагиям қаппайди, "мусодара қилган" буюмларни мухтожларга эҳсон қилиб савоб ҳам, оз-моз қарғиш ҳам олди.

Хотинларидан бири "Хувайдо" маҳалласида истиқомат қилувчи меҳмонхона маъмури вазифасида ишловчи Солия исмли аёл эди. Омонулло унинг меҳмонлардан "қўл хақи" олиб ўрганиб қолганини билиб қолиб, "бундай аёл жазога лойиқ", деб ҳисоблади. Аммо бу аёлнинг қўлидан кўп иш келиши кейинроқ маълум бўлди. Хушқомат, кийими ўзига жуда ярашиб турган Солиянинг юқорида мансабдор таниш-билишлари (эхтимол, хушторлари) кўп эканига амин бўлди.

Солия ҳам чин маънода кўркам йигит бўлган Омонуллани ёқтириб қолди. Аммо уйида "альфонс" сақлашни жини суймасди. Шу туфайли каттароқ танишларини ишга солиб Омонуллани кишлоқ хўжалиги бошқармасига бошлиқ ўринбосарларидан бирининг ҳайдовчиси вазифасига жойлаб қўйди. Катта амалдорнинг итига ҳам ҳурмат билан қаралганидек, унинг ҳайдовчисига ҳам жойларда иззат-икром ўзгача эди.

Турли йиғилишлар, семинар-кенгашлар ва бошқа тадбирлар ўтгунича ҳайдовчи асосан зиёфат ва тушликларга тайёрланиш жараёнларида фаол иштирок этар, ошпазу оддий хизматчилардан иборат фуқаролар орасида ўзининг "хурфикрлилиги" билан обрў қозонарди.

* * *

Омонулло кўп ўтмай бевалардан безиди. Қаерда юрмасин, хавотирлик унга соядек эргашиб юарди. Шунинг учун кўзлари ҳам ўз-ўзидан ўйнайдиган бўлиб қолди. Ким билан гаплашса, аввало олазарак бўлиб теварак-атрофни кузатиб оладиган одат чиқарди. Наилож, огоҳлик яхши-да.

Эндигина кимнидир қармоғинга илинтириб турганинга тўсатдан бир аёл келиб шаллақилик қилиб кетса, жуда ёмон бўларкан. Бир гали шунақа бўлди. Бир одам ўғлини ўқишга жойлаш мақсадида илтимос қилиб эндигина минг сўмга "аъзо" бўлаётганди. Ердан чиқдими ё осмондан тушдими, еттинчисимиди ё саккизинчиси, ёдида йўқ, Гулсара деган тилла магазинда сотувчи бўлиб ишлайдиган аёл "Ҳа, яшшамагур! Қўлимга тушдингми, ифлос!" деб томдан тараша тушгандай бақириб, "Ғофир" деган собиқ эрини кутилмаганда сумкаси билан савалай кетди.

– Тиллаларим қани, ярамас! Мен уларни ўлиб-тирилиб топганман. Билакузугим раҳматли онамники эди!!!

Омонулло қараса, вазият қалтис. Бунақа пайтда "куённинг суратини чизиш" энг яхши синалган самарали усул эканини у яхши биларди. Афсус, нақд минг сўмдан воз кечишга тўғри келди. Ортидан "Ҳой, ушланглар уни! У қаллоб! Милицияга топширинглар!" – деган чийилдоқ хитоблар анча маҳалгача эшитилиб турди. Орқа-олдига қарамай қочиб қолган йигитнинг яп-янги башанг костюми бир симга илиниб йиртилди, шими ҳам дабдала бўлди, қора кўзойнаги қаердадир тушиб қолди, ўпкаси оғзига тикилди.

Муттаҳам хотин бу ҳақда милицияга албатта хабар бериши табиий эди. "Бошқа хотинларим ҳам тек ўтирмаётгандир", деган ўйга борди у. Яхшиси, бирор кўзга чалинмайдиган жойларда яшаб туришим керакка ўхшайди, ё Қозоғистонга Жаннаникига кетворсаммикан?", деб ҳам ўйлади.

* * *

У Жанна исмли бойвучча аёл билан бир ресторанда тасодифан танишиб қолганди. Жаннага бу хушбичим йигит сиртдан ёқиб қолди ва унга бир-икки бор ишва билан нигоҳ ташлаб қўйди. Жанна ўзига ўхшаш яна уч бойвучча аёллар билан бирга ўтирар, гоҳ-гоҳи Омонулло томон кўз қирини ташлаб қўярди. Омонулло бир гал қадах тўлдириб аёл томон "Сиз учун!", дея ишора қилиб қўйди. Жанна жавобан табассум ҳадя этди. Омонулло мана шу нозик табассумни илғаб олди-да, тез "хужумга" ўтиб қўя қолди. У ўша куни еттинчи хотини Гулсаранинг тиллаларини яхши пулга сотганди. Шу боис официантни чақириб,

ундан бир дона арман коньяги топиб беришини илтимос қилди. "Пул кетса кетсин, обрў кетмасин. Бу балиқларни илинтирмаслик – номардлик", деб қўйди у ўзича. Официант буюртманинг борлиги хабарини олиб келгач, йигит ҳеч иккиланмай ўша ичимлик ёнига яхши бир шоколад ҳам қўшиб аёллар столига етказишни буюрди.

Аёллар қойил қолишди ва "сўққабаш" йигитни ўз давраларига чорлашди. Танишишди, рақс тушишди ва ниҳоят, кўз уриштирган Жанна дегани уни ўз меҳмонхонасида "меҳмон" қилди. Шу-шу улар ўртасида "илиқ муҳаббат" пайдо бўлди. Энг қувончлиси, Жанна ҳам бева эди.

– Аҳмед, сен меникига кел. Бирга яшаймиз. Менга пулинг, давлатинг керакмас, – деди Жанна Омонуллага хайрлашув олдидан тотли бўса ҳадя қиларкан.

– Хўп, ўйлаб кўраман, – деди ўзини Аҳмед деб таништирган бизнинг қаҳрамонимиз ва Жаннанинг Қозоғистондаги манзили, телефон рақамларини шоша-пиша ёзиб олди.

...Костюмининг йиртиғига боқиб Омонулла негадир ўша "бағрикенг" Жанна ҳақида ўйлади. "Яхшиси, Жаннаникига бутунлай кетаман. Шунда бу ердаги хотинлардан узоқда тинчроқ яшайман. Жаннанинг нариги дугоналари ҳам ёмонмас, шекилли. Улар ҳам менга кўзларини сузиб ўтиришди", деб қўйди у ва хўрозлардай "ширин" энтиқиб олди.

Шундан сўнг у сал панароқда ошиён қурган Каттабоғ кўчасидаги 12-суюқлиси Санобарникига борди ва одмироқ кийимларини кийди. Кўчага чиқиб сартарошхонага кирди. Пахмоқ сочи билан мўйловини таг-туғи билан олдириб ташлади. Сўнгра оқ кепкани бостириб кийди-да, ҳар эҳтимолга қарши бошқа одамга айланиб олди. Билиб бўладими тагин, хотин қурғурлардан биронтаси уни суратга олволиб ички ишларга топширган ва ҳозирда қидирувда бўлиши ҳам мумкин эди. Аслида-ку, у ҳеч кимга сурати тугул, паспортини ҳам кўрсатмаган, исми шарифини ҳар турда айтиб келарди. Баъзан ўз исминини ҳам ёдидан чиқариб қўяр, олтинчи хотини Гулсарани янглишиб, бешинчи хотини Ойсара деб юборарди. Ойсаранинг эри Шокирмиди, Собирмиди ё бошқами, Омонулла "бечора" баъзида янглишиб кетарди. Шундай пайтда унга ёндафтарчаси қўл келарди.

Омонулланинг доимо сафарга шай сумкаси ўн иккинчи хотини Санобарникида эди. Санобар содда, беғубор, асосан сут, қатик сотиб тирикчилик қиладиган камбағал, асл бева-бечора экан. Унинг уйида қўлга илингулик деярли ҳеч вақоси йўқ эди. Лекин ўзи янги эрига жуда меҳрибон бўлиб, уй-жойини жуда озода тутар, Омонуллани еру кўкка ишонмай "ювиб-тарарди". Унинг фикри-ўйи келишган эрининг топиш-тутиши, юриш-туриши эмас, балки кўпроқ унинг "наслидан кўпайтириш"ни орзу қиларди. Аммо унинг Омонуллага ёқмайдиган бир нуқсони бор эдики, бу – сотаётган сутига сув қўшарди.

"Йўқ, мен унинг ҳеч нарсасини олмайман, – деди Омонулла фикран инсофга келиб. – Ўзи мунисгина аёл экан, бирор "қора куним"да яраб қолар. Токи бирор бойроғини топгунимча шуникида яшаб туравераман. Қозоғистонга бориб ҳали ишларим юриб кетадими, йўқми, номаълум. Демак, бу уй менинг доимий "қўноғим" бўлади", – деб қўйди у ўзича қатъий аҳд қилиб.

Омонулла шунақа, кейинги пайтларда сал ақли кириб, теранроқ фикрлайдиган ҳам бўлиб қолди.

* * *

Санобарнинг чоғроққина ҳовлиси Каттабоғ кўчасида жойлашган бўлиб, у ерга қурувчи-мардикорлар қаторлашиб турадиган чорраҳадан ўтиб бориларди. У таксидан тушиши ҳамона "Қурувчи керакми?", "Ака, мен сантехникман!" "Электрик-чи, электрик?" "Бирор иш борми?!" деган саволлар билан мардикор йигитлар уни қуршаб олишди. Уларнинг ҳаммаси турли вилоятлардан келгани шундоқ юз-кўзлари, уст-бошлари ва лаҳжаларидан сезилиб турарди.

Омонулланинг хаёлига шу маҳал яхши бир "бизнес ғоя" келиб қолди. "Хўш, мен мана шу мутахассис йигитлардан бир гуруҳ тузиб, халқ мулки ҳисобига бойиб кетган бирор муттаҳам бойваччанинг уйини "подключ"га олсам-чи? У билан бирор каттарок суммага шартлашаман. Бу йигитларни ўша уйга жойлайман, паспорт-ҳужжатларини уй эгасига топшираман. Келишилган шартномадаги пулнинг ўн беш, э йўғ-е, ўттиз фоизини "аванс" деб олдиндан оламан-да... Нима бўпти? Йигитлар ишлаб бераверишади. Чунки улар менинг одамларим, мен учун ҳам хизмат қилишади. Уй-жойи тайин, уч маҳал овқати текин, муҳими, иш билан таъминланишади. Бечоралар бу ерда ҳадеб "иш беринг!" деб хуноб бўлаверишмайди. "Мусофирнинг бошини силаш ҳам савобдур", деганлар".

Шу фикридан кейин у ўзини ҳар доимдагидан-да ақллироқ ва жиддийроқ тута бошлади.

– Менга тўртта қурувчи, дурадгор керак!

– Сантехник-чи, ака?

– Электрик-чи, электрик?

– Улар уй битганидан кейин керак бўлади-да, ука.

– Қанча берасиз, ака?

– Тўхтанглар, олдин нафасимни ростлаб олай... Мен ҳам сизларга ўхшаганман. Олий маълумотли қурувчи инженерман, прораблик қиламан, холос. Уйларни "подключ"га олиб ишлайман. Командамга яхши, меҳнаткаш ишчилар керак. Хўш, хоҳловчилар борми?

"Бор!" дея қичкиришди турли ёшдаги йигитлар бараварига.

– Яхши, фамилияларингни ёзиб оламан. Паспортларинг борми?

"Бор-бор!" дейишди яна йигитлар.

Омонулла ён дафтарчасини олиб уларни бир-бир ёзиб олди.

– Бўпти, сизлар унда шу ерда бўлиб туринглар, мен икки соатдан кейин бир объектга кириб келаман. Шунда нечта одам кераклигини, шарт-шароитларни аниқ келишиб оламиз.

– Хўп, сизни кутамиз, ака. Бизга ҳам ҳар куни ҳар хил ишга боравериш жонга тегди. Бир жойда ётиб ишласак, иш ҳам баракали бўлади, – деди бир қорачадан келган кўнғироксоч йигит.

– Яшанг! Исмнингиз нима?

– Жамол.

– Жамолиддин, бўлмаса мен сизга ишондим. Яхши-яхши ишчан йигитлардан битта зўр команда тўпланг, хўпми?

– Неча киши бўлсин?

– Ҳозирча олти киши. Яна керак бўлса, айтаман.

– Хўп.

– Менинг исмим Қодир. Мана шу маҳаллада тураман. Биз сизлар билан худо хоҳласа, ҳали жуда кўп замонавий қошоналар қурамиз.

Жамол хурсанд бўлиб кетди.

– Бизга яхши пул тўлашса бўлди, эшшакдай ишлайверамиз, ака.

Омонулла бу ишга ўзи ҳам қизиқиб қолди. Келажакда мабодо ўша ўзи ҳисса қўшган уйнинг ёнидан ўтиб қолса, неварачевараларига "Кўриб қўйинглар, манави уйни мен қурганман", деб қўйиш қандай завқли.

* * *

Омонулла Болтавой аканинг бева қизи Мафтунани манзилига етказиб қўйгач, энди катта асфальт трассага чиқиб олган ва пойтахти азим сари машинасини елдек учириб бораркан, негадир Мафтунанинг жилмайиб турган самимий чехраси кўз олдида туриб қотиб қолгандай эди. Йўл бўйида янги барпо бўлган ҳашаматли уйларни кўриб, чуқур хўрсиниб қўйди. "Ҳих, неварачеварамиш, ёшим бир жойга бориб қолди, ҳали ўз

фарзандим йўғу... Мен кимман ўзи? Нималар қиялпман? Пулим бўлса бор, қамок деган балодан қутилдим. Аммо бахтим, муносиб қаллиғим йўқ. Наҳотки умрим шу зайлда ўтиб кетаверса..."

Омонулланинг кўз олдига содда ва беғубор Болтавой ака келди ва мийиғида кулиб кўйди.

– Оббо, Болтавой ака-ей. Наҳотки унинг ўша қадимий обдастасидаги сув менга чиндан ҳам таъсир қила бошлади. Илгари хаёлимга келмаган фикрлар, тавба...

Шундан сўнг Омонулла яна ўз "прораблик" фаолиятини ёдига олди.

* * *

Омонулла ўшанда ўзига ўзи "Ҳозирги кунда данғиллама, қарасанг дўппинг тушиб кетадиган шахсий иморатларни кимлар қуряпти?" деган савол бериб, жавобини ҳам ўзи топгандек бўлганди:

– Албатта пулдор амалдорлар-да. Нима, улар бу қошоналарни арзимас ойлик маошлари-ю, чоракларда оладиган мукофот пулларига қуришармиди? Демакки, текин, муттаҳамлик билан топаётган "лойлари"нинг бир қисмини хайрли ишларга сарфлашса асакалари кетармиди ё пуллари камайиб қолармиди? – дея хулосага борди у.

Омонулла ўша кунлари ўзини шундай юпанчлар билан овутиб, шаҳар маҳаллаларини кезиб, бир Саъдулла ҳожи исмли амалдор бой киши билан оғзаки шартнома тузишга муваффақ бўлди. Сўнг Жамол бошлиқ қурувчи мутахассислардан иборат янги тузган ўз ишчан гуруҳини бошлаб келиб жойлаштирди. Қурилажак ҳашаматли иморат лойиҳасини буюртмачининг кўнглидагидек, "смета"сини ўзи истаганидек, хўжайинга маъқуллашиб олди. Келишув чоғида ўзининг ўта "тажрибалилигини" кўрсатиб қўйиш учун янги-янги таклифлар киритиб қўярди. Ишончли бўлиши учун ёлланган йигитларнинг паспортларини уй эгасига ҳеч иккиланмай топширди.

Хуллас, Омонулла ("Қодир прораб") Саъдулла ҳожининг ҳашаматли иморатини "под ключ" қуриб беришга келишиб иш бошлади. Унинг мутахассис моҳир усталардан иборат гуруҳи туну-кун ишлаб, ўн кунга мўлжалланган ишни 3-4 кун ичида қойиллатишди. Эски иморатни теп-текислаб, саранжомлаб ва янги пойдевор учун жой тайёрлаб қўйдилар. Ҳожи уларнинг меҳнаткашлигидан мамнун эди ва "Қодиржон"га кўп раҳматлар айтди.

– Хўш, энди бир дуо қилсангиз, янги иморатингизни бошлаб юборамиз-да, ҳожи ака, – деди "прораб" тақаллуф билан.

– Офарин-офарин! Гапнинг тўғриси, мен сизни дастлаб учратганимда бунчалик меҳнатсевар ва ҳалоллигингизга шубҳа билдирган эдим, узр. Хўп, энди мақсадга ўтсак, смета ҳужжатлари тайёрми?

– Албатта тайёр. Мана дастлаб 10 тонна цемент ва 20 машина шағал олиб берасиз, – деди у ён дафтарчасидаги жадваллардан бирини кўрсатиб. Лекин бир цементовозга 13 тонна сиғади. Машинаси билан олиб қўяверишни маслаҳат берардим. Чунки ҳали яна олишга тўғри келади-да. Қоплигига келсак, у сиз учун анча қимматга тушади.

– Э боракалло, жа ҳалол йигит экансиз! Шунинг учун мен сизга ишонаман, ўзингиз келишиб материалларни келтираверинг, мен бўлса пулини тўлайвераман.

– Хўп бўлади, Ҳожи ака, – деди ўқни нишонга беҳато ура олган Омонулла ва дастлабки майда-чуйда материалларни келтириб, буюртмачисининг ишончини қозонишга эришди. Эндиги навбат ғишт, тахта-ёғоч, шифер ва бошқа қимматбаҳо материалларга эди. Ҳожи ака катта миқдордаги пулни унинг қўлига ҳеч иккиланмай топширди. Бироқ у "Қодиржон"ни шу қўйи бошқа кўрмади. Омонулла мардикор усталарга "Арзон тахта олгани Қозоғистонга кетаялпман. Икки кунда қайтаман, санлар пойдеворни битқазиб туринглар", – деганича қайтмади ва шаҳарнинг бошқа бир четидаги аввал келишиб қўйган бошқа мижозиникига янги гуруҳини бошлаб борди. Гапнинг сираси, Қозоғистонга

кейинроқ боради. Ҳозир сал сармоясини кўпайтириб олсин. Эр киши суюкли аёлининг олдиға куруқ борса бўлмайди-да...

У яна исмини, қолаверса кийиминиям янгилаб кўя қолди. Қора кўзойнак ҳам тақди. Паспортлари Ҳожининг кўлиға топширилган гуруҳ эса гаровда қолаверди. Бир жиҳатдан яхши-да. Ишлари аниқ, ётоғи, овқати текин. Фақат ишлаб беришади, холос. "Мардикорларға ноҳақлик қилаётганим йўқ. Улар иш билан таъминланди. Куйиб қолган Ҳожи агар ҳақиқатдан ҳам инсофли, иймонли, мўмин мусулмон бўлса, уларни ишлатиб, албатта ҳақини ҳам беради," деган ўйға борди қаҳрамонимиз.

Шундай қилиб Омонулла шаҳарнинг баъзи маҳаллаларида янги-янги ҳашаматли иморатлар қурилишиға ҳамда маҳаллалар обод бўлишиға ўз ҳиссасини кўша бошлади. Қолаверса, мўлжалидаги етарли маблағға ҳам эга бўлди. Яп-янги, "импортний" қимматбаҳо костюм-шим, шляпа, галстук ва ҳатто яхши кунларға хизмат қилиши учун чарм дипломат ҳам сотиб олди. Дипломат яхши нарсa бўларкан. Унга кийим-кечакдан ташқари коньяк ва газак масаллиқлари ҳам бемалол жой бўларкан. Бундан ташқари диктофон, фотоаппарат ва ёзув блокнотлари, "Тезиков" бозоридаги "барахолка"дан турли медаллар ҳам сотиб олди. Хуллас, бир думалаб катта хўжайинға айланиб, ойнадаги ўз аксидан чўчиб ҳам кетди ва бу буюмларни Санобарникида қолдириб, ўзи Қозоғистонға — суюкли ўн учинчи хотини Жаннаникиға сафарға отланди.

Санобарнинг шу кунларда қувончи чексиз эди. У ниҳоят ўзи ёқтирган эридан бўйида бўлгандек ҳис қилди. Шу туфайли эрининг хорижға "хизмат сафари"ға кетаётганини эшитиб, бироз хафа бўлди. Қатикфуруш аёлға эндиғина бахт кулиб боққан ва у доимо мана шу бахтини йўқотиб қўйишдан чўчирди.

— Бизларни ташлаб кетмайсиз-а, дадаси? — деди у кўзларини жовдиратиб хайрлашув олдидан.

— Асло йўқ. Манави пулни олиб қўйинг. Яна жўнатиб тураман, хўпми? Аммо айтиб қўяй, сутға бошқа сув қўшманг, йўқса...

— Бизға пулингиз керакмас.

— Нима керак бўлмаса?

— Ўзингиз...

— Хўп жоним, биласиз-ку, ахир, хизматчилик.

— Ўтган куни сизни бир милиционер билан каттароқ ёшдаги бир киши қидириб келишувди, тинчликми ўзи?

Омонулланинг кўз олдиға негадир Саъдулла ҳожи келди.

— Хўш, нима ишлари бор экан?

— Қодиржон шу ерда турадими, деб сўради. Мен йўқ, унақа одамни танитайман, дедим. Сиз ўзи ростдан ҳам Субҳон акаммисиз?

— Нима, шубҳангиз борми? — гўёки ҳаяжонланиб сўради Омонулла.

— Йўқ. Мени ташлаб кетасиз, деб кўнглим хавотирда, кўрқаяпман-да.

Омонулланинг илк бор хотинларидан бириға меҳри тушди ва уни беихтиёр бағриға босди. Бироқ аёлнинг юрағи чиндан ҳам хижил эди. Чунки у кечағи куни Омонулланинг уй телефони орқали буюртма бериб қандайдир Жанна исмли аёл билан гаплашаётганини ва бир-икки бор "Жанна, жонгинам" деганини ва индинга Чимкентға унинг ҳузуриға етиб боришини бериғи хонадан туриб эшитиб қолди. Бироқ бошқа аёлларға ўхшаб рашк ўтида "Ким у Жанна деганингиз?!" деб жанжал қилишни истамади. Кейинчалик эса уни йўлдан қайтариб қолмагани учун афсусланиб юрди. Чунки у йигитни жуда соғинар, чин маънода уни севиб қолганди. Орадан бир ой-икки ой ўтгач, бу севги кўри чўғға, рашк оловига айлана борди ва ўша келган милиция ходимиға у кўрсатган суратдаги йигит ташлаб кетган эри Субҳон экани ва у ҳозирда Чимкентдаги Жанна деган аёлникидалиғи ҳақида очик айтиб берди. Омонулла бир гал Санобардан хабар олиш мақсадида кўнғироқ қилган ва

кайф устида эҳтиётсизлик қилиб "Телевизорнинг овозини пасайтир, Жанна!" деб юборганди ўшанда...

Шундай қилиб Омонулла Жанна билан гўё жаннатда, айшу фароғатда, қўпол қилиб айтганда "альфонс" бўлиб яшамоқда эди. Қолаверса, у ҳар хил маиший хавф-хатарлардан фориғ бўлди. Аммо кунлардан бир куни ҳуқуқ-тартибот ходимлари уни Жаннанинг бассейнида офтобга товланиб ётган ҳалатида топиб олишди.

– Аҳмед, сенинг Омонулла деган акангни қидириб келишибди, тур, – деди Жанна "оғир меҳнат"дан сўнг, шалпайиб ётган суюқлисига.

– Ассалому алайкум. Манави суратдаги акангизми ё ўзингизми? – сўради ходимлардан бири.

– Нима эди? – саволга савол билан жавоб қайтарди у.

– Чунки бу одам қидирувда. Хўш, сизнинг ҳужжатларингиз қаерда? Кўрсатасизми?

– Албатта. Лекин улар машинада эди. Ҳозир кийиниб чиқаман.

– Тезроқ бўлинг.

Омонулла ёмон иш қилиб қўйган боладай шалвираб уст-боши ва нарсаларини олгани ётоқхона томон жўнади. Ортидан Жанна эргашди. Унинг ранги оқариб кетган, жуда хавотирда эди.

– Аҳмед, тинчликми? Улар ростдан ҳам акангни қидиришяптими?

– Шунақага ўхшайди. Мен бормасам бўлмайди, шекилли.

– Хавотир олма, Аҳмед. Қанча пул керак бўлса, мана мен бераман. Борибоқ менга хабар қил, хўпми? Танишларимни ишга соламан.

– Хўп, жоним. Хавотир бўлма, мен ўзим эплайман. Бу ерда қандайдир англашилмовчилик бўлганга ўхшайди. Тезда қайтаман, хўпми?

Шундай қилиб, ўзини Аҳмед деб таништирган Омонулланинг ҳам "кўзаси синди". Уни олиб кетишди. Чунки у қидирувда бўлиб, етти хотини, ва яна бирови ички ишлар бошқармасига даъво аризаси билан мурожаат қилишган эмиш. Ана шунақа соғинч ва рашк баъзан шунақа нохуш оқибатларга ҳам олиб келар экан.

Милициянинг ёпик машинасида соқчилар назоратида қўли кишанланган маҳкум Омонулла бораркан, Жаннаникидан олиб кетиш учун тайёрлаб қўйган пул ва тиллаларнинг беҳуда қолиб кетаётганидан афсус чекди. Чунки Жаннанинг наркобизнес билан машғул экани унга аллақачон аён бўлган ва гиёҳфурушлик учун уни албатта жазоламоқ керак, деб ҳисобларди. "Эҳ, қанча етим-есир бечораларнинг ҳақи қолиб кетаяпти", деб қўйди у ўзича.

ҚАМОҚХОНАДА ТУЗИЛГАН РЕЖА

Шаҳар ички ишлар бошқармасига уни чув тушириб кетгани учун Омонулланинг устидан бир йил давомида атиги етти нафар аёлдан аризалар тушди. Ички ишлар ва прокуратура ходимлари тегишли фотороботларга асосан бирданига Шокир, Шодиёр, Искандар, Зоҳид, Субҳон, Шавкат ва Ғофир исмли етти нафар фирибгар жиноятчини излай бошладилар. Қизиғи шундаки, фотороботлар бир-бирига жуда ўхшаб кетарди. Ниҳоят улар қўлга олинди. Аммо жиноятчи еттита эмас, биргина Омонулла бўлиб чиқди. Ишлари фош бўлиб бораётган Омонулла эндигина ўз фаолиятини бошқа шаҳар ва қўшни республикаларга кўчириб, халқаро микёсга чиққаётганди, эссиз.

Тергов ҳаракатлари бошланди. Жабрланувчи ва гувоҳлар сифатида етти нафар бева аёлларнинг барчаси жалб этилди. Энг қизиғи, улар бири Шокирни, бири Шодиёр, бири Ғофирни ва яна бири мутлақо бошқа исмли эри устидан шикоят қилиб, баъзилари уни бир бор башарасига қараб яхшилаб сўкиб, қарғаб олишни ният қилишган бўлса, баъзилари

мутлақо бошқа ўй-хаёлда, яъни нима бўлса ҳам арзанда эрларини ўз бағриларига қайтаришни истардилар.

Хотинлар "Пул, буюм топилади. Лекин яхши эр топилмайди", деган ўйда бўлиб, баъзилари уни кўргани турли таомлар ҳам пишириб олиб келишарди. Айниқса, Санобар кўп куюнмоқда эди. "Мени кечиринг, Субҳон ака. Мен сизни яхши кўраман, сизсиз яшай олмайман, дерди у ўз-ўзига.

Жабрланувчилар, соғинувчилар, куюнувчилар, қолаверса, "жазоланувчилар" ниҳоят маҳкум Омонулла билан юзлаштирила бошланди.

Юзлаштириш Зилоладан бошланди. Яхшиямки, соқчи милиционерлар бор эди. Шуларга раҳмат. Зилола маҳкум эрини буйдалаб ташламоқчи эди, ушлаб қолишди. Шунинг айтсалар керак-да "Менинг милициям, мени асрайди", деб.

Қолган олти нафар аёл билан ҳам шу саҳна такрорланди. Улар гўё бир сценарий асосида ролни ёдлаб олиб, ижро этмоқда эдилар. Аммо еттинчи ва саккизинчилардан кейин аксинча саҳна ишқий тус олди.

– Бу маҳкум Шодиёр эмас, асли исми Омонулла. Сизни алдаган, – деди терговчи Ойсарага қараб.

– Менга исмларининг фарқи йўқ, – деди аёл ва пиқиллаб йиғлаб юборди. – Уйингизга қайтинг, Шодиёр ака. Озроқ пулимни олибсиз, майлига. Пул топилади, меҳр топилмайди. Сизни ростдан ҳам яхши кўраман...

Омонулла бир кимирлаб олди. Қўли кишанланган бўлмаганида киссасидан рўмолчасини чиқариб суюқлиси Ойсаранинг бурни ва кўз ёшларини артиб қўймоқчи эди. Аммо терговчи жувонни сўроққа тутди:

– Сиз даъво аризаси бердингиз, шунақами?

– Йўқ, мени гувоҳ сифатида чақирингиз. Юзлаштирамиз, дейингиз, – деди аёл кўз ёшларини ўзи артиб оларкан.

– Сизниям пулларилингизни ўмарганми?

– Йўқ. Зарур бўлгандирки... Бу кишини қўйиб юборинглар, илтимос. У кишида айб йўқ. Биз хотинлар ўзимиз ёмонмиз.

Ойсаранинг гапи далда бўлди, Омонулла энди ўзини ҳимоялашга чоғланди:

– Ўртоқ терговчи! Мен кимдан нимаики олган бўлсам, уларни муҳтожларга хайрия – эҳсон сифатида тарқатганман. Мана, яхшилаб танишиб чиқинг, – дея ёндафтарчасини терговчи йигитга тутқазди. Терговчи дафтарчадаги ёзувларни кўриб танг қолди. Аммо жиноят, қонунбузарлик содир этилгани учун унинг иши судга оширишга мажбур эди.

Омонулла бир жиҳатдан "халоскори" бўлмиш адолатпеша судьядан бир умр миннатдор бўлди. Бир оз муддатга бўлса-да, энди дам олволади. Янги-янги жиддий режалар тузади...

Ҳақиқатдан ҳам қамоқхона унинг учун малака ошириш мактаби каби хизмат қилди. У ерда маҳбуслар учун сиёсий-маърифий соатлар ҳам бўлиб турарди. Омонулла бошқа буюқ олғирлардан фарқли ўлароқ ўзгача йўл тутди: маърифат дарсларидан бирида унинг юмалоқ калласига яна бир ажойиб ғоя келиб қолди: "Озодликка чиққач, қандай қилиб катта пул ишлаш мумкин?" деган қийин масалага у ечим топгандай бўлди ва таъмагир домлага имтиҳон топшириб чиққан талабадек қувониб кетди.

– Катта пул ҳозирги даврда кимда бўлиши мумкин? Албатта амалдорларда, – дер эди у барагида у ёқдан бу ёққа юриб. – Хўш, уларнинг пуллари ўз "розилиги" билан қай йўсинда олиш мумкин? Албатта баъзилари амалларига ўз билим ва ақл-заковатлари билан ўтирган эмаслар, балки кимларнидир ўртага қўйиб, сўнгра катта пора эвазига эришган бўлишлари мумкин. Шу туфайли улар ўз амал курсларидан кетишдан жуда-жуда қўрқишади. Айниқса, жойлари "ёғли" бўлса... Демак, уларни амал курсисидан кетишига шама қилиб қўрқитмоқ жоиз. Буни аттестация ёки хизмат текширувлари уюштириш билан

амалга оширса бўлади. Лекин қандай қилиб? Аттестация ўтказишнинг ўзи бўлмайди-ку! Бунинг учун ақлли раҳбар, амалдорлардан-да ақлirroқ, билимliроқ ва ўтқирроқ бўлмоқ керак.

"Афсус, олий маълумотли эмасман. Лекин гап дипломда эмас. Пулдорларнинг боласи келажакда бирор амалга ўтирса-да, аслида "қовоқ калла" бўлишади. Улар фақат буйруқ беришни, лаганбардорлиқни, қолаверса, пул ҳисоб-китобини мукамалроқ ўрганиб олишади, холос. Чунки ўқишга отасининг пулига киришади. Ўзи эмас, отасининг амали "ўқийди". Камбағалларнинг истеъдодли боласи камдан-кам ҳоллардагина амал курсисига ўтиришади. Пул сарф қилмайди, ўз кучи ва билими билан диплом олади. Қонунларни яхши билишади ва амал қилишади. Улар шу туфайли ҳам асло кўрқинмайди. Пора бериш ва олишни, ортиқча мулозамат қилишни ўзларига эп кўришмайди. Амалдорларнинг бу тоифасидан кўрқин керак. Чунки улар таниш-билиш, порага эмас, балки ўз кучлари ва билимларига, қолаверса, қонунларга суянишади. Аттестация улар учун оддий ҳол, текширувчилар бўлса улар учун меҳмондай гап, чўчимайдилар ҳам", дея ҳаёлидан ўтказди маҳкум йигит.

Омонулла бошқа маҳбуслар каби фақат "жиноят кодекси"ни ёдлаш билан чекланиб қолмай, балки сиёсий, бадиий ва ҳуқуқий адабиётлар, ҳукуматнинг янги чиққан турли фармон ва қарорларини ҳам чуқур ўргана бошлади. У зўр бериб аттестация ва текширувларга тайёргарлик кўраверди. Энди бу ишни фақат қаерда, кимлар билан амалга ошириш муаммоси кўндаланг турарди. Энг муҳими, пул узатувчи "мижоз"ларни ишонтира билиш, уларни аввало текширувларга руҳан тайёрлай олиши лозим бўлади. У зонада тунларни бедор ўтказаркан, ана шу ишлар ҳақида пухта режа тузарди. Туманларнинг амалдорлари билимсизроқ, соддароқ ва лакмароқ бўлиши мумкинлиги унда бир қадар умид уйғотарди.

Бу ҳақида у дастлаб баракдоши, яқин жўра бўлиб қолган Собирга айтганида у қотиб-қотиб кулиб, барча баракдошларнинг эътиборини ўзига жалб қилди.

Аммо шу ондан бошлаб Омонулла қатъий қарорга келиб бўлганди ва отряд бригадири ҳисобланган бугорини астойдил чақирди.

– Нима гап, нима шовқин?! – деб сўради "бугор".

– Менга зудлик билан сиёсий адабиётлар, кейин янги газеталар олиб келиб беришсин!

– Йўқ. Бу мумкин эмас.

– Нега?

– Начальник рухсат бермайди.

– Нима, жиноят кодекслари, қонунларни ўқиш-чи? Улар ҳам мумкин эмасми?

– Йўқ. Мумкин. Фақат маърифий-тарбиявий соатларда.

– Мен ана шуларга қўшимча адабиёт сўраяпман, холос. Мен тарбияланмоқчиман, сиёсий онгимни ўстирмоқчиман. Бунинг нимаси ёмон?

"Бугор" бир оз ўйланиб қолди. Чунки ҳеч қандай маҳбус шу маҳалгача бунақа илтимос билан мурожаат қилмаганди. Капалаги учди.

– Бўпти, мен "қум"га айтиб кўраман. Агар рухсат берса...

– Сизлар ўзи сиёсий адабиётлар ўқийсизларми?

– Ҳа, ҳар жума "Маърифат дарслари" ўтамиз.

Омонулла эътироз билдирди.

– Бу етарли эмас, китобларни мунтазам ўқиб туриш керак. Масалан, хўжайин, қум, начальникилар ўзи аттестация топширишадими?

– Топширишса керак, албатта.

– Сиздан илтимос, ҳеч бўлмаса, бизга расмий газета-журналлардан олиб келиб бериб туришсин, тўғрими, Собир?

– Тўғри, баъзи-баъзида газета керак бўлиб туради, – деди Собир нимагадир ишора қилиб.

– Балки телевизор ҳам қўйиб беришимизни хоҳларсан? – сўради "бугор" пичинг қилиб.

Шу маҳал Собир келиб унинг елкасига маъноли туртиб қўйди.

– "Бугор"ни тинч қўйсанг-чи, Омон. Бунақа илтимосларни "васёк"ка қиласан, – деди маҳбуслар тилида гапириб, ходимга қараб кулиб деди

– Қўяверинг. Бу "ЧМО"ни ўзим тарбиялаб қўяман. Миясига бир чертсам, сиёсийми, бошқами, онги ошиб қолади.

"Бугор" кетди. Омонулланинг жаҳли чикди.

– "ЧМО" деганинг нимаси?!

– Одамлардан, яъни бошқалардан аллақандай хислатлари билан ажралиб турмоқчи бўлган маҳбусни шундай деб аташади. Сендақалардан "стукач"лар чиқишади.

– Мен ажралмоқчи эмасман, аксинча, катта-катта пулларни ўмариш учун шунақа режа тузмоқчиман, холос. Бунинг нимаси ёмон?!

– Тушундим. Агар ҳалиги гапингни "Хата смотрящий" эшитиб қолса, у "посредникка" ё "пахан"га етказадди. Билиб қўй, пахан маҳбусларнинг энг каттаси – "Авторитет". "Пахан" "Дубак"лар билан алоқа қиладиганларни ёмон кўради, тушундингми?

– Мен ахир янги режа тузаяпман. Мақсадим шу йўл билан амалдорлар, пулдорларнинг бойлигини жинойт қилиб эмас, ақл-заковат билан эгаллашга уриниб кўриш, холос.

– Бу бошқа гап. Лекин режангни амалга ошириш қийин, баракда ўшанга яраша шароит яратиб олишнинг бошқа йўли бор. Шунда турма бошлиғи "Хозяин" ҳам, "Пахан" ҳам хабардор бўлишади. Сих ҳам, кабоб ҳам куймайди. Доимо ҳурмат-эътиборда бўласан.

– Қанақа қилиб? Тушунтириброк гапир.

– Катта пул ташласанг, сенга ўша шароит бор, яъни телевизор, совиткич, озиқ-овқат, аёллар дегандек, барча шароити бўлган "...дом свидания"ни ажратиб беришади. Яъни у ерда ўз уйингдагидек яшайверасан. Китоб ўқийсанми, ё китоб сени ўқийдими, қафасдаги қушдай мазза қилиб муддатингни ўтайверасан. Хоҳлаган аёлингни қўйнингга тикиб қўйишади. Хўш, қалай? – дея елкасига бир уриб илжайиб қўйди Собир.

– Менга ҳеч қанақа аёллар керакмас. Мен улардан безорман, ўшаларни деб... Хуллас, менинг режаларим жиддий. Худо хоҳласа, озодликка чиққач, амалдорларнинг соққасини оламан. Мен уларнинг нозик жойларидан ушлайман. Шундай қиламанки, улар ўз пулларини қўлимга ўзлари ихтиёрий равишда олиб келиб беришади.

– Қанақа қилиб?

– Уларни аттестациядан ўтказаман.

– Тушунмадим. Маҳбуслар тилида гапир.

– Маҳбусчасигаям шу, – деди Омонулла ўйчан.

– Ў-хў, балосан-ку!

– Собир, оғайни. Кел, менга бир яхшилик қил. Қанча керак бўлса, пул топаман.

– Хўп, нима қил, дейсан?

– Ўша "Дом свидания"ни!

– Нима, гапинг жиддийми?

– Ҳа.

– Бўпти. Мен бўлмаса бугун бу гапингни "васек" орқали "посредник"ка етказаман. У бўлса ҳам "Пахан"га, ҳам "Хозяин"га айтади. Лекин бу "люкс-хата" сен учун қиммат туради, кучинг етармикин?

– Қанча керак бўлади?

- Камида ўн минг сўм...
- Эҳ-ҳе, битта Газ-24нинг пули-ку!

Омонулла Жаннани эслади. Фақат угина шунча пулни топиб бериши мумкин. У билан кечган ишқий кечаларни бир-бир ёдига олди ва фикран "севади", деб қўйди. "Мен ҳақимда фикри ўзгармадимикин? Бор, таваккал, унга хат ёзиб юбораман ёки келиб учрашишини сўрайман. Ҳа-ҳа, шундай қиламан. Агар у мени ҳақиқатдан ҳам яхши кўрса, кўзлари айтади, мендан ҳеч нимасини аямайди. Агар севмаса, бошқасини топиб олган бўлса, унда ноилож "люкс-хата"ни тушимда кўраман. "Хозяин"нинг кўнглини олишга ҳаракат қиламан. Бу ерда тўрт йил умрим беҳуда ўтмаслиги керак. Иложи бўлса, тезроқ амнистияга тушишга ҳаракат қилмоғим лозим. Сиёсий адабиётлар, қонунлар, ҳукумат томонидан чиқарилган янги-янги қарору фармонларини ўқиб ўрганаверишим керак. Бу ҳали ҳеч қайси маҳбус қўлламаган янги усул. Бор, таваккал!" деб қўйди у ширин орзуларга берилиб.

* * *

Омонулланинг омади келди. Унинг ғайриоддий "сиёсий дунёқараши" ва шахсий илтимослари турмадаги ҳар иккала куч – ҳам расмий, ҳам норасмий бошлиқларни қизиқтириб қўйди. Умида сиёсий тугул бошқа адабиётни ҳам қўлга олишни хуш кўрмайдиган майор Ғуломиддин Зиёевич Барноев исмли маҳбусни ўз ҳузурига йўқлади.

– Хўш, маҳкум Барноев, сизни сиёсий адабиётлар нега қизиқтириб қолди?

– Сиёсий онгимни, малакамни тинимсиз ошириб борсам, дегандим.

– Нега?

– Мен ёзувчиман.

Бошлиқнинг капалаги учиб, қовоқлари жиддий кўтарилди.

– Нима?! Э-э, шунақа демайсизми? – деди у сохта жилмайиб.

Бошлиқнинг юз қиёфаси зумда ўзгарган эди.

– Сиз ҳақингизда менга бошқачароқ маълумот беришганди. Яъни хотинбоз, фарибгар деб.

– Ҳар қандай инсонда ҳам бундай хусусият бўлиши мумкин. Бу истёждодга боғлиқ. Истёждодли кишиларни қўллаб-қувватлашга келсак, у ҳар қандай амалдор учун ҳам фарз, ҳам қарз.

– Э қойил! Гапга чечан экансиз!

– Чечан бўлмасанг, бу замонда хотинларни кўндириш қийин-да, гражданин бошлиқ.

– Яшанг! Майли, мен сизнинг илтимосингизни бажаришга ҳаракат қиламан. Лекин китобларни эҳтиёт қиласиз. Чунки улар кутубхонамизда қатъий ҳисобда туради. Шартим шуки, уларнинг бирорта варағи йиртилмайди. Баракдошларингиз мабодо уларни тутантириқ қилиб юборишмайдими, ишқилиб?

– Шунинг учун "Дом свидания"га доимий эҳтиёжим ҳам, имкониятим ҳам бор.

– Йўғ-е, ростданми? Ҳой, ким бор?! – дея қичқирди у соқчилар томон. Соқчилар бўлса маҳбусни тез олиб чиқиб кетмоқчи бўлишди. – Ҳой, нима қияпсанлар? Биродари азизга аччиққина қаҳва дамлаб келларинг, демоқчиман. Тез бўлларинг!

Қизғин суҳбатнинг давоми аччиқ қаҳва устида кечди. Омонулла "Хозяин" хонасида шкафга безак учун териб қўйилган китоблар кўпроқ қизиқтираётганини маълум қилди.

– Ҳе-ҳе, буларни ҳали биров қўлига ҳам олмаган. Ранглари мебелнинг рангига мос бўлгани учун қўйиб қўйганмиз.

– Кечирасиз, сўраганнинг айби йўқ, сиз бошлиқ сифатида аттестациядан ўтиб турасизми?

Бу кутилмаган савол эди.

– Ҳа-ҳа, албатта. Нима эди? – довдираб сўради бошлиқ.

– Сиз унга қандай тайёргарлик кўрасиз?
– Ҳих, – деб кулиб қўйди у мўйловини айёрона силаб оларкан, – Бунинг иши осон, муллажиринг-да, – деди у ва ҳихилаб кулиб қўйди.
– Нима, қолганлар ҳам шунақа топширишадими?
– Қизиқ экансиз-ку, бошни қотириб нима қилишарди? Китоб ўқишга кимнинг вақти бор, ўзи?

* * *

"Пахан" ҳам Омонуллани илиқ кутиб олди.
– Ҳой, тракторингни ишлатиб, чифер дамланглар! – дея "Бугор"га буйруқ берди у ва Омонуллага синовчан юзланди: – Сен ҳақингда менга айтишди. Қилаётган ишларингдан хабарим бор. Сенга "люкс-хата" керак экан, деб эшитдим. Короче, "обшак*"ка тўрт "кирпич" берасан. Сенга биров ғинг деса, абжағини чиқазаман, тушундингми? Лекин "ЧМО" бўп қолма, благородний вор бўл. Нима гапинг бўлса, "Васёк" орқали "посредник"ка ё шахсан менга етказиб турасан. "Дубак"ларга ҳар хил гапларни лақиллаб "стукач"га айланиб қолма, уқдингми?
– Уқдим.
– Бу ердан соғ-омон чиқиб кетаман десанг, тилингни тий.
– Тушундим.
– Ол, чифердан ич!
Омонулла кружкадаги ўта аччиқ чойдан афтини буруштириб аранг хўплади. Хўплади-ю, боши айланиб йиқилиб тушди.

* * *

Омонулла туну кун Жаннанинг келишини ёки ундан бирон хат-хабар бўлишини бетоқат кутарди. "Севадими, севмайдими?" деган ўй унинг фикри ёдини чулғаб олганди. "Хозяин" гапида турди. "Дом свидания"га тушгунича унинг баракдаги жойига янги газета-журналлардан фақат қайтариб бериш шарти билан кириб турди. Шериги Собир ҳам энди зерикмайдиган, сиёсий онгига маърифат уруғи сингиб, аста-секин тарбият топадиган бўлди.

Ниҳоят, маҳбус Омонулланинг илтижолари етадиган жойига етиб борган чоғи, Жанна билан учрашув куни белгиланди. Жанна ҳам ўзи шу кунларда адвокат ёллаб Аҳмедни қамокдан чиқариб олиш "ишқида куйиб ёнмоқда" эди. У суюкли эрини дастлаб панжара ортида кўриб ўзини тутта олмай, дод деб йиғлаб юборди. Темир панжарага осилиб, уни бузиб юборгудай даражада силтаб тортаверди.

– Ҳой, нима қияпсиз? Ўзингизни босинг, бўлмаса, учрашувни бутунлай бекор қиламиз? – кичқирди қўриқчи.

– Ўзингни бос, жоним, асалим, – деб қўйди Омонулла ҳам.

– Аҳмед, мен сени севаман, сенсиз яшолмайман! Ким сени бу ерга олиб келди? Мен ўшани топиб, қонини ичаман!

– Ўзингни бос, Жанна. Ҳали ҳаммаси яхши бўлади. Мен бу ердан тезроқ чиқиб кетишимнинг бир йўли бор, эшитаяпсанми? – дея аёлнинг бир оз тинчланиб олишини кутди маҳбус йигит.

– Қанақа. Айтавер, жоним, қулоғим сенда. Сенинг бошингга бундай кулфат тушишини сираям кутмагандим. Кечир, ўзимни тўхтатиб туролмадим, – деди жувон йиғлаб-сиқтаб.

– Майли, асалим. Бўлар иш бўлди. Энди ортга қайтмайлик, эртанги кунимизни ўйлайлик.

– Нима қил, десанг тайёрман. Ўл десанг, ўламан.

– Йўқ. Гапимга яхшилаб қулоқ сол, Жанна. Мен яхши режа туздим. Агар шу режам иш берса, мен тезроқ амнистияга тушаман. Сарфлаган пулларимиз ҳам тез қайтиб келади. Уларни сенга албатта қайтараман. Бунинг учун фақат менга ишонишинг керак.

– Ишонаман, қанча керак?

Омонулла икки беш панжасини катта очиб кўрсатди.

– Нима, беш мингми? – дея кўзлари ёнди Жаннанинг.

– Йўқ, ўн минг сўм, – деб қўйди йигит қуруқ қилиб.

– Ўх-хў, бу жуда кўп-ку.

– Мени "Дом свидания"га ўтказишади. Сен ҳам истаган маҳалинг келиб мен билан яшайверасан.

Аёлнинг кўзлари шодликдан порлаб кетди.

– Ростданми?!

– Кейин мен бу пулларингни бир йил ичида ўзингга қайтараман.

– Хўп. Ўйлаб кўраман. Кейин дейлик, мен ўша айтганингни олиб келиб кимга бераман?

– Бештасини қамокхона бошлиғи "Хозяин"га. Биттасини менга. Китоб, ул-бул сотиб оламан-да Тўрттасини "Пахан"га "обшак"ка бераман..

– "Пахан"инг ким?

– Маҳбуслар шефи, "Авторитет".

Шу маҳал орқасидаги навбатчи соқчининг овози эшитилди.

– Вақтларинг тугади. Суҳбатни тўхтатинглар.

– Хўп-хўп, ҳозир, – деб қўйди Жанна ва кулиб юборди. – Ўша айтган жойингда эндигина "қизиқ суҳбат"ни бошлаётганимизда манавинглар "Вақт бўлди, "суҳбат"ни тўхтатинглар!" дейишмайдими ишқилиб?

Омонулла ҳам тушуниб кулиб юборди ва Жаннасини панжара ортидан бир ўпиб олди.

– Йўқ, жоним, биз ҳеч қаякка чиқмаймиз. Бизлар тилла қафасдаги бир жуфт севишган тўтилар каби сайрашиб-сайрашиб роҳат-фароғатда яшаймиз.

– Бўпти, жоним. Демак, "Дом свидания" бизнинг муҳаббат ошиёнимиз бўлади.

– Ҳа, албатта, хайр, жоним.

– Хайр. Мени кутгил ва мен қайтарман, сумкачамни тўлдириб...

– Гулга, – дея қўшиб қўйди Омонулла.

– Ҳа-ҳа, гулга, – деди кулди Жанна ва учрашув майдонидан минг бир ўпичларни хавода сарсон қилиб "учиб" чиқиб кетди.

* * *

"Дом свидания" қатъий назоратга олинган, кириш-чиқиш эшиги ҳам алоҳида бўлган, зона ичидаги уйлардан бири эди. Қамокхона бошлиғи бу жойни доимий видео назоратига олди.

Маҳбус Барноевнинг хатти-ҳаракати уни чиндан ҳам хайратга соларди.

Қизиқ, олим бўлса ёки бир сиёсий арбоб бўлса, майли эди. Аммо у биргина ҳайдовчилик курсини тамомлаган экан, холос. Ишқилиб, бошимга бирор ғавғони бошлаб бермаса бўлгани эди. Бу одамдан кўрқиш керак. Ҳамма шароитни яратишга-ку, яратиб берилди, бироқ у истаган маҳал устимиздан юқорига ёзиши мумкин. Шунинг учун уни иложи борича бошқа маҳбусларга қўшмаганимиз маъқул. Ўша ерда нима қилса қилавермайдими. Унинг биронта хатини ҳам ташқарига назоратсиз чиқармаслик керак. Кейин анави аёл ҳақида тўлиқ маълумотга эга бўлишимиз керак, – деб қўйди у видеотасвирдан кўзини узмай сигаретасини кулдонга оҳиста босиб қўйди.

"Дом свидания"да илгари турли-туман жинойт олами намояндалари ўз муддатларини ўтаб чиқиб кетишган, уларга бошқа маҳбуслардан фарқли ўлароқ бошқача эътибор ва "хурмат билан" қаралган эди. Аммо Омонулла янада бошқачароқ чиқди. У хона ичини сиёсий ва бадиий адабиётлар, ҳукумат раҳбарларининг китоблари, тарихий рисолалар, плакатлар, сиёсий хариталар, газета-журналлар билан тўлдириб олди. Қўйиб берилган телевизорда у бемаъни видео фильмларни эмас, балки кўпроқ ахборот ва сиёсий кўрсатувларни, партия съезди, пленуми йиғилишларини жон деб томоша қилар, уларни шундай берилиб тинглардики, худди ўзи улар орасида ўтиргандек баъзан қўшилишиб қарсак ҳам чалиб юборарди.

Турма бошлиғи унинг бу қилиқларидан лол эди. Бир куни уни зобитларга ўтиладиган сиёсий-маърифий соатда синаб кўрмоқчи бўлди. Чунки таклиф этилган маърузачининг мазаси қочиб қолгани учун келолмабди. Буйруққа асосан маҳбус Барноевни бошлиқ ҳузурига келтиришди.

– Беговта қилганим учун узр, маҳбус Барноев. Сизбоп бир хизмат чиқиб қолди-да.

– Бемалол, қўлдан келганича.

– Бугунги сиёсий маърифий соатимизда ўзингиз маъруза қилиб дарс ўтиб берсангиз?

– Ҳўп бўлади, гражданин бошлиқ. Мавзу нима ҳақида эканини айтсангиз, бас, ҳаракат қилиб кўраман.

– Мавзуси нима бўларди, мамлакатимиздаги ҳозирги сиёсий-иқтисодий вазият ҳақида-да. Кейин саволлар бўлиб қолса, жавоб қайтариш керак бўлади, холос. А лаббай?

– Яхши, – деди Омонулла сўйилишга тайёр хўроздай қаддини ғоз тутиб.

Оддий маҳбуснинг "маърифат соати"да сиёсий мавзуда суҳбат ўтказиши барча қамокхона ходимлари ва маҳбусларни хайрон қолдирди. Баъзилар дастлаб унинг устидан "Оббо, кунимиз шу шўртумшукқа қолибди-да" деб кулишди ҳам.

Аммо ўша пайтда собиқ шўро даврининг сўнгги йиллари ўтиб бораётган, улкан мамлакат ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий таназзулга юз тутган қалтис кунлар эди. Шунинг учун ҳам нотик асосий эътиборини инқироз сабабларига қаратди:

– Мамлакатимиз инқирозининг асосий сабабларидан бири асосан, спиртли ичимликларга қарши курашдан бошланди, деб ҳисобласак бўлаверади.

Ўтирганлар "Ув!!!" деб юборишди.

– Михаил Сергеевич Горбачёв "Салласини олиб келинглари", деб бу соҳада қарор чиқарган эди, "калласини олиб келишди". Жумладан, бутун винобоп тоқзорлар таг-туғи билан йўқ қилинди, захирадаги вино ҳам ашёлари тўкиб ташланди. Давлат бюджети, ароқ-вино заводларининг фаолиятини асосан мана шу даромад, яъни акциз солиғи ҳисобига тўлдириб келинаётганди. Масалан, бир шиша тоза спиртнинг таннари 9 тийин бўлгани ҳолда уни деярли 10 сўмга сотилаётганди. Шундан 5 сўми давлат хазинасига тушаётганди. Мана иқтисодий инқироз сабаби қаерда?

Залдагилар беихтиёр қарсак чалиб юборишди.

– Ёки бўлмаса, енгил машиналарни, гиламни олайлик, бегоён ўрмонлар, ер ости бойликлари, нефть, газ, пахта. Эҳ-ҳе, уларни қайта ишлаш, ишлаб чиқариш ўлда-жўлда ҳолатга тушиб қолди. Бизнинг республикаимиз бўлса асосан ҳам ашё базасига айлантирилди. Одамларимиз орасида жинойтчилик, порахўрлик, таъмагирлик, амалпарастлик, таниш-билишчилик, маҳаллийчилик, боқимандалик, лоқайдлик, кўзбўямачилик, фирибгарлик иллатлари кучайди. Тўй-ҳашамларимиздаги дабдабозликлар, ким ўзарлик исрофгарчиликларга олиб келди. Ташкилотларда кадрлар қўнимсизлиги авж олди. Жамият таянчи ҳисобланган тадбиркор-савдогарларни "чайқовчи каззоб" деб иқтисодий жинойтчилар қаторида кўрилди. Охир-оқибат булар ҳаммаси иқтисодий таназзулга сабаб бўлди.

Бир маҳбус гапдан таъсирланиб савол бермоқ учун қўл кўтарди. Бошлиқ мийиғида кулиб савол беришга изн берди.

– Гражданин нотик!

– Лаббай, эшитаман.

– Мана, сиз ҳам бир қонунбузар жиноятчисиз. Бўлмаса, бу ерда ўтирмаган бўлардингиз, тўғрими?

– Тўппа-тўғри, – деди Омонулла дабдурустдан маъқуллаб.

Ўтирганлар кулиб юборишди.

– Саволим шуки, сиз ўзингизни ҳам шу улкан мамлакатимизнинг таназзулига сабабчи бўлганлардан бири деб ҳисоблайсизми ё йўқми?

– Раҳмат. Ҳа, албатта ҳисоблайман!

Залдагилар бир кулиб олишди.

– Чунки менинг кўзим энди очилди. Мен илгари умуман китоб ўқимасдим. Шу ерга келиб ўқияпман, сиёсий онгим ошаяпти. Менга яхши шароитлар яратиб беришди. Бунинг учун, қамоқхона маъмуриятига, қолаверса, шахсан майор Ғуломиддин Зиёевичга ўз миннатдорчилигимни билдираман!

Гулдурас қарсак чалинди. Бошлиқ мамнун қуллик қилиб қўйди. Яна бир зобит савол берди.

– Айтинг-чи, маҳкум Барноев, порахўрликнинг жамият тараққиёти учун таъсири борми?

– Албатта бор. Мисол учун баъзи амалдорлар амал постига пора бериб ўтиришади. У соҳа одамими, қовоқ каллами, у ўша жойга "хозяин" бўлиб ишлайверади.

Бошлиқ "четга чиқилмасин" дегандек томоғини қириб, кўзини олайтириб қўйди.

– Ҳа, энди битта чўпгаям "сен хўжайинсан" дейилса, бошқалар унга бўйсунунади-да. Бошқаларнинг бўйсунуши уларга ҳузур бағишлайди. Шунинг ўзи етарли. Жамият тараққий этадими, парчаланиб кетадими, уларнинг неча пуллик иши бор? Кейин мисол учун одамлар фарзандларини пора бериб ўқишга киритишади. У ноқобил фарзанд умуман китоб ўқишни, ақл-заковатини ишлатишни истамайди. Ўқишни бир илож қилиб битириб диплом ҳам олади. Дейлик, у шифокор бўлсин. Ахир у одамни даволармиди, уни ўлдиради-ку.

Залда гулдирас қарсаклар чалинди. Нотик сўзида давом этди.

– Дейлик, пора берган одам бирор амалдор бўлсин. Уни ўша жой, соҳанинг келажаги эмас, балки у туну кун шахсий чўнтагини қаппайтириш, берган порасини чиқариб олиш ҳақида қайғуради. Тўғрими?!

Залдагилар кулишиб, қарсак чалиб юборишди.

– Мана, сиз фирибгарлик моддаси билан қамалгансиз, тўғрими? – сўради "кум".

– Тўғри.

– Айтинг-чи, қамоқ муддатини ўтаб бўлганингиздан сўнг бу фаолиятингизни яна давом эттирмакчимисиз?

– Афсуски, олий маълумотим йўқ, билим, малакам етишмайди. Мен ҳаётимдаги ана шу кемтикни шу ерда китоб ўқиб тўлдириб боришга ҳаракат қилаяпман. Қолаверса, бир яхши режа тузаяпман, яъни бу ердан соғ-омон чиққач, олган сиёсий-маърифий билимларимни амалиётда қўлламоқчиман.

– Қандай қилиб?! – деган залдан хитоб янгради.

– Порахўр амалдорлар нимадан кўрқишади, биласизларми? Амал курсисидан кетишдан, албатта. Уларнинг бир нозик жойлари бор. Бу билимсизлик, китоб ўқимаслик. Мен уларни ана шу "нозик жой"ларидан маҳкам тутмоқчиман. Лекин қандай қилиб, бу ёғи сир...

Залдагилар кулиб юборишди. Хуллас, "маърифат дарси" қизгин ва жуда мунозарали ўтди. Қамокхона бошлиғи ва бошқа ходимлар маҳбус Барноевдан мамнун бўлишди. Мазкур маҳкумнинг сиёсий-маънавий онги юқори даражада эканлиги, унинг намунали тарзда яхши тарбияланаётганидан далолат берарди. Бу ҳол Омонулланинг имтиёзли амнистияга тушишига ва муддатидан аввал озодликка чиқиб кета олишига сабаб бўлди.

Шундай қилиб, муқаддам судланган фирибгар ва хотинбоз фуқаро Барноев Омонуллага нисбатан белгиланган тўрт йил ўрнига икки йил муддатда "авф этиш" моддаси қўлланилиб, озодликка чиқиб келди.

"ТЕМИР ҚУШ" ОПЕРАЦИЯСИ

Бошқўтон туманидан қайтган Омонулла трасса бўйлаб пойтахт сари машинасини елдек учириб бораркан, йўл бўйида тоғ лоласи, ровоч ва қимиз сотиб ўтирган тоғлик қизларга назари тушди. Икки йил қамокда бўлиб, бундай табиатнинг баҳорий инъомларини соғинганди. Тўхтаб, қимиздан ютоқиб ичиб олди, ровочдан арчиб чайнади. "Эссиз, туз йўқ экан-да, бўлганида мазза бўларди", деб қўйди у фикран. Сотувчи қизалокдан бир даста тоғ лоласи ва равоч сотиб олди. "Санобар хурсанд бўлади. Бечора унинг йўлига икки йил кўз тикди. Ўзи емай, ичмай, Омонулланинг "Дом свидания"сига яхши-яхши таомлар пишириб киритиб турди. Лекин ҳеч қанақа таом бугунгидай Мафтуналарникида ичган угра ошга ўхшамасди. Фикри хаёли яна Болтавой аканинг бева қизи томон учди. "Қани энди мана шу лолаларни Мафтунага тортиқ қила олсайдим" деган ўй ўтди ва бир энтиқиб олди. Яна йўлда давом этди. Адирлар тугаб, кенг-мўл пахтазор далалар бошланди. Аммо кутилмаганда қорни ғижимлай бошлади.

– Оббо, нафсим курсин, қимиздан кўп ичиб қўйибман-ку, – деди у ғўлдираб ва радиодан таралаётган енгил мусиқанинг товуши ҳам қўнглига сиғмай, ўчириб қўйди. – Энди қаяққа борсам экан-а? Хих, кап-катта, дуппа-дуруст кийинган одам пахтазор ичига қираманми? Мундоқ тутқаторлари ҳам йўқ, – деб қўйди у теварак-атрофга илтижоли жовдираб қараб олди.

Аксига олиб йўл бўйида ҳеч қандай хонадон ёки ташкилот кўринмасди. Қорни баттар ғижимлай бошлади. Шу маҳал узокда йўлдан ичкарироқдаги бир майдонда бир улкан машина қорайиб кўринди. Омонулла у ерни хирмон бўлса керак, хирмонда комбайн турибди, деган хаёлга борганди, аммо янада яқинроқ боравергач, унинг кимёвий дори сепувчи оддий самолёт эканига амин бўлди. "Хаҳ, хайрият. Демак, бу ташкилотда кимдир бор. Одам борки, демак, ҳожатхона бор", деб беихтиёр рулни дала томон кириб келган йўлга бурди.

Аэропортда ҳеч зоғ кўринмас, дарвоза берк, қоровул мизғимокда эди. Омонулла уни безовта қилгиси келмади ва томоғини маъноли кириб олди-да, ўзини бир мирда, бир сирда тутиб қиборли юриш билан аэропланлар очик майдони сари мағрур кириб борди. Аммо у ёқ-бу ёқ айланиб қараб "кичкина қўналгоҳ"ни топа олмади. Бу пайтда қоровул уйғониб кетганди ва ўша даврда фақат катта хўжайинлар миниб юрадиган қора "Волга"га кўзи тушди. "Оббо, бирор текширувчи келибди, шекилли, мен бўлсам уни пайқамай қолибман" деб майдон томон чопди. Аммо меҳмон кўринмасди. Бу пайтда Омонулла тек қотиб турган яккаю ёлғиз самолёт ёнидаги дори омборининг орқасига ўтиб кетган ва у ерда одам бош суягининг суратига кўзи тушиб кўрқиб кетиб, шундоқ идора ҳовлисидаги арчалар тубига яшириниб қўя қолганди. Бекорчиликда самолётнинг маркаси, номери ва бошқа белгиларига назар ташлаб, уларни дилига жо қилди. Самолёт қачондан буён учмагани ва қаровсизлиги шундоқ кўриниб турарди. Аммо бу саъй-ҳаракати кўп ўтмай асқотиб қолди.

Қоровул "меҳмон"ни излаб, ҳайрон бўлиб, ҳар тешиқларга бош суқиб кўра бошлади. Яхшики, Омонулла уни пайқаб қолди ва тез ўзига келиб, галстукларини тўғрилаб, жиддий киёфага кириб, арча ортидан лоп этиб чиқиб келди.

– К-келинг, меҳмон. Сизни пайқамай қолибман, узр.

– Ассалому алайкум. Мен "Аэрофлот" бошқармасидан Шукуровман. Инвентаризация қилиб юрувдим. 405- машинамиз жойидами, йўқми, деб...

– Н-нима-ция?

– Инвентаризация, яъни асосий воситаларни рўйхатга олиб юрибман, – дея олди Омонулла базўр. Чунки қорни яна бир бор қаттиқ ғижимлаб қўйди. Афтини буриштириб киссасидан ён дафтарчасини чиқариб, алламбалоларни гўё ёзган бўлди.

– Мен унда ҳозир хўжайинни чақираман, – деди қоровул киши.

– Ким ўзи у хўжайинингиз?

– Солиев-да, туман "Сельхозхимия" бошлиғи.

– Бўпти, чақиринг, – деди "меҳмон" мезбондан тезроқ кутилиб, яна бир бор четрок овлоқ жойларни кўзларкан.

Қоровул шошиб кета бошлади.

– Ҳой, отахон, тўхтанг!

– А, лаббай!

– Бу қўл ювадиган жойларинг қаерда?

– Бу ерда водопровод йўқ эди. Лекин обдастада сув бор, олиб келайинми?

– Кичкина "идора"ларинг қаерда, ўзи?

– Уми, орқа томонда, меҳмон, – деди у кўзи билан ишора қилиб ва шошиб кетди.

... Кўп ўтмай Омонулла орқа томондан худди самони забт этган космонавт каби чиқиб келди. Қамоқдан озод бўлган куни ҳам ўзини шундай бахтиёр ва енгил ҳис қилганди. "Нақадар мусаффо осмон!" деб қўйди у ўзича.

– Келинг, меҳмон! – деди шу маҳал тўсатдан бир оқ тўр шляпалик киши.

У тиржайиб сохта мулозамат қилиб турарди. Омонулла мезбонга қўлини эмас, билагини узатиб кўришди.

– Узр, қўлимни ювиб олишим зарур.

– Э, бемалол. Ҳой, Шоқосим ака!

Узоқдан "Ҳов!" деган овоз келди.

– Сув олиб келинг, тез! – деди у қичқириб ва кетидан "Сочиқ ҳам!" деб қўшиб қўйди.

– Узр, хуш келибсиз! Мен далада эдим, рациядан чақириб шунақа деб қолишди.

Келиб сизни тоза қидирдим.

– Ҳа-ҳа, мен Шукуров бўламан. Яқинда тайинландим. Бир ҳудудлар, инвентарларни кўздан кечириб дегандай...

– Мен Солиев, туман кимёлаштириш бўлимининг бошлиғиман.

– Ҳа, яхши.

– Лекин машинамиз анчагина қаровсиз қолибди-ку. Бу қанақа гап?

– Биз ҳам энди химикатларни трактор ёрдамида сепатганимиз учун... – дедию "Самолётингизга ҳожат йўқ" деган сўзни айта олмади, чамаси, хижолат чекди.

Бу орада шоша-пиша сувни олиб Шоқосим ака етиб келди ва "бисмиллоҳ" деб қўлга сув қуя бошлади. Сувни кўриб Омонулланинг кўз ўнгида яна сув қуяётган Мафтуна жилмайиб пайдо бўлди.

Омонулла киссасидан ён дафтарчасини чиқарди-да, самолёт номерини ва унинг қачон ва қаерда ишлаб чиқарилганини ўзича расмиятчилик учун ёзиб қўйди.

– Техпаспорти идорада, сейфимда эди.

– Ҳа, уларни ҳам бир кўриб қўйсам, дегандим.

– Майли-майли. Шоқосим ака, битта чой қўйиб юборинг.

– Нима, битта чой билан қутулмоқчимисиз? – сўради Омонулла ҳазил қилиб.

– Аввал чой, кейин пой бўлади-да, – деди мезбон қулиб.

Омонулланинг мақсади самолётнинг ҳужжатлари эмас, балки шу тобда мезбон олиб борадиган чойхона ёки бирор ошхона, ва очиги, у ердаги тузукроқ ҳожатхона қизиқтирмакда эди. Бу ёғи тушлик ҳам бўлиб қолибди. Баҳонада туман раҳбарлари ва бу ерда йўлга қўйилган сиёсий-маърифий ишлар, аттестация ва кадрлар масаласига муносабатларга ҳам қизиқиб кўради. "Юрган дарё", дейдилар. Кўпни кўрган яхши-да", деган ўйга борди у. Аммо қорнининг яна бир ғижимлашидан кўнгли беҳузур бўлди.

– Ҳа, айтмоқчи, сизда қорин оғриғини қолдирадиган дори топилмайдими? Шу сал безовта қилаяпти-да.

Туман кимёлаштириш бўлимининг бошлиғи ўйга толди ва бир нима ёдига тушдими, тўсатдан "Бор!" дея хитоб қилди.

– Ўтган йили кабинетимда сизга ўхшаган бир меҳмон билан жиндай-жиндай олиб, анорни газак қилгандик. Янглишмасам, шунинг қуруқ пўчоғи турган бўлса керак. Ўшани дамлаб бераман, қарабсизки, олам гулистон.

Шундай қилишди. Қорин "хуружи" тўхтагандай бўлди. Сўнгра Солиев "Шукуров"ни туман марказидаги ошхонага бир пиёла чойга таклиф қилди. Омонулла йўқ демади. Чунки текин бўлса, мушт ҳам емоқ кераклигини яхши биларди.

* * *

Ошхонанинг алоҳида хонасида яхши дастурхон тузаб қўйилибди. Ичимликлар қаторида қулинг ўргилсин коньяк ҳам бор эди. "Афсуски рулдаман-да", деб қўйди Омонулла ўзича пешонасини тириштириб. Аммо қаршилиқ кўрсатишига қарамай, мезбон қўли очиклик қилиб коньякни очиб майдалади.

– Яқинроқ танишиб оламиз-да, ака. Қачондан буён сизнинг келишингизни кутиб юргандим.

– Э, шунақа денг, тинчликми?

– Ҳа, тинчлик. Сизда бир муҳим маслаҳатли ишим бор эди.

– Бемалол, агар қўлимдан келса.

– Ҳозир тушунасиз, алғов-далғов замон. Дўконлар ҳам тобора бўшаб бораяпти. Пулнинг қадри йўқ. Бири вексель дейди, бири купон...

– Ҳа, тўғри. Лекин ҳали кўрасиз, ҳаммаси яхши бўлиб кетади.

– Илоҳим... Замон олганники, юлганники бўляпти-да. Шунга... – деди Солиев ва Омонулланинг қулоғига шипшиди.

– Анави самолётингизни исписать қилолмайсизми-а, ака?

– Нима эди? – сўради "Шукуров" ҳам шивирлаб.

– Харидор бор.

– Нима? Шу матоҳгаям-а?

– Э, нималар деяпсиз? Бунингиз зўр, қиммат матоҳ-ку.

– Кимга керак экан, бу?

– Қўрқманг, бу ерлик эмас.

– Қаерлик?

– Чироқчилик бир чорвадор бойвачча.

– Уни нима қиларкан?

– Яйловлари кўп эмиш. Саноқсиз қўйларини тепадан туриб назорат қилиб турармиш. Ҳа энди, бир қизиқиш-да.

– Арзимаган темир-терсакка қанчаям пул берарди? – деди Омонулла менсимаи "Кола"дан симириб ичиб оларкан.

– Икки юз минг бермоқчи.

- Векселдами ё...
- Қанақа вексель, ока, сўмда!

Омонулланинг оғзидаги "Кола" тўсатдан пуфланиб ташқарига отилиб чикиб кетди. Бундай катта пул унинг учун шу кунларда ҳаводай зарур эди. Чунки иложи бўлса, у авраб олган пулларни, яъни Саъдулла ҳожи, Ойсара, Гулсара, Жанна ва бошқа бир-икки "инжиқ"ларнинг жами юз мингча ҳисобдаги сўмини эгаларига қайтиб бериб ҳалолланиб олса, нур устига нур бўларди. Шу туфайли ҳам Омонулла янги ошнасанинг ёқасига тармашди-қолди. Ҳатто "эриб кетиб" коньякни ҳам ичиб юборганини ўзи сезмай қолди.

– Хўш, – деди бир оз қизишиб олгач Солиев саволини яна қайтарди: – Машинани исписат қилиб бера оласизми?

- Машина эмас, бу темир қанотли куш-ку, жўра.
- Ҳа, албатта.
- Агар машина бўлганида, уни ҳамма сотиб олаверарди. Ана гап қаерда?
- Тўғри, – деди Солиев навбатдаги қадахни беихтиёр тўлдириб.
- Лекин бу анчагина қалтис иш, шуни биласизми?
- Шунинг учун ҳам у қиммат-да.
- Бирдан ҳаммасини тўласа, гап йўқ.
- Аввал ярмини, қолганини иш битганидан кейин бераман, деб айтди.
- У одам қанақа ўзи, ишончлими?
- Яхши одам. Ҳар йили уникига дам олгани бориб тураман. Доим кўчқор сўйиб мени

меҳмон қилади.

- Тушунарли. Бўлмаса, уни топиб бу ерга таклиф қила оласизми?
- Албатта. Телефонда гаплашиб қўя қоламан.

– Бўлмаса, у билан шу бугуноқ гаплашсангиз. Мен шунга қараб "темир қанот"нинг хужжатларини "яроқсиз" деб тайёрлайман. Кейин бир кунни келишайлик, мен ўша хужжатларни олиб келаман, у бўлса пулни. Иложи бўлса, ҳаммасини. Лекин самолётни қандай олиб кетмоқчи?

- Билмасам, ҳайдаб олиб кетаверар-да. Нима, осмонда ГАИ бормиди?

– Э йўқ, унга ҳам худди автомобил ҳайдовчисига ўхшаган гувоҳнома бўлиши керак. Бўлмаса, бирор учувчини ёлласин. Яна бир йўли "Камаз"га юклайди-да, ўзи кузатиб олиб кетади.

– Яхши. Унда келишдик. Ҳозир почтага борамиз-да, у билан гаплашамиз. Иложи бўлса, ўзингиз...

- Ҳа, албатта. Айтадилар-ку "Темирни қизигида бос", деб.
- Бўлмаса, ишларимиз бароридан келиши учун биттадан олдик.
- Ахир мен рулдаман-ку.
- Бугун энди азиз меҳмоним бўласиз. Эрта тонгда ўзим жўнатиб юбораман.
- Аввал ишни ҳал қилайлик, таом тайёрми?
- Ҳа-ҳа, ҳозир. Ҳой, ким бор?
- Ошпаз "Лаббай, ака", деб чопиб келди.
- Ошни сузаверинг.
- Хўп бўлади, – деди у ва шошиб чикиб кетди.

* * *

Чироқчилик бойвачча жуда аймоқи чикиб қолди. У телефон орқали аввал ошнаси Солиев билан узоқ тортишишди, сўнгра Омонулла у билан жиддий гаплашди.

– Ока, кулоқ солинг, бу "қанотли куш" давлатнинг техникаси ҳисобланади. У стратегик аҳамиятга эга. Шунинг учун ҳам унинг хужжатларини тўғрилаш осон бўлмайди. Унга узат, бунга узат, ўзингиз тушунасиз-ку. Йигирма тўртта комиссия аъзосига узатиб,

имзо қўйдиришим керак. Лекин мен уларни албатта кўндираман. Ҳар бири беш-беш олишмаса бўлмайди, ўзингиз тушунасиз-ку.

– Ҳозир қанча беришим керак? – сўради харидор Сарсонбой.

– Юз йигирма минг бўлади, – деди Омонулла йигирмасини Солиевга инъом қилишни мўлжаллаб.

– Яхши, бир юз йигирмани оласиз.

– Қачон?

– Ҳужжатлар қачон тайёр бўлади?

– Пул бўлса, бир ҳафта ичида, – деб юборди Омонулла илҳомланиб кетиб. – Қолганини иш битганидан кейин бераверасиз.

– Тушунарли. Бўлмаса мени душанба куни ўша аэродром олдида кутинглар.

* * *

Айтилган куни, айтилган жойда Омонулла ҳозир у нозир бўлди. Аммо у аэропорт ходимларининг ҳаворанг мундирида эди. Бу мундирни топиш осон бўлмади. Бозорда сотилмайдиган матоҳ экан. Шундан сўнг у аэропортда ишлаб нафақага чиққан собик ходимларни излашга тушди. Бировини топганди, сотмади. Нима эмиш, байрам кунлари ишхонага чақириб қолса, кийиб бориши шарт эмиш. Гапини қаранг. Ниҳоят, бир кексарок ўрис чол йўқ демади. Тўрт шиша арокнинг пулига уйдан олиб чиқиб берди. Омонулла ўзини кинорежиссёрлардан деб таништирди. Омонулла кийимларни "химчистка" деган жойда юндириб, дазмоллатиб олди. Сўнгра кийиб кўриб, ғирт учувчига айланди-қолди.

Сарсонбой ҳам унинг "туркини" кўриб бир чўчиб тушди. Аввало машина, яъни самолёт ичига кириб кўришди. Аллақандай бадбўй ҳидни туюшди. "Бу дорининг ҳиди", деб қўйди Солиев. Сўнгра Сарсонбойни учувчилар ўриндиғига ўтказишди. Чўпон киши оғзида виғиллаб, ўзича учган бўлди, минғирлаб ашула айтиб тоза яйради. Сўнгра "Гап йўқ!" деб қўйди.

Солиев меҳмонлар шарафига қўй сўйдирган эди. Дастурхон қуюқ бўлди. "Шукуров" меҳмонни яхшилаб сийланг, пулни аяманг, ҳаммаси ўртадаги пул ҳисобидан, деб шипшиб қўйганди. У ўзида йўқ қувониб кетганидан дўпписини осмонга отди. Аммо дўпписи осмонда муаллақ қолаверди. Дипломат тўла айтилган пулни олган Омонулла икки ошнанинг "мен сенга айтсам" дейишиб мизғиб қолган пайтида шартта "суриб юборди". Дам олаётган одамларни безовта қилишни ўзига эп кўрмади. Тагин у учувчилик гувоҳномаси олиб бериш учун ҳам ўн минг сўм қўшиб олганди.

* * *

... "Аэрофлот" бошқармасидагилар у ерда ҳеч қанақа Шукуров деган бошлик ишламаслигини айтишди. Жаҳли чиққан Сарсонбой ва Солиевлар "темир куш"ни ўзларича учуриб олиб кетишга ҳаракат қилиб кўришди. Аммо бундан хабар топган бошқарма ходимлари қаршилиқ кўрсатишди ва ҳужжатлар қалбаки эканини айтишди. Ҳатто ҳужжат деб аталган бир варақ қоғоз "Болалар энциклопедияси" китобидан аэропланлар ҳақидаги саҳифанинг ксероносуха қилиб олингани маълум бўлди.

Солиев дастлаб ички ишларга хабар бермоқчи ҳам бўлди, аммо бу фикридан тез қайтди. Нима, "Биз давлат самолётини сотмоқчи эдик, алдаб кетди", дейдими?

Аэрофлот маъмуриятининг назарига тушган "темир куш" кўп ўтмай комиссия хулосасига кўра ҳақиқатдан ҳам рўйхатдан чиқарилиб, пачоқланиб металлومга олиб кетилди. Бўлиб ўтган воқеалардан вокиф сифатида кичик аэропорт майдонининг бир чеккасида фақатгина бир эски челақ қорайиб турарди.

ДАВЛАТНИНГ ПУЛИ

Самолётфурушлик қилиб чўнтаги қаппайган Омонулла энди ўзи ўйлаб қўйган қамоқхонада тузган режасини амалга оширмақ учун яхши шароит етилганини англаб етди. "Волга"сини сотиб янги чиққан 07 - "Жигули" олди, янги, башанг уст-бошлар харид қилди. Юз қиёфасида пайдо бўлган ажинларни йўқотиш ва унга бир оз ўзгартиришлар киритиш мақсадида ўн кун косметик салонга катнади. Бакенбардли соқол-мўйлов қўйдирди. Қўл бармоқлари тирноқларини маникюр, оёқларини педикюр қилдирди. "Пул бўлса, чангалда шўрва" деганларидек, мохир стилистлар уни фотомоделлар каби "жентельмен"га айлантириб қўйишди.

Омонулла бутунлай янги қиёфада ҳукумат идоралари тевагаида пайдо бўлди. У ҳар куни "07" русумли машинасида гўё муҳим иш билан юрган амалдор шахс каби келар ва бежирим чарм сумкасини олиб идора томон йўналарди. Ўтган-кетганлар билан қуюқ салом-алик қиларди, сўнгра ўриндиқлардан бирига ўтириб, гўё бировни кутаётган каби соатига тез-тез қараб, янги газеталардан бирини олиб ўқиб, ўтган-кетганни зимдан кузатиб ўтирарди. Энди уни соҳибжамол аёллар эмас, балки қорни қаппайган, галстук таққан амалдорлар, уларнинг ўзларини тутишлари кўпроқ қизиқтирарди. Замонавий раҳбарлар билан ўз кийинишини солиштирар ва характерларини синчиклаб ўрганарди. Бир неча бор "Мени Фалончиевнинг ҳузурига иш юзасидан чақиришган", "Фалон хатимнинг натижасини билгани келувдим", деб ва бошқа баҳоналар билан идора ичкарасига кириб, қайноқ иш жараёни, хоналардаги жавонларга териб қўйилган китоблар, сиёсий плакат ва шиорлар билан ҳам ўзича танишиб чиқарди. Бугунги раҳбарлар, амалдорларнинг қандай муаммолар устида бош қотиришаётгани, олиб борилаётган маҳаллий ижтимоий сиёсат, тарғибот ва ташвиқот ишларидаги асосий мавзулар ҳақида билиб оларди. Ҳатто шаҳар кутубхоналарига ҳам бош суқиб, энг сўнгги адабиётлар ва ҳукумат қарор ҳамда фармонлари билан бирма-бир танишиб чиқди. Шуларга мувофиқ, худди илмий иш олиб бораётган сиёсатшунос аспирант каби қаттиқ изланиб, бўлғуси аттестация учун саволлар тузиб чиқа бошлади. Саволлар ва қисқача жавоблар билан муҳим тадбир, яъни аттестацияларга умумий дафтардан бирини тўлғазди. Ана шундай ижтимоий-сиёсий-маърифий тайёргарлик кўриб юрган кезлари тасодифан яна бир "фойдали" воқеа юз бердики, бу гўё лотореяга чиққан омаддек бўлиб қолди.

Омонулла жойлардаги ижтимоий-сиёсий вазиятга баҳо бериш пойтахтдаги раҳбарлар билан вилоятлардаги раҳбарларнинг ижтимоий аҳволини таққослаш мақсадида кунлардан бир куни вилоят ижроия кўмиталаридан бирига ўз ҳисобидан "сафар"га борди. Идорага бемалол кириб айланиб, икир-чикир "сир-асрорлари"ни ўрганиб, чарчаб эндигина ташқарига чиқиб, сигаретини тутатганча зинадан тушиб келаётган ҳам эдики, тўсатдан кўринишдан содда, қишлоқча кийинган, галстугини беўхшов тақиб, тўр шляпа кийиб олган амалдор, бир йигитча қуюқ салом бериб, қўлларини чўзганича унга рўбарў бўлишди.

- Ва алайкум ассалом, келинглари.
- Узр, сиз шу ерда ишласангиз керак-а? – сўради амалдор киши.
- Ҳа, албатта, тинчликми, бирор хизмат бормиди?
- Бир юмуш билан келаётгудик-да, – деди у йигитчага ишора қилиб.
- Қандай юмуш экан? Қўлимдан келса, ёрдам қилганим бўлсин, – деди Омонулла самимий.
- Исми Суннат Ғаниевич. Шошгансой туманидаги қишлоқ қурилиш трестининг таъминотчисман. Бу йигит бошлиғимизнинг жияни Раҳмонберди бўлади.

– Яхши. Мен Жўрабекман, Жўрабек Собирович. Шу ерда ташкилий бўлим бошлиғиман.

– Э, яхши, ака. Эҳтимол, худонинг ўзи бизга сизни рўпара қилди, шекилли, – деди Суннат дегани.

– Хўш, нима хизмат бор эди, айтаверинглар.

– Шу десангиз, манави йигитчага бир машина олиб бермоқчимиз-да. Шунга навбатсиз иложи бормикан? Хизмат ҳақини берардик, албатта. Пулига гап йўқ, ўзингиз тушунасиз-ку, хўжайин қаттиқ тайинладилар-да.

– Қанақа машина олмоқчисизлар?

– "06" Жигули!

Омонулла тушунди. Ўша даврларда енгил автомашина олиш учун оддий меҳнаткашлар бир неча йиллаб навбатда туришар, сўнгра вилоят ижроқўмининг алоқа хатига мувофиқ туман Матлубот жамияти машина пулини қабул қилиб олиб сотарди. Бозорда эса нархи деярли икки баробар қимматроқ эди. Омонулла айни дамда "левий" пули бору, лекин ҳужжат ишларига ақли етмайдиган бу содда амалдор кишига рўбарў бўлганини фаҳмлади. "Тавба, топиш-тутиши яхши бўлган чоғи, пуллари кўпайиб қолибди-да. Оддий халқ навбат кутиб ўтираверади. Бир бопласамми?... Пуллари давлатнинг пули бўлса, уларнинг чўнтагида турди нимаю менинг чўнтагимга турди нима?" деган фикр ўтди-да, "автомобиль ҳаваскорлари"га "жиддий" қаради.

– Бўлди, мен сизларни тушундим, пул бўлса – чангалда шўрва-да.

– Демак, иложи бор, денг. Юринг, ака, бир четроққа ўтайлик.

– Ҳа-ҳа, хонамда гаплашсак ҳам бўларди-ку, лекин у ерда кирди-чикди кўп.

– Ҳув анави чойхонага бора қолайлик, чоп-пой ичиб, дегандай...

– Майли. Лекин менинг ҳечам вақтим йўқ. Сизлар ўша ерда чой-пой ичиб ўтириб турасизлар. Мен сизларнинг ишларингни битказишга бир уриниб кўраман, – деди Омонулла меҳмонларни ўша жой томон бошлади.

Йўл-йўлакай суҳбат қизғин давом этди:

– Оббо, сизлар-ей, шундай қилиб навбатсиз машина олмоқчисизлар, шунақами?..

– Ҳа-ҳа, хўжайиннинг бир оз йиққан-тергани бор эди-да.

– Лекин менга учраб яхши қилдинглар. Бу ерда ҳар хил ишни тўғрилаб бераман деган, иннайкейин, ўртада турадиган аферистлар ҳам кўп. Эҳтиёт бўлиш керак.

– Ишимиз ўнгидан келганини қаранг, – деди Суннат Ғаниевич хурсанд.

– Бўлмаса, мундоқ қиламиз. Сизлар бемалол чой-пой ичиб туринглар, мен кириб секин рафти-омадни билиб чиқаман. Ўзи машина кимнинг номига расмийлаштирилади?

– Мана шу Раҳмонбердини-да.

– Неча ёшда бу жиян?

– Йигирма бирда.

– Э йўқ. Бўлмайди. Ўз номингизга олган маъқулмикан. Ҳар ҳолда озми-кўпми ёшингиз улуг. Чунки ҳали маҳалладанми ё ишхонаданми тавсифнома деган қоғоз ҳам керак бўлиб қолиши мумкин-да.

– Гап йўқ. Керак бўлса, олиб келамиз. Хотиржам бўлинглар.

– Нима бўпти, жиянтой "тойчоқ"ни ишончнома билан миниб юраверади-да.

– Майли-майли, нима десангиз, шу-да.

– Хўп, келишдик бўлмаса. Ҳа, яна бир гап. Мен бу ишда комиссия аъзосиман. Билсангиз, менга ҳеч нима керакмас. Холис хизмат. Ҳа энди иш битганидан кейин ҳимматингиз-да, ака. Комиссиянинг раиси бор. У киши биласизлар, ижроқўм раисининг ўзлари, кейин яна менга ўхшаган бешта қорақўз бўлим бошлиқлари бор. Хуллас, машинага қарор чиқартириб, навбатсиз олиш ўз-ўзидан бўлмайди-да. "Мушук офтобга

куёшнинг "куруғи" борлиги учун чиқади", деган гап бор-ку, ахир, – деди Омонулла атайин хихилаб кулиб.

– Э-ҳа, тушундик, Жўрабек ака. Унисигаям тайёрмиз, – деди шоша-пиша Суннат Ғаниевич.

– Ҳм-м... Ундай бўлса, мен кириб бир йўла бўладиган ишни бўлғизиб чиқа қолсамми-а, нима дейсизлар?

– Қани энди, яхши бўларди-ку.

– Бўлмаса, комиссия раисига икки юз, менга керакмас, кейин, бешта бўлим бошлиғига юз сўмдан бериш керак. Имзо қўйишади-да, тушунасизлар-ку. Хўш, нима дейсизлар, қоғозларни тўғрилаб чиқаверайинми?

– Бўлди! Келишдик! Пул шу ерда, ака, ҳеч хижолат бўлмаг.

– Машинанинг пули-чи, кейин етмай қолиб, хижолат бўлиб қолинмайдими, ишқилиб?

– Етмаса, биронтасидан қарз олиб турамиз-да, ака.

– Майли. Мабодо оз-моз етмай қолса, ўзим сизларга қарз бериб туравераман, – деди Омонулла ва "қўли очиқлигини" намоён қилиб киссасини кавлаштирган эди, бир пачка пул чикди. – Пул дегани бу қўлнинг кири – давлатники-да. Менда турди нима, сизларда турди нима, а лаббай?

– Вой-бў!.. – деди Раҳмонберди ҳайрат билан кулиб.

– Энг муҳими, иш битсин, нима дедингиз, Суннат ака?

– Э қойил, ака! Иш битсин, эшак лойдан ўтсин!

– Баракалло. Бўпти, бўлмаса, мен кетдим. Менгаям, сизларга ҳам омад ёр бўлсин, – дея Омонулла идора томон кета бошлади ва бир жойга бориб, тўхтаб ортига қаради. – Ҳа, айтмоқчи, иш битса, бирор нима бўладими, ўзи?!

Машина олувчилар бир-бирларига маъноли қараб олишди.

– Ҳалигинисидан ҳеч хижолат бўлмаг! – дея қичқирди Раҳмонберди.

– Э йўқ, гаранг экансиз-ку, "ош-пош бўладими?" деб сўраяпман.

– Бўлмаса-чи, Жўрабек ака, ош сиздан айлансин. Уни албатта ювамиз-да! – дея қичқириб жавоб қайтарди трестнинг олғир таъминотчиси.

* * *

"Автохаваскор"лар ижрокўм идораси томон кўзлари тўрт бўлиб тўрт чойнак чойни "ямламай ютишди". Ниҳоят, Омонулла жилмайиб пайдо бўлди. Унинг қўлида бир талай қоғозлар бор эди.

– Паспортигиз қани, тез паспортигизни беринг-чи, – деди у шоша-пиша кўзларини аланг-жалаг қилиб.

– Ие, ишлар юриб қолдими, дейман-а?!

– Ҳа-да. Кейин ҳалиги етти юзниям беринг, бир йўла қарор чиқартириб чиқа қоламан.

Суннат Ғаниевич айтилган пулни ва паспортини аввало шоша-пиша, худди ўғирлик қилаётгандай теваарак-атрофга олазарак қараб чиқариб берди.

– Машинанинг пули-чи, тахтми?

– Албатта. Неча пул бўлиши керак ўзи?

– Жигули – "06"-а?

– Ҳа-ҳа.

– Хўш, ранги қанақа бўлсин?

– Ие, пули рангига боғлиқми?

– Э йўқ. Сиз бирор ёқтирган рангингизни айтинг, уни тўғрилаб берадиганларгаям ҳалиги, жиндай узатиш керак бўлади-да.

– Қанча? – сўради Раҳмонберди.

– Эллик, холос.

– Бўлди. Қизилидан бўла қолсин, ака. Манг, бу пулниям ола кетинг.

Омонулла узатилган пулни оларкан, "Ҳм-м... демак, "06", қизили", деб ўзича гўё ёдида сақламоқчидай такрорлаб кета бошлади.

Бўлғуси машина эгалари Жўрабек акаларини яна бетоқат кута бошладилар. Бу орада янги машинани ювиш учун чойхона хўжайинига кириб, алоҳида жой ва девзира гуручли палов ҳам буюртириб қўйишди. Қоринлари очиб кетиб ўзлари лағмон билан кабобни паққос туширишди. Гўё ҳозир яп-янги, қип-қизил "Жигули"ни Жўрабек миниб келиб, "Пап!" деган сигнал чаладигандек ўтган-кетган машиналарни умид билан томоша қилиб ўтираверишди.

Раҳимбердининг хаёлига "Ишқилиб, бу одам бизни алдамаяптимикин, етти юз эллик сўмга кўйдириб кетса-я", деган ёмон фикр ҳам келиб эндигина "эшигини қоқмоқда" эдики, шу маҳал остонада хурсанд ҳолда жилмайиб Омонулла пайдо бўлди.

– Ош пишдими?!

– Ҳа-ҳа, зирваги тайёр. Нима, иш битдими? – тез сўради Суннат Ғаниевич.

– Худо хоҳласа, битади. Битта раиснинг имзоси қолди, холос. Ҳозир унинг олдида пойтахтдан келган одам бор экан. Сизларни кутдириб қўймай, хавотир олманглар, деб чиқиб келдим-да. У ёқда ўзимнинг ишларим шунақа кўпки, ишонасизларми, тушлик ҳам қилолганим йўқ.

– Ие, унда ўтиринг, бирор нима еб олинг.

– Қандоқ бўларкин, бир йўла палов еймизми, дегандим-да. Ҳай, майли, тезгина икки дона кабоб олиб кела қолинг.

Суннат Ғаниевич кабоб буюртириш ва бирор ичимлик сотиб олиш учун ўзи салмоқланиб кетди. Омонулла шеригига нисбатан янада соддароқ кўринган йигитча билан қолди.

– Раҳмонберди!

– А, лаббай, амаки?

– Худо хоҳласа, машинангиз ҳовлида гижинглаган отдай турибди. Уни ким миниб кетади?

– Йўғ-е?! Ростданми?! Ўзим миниб кетаман-да!

– Яна озгина расмиятчилик қолди, холос. Ҳа айтмоқчи, манг тоғангизнинг паспортини олиб қўйинг, – деди Омонулла яна ўзини шошаётгандай кўрсатиб. – Майли, мени кутиб туринглар, мен кетдим. Иш битмагунича томоғимдан ҳеч нарса ўтмайди, шекилли.

– Ие, ахир тоғам сизга кабоб буюргани кетдилар-ку.

– Э йўқ. Ишни тезроқ битирайлик. Ўзларинг бафуржа баҳам кўраверинглар. Ҳа айтмоқчи, пул қаерда?

– Қайси пул?

– Машинанинг пули-да.

– Неча пул бериш керак экан?

– Мана қоғози, – деди Омонулла сумкасини титкилаган бўлиб, – Хўш, 7695 сўм 42 тийин бўларкан. Кейин бир сўм 97 тийин давлат божи ҳам тўларкансизлар.

– Бўлди, манг, олинг. Бу ерда тўппа-тўғри саккиз минг. Қайтимини кейин...

– "Хизмат ҳақи" демоқчисиз-да-а. Ҳай, майли-майли. Бориға барака-да. Бу пул давлатнинг пули бўлса, сизларда турди нимаю, менда турди нима, а лаббай?

Раҳмонберди "Тўғри-тўғри", дея кулиб бир талай пулни Омонулланинг қўлига тутқазди.

– Бўпти, ука. Мен бўлмаса буни бир йўла ғазнага топшириб, тўлов чиптасини, иннайкейин, раиснинг муборак имзосини олиб, бошқа ҳужжатлар билан бирга олиб чиқаман. Ҳайдовчилик гувоҳномангиз борми, ишқилиб?

– Ҳа, бор.

– Бўлмаса, шу ергача ўзим миниб олиб чиқиб бераман, кейин ўзларинг ҳайдаб кетаверасизлар-да. Уф-ф... Шундай чарчадимки, – деди "бечора" Омонулла ва шошиб ҳукумат идораси томон йўрғалади. Шу маҳал олтига кабоб ва бир шиша коньякни кўтариб Суннат Ғаниевич келиб қолди.

– Ҳой, Жўрабек ака, сиз қаёққа?!

– Сизлар бемалол, ош бўлсин! – дея қичқирди Омонулла.

– Ие, бу ёғи қизиқ бўлди-ку, шунча кабобни ким ейди?

– У киши аввал ишни битирайлик, деяптилар. Пулни ҳам бериб юбордим, – деди Раҳмонберди бепарво.

– Пулни? Қанақа пулни?!

– Машинанинг пулини-да.

– Ие, молни кўрмай туриб-а? Қанақа одамсан, ўзи?

– Мол, ана, идора ҳовлисида турган эмиш-ку!

– Ростдан-а? – сўради Суннат Ғаниевич қувониб. – Ундай бўлса, яхши! Шунча пулни бериб юбориб, чув тушиб қолмайлик, деб кўрқиб кетибман-да. Ҳай майли, манавининг оғзини оч. Қиттай-қиттай олиб, кабобни иссиғида еб ўтирайлик.

Шундай қилишди. Узоқ ўтиришди. Оқшом ҳам тушди. Ниҳоят тоқатлари тоқ бўлиб, идора томон йўналишди. Уларни идора қоровули бўлган бир милиционер тўхтатиб қолди.

– Ҳой, тўхтанглар, сизлар қаёққа?!

– М-машинамизни олгани-да.

– Қанақа машина?

– "06", Ж-жигули... – деди Суннат Ғаниевич бир "ҳиқ" деб олиб.

– Ҳа-ҳа, яп-янги, қип-қизил, – деди Раҳмонберди шоша-пиша.

– Қаерда?

– Ҳовлида.

– Ҳовлида ҳеч қанақа машина йўқ. Ҳамма кетиб бўлди-ку.

– Н-нега?

– Иш вақти тугагани қачон эди, кетиб бўлишди-да.

– Ҳ-ҳазиллашманг-э.

Суннат Ғаниевич бошини бир силтаб олди. Бу билан "Масала жиддийга ўхшайди-ку", демоқчидай эди.

– Ҳовлига ўтиб, қараб келсак майлими, ука?

– Йўқ. Мумкин эмас. Боринглар, кетинглар.

– Бўпти, ҳиққ... машинамизни оламиз-у кетамиз.

– Шу аҳволда-я?

– Нега энди, Жўрабек аканинг ўзлари миниб опчиқиб беради. Шунга келишганмиз.

– Қайси Жўрабек?

– Ж-жўрабек С-Собирович-да.

– Унақа одам тўғрисида эшитмаган эканман.

– Т-ташкилий бўлим бошлиғи-ку, ахир.

– Ташкилий бўлим бошлиғи Мардон ака Ғозиев бўладилар.

– Қ-қанақа Ғозиев? Бизга Жўрабек Собировични чақириб беринг, илтимос.

– Бу ерда унақа одам умуман ишламайди!

– Ҳой, бола, сен бизни аҳмоқ қилаяпсанми?! – қичқирди Суннат Ғаниевичнинг жаҳли чиқиб.

– Яхшиликча кетинглар. Бўлмаса нарядни чақираман. Сиз ғирт мастсиз, – деди милиционер.

Раҳмонберди хамроҳининг елкасига "Ўзингизни босинг", дегандай маъноли қилиб уриб қўйди.

– Хўп, яхши, ука, – деди у жиддий бир "ҳиққ" деб олиб. Шу ерда ишлайдиган Жўрабек Собирович деган ходим биздан "06" нинг пулини олиб кириб ғазнага топширди.

– Қачон?

– Шу бугун.

– Мен унақа одамни кўрмадим.

– Кейин "Машина ҳовлида турибди", деди. Шуни олгани келувдик. Илтимос, ука. Бизни тўғри тушунинг.

– Хўп. Қани ўша машинанинг ҳужжатлари?

– Жўрабек Собирович деганда-да.

– Унақа одам бу ерда ишламайди, деяпман-ку...

Хуллас, милиционер билан қизгин баҳс узоқ давом этди. Ниҳоят у раис ўринбосарига қўнғироқ қилиб юз берган воқеа ҳақида ахборот берди. Сўнгра ҳовлига бирга ўтишди. У ерда ҳақиқатдан ҳам ҳеч қандай машинанинг қораси кўринмасди.

Бу маҳалда Омонулла пойтахтга етиб олганди. Машинасини Санобарникига қўйиб, бир оз дам олди-да чарчоғини ёзиш, қолаверса, бугунги "ов" натижаларини ювиш мақсадида Тошкент меҳмонхонаси ресторанига ғолибона ташриф буюрди.

САРОСИМА

Омонулла ресторанда одатдагидек мусиқа яхши эшитиладиган дераза олдида ўтирарди. Бу ер меҳмонхонага ташриф буюраётганларни бемалол кузатишга қулай жой эди. Кўринишидан содда ва мусофир экани шундоқ билиниб турган бир мижоз унинг эътиборини тортди. Дўмбоққина, қайси вилоятдан экани шундоқ дўпписидан яққол сезилиб турган бу истарали йигит Омонулладан сал наридаги столга бориб ўтирди. Йигит ўзига томон қизиқсиниб, қараб-қараб қўяётган хўрандага, яъни қаҳрамонимизга салом бергандай бош эгиб қўйди. Албатта бу ишора ўз ишининг моҳири бўлган Омонулла учун айна муддао эди.

– Меҳмон, бу ерга ўта қолинг, ҳар ҳолда овқатланиб олгунингизча зериктириб қўймасман, – дея илтифот қилди Омонулла ёнидаги стулни кўрсатиб.

– Хўп, майли, раҳмат, – деди йигит. У бир оз тортиниbroқ турди-ю, самимий таклифни қайтаролмади, янги суҳбатдошининг қаршисига ўтирди. Официант қиз пайдо бўлди. Йигит Омонуллага маъноли боқди.

– Йўқ-йўқ, сиз бемалол, ўзингизга нима керак бўлса буюраверинг, – деди Омонулла илтифот билан сигарета тутатаркан.

– Яримта лағмон, яримта нон, чой, кейин салат.

– Чой кўкми, қорами?

– Кўкидан.

– Ҳозирги замоннинг йигитларига фақат "кўки" керак, – деди Омонулла қочирим қилиб.

– Яна нима буюрасиз? – деб сўради қиз нозик табассум қилиб.

– Шу бўлади.

Қиз "курумсоқ" дегандай бир ғалати қараш қилди-да, Омонуллага қараб жилмайди:

– Сизгача, бирор нима олиб келайинми?

– Майли, "Олмалиқ" пивосидан бера қолинг.

– Бир дақиқа.

– Бу дейман, хизмат сафарига келдингиз, шекилли? – деб сўради Омонулла жим ўтирган ҳамроҳини кўзгаган бўлиб.

– Ҳа, албатта...

– Бу, сўраганнинг айби йўқ, воҳа томонлардан бўлсангиз керак-а?

– Ҳа, Бошқўрғонданман, – дея жавоб берди йигит официант киз келтирган чойни кайтараркан.

Омонулланинг юраги "жизз" этиб кетгандек туюлди. Кўз олдида Мафтунанинг жилмайиб турган чехраси намоён бўлди. Лекин сир бой бермади.

– Ҳа, яхши-яхши. Қалай у томонлар? Одамлар, тирикчилик дегандек...

– Яхши, ёмонмас, – деди йигит унга чой узатаркан. Омонулла "Ичмайман. Ўзингиз бемалол", деган ишора қилди.

– Бу раисларинг Мирбадалмиди?

– Ҳа, Мирбадал Боқиевич Қосимов!

– Қосимов Мирбадал, ҳм-м... – деди Омонулла атайин ўйчан. – Шу десангиз фамилияси танишдай туюляпти-да. Сайланганига икки йилдан ошди-а?

– Ҳа-ҳа, шундай, – дея тез жавоб қайтарди йигит лағмонга қўл чўзаркан.

– Э бўлди-бўлди, жуссаси менга ўхшаб кетади, баланд бўйли, тўғрими? – деди Омонулла таваккал.

– Ҳа, тўғри. Танир экансиз-да?

– Албатта, ахир унинг номзодини кўрсатиш вақтида ҳужжатларига ўзим шахсан имзо қўйдиргандим-да. Лекин, ёмон одам эмас, у – деди Омонулла ўзини маникюр қилинган тирноқлари билан оворадек кўрсатиб, бармоқларига шайдо бўлгандек кимирлатиб қўйди. – Яхши, ўзингиз қанақа хизматдасиз?

– Ҳа, менми? Мен ҳам ўша сиз айтган Мирбадал аканинг қўлида бўлим бошлиғи бўлиб ишлайман, исмим Олимиддин.

– Олимиддин денг, яхши, жуда ажойиб исмингиз бор экан. Кейин бизлар деярли ҳамкасб эканмиз.

– Ўзлари қандай хизматдалар? Узр, мабодо сир бўлмаса...

– Ҳа менми, исми шарифим Омонулла Жўраевич. – Билсангиз, мен "юқори"дан, мутахассисларни танлаш ва жой-жойига қўйиш бўлимининг бошлиғиман, яъни "кадр"дан, – деди у бош бармоғи билан ресторан шифтига ишора қилиб.

– К-кадрдан, дейсизми? – сўради меҳмон йигит довдираб.

– Ҳа, албатта.

– Э-ҳа, узр, – деди Олимиддин ниҳоят тушунгандек ўзини ноқулай сезиб.

– Сиз, меҳмон, тортинманг, бемалол олаверинг. Шу десангиз, баъзи-баъзида ишдан кейин чарчаб, шу ерга кириб, мусиқа эшитиб, бир оз ҳордиқ чиқаришга одатланганман.

"Кадр" сўзини эшитган Олимиддиннинг томоғига бир нима тикилгандай бўлди. Ҳаяжонлана бошлаганиданми, хижолатданми, негадир чаккасидан илиқ тер қуйилиб келарди. У энди қандай қилиб жиғилдонини қайнатадиган ёғли лағмонни тезроқ еб тугатиш ва бу ердан туриб кетишни ўйлай бошлаганди.

– Ие, меҳмон, иштаҳа йўқми дейман-а, ё озгина отиб оласизми?

– Э йўқ, мен асло ичмайман, – деди Олимиддин шоша-пиша лағмон хамирини аранг сўриб оларкан.

– Ҳечқиси йўқ, мен ҳам ичмайман, – деди Омонулла ва кўз қири билан таниш официант кизни қидирди. – Узр, мендан ўтди. Сизга қаерда ишлашимни аслида айтмасам бўларкан. – Ҳой, синглим! Бизга 200 грамм коньяк билан газак қилгани бирор ассорти олиб келинг, илтимос!

Хуллас, юқори мартабали "амалдор" билан пастроқ мартабали меҳмон ихтиёрий-мажбурий қиттай-қиттай қилдилар. Ичилган коньяк уларни бир мунча яқинлаштирди ва

ўртадаги хижолатпазликни анча кўтариб юборди. Олимиддин бир жиҳатдан юқори мартабали таниш орттирганидан мамнундек эди.

– Оббо Олимиддин-ей, анчагина ёқимтой экансиз, менга маъкул бўлиб қолдингиз, – деди Омонулла навбатдаги қадахни оларкан. – Бунисини танишганимиз учун оламин.

– Э йўқ, ака, мен ўзи умуман...

– Нима, мени кўлимни қайтармоқчи бўлаяпсизми, ё менинг "Кадр"дан эканлигимга шубҳа билан қараяпсизми? – деди Омонулла сирли жилмайиб.

Сўнгра костюмининг ён чўнтагидан сохта гувоҳномасини тезлик билан чиқариб кўрсатди.

– Йўқ-йўқ, ишонаман, – деди шоша-пиша Олимиддин "Гувоҳнома"даги ёзувларга кўз қирини ташлаб калла-бўйинини гавдаси томон тортаркан.

– Ҳа энди, ҳар эҳтимолга қарши текшириб кўрганингиз яхши-да. А, лаббай?.. Қани, олдик!

Улар ўртасидаги самимий гурунг узоқ чўзилмади. Олимиддин хизмат сафарига муҳим топшириқ билан келганини ва ёзадиган, бажарадиган баъзи ишлари борлигини айтиб ҳамроҳидан изн сўради.

– Ҳа-ҳа, тушунаман. Тўғриси айтсам, муҳим топшириқ билан шу кунларда мен ҳам сизлар томонга хизмат сафарига отланаётгандим. Сизни учратиб қолганим бир жиҳатдан яхши бўлди.

– Ие, шундайми, қачон?

– Янаги ҳафтага. Худо хоҳласа, душанба куни етиб бораман.

– Э яхши, ундай бўлса ўзим кутиб оламан.

– Ҳа, айтгандай, сизга бир муҳим гапни айтиб қўйишим керакка ўхшайди. Ҳар ҳолда маъкул йигит кўринасиз, сизга ишонсам бўлар, албатта?...– деди Омонулла атайин атрофига олазарак қараб олиб.

– Ҳа-ҳа, бирор хизмат бўлса, бемалол айтаверинг.

Омонулла атайин бир оз ўйланиб қолган бўлди. Шошилмай ёнидан яна бир сигарета донасини олиб тутатди. Балиқ тўрга илинган эди. Энди уни фақат тозалаш ва қай йўсинда "пишириб ейиш" қолганди, холос.

– Лекин бу сир, – деди у жиддий шивирлаб сигарета тутунини хузур қилиб чиқараркан. – Бу фақат иккимизнинг ўртамиздагина қолиши керак. Ҳатто Мирбадал Бокиевич ҳам, бошқа раҳбарлар ҳам менинг бу ташрифимни асло билмасликлари лозим, тушундингизми?

– Ҳа, албатта, – деди йигит жон қулоғи билан.

– Менга, – деди Омонулло янада жиддий оҳангда, ўша Бошқўрғон туманининг раҳбар кадрлари масаласини ҳал қилиш топширилган.

– Э, ш-шунақами?..

У Олимиддинни ўзи томон янада яқинроқ келишига имо қилди.

– Ўтган ойда анави водий вилоятларидаги Шошгансой билан Ўртабoғ туманларида бўлган ишлардан хабарингиз бордир, албатта, – деди Омонулла сирли қилиб.

– Ҳалиги телевизор орқали ҳам кўрсатилиб, газеталарда шов-шув бўлганми?

– Ҳа-де, билсангиз бу туман раҳбарларию амалдорларининг авра-астари чиқариб ташланди, ўшанда-а? Жа бемаъни ишлар қилиб юборишган экан-да, ўзиям...– деди у деярли шивирлаб ва калласини "бай-бай" дегандек ликиллашиб қўйди.

Бу ўзига хос тактика эди.

– Иш бор жойда камчилик ҳам бўлади-да, албатта. Лекин меъёридан чиқмаслик керак эди, – деди Олимиддин ўйчан, ўша нотаниш одамлар тақдирига чиндан ачиниб.

– Ҳа, ўлманг! "Меъёр" деган нарсани оддий бўлим бошлиғи бўла туриб, мана, сиз яхши тушунар экансиз. Бекорга исмингиз ҳам Олимиддин эмас экан, шекилли, – деди

"Кадр"нинг одами кулиб ва бош бармоғини орқа қилиб қўшиб қўйди: – Мана шу туманлар устидан текширувим пайтида мен "меъёр", "инсоф", "нафс" деган инсоний фазилатларга кўпроқ эътибор бериб, уларни "адолат тарозуси"га ҳам қўйиб бордим. Нима бўлди, денг. Кўпчилиги ўз вазифасидан кетди, судланди, қамалди ёки бўлмаса ҳалиям ишлари терговда давом этапти. Мен уларга айтдим: "Ҳой яхшилар, мундоқ камчиликларингни менга рўйи-рост айтаверинглар. Барибир ойни этак билан ёпиб бўлмайди, текширув жараёнида кўлимдан келганича уларни тўғрилаб, иложи борича ҳал қилиб бераман", дедим. Улар негадир кулоқ солишмади. Мана оқибати... Ўзларидан кўришсин энди.

– Ҳа, яхши бўлмабди, – деди Олимиддин бошини сарак-сарак қилиб.

– Бу аҳвол сизларнинг туманингизда ҳам такрорланмасин дейман-да, биродар, – деди мезбон меҳмоннинг елкасини оҳиста қоқиб қўйди.

– Энди ўзингиз бир қўллаб юборасиз-да, ака.

– Сиз-ку оддий бўлим бошлиғисиз. Сизга, худо хоҳласа, жин ҳам урмайди. Лекин айтиб қўяй, анави кимларгадир пора бериб амалларга миниб олган бойваччаларга қийин бўлади. Уларнинг бир кўзини очиб қўйиш вақти келди. Ҳукуматниям, мениям мақсадимиз шу, яъни яхши, ёш мутахассис кадрларни танлаб, жой-жойига қўйиш, муносибларини ўз жойида қолдириб, номуносибларини супуриб ташлаш. Раҳбарлик лавозимларига мана, сизга ўхшаган иқтидорли, шижоатли ёшларни қўйиш вақти келди. Хўп майли, кўп эзмаланиб кетдим, шекилли. Манави зорманданинг таъсирими, ишқилиб айтиб бўлмайдиган баъзи гапларниям негадир сизни ўзимга яқин олиб айтиб юборяпман, узр...

– Ҳечкиси йўқ, Омонулла Жўраевич. Албатта бу гаплар орамизда қолади. Худо хоҳласа, борсангиз ва ундан кейин ҳам доим хизматингизда бўламан, – деди йигит қўлини кўксига қўйиб.

– Фақат ўзингиз, бир ўзингизгина мени кутиб оласиз! Ҳеч ким, бу сафарим ҳақида асло билмаслиги керак. Сиз менга у ерда ассистентлик қиласиз. Раисга бу ҳақда ўзим қўнғироқ қилиб қўяман, хўпми? – деди у жиддий таъкидлаб. – Қачон қайтасиз, шундоқ қилиб?

– Эртага кечки пайт. Ишларимни битирсам...

– Ҳа, яхши. Демак, келишдик. Душанба куни биринчи рейс билан етиб бораман. Меҳмонхонадан ўзингиз билиб жой қилиб қўярсиз, албатта. – деди Омонулла маъноли қилиб кулиб.

– Ҳа албатта, жоним билан, Омонулла Жўраевич, – дея Олимиддин нигоҳи билан официант қизни кидирди.

– Ҳеч нарса керакмас, бораверинг, – деди "Кадр"нинг одами уни тушуниб. – Пули тўланган. Сиз ҳозирча менинг меҳмонимсиз. Бошқўрғонга борганда бўлса...

– Э йўғе, қандай бўларкин?..

– Хўп, яхши дам олинг. Қисқаси, гапларимни тушундингиз-а? Ҳа айтгандай, координатларингизни...

– Ҳа-я, мана ҳозир, – деди Олимиддин шошиб блокнотидан бир варақча йиртиб, унга ўз манзили ва телефонларини шоша-пиша ёзиб берди, – Мана, марҳамат, устоз.

– Яшанг, ажойиб шогирд топганимдан беҳад хурсандман. Хайр бўлмаса, омон бўлинг.

Олимиддин таъзим қилиб эшик сари йўналди.

– Ҳа айтгандай, тўхтанг!..– деди Омонулла бир муҳим нарсани ёдига олиб.

– Хизмат, ака! – деди йигит яна изига тез қайтди.

Омонулла ёнидан шотилмай блокнотини чиқарди ва ундаги бир ёзувни излаб топгач, беҳад севиниб кетди.

– Буни қаранг-а, хаёлимдан мутлақо кўтарилибди, Бошқўрғонда ахир менинг энг яқин кадрдон отахоним яшайди-ку! – деди у Болтавой аканинг манзилини кўрсатиб. –

Энди бундай қиламиз дўстим. Мен Бошқўрғонга борганимдан кейин Болтавой акани бир йўқлаб қўймасам, уят бўлади. Кўрмаганимгаям анча бўлди. Жуда тоза инсон-да, танийсизми уни?

– Қайси қишлоқда яшайдилар, у киши?...

– Мана, "Тошқўтон" деган жой экан.

– Ие, бўлди, топамиз. Мен асосан раҳбарларини биламан-да. У ер жуда чет қишлоқ.

– Нимаси чет?

– Туман марказидан узоқ, кейин аҳолисиам анчагина кам, демокчиман-да.

– Хуллас, мен боргунимча, сиз туманингиз, ташкилот ва муассаса раҳбарларини, улар қайси йилдан бери фаолият кўрсатишмоқда, агар иложи бўлса, ким томонидан тайинланганини ҳам рўйхат қилиб қўйсангиз. Кейин туманингиз ва ўша ташкилотларнинг ўтган йилги техник-иқтисодий кўрсаткичлариниям, хўпми?

– Бўлди, ака. Ҳаммасини тўғрилаб қўяман.

– Келишдик. Лекин Болтавой ака тўғрисида ҳам суриштириб қўйинг. У кишини бир йўқлаб, қўлидан бир чўқим палов еб, сўнгра худо хоҳласа, "катта ишларимизни" бошлаймизда, тушундингизми? Хўп, энди дамингизни олаверинг. Индинга ишхонангизга ўзим қўнғироқ қиламан.

Олимиддин минг карра тавозе билан хижолатдан терлаб-пишиб чиқиб кетди. Омонулла бўлса орзудаги режаси муваффақиятли амалга оша бошлаганидан хурсанд бўлиб, конякнинг қолганини ҳам бир кўтаришда сипқориб қўя қолди. Нима қиларди, майдалаб?..

* * *

Пойтахти азимдан "Омонулла Жўраевич" келаётгани ҳақидаги хабар Бошқўрғон тумани ижроқўм раиси Мирбадал Боқиевичга ўша куниёқ етиб борди...

...Меҳмонхонадаги хонасига саросима билан, шошиб кириб борган Олимиддиннинг қўли энди ҳеч қандай ишга бормасди. Ёлғиз ўзи кутилаётган "хавфдан" хабардор бўлиб қолгани учунми, чидай олмади, ёрилиб кетай деди ва ижроқўм раисининг шахсан ўзига қўнғироқ қилишга журъат қилди.

– ...Қайси "Омонулла Жўраевич"? – деб сўради раис телефон орқали хайрон бўлиб.

– "Кадр"дан. Мен у киши билан тасодифан танишиб қолдим. Бизга сафар қилишни душанба кунига мўлжаллаб турган эканлар.

– Нимагадир мен у кишини ҳеч эслай олмаяпман-да...

– Лекин у киши сизни яхши танир эканлар. Ишга сайланаётганингизда хужжатларингизга у киши ҳам шахсан имзо қўйган эканлар.

– Э, шундоқ денг?! – дея ўйланиб қолди Мирбадал Боқиевич. – Яна нималар деди?

– "Сизларда Шошгансой билан Ўртабўғдаги аҳвол такрорланмаслигини хоҳлайман", дедилар. Қолганини борганимда тушунтираман.

– "Шошгансой" дейсизми? Анави алғов-далғов бўлган туманми?

– Ҳа-ҳа, ўша туман. У ерга аввал шу киши бориб текширув ўтказган эканлар.

– Яна нима деди?

– "Менинг боришимни ҳеч ким билмасин, ҳатто Мирбадал ҳам. Фақат бир ўзингиз кутиб олинг", – дедилар.

– Қачон келаркан?

– Душанба куни биринчи рейс билан.

– ...Бугун чоршанба. Хўш... – дея жиддий ўйланиб қолди раҳбар, – Бўлмаса, Олимиддин, сиз ҳозир охирги рейсга улгурасизми?

– Ҳа-ҳа, ҳаракат қиламан.

– "Ҳаракат қиламан" эмас, тез учиб келинг! Мен туман фаолларини йиғиб тураман, тушундингизми?!

– Хўп бўлади, ўртоқ бошлик.
– Давай, тез!..
Гўшакнинг асабий тақиллагани эшитилди.

* * *

Олимиддин ижрокўм биносига ярим кечаси кириб келди. Туман фаолларига қанақадир жиддий йиғилиш бўлиши ва раис кимнидир кутаётгани маълум бўлди. Мирбадал Боқиевич билан Тошкентдан етиб келган ходим ўртасидаги ўзаро суҳбат узок чўзилмади. Вазият жиддий эди. Фақат уни "шовқин кўтармасдан, силлиққина" ҳал қилиш керак эди, холос.

– Омонулла ака аввал кимникига келмоқчи дейсиз? – тўсатдан сўраб қолди ижрокўм раиси.

– Болтавой ака деган бир тошқўтонли мўйсафидникига.

– Болтавой акани у қаердан таниркан?

– Билмасам, – деди Олимиддин елка қисиб.

Раҳбар тугмани босди:

– Тошқўтон колхозининг раиси Оқбердиев тезда ҳузуримга кирсин! – деди остонада кўринган масъул навбатчига.

Зум ўтмай остонада дўмбоқ қорнига қўлини қовуштириб қўйиб олган Оқбердиев пайдо бўлди.

– Қишлоғингизда яшайдиган Болтавой акани биласизми?

Раис бир оз ўйланиб қолди ва эслади, шекилли:

– Ҳа-ҳа, анави доим минғиллаб, норози бўлиб юрадиган чолда... – деди у бепарво.

– "Норози" дейсизми? Нега энди норози бўларкан?! Ўйлаб гапиряпсизми?! – деди раис жаҳл билан қўлидаги ручкасини стол устига қарсиллатиб бир уриб оларкан.

Оқбердиев Раисдан бундай "агрессив" ҳолатни кутмаганди:

– Бир-икки олдимга кирувди... Бошланғич мактаб қуриб беринг, йўлни асфальтлаб беринг, маҳаллага газ керак, сув керак деб, меням, мендан аввалги бўлган раисларниям бошини қотириб келаётган бир "ёзувчи-иғвогар"да, ахир.

– Ҳа, мен ҳам эсладим, – деди Раис жаҳлидан совиб, – у менинг номимгаям бир-икки бор ариза берувди. Демак, аризаси қондирилмаган. Чатоқ бўпти, бу ёғи чатоқ... – деди у ручкасини стол устига яна бир бор асабий ташлаб олиб. – Ҳой овсар, Оқбердиев! Билиб қўйинг, ўша сиз менсимаётган "ёзувчи"нинг туманимизни ағдар-тўнтар қилиб ташлай олади. Сиз бўлса, ишдан кетасиз, билдийизми?

– У нима, энди пойтахтга ёзибдими? – дея ўсмоқчилаб сўради раис бўзариб.

– Билмадим. Бўлиши ҳам мумкин. Лекин унинг "кадр"да яқин одами бор экан. Ўша одами анави Шошгансой билан Ўртабўғни расво қилган киши экан, – деди асабий тутақиб ижрокўм раиси. – Энди ўша киши бизнинг туманни текширгани келаяпти. Айтиб қўяй, агар уч кун ичида ўша қариянинг айтганларини бажариб қўймас экансиз, раис бўлганингизга пушаймон қилдириб, колхоздан бола-чақангиз билан бадарға қилиб юбораман, билдийизми? Боринг, нима қилсангиз қилинг, шанба кунга ўша Болтавой ака яшайдиган кўча асфальтланган бўлсин! Газ тортилиб, ёниб турган бўлсин!

– Нима?! Қаердан тортаман ака? Ахир...

– Онангникидан тортасан, билдингми?! Бор, йиғилишга кир! – дея ўшқириб берди Мирбадал Боқиевич жаҳл билан ва қоғозларини асабий йиғиштириб ўзи ҳам йиғилиш залига йўналди. Олимиддин эса унинг ортидан итнинг думидай эргашди.

Арининг уясидай ғала-ғовур бўлиб турган йиғилишга келганлар туман раҳбарининг авзойини кўриб жим қолдилар. – Умуман, ўртоқлар, меҳнаткашларнинг ариза ва шикоятларига жиддий эътибор бермаяпмиз, – деди салом-аликни ҳам насия қилиб ўзини

аранг босиб олган Мирбадал Бокиевич. – Уларни ўз вақтида ўрганиб, арзларини қаноатлантиришни сираям ўйламаймиз! Бу қандай масъулиятсизлик, ахир!.. – деди нотик тутақиб. – Хуллас, гап бундай...

У залдаги биринчи қаторга ўрнашиб олган Олимиддинга ишора қилди:

– Сиз ёнимга чиқиб ўтиринг!

Оддий бўлим бошлиғининг президиумга чиқиб ўтириши кўпчиликни ажаблантирди.

– Асфальт заводининг директори! Тумангаз бошлиғи!.. Кейин Оқбердиев!

Залдаги уч амалдор ўрниларидан оғир кўзғолдилар.

– Сизларга шанба кунгача муҳлат, – дея Олимиддиндан секин сўради: ўша Болтавой аканинг маҳалласининг номи нима эди?

– "Янги чек"...

Раис яна залга юзланди:

– Тошқўтондаги "Янги чек" маҳалласи тезкорлик билан асфальтлаштирилсин, бир йўла газлаштирилсин! Ҳеч қанақанги гап-сўз, важ кетмайди, тамом, вассалом! Тушунарлими?

– Тушунарли! – деди Оқбердиев дарров.

– Бу қанақа? Режада... – дея оғиз очди туман газ раҳбари.

– Мен сенга айтяпман, кеч қанақа режа-пежанг кетмайди, қиласан, тамом!

– Труба йўқ-ку!...

– Қани "консерва"?! – дея Раис залдан кимнидир ахтарди ва уни топгач, – эсингиздами Норбўтаев, ўтган йили янги цех учун 10 тонна труба олиб келгандингиз?

– Ҳа, уни янги ҳосилгача монтаж қилиб бўламиз, худо хоҳласа.

– Янги ҳосил кутиб туради. Бу йил меваларнинг чўғи кам, совуқ уриб кетган, ҳисоб-китобни кузда Оқбердиев билан қиласиз! "Асфальт?!"

– Ҳаммаси тушунарли, бажарилади!.. – деди дангал асфальт заводининг директори.

– Ана, гап бундоқ бўпти, – деди раҳбар ўзини босиб олиб.

Бу сафар унинг чехрасига бир оз майинлик югургандек бўлди. У энди асфальт заводининг директорини мақтай кетди.

– Ҳақиқий раҳбар мана шундай ҳозиржавоб бўлиши керак. Ҳа айтгандай, бугунги йиғилишимиз мавзуси ҳам ана шундай раҳбарлар масъулияти ҳақида... Хуллас, туманимиздаги раҳбар кадрлар масаласи қай аҳволда? Ҳамма ўз ўрнига, эгаллаб турган лавозимига лойиқми ё нолайиқми? Улар меҳнаткашларнинг арзи, дардини тушуна оладими, йўқми? Айнан мана шу масала юзасидан туманимизга "Кадр"дан Омонулла Жўраевичнинг шахсан ўзлари ташриф буюряптилар. Мана, ўтган ойда Шошгансой, кейин Ўртабоғ туманларида у киши мақсадли текширувлар ўтказган эдилар. Натижаси ҳаммаларингга маълум бўлса керак. Ё, сизларга изоҳ керакми?!

Залдан узук-юлик "Йўқ!" деган овозлар келди.

– Сизлар бугун худди мана шу масалада чакиртирил-гансизлар. Айтиб қўяй, текширув бу сафар қаттиқ бўлади, – деди раис столни бармоғи билан маъноли тақиллатиб оларкан. – Ҳамманинг айби ўзига аён. Шунга қараб ўзи жавобини ҳозирлаб, тайёргарлигини кўраверсин. Мен сизларни огоҳлантириб қўйяпман, холос. Тушунарлими?!

– Тушунарли!!! – деди залдагилар бир овоздан.

– Олимиддин, – деди у ёнидаги ходимга қараб, – юқоридан Омонулла Жўраевичга ассистент, яъни у кишининг туманимиздаги ишончли вакили этиб тайинланган. Нима масала бўлса, қандай гапларинг бўлса, шу йигитга мурожаат қилаверасизлар. Олимиддин, ўзингиз икки оғиз-а?..

– Хуллас, Омонулла Жўраевич ташрифни, яъни текширувни Тошқўтон қишлоғидан бошламоқчилар. Ўша "Янги чек" маҳалласи масаласи бўйича бўлса керак, албатта. Менга

ҳали текширув режаси маълум эмас, яъни кимга қачон навбат келиши... Лекин бир нарса аёнки, бу тадбирдан туманимизнинг бирортаям раҳбари четда қолмайди. Ҳатто туманимиз прокуроридан тортиб, завод-фабрикалар, бозору савдо идоралари, колхозу корхона раҳбарларининг шахсий ишлари, тутган мавқелари ва бошқа кўрсаткичлари ўрганиб чиқилиб, уларнинг ўз вазифаларида қолиш-қолмаслиги, бўшаб қолган ўринларга номзодлар масалаларини ҳам кўриб чиқади. Шу ўринда айтиб ўтмоқчиман, баъзилар устидан жиноий иш ҳам кўзғатилиши мумкин. Шунинг учун ҳали бир оз вақт бор, у ёқ-бу ёқларингизни бир сидра қараб олсаларингиз ёмон бўлмайди. Шошгансой ва Ўртабўғдаги шармандаликлар, бизда худо хоҳласа, юз бермаслиги керак. Чунки туманимиз нафақат вилоятда, балки мамлакатимизда кўзга кўринган обрўли туманлар қаторида туради. Эътиборингиз учун раҳмат!

– Саволлар?! Олимиддинга саволлар борми? – деб сўради туман раҳбари.

– Кечирасиз, – деди қўл кўтариб ранги бўзарган Оқбердиев – анави "Янги чек" маҳалласининг бу ишга нима дахли бор ўзи?

– Вей, сиз роса овсар одам экансиз-ку-а?! Дахли бор-да! Чунки Омонулла Жўраевич биринчи галда ўша Болтавой аканикига тушмоқчи эканлар. У ёғини сўраманг!

– Тушундим, раҳмат, – деди колхоз раиси калтакланган итдай "думини қисиб" ноилож ўз ўрнига омонат ўтираркан.

– Ҳамма тушундими?

– Ҳа, тушундик!!!

– Олимиддин. Ўйлаймизки, сиз ҳам туманимиз обрўсини химоя қилишга бор билимингиз, куч-ғайратингизни аямайсиз. Шу ўринда Омонулла Жўраевичнинг ҳам ишончларини оқлайсиз, деб умид қиламиз. Чунки сиз ҳам туманимизнинг иқтидорли, фахрли ёшларидансиз...

– Ҳаракат қиламан, хўжайин, – деди ходим қўлини кўксига қўйиб.

– Яхши. Ундай бўлса, Тошқўтондаги "Янги чек" маҳалласи масаласи бўйича шахсан ўзим шуғулланаман. Эртага эрталаб соат 8:00 га у ерга барча ташкилот раҳбарлари етиб боришлари керак. Қолганини ўша жойнинг ўзида маслаҳат қиламиз. Хўп, келганларинг учун раҳмат. Тайёргарликларингни ўзларинг билиб кўраверинглари. У киши бориши мумкин бўлган барча жойлар, ўтадиган йўллар зудлик билан тозаланиб, саришталаниб, йўл четларига тошлар терилиб, гуллар экиб чиқилсин. Бу ҳақда ташкилий бўлимга маълумот бериб турилсин. Хайр, бўшсизлар!

* * *

Эртаси тошқўтонликлар бир умр кўрмаган ажиб манзаранинг гувоҳи бўлдилар. Неча йиллар орзу бўлиб келган улкан қурилиш ишлари тўсатдан бошлаб юборилди. Туманнинг бор куч ва ресурслари шу ерга ташланди. Раҳбарларнинг эътибори кўпроқ бир нуқтага, яъни Болтавой аканинг эски, қулай деб турган гувала деворли уйига қаратилди. Қандай қилиб бўлмасин, қисқа фурсат ичида "ёзувчи"нинг аризаси қондирилиши ва унинг хонадони "кадр одами"ни кутиб оладиган даражада замонавий услубда таъмирланган хонадонга айлантирилиши шарт эди. Лекин бу "мўъжиза"нинг рўй бериши учун зудлик билан бир неча минг сўмлик маблағ, қурилиш-монтаж ишлари, уч сменали тўхтовсиз меҳнат, метиндек асаб ва тоқат керак бўларди. Керак экан, топилди... Шахсан Мирбадал Бокиевичнинг ўзи бу ишга бош-қош бўлди.

Маҳаллий матбуот, яъни "Бошқўргон ҳақиқати" газетаси бу тадбирни "Намунавий маҳалла" ва "Намунали хонадон ташкил қилиш ҳашари" деб ёритди. Шунингдек, юқоридагига кўра, якшанба куни бу ерда туман фаоллари учун кўргазмали семинар кенгаши ҳам ўтказиладиган бўлди. Тадбирга телерадиокомпания ва газета мухбирлари ҳам таклиф этилди. Мақсад "Тошқўтон тажрибаси"ни оммалаштириш эди. Шунингдек,

қурилиш ва семинар иштирокчилари ҳамда ташриф буюрадиган меҳмонлар учун ош тортилади, "Бошқўрғон юлдузлари" дастаси ижросида концерт ҳам уюштирилади. Болтавой аканинг бўлажак "Намунали хонадон"ига "уй тўйи" муносабати билан рўйхат асосида "ҳомий"лардан ихтиёрий-мажбурий совға-саломлар келтириш ҳам режага киритилди. Шунингдек, унинг шахсий ҳаёти ҳам ўрганиб чиқилиб, номзоди бирор орден ёки медалга тезлик билан тавсия қилинадиган бўлинди...

Эндиликдаги вазифа, Омонулла Жўраевични қандай қилиб махфий кутиб олиш ҳамда мартабали меҳмоннинг ташрифига атайин тайёргарлик кўрилаётганини Болтавой акадан сир сақлаш эди.

Мирбадал Бокиевич эртаси ҳам туман фаоллари билан фавқулудда йиғилиш ўтказди.

– Ўртоқлар, келинлар, бир савоб иш қилиб, ўзимизнинг нимага қодир эканимизни бутун мамлакатга кўрсатиб қўяйлик. Шахсан мен туманимизнинг ёмон отлик бўлмаслигини, шаънимизга фақат яхши гаплар бўлишини хоҳлайман. Нима дейсизлар?

Залда ола-тасир қарсақлар чалинди.

– Раҳмат... Мундоқ ўйлаб қарасак, Болтавой ака ким ўзи? У бутун умрини далага бахшида қилган, юртим деб, маҳаллам деб ёниб яшаётган оддий бир деҳқон, холос. У ўзи учун шикоят қилмаяпти, унинг ўзига мактаб ҳам керакмас. Кўчасида асфальт, уйда гази ёнмаса ҳам қора ўчоғи билан куни ўтаверади, қора қозониям қайнайверади. У халқ учун куйиб-пишяпти-ку, ахир! Биз бўлсак, у кишини "ёзувчи" десак, "иғвогар" десак. Ахир у замонамиз қаҳрамони-ку, азизлар!

Залда яна узун-қисқа қарсақлар эшитилди.

– Хуллас, биз янги ташаббус бошлаймиз. Тошқўтондаги "Янги чек" маҳалласини ободонлаштирамиз, Болтавой аканинг уйини ҳашар йўли билан таъмирлаб берамиз. Туманимиз бўйича зарбдор уч кунлик эълон қиламиз.

Раис графиндан бир қўл тум сув ютиб олгач, яна ваъзини давом эттирди. Зал сув куйгандек сокин эди. Кимлардир кўзларини ола-кула қиларди.

– Ҳашар туманимиздаги барча ташкилотларга тегишлидир. Ким нима билан ҳисса қўшади, бу ихтиёрий. Пул берадими, қурилиш материалми, марҳамат, мурувватларингизни кўрсатаверасизлар. Текширувга келсак. Бу барчамизнинг бошимизга келган тўй. Омонулла Жўраевич туманимизнинг барча қишлоқлари ва ташкилотларини шахсан айланадилар. Шунинг учун туман бўйича барча ишлар тўхтатилади. Ҳаттоки даладаги ишлар ҳам... Ҳамма ободончилик ишларига жалб қилинсин. Барча йўлларнинг икки чеккасига тош терилиб, оққа бўяб чиқилсин! Йўл бўйларига зудлик билан гуллар, мевали кўчатлар ўтказилсин. Гуллар очилиб турсин, дарахтларнинг мевалари пишиб турсин! Маориф! Қани у киши?! Тиллаев!

Одамларнинг оғзи очилиб, пашшалар кириб улгурмаган ҳам эдики, бир бурчакдан садо келди.

– Мен шўттаман!

Бу маориф бўлими мудири Тиллаев эди.

– Барча мактабларда ўқишлар тўхтатилсин! Ўқувчилар ҳам тозалов ишларига жалб қилинсин! Уларга йигирматадан гул кўчати солиғи солинсин. Гуллар кўчаларда яшнаб турсин, тушунарлими?

– Тушунарли, лекин... – деди Тиллаев энди талмовсираб.

– Лекин-пекини йўқ. Мана, сиз аттестацияни биринчи бўлиб топширасиз. Олимиддин, сиз буни протоколга ёзиб қўйинг. Эртага саҳар 6-00 да туман архитектураси, барча қурилиш ташкилоти раҳбарлари, газ, яна ким?

– Консерва! – дея қичқирди Оқбердиев ховлиқиб.

– Консерва билан Оқбердиев. Сизлар соат 5-00 да ўша ерда бўласизлар, тушунарлими?

– Хўп бўлади, хўжайин! – деди колхоз раиси аскарлардек ҳозиржавоблик билан.
– Кейин барча бўлим бошлиқлари, сизлар билан "Янги чек"да йиғилиб, ким нима иш қилиши кераклигини жойида ҳал қиламиз, тушунарлими?
– Тушунарли!!! – дейишди залдагилар.
– Умуман, ким қанақа, нималарга қодирлигини кўрсатадиган, ғалвирни сувдан кўтарадиган пайт келди, ўртоқлар! Хуллас, штаб ўша Тошкўтонда жойлашади. Ҳашарга шахсан ўзим бошчилик қиламан. Агар тушунарли бўлса, саволлар бўлмаса, ҳаммага омад ёр бўлсин! – деди раис ва Олимиддин билан ўзаро шивирлашиб чиқиб кетишаркан, ўринбосари Асовиддин Олимовичга "Сиз ҳузуримга киринг" дегандек маъноли имлаб қўйди.

ҚИШЛОҚДАГИ МЎЪЖИЗА

Эртаси Тошкўтонда одатдагидек хўрознинг қичкириғи ила яна заррин куёш кўтарилиб, ажиб тонг отди. Мафтуна одатдагидек ҳовли ва кўчаларни супура бошлади. Ҳури хола ҳовлида сигирини соғарди. Болтавой ака эса, елкасига сочиқни олиб, томоғини қира-қира таҳорат қилгани орқага ўтиб кетди. Шу маҳал кўчанинг у бошида бир тўда одамларнинг ғала-ғовури эшитилди. У томон – бу томондан тракторлар ва шағал ортилган машиналар турнақатор бўлиб кела бошлашди. Кимларнингдир кўрсатмаси билан кўчага тўп-тўп қилиб "шариллатиб" шағал ағдарила бошланди. Мафтуна бу манзарани кўриб ҳайрон бўлди. "Тавба, каллаи саҳарлаб нима зарил-а?", – деб қўйди у хаёлан ва шу дамда уйларига яқин жойда раҳбарларнинг бир нечта енгил машиналари келиб тўхтаганига кўзи тушди. Дастлаб уларга эътибор қилмади. Лекин шляпали, хром этик кийган одамларнинг тўғри уларникига томон келишаётганини кўриб, таҳликага тушиб қолди.

– Ие, бизникига келишяпти-ку. Вой ўлмасам!.. Ҳой, отажон-у! – дея ҳовлига чопиб кирди.

– Ҳа, нима гап, тинчликми, қизим? – деди Ҳури хола сутли пақирини илгакка илиб қўяркан.

– Қаранг, бизникига каттаконлар келишяпти!

Ташқаридан келаётган ўзаро суҳбат овозлари, техникаларнинг тариллаб ишлаши буни тасдиқламокда эди. Мирбадал Боқиевичнинг "Отахон уйдамиканлар, ишқилиб", деган овози ҳам эшитилди.

– Ҳа, ҳозир чақираман, – деди Оқбердиев ва томоғини қириб олиб: "Ҳой, Болтавой ака!" – дея қичқирди. Таҳорат қилаётган мўйсафид "Ҳов! Ҳозир!" деган овоз берди.

Унинг овозидан кўнгли тўлмаган Оқбердиев эшикни тикиллатган бўлдию, ичкари томон бош суқди ва кўзи Ҳури холага тушди:

– Бобой уйдадилар?

– Ҳа, ҳозир чиқаяптилар. Ҳой, дадаси-ю!

– Мана, кетаяпман! – деган овоз келди ҳовлидан ва бир оз ўтгач Болтавой ака қадимий обдастасини кўтариб чиқиб келди. Эшикдан туманнинг раҳбар тўраси, Олимиддин, райгаз бошлиғи Хуррамов ва Оқбердиевлар бирин-кетин кириб келишди.

Мирбадал Боқиевич ҳовлига киргани замони атрофни аланглаб, ҳовлини синчковлик билан кузатиб чиқди. Хуррамов бўлса, дарров ўзича бир нималарни мўлжаллай бошлади.

– Ие-ие, келинлар меҳмонлар! – деди Болтавой ака ва "Мен ҳозир", дея ичкари кириб кетди.

– Нима, нозик меҳмонимиз ҳали шу ерга келаяптиларми? Ахир бу ғирт шармандалик-ку! – деди Мирбадал Боқиевич Олимиддинни бир четга имлаб.

Бу пайтда Мафтуна югуриб-елиб сўрига меҳмонлар учун жой тайёрламоқда эди. Унинг гапини эшитмаганга олди.

- Омонулла Жўраевич бу ерга ҳеч ҳам келмаган бўлсалар керак-да.
- Қизик, у бу чолни қаердан таниркан-а? – деди Оқбердиев гапга аралашиб.
- Олимиддин, сизга бу тўғрида нима деди?

– "Қадрдон кишим" дедилар.

– Ҳа, дуч келган одамни ҳеч ким бундай демайди. Демак, бу ерда бир гап бор...

Ичкаридан ўзини ўнглаб Болтавой ака хурсанд ҳолда чиқиб келди.

– Узр, меҳмонлар кутдириб қўйдим.

– Келинглار, хуш келибсизлар, – деди Ҳури хола ҳам янги сочиқни кўтариб чиқаркан.

– Ассалому алайкум! Бардаммисиз, бакуватмисиз? – деди Мирбадал Боқиевич мўйсафид билан эски қадрдонлардай кучоқлашиб қўришди. – Мени таниб турган бўлсангиз керак-а? Мен Мирбадал укангиз бўламан, ижрокўм раиси.

Болтавой ака бошқалар билан ҳам илиқ сўрашиб чикди. Бу маҳалда Мафтуна обдастага илиқ сув тўлатиб қўйиб кетганди.

– Қани меҳмонлар, аввало қўллариңни бир ювиб оласизларми, дегандай...

Меҳмонлар ҳайрон бўлиб бир-бирларига маъноли қараб олишди.

– Бу менинг бобомнинг бобосидан қолган обдаста бўлади. Ундан хонадонимизга ташриф буюрган сиздек мўътабар меҳмонларнинг қўлига сув тутиш эскидан одат бўлиб келган.

– Оқбердиев! – деди раис буйруқона – Идишни олмайсизми?

Раис чолнинг қўлидан идишни олиш ва ўзи сув қуйишини айтиб ялтоқланди. Лекин Болтавой ака қайсарлик қилиб асло қўнмади:

– Ўзим қуяман. Савобни ўзим олмоқчиман, – деди у.

– Қани, хўжайин, ўзларидан бўлсин бўлмаса.

Мирбадал Боқиевичнинг ранги гезарди, лекин ноилоҳ қўлини сувга беихтиёр тутди.

– Оббо, отахон-ей, – деди у ҳам лаганбардорлик оҳангида. – Яхши юрибсизми, ишқилиб? Биз ҳам мана, тонг саҳарлаб уйингизга яхши хушхабар билан келаяпмиз-да.

– Илоҳим, хушхабар олиб келган қадамларингиз кутлуғ бўлсин! Бу обдаста шунақа хосиятли-да, ўзи. У фақат сизларга ўхшаган обрў-эътиборли, ҳалол-пок инсонларнигина ўзига чорлайди.

– Ҳа, яхши идиш экан. Лекин анча эскириб, унниқиб қопти. Ҳай майли, лекин биз бошқа масалада келувдик, – деди раҳбарнинг энсаси қотиб.

– Қани марҳамат, ўтиринглар.

Улар иложсиз сўрига чиқиб ўтиришиб дуо қилишди. Сўнгра раис оҳиста муддао ҳақида оғиз жуфтлади:

– Шу десангиз, хабарингиз борми-йўқми, отахон, биз – туман раҳбарлари ўзаро кенгашиб, тумандаги бирор маҳаллани ва ўша ердаги бирор хонадонни ҳашар йўли билан бекаму қўст ободонлаштириб, таъмирлаб беришга қарор қилгандик. Қарангки, чеки сизнинг хонадонингизга тушиб турибди-ку, – деди у хохолаб сохта қулиб қўяркан.

– Э, шунақами, қарорларингиз кутлуғ бўлсин!

Бу пайтда Мафтуна "Хуш келибсизлар" дея чой олиб келиб қўйиб кетди. Олимиддин уни тезда пиёлаларга қуя бошлади.

– Хуллас, отахон, – деди Мирбадал Боқиевич салмоқланиб чойдан бир хўплаб оларкан. – Биз сизни жуда яхши биламиз. Сиз элни деб, юртни деб кўп қайғуриб келаяпсиз. Мана, менинг олдимгаям боргансиз, Оқбердиевгаям қуйиб-пишиб кўп учрашган экансиз. Шунинг учун ўйлаб-ўйлаб сизнинг арзингизу талаб-истагингизни қондиришга жазм қилдик-да...

– Ие, шунаками, раҳмат-е, – деди Болтавой ака шоша-пиша қувониб. – Жуда хурсанд килдингиз-ку, ниҳоят мактаб қуриб берадиган бўпсизларда-а?

– Йўқ, аввало маҳаллангизни асфальт қиламиз, сув ўтказамиз, газларингиз ёнади. Уйингизниям яхшилаб таъмирлаб берамиз.

– Йўқ, бўлмайди, – деди мўйсафид кутилмаганда қўл силтаб.

– Ие, нега энди? – деб сўради раис ажабланиб.

– Маҳаллани, майли, асфальтини қилинглар. Газ, сув бўлсаям қанийди, яхши бўларди. Лекин менинг уйимни таъмирлашнинг ҳечам кераги йўқ. Менга ўзи шундай гуваласи, лой сувоғи билан маъкул. Бунинг ўрнига мактабга жой ажратиб, ҳеч бўлмаса, пойдеворини қуриб берсанглар, қолганини маҳалла-қўй ўртада пул йиғиб, ҳашар қилиб қуриб олармидик.

– Э отахон. Яна ўша эски гапми? Мактабни нима қиласиз, бошингизни қотириб? – деди Оқбердиев тажанглик билан.

– Сиз гапга аралашмай туринг! – дея ўшқириб берди катта раис. – Хўп, отахон. Мен сизни тушундим. Биласиз, мактаб қурилиши ўз-ўзидан бўлмайди. Уни аввало режалаштириш керак.

– Ие, ҳали режалаштирганларинг ҳам йўқми? – деб сўради чол ажабланиб.

– Худо хоҳласа, янаги йилга режалаштирсак, сўнгра юқоридан, яъни Москвадан тасдиқланса, бюджетдан маблағ ажратилса... – деди туман раҳбари мужмал қилиб.

– Бўлди, тушундим. Унда маҳаллада мактаб бўлмас экан, мен уйимни таъмирлашларига ва умуман бемаъни пул сарфлашларингга қаршиман. Ана анави рўпарамдаги қўшнимникини таъмирлай қолинглар. Ўзи ногирон, бир жойда уч йилдан бери михланиб ётибди, савоб бўлади.

– Отахон, сиз биз учун табарруксиз, – деди Олимиддин ҳам гапга аралашиб. – Биз сизнинг дуоингизни олмоқчимиз. Ўзингизни бир умр далага бахшида қилган инсонсиз, ахир!..

– Ҳа-ҳа, "Хўп" деяверинг, – деди Оқбердиев бўзариб.

– Буям, отахон, лотореяга бир ютуқ чиққандек гап-да, – деди Мирбадал Боқиевич музокарага чек қўйишга жазм қилиб.

– Раҳмат сизларга. Майли, маҳалла ободончилигини бошлайверинглар. Уйимни бўлса ўзим у ёқ-бу ёғини лой билан чаплаб чиқарман. Бирор пақир оҳак керак бўлиб қолса, сўрарман.

"Тавба" деб қўйди ўзига ўзи Мирбадал Боқиевич тиззасини маъноли уриб қўяркан. "Шунақаям содда одам бўладими?.."

– Қани омин, турдик бўлмаса, – деди у чолдан "маънилиқ иш" чиқмаслигига ақли етиб.

– Ўтиринглар, нонушта қилинглар, – деди мўйсафид.

Хуррамов отахонни бир четга тортиб шивирлади:

– Буларнинг томоғидан энди ҳеч нима ўтмайди, отахон. Лекин бопладингиз.

– Эҳ, тоза бошни қотирдингизку-а, отахон, – деди Оқбердиев ҳам афсус чекиб.

– Бўлди, бошқа муҳокама қилманглар. Кейин маслаҳатлашармиз, – деди раҳбар ва чолнинг қўлини маҳкам қисиб қўйиб, сунъий илжайиб қўйди.

– Яшанг, отахон. Хўп, омон бўлинг, – деди Олимиддин ҳам самимий.

– Яхши боринглар, – деди Болтавой ака ва ортларидан кўчага чиқиб бўлаётган ишларни кўриб танг қолди.

– Эҳ-ҳе, ҳақиқатдан ҳам қарорлари қатъийга ўхшайди-ку-а? – дея ажабланиб ва кўнглидан ўтказди: "Бу ишлар, хойнаҳой, баҳор пайти келган анави "ғилдираги тешилган" депутатнинг иши бўлса кераг-ов..."

* * *

Мирбадал Боқиевичнинг кайфияти бузилиб, ишлаётган техникалар сари шитоб билан бораркан, тўсатдан тўхтади-да, Олимиддинни бир четга имлади:

– Бу ёғи қовун бўлди-ку, энди нима қиламиз?

– Ҳайронман – деди Олимиддин қовоқларини уюб.

– Менга қаранг, Омонулла Жўраевични Болтавой аканинг уйига олиб келиш, бу просто уят! Ё унинг уйини зудлик билан таъмирлаб жиҳозлаш зарур, ёки бўлмасам, меҳмонни бу ерга умуман келтирмаслик чорасини кўришимиз керак. Ҳалиям кечмас, ҳамма ишларни ҳозироқ тўхтатишимиз мумкин, сизда у кишининг телефон рақами бор-а?

– Ҳа, албатта бор.

– Бўлмаса, кетдик. Оқбердиевнинг идорасига борайлик-да, у кишига кўнғирок қиласиз.

– Нима дейман? – деб сўради Олимиддин машиналари сари шошиб боришаркан.

– "Болтавой ака ҳозир йўқ экан. Санаторияга кетган эканлар", деб айтасиз. Ишқилиб нима десангиз денг, лекин бу оми қишлоққа келмасалар бўлгани.

– Ҳа-ҳа, яхши бўларди, – деди Олимиддин ҳам бошлиқнинг гапини чин дилдан маъқуллаб.

Улар "Тошқўтон" колхоз идорасига шашт билан кириб келишди. Олимиддин гўшакни олиб телефон рақамларини код билан охиста тера бошлади. Оқбердиев сертакаллуфлик билан бир четда қарахт бўлиб турарди.

– ...Алло, Омонулла Жўраевич?! Ассалому алайкум, устоз! Қандайсиз? Соғлиқлар, уй ичлари?... Узр, эрталабдан безовта қилганим учун. Бу мен шогирдингиз Олимиддинман. Бошқўрғондан. Шукур, раҳмат... Ҳа-ҳа, ўша гап. Ҳеч кимга айтмадим. Бу ёғи дим-дим... Ҳўп бўлади... Ҳа, к-кутаман, ўша ерда. Болтавой аканикида-а?

– "Йўқ экан", денг, – жон-жаҳди билан шивирлади Мирбадал Боқиевич.

– Э-ҳа, ҳалиги, айтмоқчи, отахон санаторияга кетган эканлар. Шунинг учун меҳмонхонага ўзим яхшилаб... Х-хўп, устоз. Келишдик. Хайр, омон бўлинг! Х-х-хизматингиздаман...

– Хўш, нима деди?! – деб сўради ижроқўм раиси жон-жаҳди билан.

– "Санаторияда бўлсалар ҳам майлига, уйдагиларини бир йўқлаб қўяман. Иложи бўлса, у кишини душанба кунига уйига опкелинглар, кейин яна қайтариб олиб бориб қўяверасизлар", дейишди. Уф-ф... энди чолни санаторияга боришга кўндириш керак бўлади-ку. Ўзи бекор телефон қилдик-да. "Кадр"дагилар чўрткесар, бир гапда турадиган одамлар бўлади, – деди Олимиддиннинг чиндан хуноби ошиб.

– Оббо. Ҳай майли, уриниб кўраман. Кетдик... – деди раҳбар хуноби ошиб. "Энди ортга қайтиш йўқ" деган маънода.

* * *

Мирбадал Боқиевич маҳаллада бўлаётган ишларни ҳанг-манг бўлиб завқланиб томоша қилиб турган Болтавой аканинг олдига баланд бошини паст қилиб ўта мулозамат билан борди.

– Оббо отахон-ей! – деди у ўзини жиддий кўрсатиб. – Худо хоҳласа, уч кун ичида кўчангизни таний олмай қоласиз. Ҳа, айтмоқчи, менинг сизга бир яхши таклифим бор эди. Майли, сиз хоҳламас экансиз, уйингиз таъмирланмаса таъмирланмапти-да. Лекин сизга бир мурувватимиз бор, "йўқ" деманг, илтимос. Бўлмаса хафа бўламиз.

– Илоҳим мартабангиз бундан ҳам улуғ бўлсин! Халқимиз учун хайрли ишларни бошлабсиз, мурувват шу-да. Бундан ортиқ бўлармиди?

– Менинг давримда бир соғлиғингизниям тиклаб олинг демоқчийдим-да, отахон.

– Мен, худога шукур, отдайман. Бир умр кетмон қўлимдан тушмаган, тиниб-тинчимайман, белим бакувват ҳали. Сизга ўхшаган кам ҳаракатларгина носоғлом бўлишади.

– Бир мазза қилиб дам олиб келинг-да, энди. У ерда ўз тенгқурларингизни топиб оласиз, ҳаво алмаштирасиз, дегандай, – деди ижрокўм раиси сунъий равишда хехелаб кулиб олди.

– Мана шундай қурилишни ташлаб-а? Ҳашардан қочиба-а? Э, йўқ! Мен қишлоғимнинг ҳавосини ҳеч қаерникига алмашмайман, – деди мўйсафид қўл силтаб.

Раҳбарнинг кўз олди қоронғилашиб, ўзини ёмон ҳис қила бошлади. Бунини пайқаган, Олимиддин гапга энди зудлик билан аралашди:

– Отахон, энди бу қарорни ўзгартириб бўлмайди. Йўлланмага фамилиянгиз ёзиб қўйилган! У қуйиб кетади!

– Шундай иш қизиқ, ёниб турганида битта қоғозинг қуйса қуйибди-да, ўғлим, – деди чол қайсарлик билан.

Мирбадал бир қаттиқ сесканди ва юрагини чангаллади. Олимиддин бу ҳолатни сезиб раҳбарни суяб қолди.

– Юраклари, мазалари қочиқ қолди, шекилли. Дўхтир чақириш керак, – деди Олимиддин хавотир оҳангда.

– Олимиддин..., ишни тўхтатманглар, – деди раҳбар ихраб, – ўринбосар Асовиддинни чақиртириб, тез келсин. Отахон, сиз илтимос, боринг ўша санаторияга...

– Йўқ, ука. Менинг ўрнимга ўзингиз бора қолинг. Мазангиз йўққа ўхшайди. Ўзингиз соғлиғингизни тиклаб келавингиз. Мен мингдан-минг розиман, – деди Болтавой ака чин дилдан.

Туман раҳбарининг машинаси ўқдай учиқ етиб келди ва ҳайдовчи хўжайинни орқага суяб қўяркан, у Олимиддинга қаттиқ тайинлай бошлади:

– Бобойни кўндириб, Олимиддин... Бўлмаса у ҳамма ишимизни расво қилади. Асовиддин билан ҳамма ишни охирига етказинглар, хўпми?

– Ҳеч хавотир бўлманг, Мирбадал Боқиевич. Ҳаммаси яхши бўлади. Тезроқ соғайиб кетинг.

Кўп ўтмай машина касалхона томон ғизиллаб кетди. Қатъий топшириқ олган Олимиддин ишловчиларга томон қичқирди:

– Трубани шу ерга туширинглар! Қани архитектор?! ...Ҳамма ўз ишига борсин. Бошланглар! Қани, отахон, бир дуо қилиб юборинг-чи!

– Илоҳи омин, бошлаган савоб ишларингизга Яратган Эгамнинг ўзи мададкор бўлсин! Юртимиз обод бўлсин, ота-боболаримизнинг руҳлари шод бўлсин, Аллоҳу акбар!

Ишлар қизғин бошланиб кетди. Олимиддин Болтавой ака билан бирга юриб, бўлаётган ишларни кузатдилар. Лекин Олимиддиннинг кўнгли ҳижил эди. Ниҳоят, у чолни бир тўнка устига ўтиришга таклиф қилди. Қўшни аёл бир кўрпачани тағларига солиб берди-да, сўнгра чойнакда чой ҳам кўтариб чиқди.

– Сизга бир гапни айтиб қўймоқчийдим, отахон, – деди Олимиддин мўйсафидни ўзига иложи борица яқин олишга ҳаракат қилиб.

– Хўш-хўш?..

– Омонулла Жўраевич сизга салом айтдилар.

– Э-ҳа, ануви, "ғилдираги тешилган" йигитми, депутат? Ҳай саломат бўлсин, – деди мўйсафиднинг кўзлари чакнаб.

Олимиддин чолнинг нафақат қайсар, балки кўпол соддалардан эканидан ҳам энсаси қотаёзди.

– Ўша киши мендан қаттиқ илтимос қилиб, сизни санаторияга дам олишга юборишимни сўрадилар.

– Э шунақами?

– Бу ерда катта қурилишлар бўлишидан у кишининг хабарлари бор. Ҳамма ёқ чанг, шовқин бўлади-да. Санаторияда дам олиб келсангиз, бутун маҳалла обод бўлган бўлади. Омонулла ака кейин сизникига меҳмон бўлиб келиб қўлингиздан палов емоқчилар.

– Яхши, келаверсин. Унинг учун эшигим ҳамиша очиқ. Оббо ғилдирагинг тешилмагур, хумпар-ей, барибир гапида турибди-да. Ҳақиқий депутат, мана шундай бир сўзли, мард бўлиши керак.

– Демак келишдик-а, отажон. Бўпти, мен бориб ишларимни қилай. Эртага эрталабга тайёр бўлиб турунг, сизни ўзим жойлаб келаман, – деди Олимиддин ва нари кета бошлади.

– Раҳмат, ўғлим. Ўзим ҳам боравераман, – деди мўйсафид ва уйи томон кетаркан ўз-ўзига ғўлдираб борарди: – Хиҳ, аҳмоғинг йўқ. Шунча ишни ташлаб-а...

– Отахон, бўлмаса йўлланмани ҳали уйингизга ташлаб кетишади! – дея қичқирди "бечора" Олимиддин.

* * *

Мирбадал Боқиевичнинг тўсатдан мазаси қочиб қолиб, ҳамма масъулиятли вазифани унга юклаб кетганини Олимиддиндан эшитган раис ўринбосари Асовиддин Оловиддиновичнинг фиғони ошди:

– Оббо. Худди атайин қилишадими дейман-а. Касалхонага ётиб олиш ҳамманиям қўлидан келаверади, – деди у алам билан.

– У киши атайин қилмадилар. Чиндан ҳам қон босимлари кўтарилиб кетганини ўз кўзим билан кўрдим. Ҳамма ишларни бошқариб қўйиб, кейин кетдилар.

Асовиддин ноўрин гапириб қўйганини ҳис қилди. Ахир Олимиддин нима бўлсаям Омонулла Жўраевичнинг одами-ку. У билан жиддий гаплашмоқ керак. "Лекин жуда омади чопган йигит экан-да. Аттанг, илгари бир-икки йиғилишларда бу болани бекор танқид қилган эканман. Ким билибди чархпалакнинг бунақасига айланиб кетишини. Энди Омонулла акани мен кутиб оладиган бўлсам, демак, мен билан бамаслаҳат иш қилади, менинг йўриғимга юради. Баҳонада раисликка номзодим ҳамирдан қил суғургандек ўтиб кетиши ҳеч гапмас. Эҳтимол Мирбадал аканинг касал бўлгани бир жиҳатдан мен учун яхши бўлгандир. Худо хоҳласа, ўзим раҳбар бўлиб қолсам, Олимиддинни албатта ўзимга ўринбосар қилиб оламан", дея хаёлан фикрлай бошлади Асовиддин ва энди Олимиддинга бўлган муомаласини тубдан ўзгартирди.

– Ҳай майли, Олимиддин. Нимаям қила олардик. Энди иккимиз бир тан-бир жон бўлиб Мирбадал Боқиевичнинг йўқликларини билинтирмаслигимиз керак-да. У кишининг мазалари анчадан буён ёмон ўзи. Юраклари ҳам бир марта хуруж қилганди. Энди ўзларини эҳтиёт қилганлари маъкул.

– Ҳа, тўғри айтасиз.

– Дўхтирлар бу сафар у кишини нафақага тавсия қилиб юборишлари ҳам мумкин.

– Ие, шунақами?

– Ҳа. Шунинг учун туманимизнинг тақдири икковимизнинг қўлимизда қолаяпти, шекилли.

– Тўғри. Бу биз учун катта масъулият.

– Яшанг, Олимиддин. Хулласи калом, ука, биз сиз билан бир нимани ўзаро келишиб олишимиз керакка ўхшайди.

– Албатта, бемалол.

– Хабарингиз бор, мен бу ерда сиз мактабга ўқишга кирганингиздан буён ишлаб келаман. Раисга ўринбосар бўлганимга беш йил бўлибди. Яна беш йилдан сўнг нафақага чиқар эканман. Лекин билсангиз, ҳар сафар раҳбарлар четдан тайинланаверишади. Биз эса

ўрнимизда қолаверамиз. Масалан, Мирбадал ака мен билган олтинчи одам. Лекин сизга ҳавасим келаяпти. Сиз ўз истеъдодингиз, иқтидорингиз билан, худо хоҳласа, ўз келажагингизга яхшигина пойдевор қуриб олдингиз. Буни омад дейдилар.

– Раҳмат, ака.

– Фикримни уққан бўлсангиз керак. Сизни ўз ўрнимга лозим кўрмоқчийдим. Шунга нима дейсиз?..

– Тушунмадим, ўзингиз-чи?

Асовиддин ўз кўнглидагини шошиброқ тўкиб солганидан хижолат тортди. Лекин темирни қизигида босмоқ керак эди. Душанба кундан катта текширув бошланади. Мирбадал Бокиевич касал бўлмаган тақдирда ҳам барибир текширувда туманнинг нуқсон-камчиликлари аниқланади. Албатта у киши жавоб беради ва унинг кетиши ҳам аниқ. Унинг ўрнига "Мана мен" деб кўз тикиб турганлар қанча? Отни қамчилаб қолмоқ керак. Бунақа имконият бошқа бўлмайди" деган ўйга борди Асовиддин ва бўлим бошлиғи Олимиддинга дангал сўз қотди:

– Албатта сизни ўз муовиним бўлишингизни хоҳлардим ёки ўзлари "раҳбар" бўлиб кўя қоладиларми-а? – деб сўради ўринбосар синовчан қулиб қўйди.

– Йўғ-е. Ҳали ёшлик қиламан-ку. Аввало Мирбадал ака соғайиб кетсинлар. Мабодо...

– Текширувдан сўнг у кишининг ўз ўринларида қолишига ким кафолат беради? Эҳтимол, текширув юқоридан атайин уюштирилгандир, бизга номаълум бирор сигналлар бордир, а, лаббай?.. – деди Асовиддин шивирлаб.

– Тўғри. Бўлиши мумкин, – деди Олимиддин жиддий.

– Мени тушунгандирсиз?..

– Ҳа, тушунарли. Бўлмаса, бундай қиламиз. Сиз менга ўша раҳбарликка номзодларни билиб берасиз. Мен уларнинг ишини мақсадли текширувга тўғрилаб қўяман.

Бу сўзларни Асовиддин "Рақибларингизни айтсангиз, мен ковушини тўғрилаб қўяман", дегандек ўзича тушунди ва беҳад қувониб кетди.

– Яшанг, укагинам! – деди у Олимиддинни маҳкам қучиб олди. – Мени тўғри тушунганингиздан айланай. Демак, келишдикми?

– Келишдик...

* * *

"Янги чек" маҳалласида ишлар қизигандан-қизиб кетди. Энди бу ишларга Асовиддин Оловиддинович шахсан ўзи раҳбарлик қила бошлади. Улар Олимиддин иккиси худди ака-укалардек жуда кадрдон бўлиб кетишган ва ўз олдларига қўйилган вазифани ҳамжиҳатлик билан қойилмақом қилиб бажармоқда эдилар.

Транспортлар шовқин-сурони йўлга тараддудланиб ўтирган Болтавой аканинг хонадонини ҳам ўз оғушига олганди. У негадир кетгиси келмас, обдастасини қўлига олиб, унинг ҳошияларига тикилган ҳолда сўрида хомуш ўтирарди. Шу маҳал кампири Ҳури хола кўчадан ҳовлиқиб кириб келди.

– Ие, вой, дадаси, ҳалиям шумшайиб ўтирибсизми? Бора қолмайсизми ўша дом отдыхингизга? Буни қаранг-а, маҳалламизни шунақаям обод қилишаяптики, барака топгурлар. Бири сув тортган, бири газ трубасини улаган, бошқалари йўлга шағал тўкиб текислашаяпти. Эҳ-ҳа, ҳали дам олиб келгунингизча ҳаммаёқ ўзгариб кетади, шекилли.

– Ҳа. Шунинг учун ҳам кетгим келмаяпти-да, – деди чол хўрсиниб. – Уйимизда газнинг ёнишини кўришни бир умр орзу қилгандим. Бунақаси ҳатто болаларимизга ҳам насиб қилмайди, деб қўрқардим.

– Мана, ниҳоят ўтин-тезак ёкишдан ҳам қутуладиган бўлдик, – деди кампир севиниб.

- Бу ишларнинг ҳаммасини, менимча, анави "ғилдираги тешилган" йигит килдираяпти, шекилли.
- Ҳалиги, бирров келиб, угра ошимдан ичиб кетган дуркунгина йигитми?
- Ҳа-ҳа. Зўр йигит экан, лекин. Унинг ўзиям бир айланиб келиб қолиши мумкин ҳали. Мен унга раҳмат айтиб қўйишим керак бўлади.
- Вой чол, эҳтимол у айтмагандир.
- Йўқ. Кўнглим сезиб турибди. Бу ўшанинг иши, иннайкейин манави мўътабар идишимизнинг каромати бу. Эсингда бўлса, ўшанда яхши ният қилувдик.
- Ҳа, эсимда, дадаси. Фаришталар омин деса, ҳеч гап эмас эканда-а? Буни қаранг-а...
- Шунинг учун у йигит келса-ю, мен уйда бўлмасам. Бу инсонгарчиликка тўғри келмайди. Биз уни яхшилаб меҳмон қилишимиз керак.
- Оббо, уни меҳмон қиладиганлар сони мингта-ку.
- Уларнинг палови бошқа, сенинг угра ошинг бошқа. У, сезган бўлсанг бизга бошқача меҳр билан қаради. Етим ўсганга ўхшайди, бечора. Шунинг учун хотин, калламга бир фикр келиб қолди-да.
- Вой, қанақа фикр экан, дадаси?
- Дом отдыхга менинг ўрнимга сен бора қолсанг. Сен ҳам ахир менинг давримда дунёнинг кети кенглигини бир кўриб келгин.
- Вой, сиз бормасангиз мен нима қиламан?
- Боравер. Сенга ўхшаганлар у ерда сони мингта.
- Лекин сиз бормасангиз анави раҳбарлар хафа бўлишмайдими?
- Мен уларга кўринмай, кўчага чиқмай ўтираман. Бўлаётган ишларни девор орқасидан кузатаман. Қизинг ҳам уларга мени "кетган" деб айтади.
- Ҳай, майли. Ҳеч қўймадингиз-қўймадингиз-да, дадаси. Борсам боравераман-да. Мўйсафид хурсанд бўлиб ўрнидан туриб кетди.
- Юр тезроқ, тайёргарлигингни кўр бўлмасам. Мафтунагайм ҳозирги гапларни тайинлаб қўяйлик.
- Бир оз ўтгач, тугун кўтарган кампир, кўлига ҳужжатларни олиб чоли ва қизи билан хайр-хўшлашиб чиқиб кетди. Болтавой ака молга қарагани ҳовлига ўтиб кетгач, Мафтуна уй юмушлари билан банд бўлди. Бир пайт кўча эшик тақиллаб Олимиддиннинг майин овози келди ва у ҳовлига бош сукди:
- Тинч ўтирибсизларми, синглим? – деди Олимиддин жилмайиб.
- Шукур, раҳмат.
- Отахон дам олгани кетдими-йўқми? Шуни бир сўрайин деб.
- Вой, кетдилар. Саҳар кетдилар.
- Йўғ-е, рости биланми? – деди раҳбарият ходими қувониб ва тўсатдан кўча томон кичкирди:
- Ҳой уста акалар, кираверинглар!
- Ҳовлига ҳар хил асбоб-анжомларини кўтариб олган бир тўда усталар кириб келишди. Олимиддин устабошига таъмирлаш бўйича ишларни кўрсата бошлайди.
- Манави гувала девор сиртидан қора ойнали рамани монтаж қилиб, уни кўринмайдиган қилинглар. Манави тандир ўчоқларни бузиб ташланглар.
- Вой ўлмасам! Нега унақа дейсиз? Отам уришадилар-а! – деди Мафтуна шоша-пиша.
- Оббо. Ҳай, майли, бўлмаса бир каттароқ шиорми, суратми ўрнатиб, бу ерниям кўринмайдиган қиласизлар. Уйлар замонавий бўлсин. Анави ерга янги ҳаммом, ҳожатхона қуринглар. Тез бўлинглар!
- Канализация йўқ-ку.

– Ҳовлига чуқур кавланглар. Ерга мрамор плита ётқизинглар, манави ерда фонтанчаём бўлсин.

– Сув йўқ-ку?! – деди устабоши Жўравой.

– Сув билан сизнинг ишингиз бўлмасин. Уни Сувсоз ташкилотидагилар насос билан ҳайдашади. Манави ерга ошхона қуринглар. Кафелли, комфорт бўлсин. Ҳовлига доим яшнаб турадиган чим ўтқазиб, уларни сув пуркагич билан суғориладиган қилинлар. Йўл четларига яшнаб, очилиб турган тайёр гулларни экинлар, туваклари кўринмасин. Манави тўрига бир ҳайкал ўрнатамизмикан-а...

– Ие, ҳайкалга бало борми? – деди уста ҳайрон бўлиб.

– Келаётган меҳмон, мен сизга айтсам, жуда нозик дидли, маданиятли инсон. Ҳа айтмоқчи, кўча эшикни олиб ташланлар. Ўрнига нақшинкор дарвоза буюртирилган, ўшани ўрнатасизлар.

Мафтуна сўрига кўрпачалар соларкан, Олимиддиннинг ғайриоддий ҳаракатларини ҳайрон бўлиб кузатарди.

– Ҳа айтмоқчи, синглим. Ҳозир бу ерга харажат олиб келиб ташлашади. Сиз усталарга уч маҳал иссиқ овқат ташкиллаб берасиз-да. Улар туну кун ишлашади, хўпми?

– Вой, мен ахир мактабимга, ишга боришим керак-ку!

– Ҳамма мактабларда иш тўхтатилган. Мен директорингизга қўнғироқ қилиб айтиб қўяман.

– Нега тўхтайти?

– Туманимизга пойтахтдан катта комиссия келаяпти. Шунга ҳаммаёқ тозала-тозала. Мактаб ўқувчилари катта йўл четларига тош теришмоқда. Худо хоҳласа, уч кун ичида уйлариңгиз ҳам қошонага айланади. Хўп, мен ҳозирча кетдим. Ҳали хабар оламан. Бўпти, Жўравой, ўзлариңгиз яхшилаб-а... – деди Олимиддин шошиб кўчага чиқиб кетаркан теваарак-атрофга бир бор хавотирли қараб олди..

Бир қанча фурсатдан сўнг ҳовлидан чиқиб келган мўйсафид уйида бўлаётган ишлариңи кўриб қангу манг бўлиб қолди ва усталарга томон жаҳл билан бақирди:

– Ҳой! Нима бало қилаяпсанлар уйимни?!

– Бизга юқоридан шунақа топшириқ бўлди. Бажаришга мажбурмиз-да, отахон, – деди Жўравой.

– Уйингизни, мана кўрасиз, кўғирчоқдек қилиб берамиз, – деди яна бир уста.

– Нимага?!

– Эшитишимизча, уйингизга юқоридан нозик меҳмон келармиш. Баҳонада уйингиз бепул қошонага айланади. Қандиңгизни уринг, бобой!

– Ҳой ота, қўяверинг, ишингиз бўлмасин. Сиз ахир бу ерда йўқсиз-ку. Санаторияда дам олаяпсиз. Бу ишлариңи қаердан биласиз? – деди Мафтуна жеркиб.

– ... Ҳа-я. Ҳа энди, бир айтдим-қўйдим-да. Бўпти, бўлмаса мен бу ерда йўқман. Сизлар мени кўрмадиңглар.

– Ие, бу ёғи қизиқ-ку! – деди Жўравой.

– Менгаём юқоридан шунақа топшириқ бўлган-да, – деди мўйсафид ва қизини бир четга имлади. – Демак, бу ўша йигитниңг иши. Униңг келиши аниқ экан.

– Кимни айтаяпсиз, ота?

– Ҳалиги "ғилдираги тешилган"-чи...

– Вой, Омонулла аками? – сўради Мафтуна хурсанд бўлиб.

– Ҳа. Ўша депутат. Лекин у сўзида турадиган мард йигит экан, яхшиям дом отдыхга кетмаганим. Мана кўрасан, у айтганини қилади...

Мафтуна бир сония ҳайратланиб қолди. Униңг кўз олдида Омонулла гўё эртақлардаги баҳодир шаҳзода каби намоён бўлди.

* * *

Шу тарика орадан икки кун ўтди. Маҳалла асфальтланди, газ, сув ишлари тугалланай деб қолди. Болтавой аканинг уйи ҳам тўртбурчаксимон қилиб, ойна билан қопланган антиқавор қошонага айлантирилди. Фонтанчада сув отилиб чиқиб турибди. Очилиб турган гуллар тувак-пуваги билан ерга экилиб тупроқ билан қўмилди. Тандир ва ўчоқ атрофига "Партия қарорларига "лаббай" деб жавоб берайлик!" деган улкан плакат осилган бўлса, оғилхона ёнига "Яшасин..." деб ёзилган панно ёпиштирилди. Қаер кўзга кўринарли бўлса, ўша ерлар сунъий – пластмасса гуллар билан безатилди. Фонтан ёнида француз ҳайкалтароши Пол Гогеннинг қўлини иягига тираб ҳаёл суриб ўтирган ичи ғовак асари ҳам қўйилди. Болтавой ака унинг рўпарасига стул қўйиб олиб, гўё дардини ҳайкалга айтиб суҳбатлашаётгандек узок ўтирадиган одат чиқарди.

Мафтуна мрамор йўлак устига чойшаб ёзди-да, бугдойни шопириб тозалай бошлади.

– Отажон, намунча ҳаёл сурмасангиз-а? – деди қиз қулиб. – Уйимизни чиройли қилиб қўйишган бўлишса. Яна нимага норозисиз?

– Шу харажатларнинг ўрнига мактабнинг бир қисми битарди, эссиз... Лекин менга манави ҳайкал ёқиб қолди. У ўзини жуда ақлли тутаркан, лом-мим демас экан.

– Вой, ахир бу жаҳонга машҳур бир ҳайкалтарошнинг асари-ку – деди Мафтуна шарақлаб қулиб.

– Ҳа, ҳозирги ёшлар дунё илмини ўрганишяпти. Шунинг учун ҳам бизнинг қишлоққа барибир мактаб керак.

– Шунчаси бўлган, мактаб ҳам бўлиб қолар. Ундан кўра сиз манави бугдойни тегирмонда торттириб келиб беринг, отажон. Уйда унимиз қолмабди. Харажатларни ташлаб кетишди-ю, ўзимизники бошқа-да...

– Ҳа, баракалла қизим. Тўғри айтасан, биз ўз ризқимиздан қолмайлик.

Шу маҳал ташқаридан таниш овозлар келди. Мафтуна югуриб бориб янги дарвозанинг тирқишидан мўралади.

– Вой ўлмасам, отажон. Бизникига туманимиз катталари келишяпти. Тез яширининг!

– Нима, ўз уйимдаям яширинаманми?

– Ахир сиз санаториядасиз-ку!

– Ҳа-я. Бўпти тақсир, сиз бемалол-а... Кейин гаплашамиз, – деди мўйсафид ҳайкалга мурожаат қилиб ва ўзини янги қурилган ҳаммом ортига олди.

Ҳовлига касалхона кийимидаги Мирбадал Боқиевич ва Олимиддин кириб келдилар. Мафтуна ҳам уй ичига чопиб кириб олди ва уларни зимдан кузата бошлади.

– Мана, Мирбадал Боқиевич, қўлдан келганича ҳаракат қилдик-да. Лекин сиз ўрнингиздан кўзгалиб бекор қилибсиз.

– Ҳеч кўнглим тинчимади. Ахир бу ҳазил ишмас-да... – деди у қилинган ишларни бир сидра эринмай кўздан кечираркан.

– Яхши, – деди у кўнгли тўлгандек бўлиб. – Ҳалиги ҳаммом, ҳожатхона масалалари-чи?

– Албатта тайёр, – деди Олимиддин ғурур билан. – У ерга энг зўр, импортний унитаз қўйдик.

Мирбадал эшикни очиб кўрган бўлди ва эринмай сувини шарақлатиб туширди.

– Анави сассиқ чолга уқдириб қўйиш керак. Бу ерга тагин ҳар қанақа кесак-песак ташлаб юрмасин.

Яшириниб турган Болтавой ака хушёр тортди. Сўнгра жаҳли чиқиб кўзлари косасидан чиқаёзди. Аммо чидади.

– Хўп бўлади. Назоратга оламиз, хўжайин.

- Ҳаммомнинг саунасиям бўлдики?
- Ҳа-ҳа, ваннасиям бор.
- Яхши, – деди бемор Мирбадал ва шиорларга эътиборини қаратди. – Лекин манави ёзувлар менга ёқинқирамайроқ турибди-да. Ахир бу ер идорамас, Болтавой аканинг уйи-ку.
- Тўғри, эски ўчоқ билан тандирни бузишга қўйишмади-да. Уларни ёпиш чораси холос бу.
- Ҳмм... Бўлмапти. Устига гилам осиб қўйинглар.
- Вақт оз қолди-ку, хўжайин, улгура олармиканмиз?
- Элакка қолганида-я, – деди Раис кесатиб ва ҳайкал олдида борди – Бу нима бало?
- Бу "Хаёл сураётган донишманд" ҳайкали. Сабр-тоқат рамзи. Омонулла Жўраевич жуда нозик дидли одамлар. Мен буни ўқиётган газетасидан қўриб билганман.
- Ҳа яхши, гапирвормасмикан ишқилиб, – деди у ҳайкалнинг пешонасини силаб қўяркан ва қоқилай деб оёғи остидаги обдастага кўзи тушди.
- Манави алмисокдан қолган идишни умуман кўздан йўқотинглар! Янги иштонга жулдур ямоқ бўп қопти.
- Бу гапларни эшитган Болтавой аканинг жаҳли янада жунбушга келди. Туман раҳбари энди кўча томон чиқиб, бажариладиган ишлар бўйича бошқа йўл-йўриқлар кўрсата бошлади.
- Асфальт кўчадан дарвозагача бўлган йўлакка ҳам плиталар ётқизинглар. Икки четига гуллар ўтқазилсин. Ҳа айтмоқчи, нозик меҳмоннинг ҳурматини жойига қўйиш учун у кишининг пойи қадамларига бир қора кўчқор сўйинглар. Кўчқорни Оқбердиев олиб келиб манави тутга боғлаб кетсин. Аҳаджон!
- Лаббай, Мирбадал Боқиевич! – деди ҳайдовчи ҳозир у нозир бўлиб.
- Машинангизда пичоқ доим тайёр турсин, хўпми? Машинангиздан тушасиз-да, тўғри келиб кўчқорни оқамизнинг оёқ остиларига қурбонлик қиласиз.
- Тўғри-ку, лекин мен умримда чумчуқ ҳам сўймаганман-да, хўжайин.
- Оббо! – дея жаҳли чиқди раиснинг. – Нима, энди шуниям мен сўйишим керакми?! Қанақа масъулиятсиз ходимсанлар ўзи? Хуллас ўзингизми, бошқа сўядими, ишқилиб Оқбердиев иккинги мана шу ишга масъулсизлар. Эгнингизга фартук тутиб юринг. Сизнинг ишингиз қон чиқариш, қолган ишни қассоблар қилаверади, тушунарлими?
- Тушунарли! – деди Аҳаджон.
- Сиз кўп уринаверманг. Бориб бемалол даволанишни давом эттираверинг. Ўзимиз ҳаммасини айтганингиздек чиройли қиламиз, – деди Олимиддин раҳбарнинг кўнглини кўтариб.
- Хўп, сизларга омад тилайман, – деди ижрокўм ота машинага ўтираркан. – Ҳаммаси табиий бўлмоғи керак. Меҳмон гўё ўз оёғи билан кириб келиши керак. Олимиддин, сиз ички ишлар бўлими бошлиғи Сарақуловга тайинланг. У киши меҳмоннинг хавфсизлиги учун тўлиқ жавоб беради. Унга айтинг, маҳаллада мукаддам судланганлар бўлса, уларни аниқлаб, вақтинча бирор жойга жўнатиб юборсин. Бу атрофда ҳеч қандай бегона одам ёки транспорт воситаси юрмаслиги лозим. Ҳар бир кўчага соқчилар қўйилсин. Улар ҳам фуқаро кийимида бўлишсин. Гўё ўз ишлари билан банддек юришсин. Ўша ходимлар "Комиссия кеб қопти, арзимни айтволай", деб юрган фуқароларни Омонулла Жўраевичга умуман яқинлаштиришмасин, тушунарлими?
- Тушунарли, – деди Олимиддин шоша-пиша блокнотига алланималарни тезда ёзиб оларкан.
- Кейин коммунал хўжалик бошлиғи Норбўтаевга айтинг, маҳаллага ҳар икки соатда сув септириб турсин. Кўчаларда бир дона ҳам ахлат, гард бўлмасин. Хуррамов газнинг бетўхтов ёнишини таъминласин.

– Уни марказий трассага улаб улгуришолмайди-ку.
– Унда газ қаердан ёнаяпти?
– Маҳалланинг бошига суюлтирилган газли машина қўйилиб, вақтинча ҳайдаб, синаб кўрилди.

Раҳбар бир ўқрайиб қўйди:

– Энди ўша машина бу маҳаллага доимий бириктириб қўйилсин, тушундингизми?
– Тушунарли, хўжайин.
– Бўпти, мен яна хабар оламан. Ҳайданг, Аҳаджон!
Машина яна касалхона томон йўл олди.

* * *

Ижрокўм раис ўринбосари Асовиддин Оловиддинович Болтавой аканинг ҳозирда санаторияда эканлигидан ҳам, Мирбадал Боқиевичнинг касалхонадан бирров келиб кетганидан ҳам беҳабар эди. У Олимиддин билан ўзаро келишиб олганларидан сўнг ўзини жуда виқорли тутар, қурилиш ишларига бевосита туну кун раҳбарлик қилмоқда эди. У ҳам нозик дидли меҳмоннинг Болтавой ака хонадонига қиладиган ташрифига тайёргарлик ишларини ўз назоратидан четда қолдирмади. Балки янги-янги ғоялари билан ўзининг ўта маънавий баркамол ва изланувчан раҳбар эканлигини кўрсатиб қўйгиси келарди. Шу туфайли у қурилган фонтан ўртасига қўшимча равишда туман марказидаги музейдан чоптириб турган болакайнинг ҳайкалчасини суғуртириб олиб келтириб ўрнаттирди. Бу фонтанча ҳовлига янада ўзгача "муҳит" бахш этди.

Болтавой аканинг уйида экани уни ҳайрон қолдирди. Мирбадалнинг гапларини эшитиб ҳали хануз ҳовуридан тушмаган мўйсафид Асовиддин кириб келганига парво ҳам қилмади, жаҳл устида яширинишни хаёлига ҳам келтирмади. Лекин меҳмоннинг ҳурматини жойига қўйиб кутиб олди.

– Ёзган аризаларингизни инобатга олиб, шу ишларни қилмоқдамиз-да. Токи бу ишлар барчага ибрат бўлсин. Ҳамжиҳатлик билан нима ишлар қилишга қодирлигимизни бир кўрсатиб қўйишимиз керак, – деди Асовиддин Оловиддинович фотиҳадан сўнг.

– Ҳамжиҳатликда гап қўп, албатта... – деди Болтавой ака истар-истамас.

– Ҳа, яшанг. Энди сизнинг бу қўғирчоқдай хонадонингизу обод маҳаллангизни кўргани турли нозик меҳмонлар ҳам ташриф буюришади, фикр алмашади, газета ва телевизорга суҳбатлар уюштирилади. Сиз ҳамма-ҳаммасига тайёр бўлинг, хўпми! Эришган бундай ютуқларимизни кўз-кўз қилишингиз, ҳукумат ва туман раҳбарларига бундай ибратли ишларни амалга ошираётганлари учун албатта ўз миннатдорчиликларингизни билдиришингиз керак. Сиз туманимизнинг фахрисиз, энг яхши, фаол инсонлар сафидасиз. Сизнинг ҳаёт фаолиятингиз ёшларимизга албатта ўрнак бўлиши керак.

– Лекин бир нимани тушунмаяпман.

– Нимани?

– Уйнинг ўртасига нега энди яланғоч, чоптириб турган боланинг ҳайкалчасини қўйишди. Ахир, хотин-халаж бор...

– Оббо Болтавой ака-ей, – деди муовин кулиб, – уйингиз ахир замонавий, маданияти юксак равнақ топган Европа услубига мосланаяпти-ку!.. Илгари бундай нарсаларни фақат шоҳлар саройигагина қўйиларди, энди эса, оддий деҳқонларимиз ҳам юксак дидли ва маънавий баркамоллигини бу ерга ташриф буюрувчиларга кўрсатиб қўймоқчимиз, холос.

– Ундай бўлса, нега энди Навоийними, Умар Ҳайёмними, Бегунийними ё бошқа буюк инсонларнинг ҳайкалини эмас, балки чоптириб турган болакайни қўйдинглар?..

– Сиз тушунинг, ахир бу ерга ҳатто хорижий меҳмонлар ҳам ташриф буюришлари мумкин. Уларни бизнинг мутафаккирларимиз эмас, балки бизнинг дидимиз, маданиятимиз қизиқтиради.

– Э-ҳе, меҳмон кўп келадиган бўлса, менинг мўътабар идишимга роса иш топилар эканда-а?

– Қанақа идиш?

– Бобомнинг бобосидан қолган – шажаравий мерос. Хонадонимизга келган меҳмонларнинг қўлларига фақат шу обдастан сув қуйиб кутиб олишни бизга ўша катта бобомнинг бобоси васият қилиб кетган эканлар.

– Э, унақа эскилик сарқити бўлган темир-терсақларингизни қўйинг энди, отахон. Сизга бу ярашмайди.

– Мана, сиз ҳам хонадоним учун азиз меҳмонсиз-ку! Юринг, обдастамдан қўлингизга бир сув қуяй, – деди чол қайсарлик билан.

– Э, қўйинг. Мана ҳаммом, замонавий ювиниш хонаси қилиб бердик.

– Менга унақа нарсаларнинг, кейин мана бунақа дабдабали оврўпача уйнинг кераги йўқ. Менга ўз гувала-сомонли уйим яхши эди.

– Қанақа содда одамсиз ўзи? Бунақа кошонани бошқа одамлар фақат орзу қилишади-ку, ахир... – деди ўринбосар бош чайқаб.

Болтавой ака барибир ўз фикридан қайтмай, тез лапанглаб бориб қадимий идишни кўлига олиб, елкасига сочиқ ташлаб келди:

– Қани, марҳамат қилсинлар!

– Ҳеч қўймадингиз-қўймадингиз-да, – дея базўр қўлини узатди меҳмон жилмайиб.

– Бисмиллоҳир-рахмонир-роҳийм...– дея сувни қўйди мезбон.

– Яна сизга бир гапни айтиб қўяй, – деди Асовиддин – бу ердаги кўргазмага қўйилган буюмларни эҳтиёт қилинг, хўпми? Ўзингизча ҳар хил бўлмағур нарсаларни илиб қўйманг. Анави янги ҳожатхонага кесак-песак олиб кирманг, бўптими?

– Э, ўлибманми, чиннини ифлос қилиб. У ерга ҳатто пашшаниям киритмайман.

– Сиз билан бу ерда яна ким туради?

– Қизим, икки набирам. Ўғилларим шаҳарда яшаши.

– Куёвингиз-чи?

– Улар ажрашишган. Худо хоҳласа, яхшироқ жойи чиқса... деган ниятимиз йўқ эмас.

– Қаллиқ сероб. Ичкуёв қиламан десангиз, ҳатто кўрик-танлов билан танлаб оласиз.

– Ҳа энди, насиб-тақдир қилгани-да.

– Уларга ҳам тайинлаб қўйинг. Меҳмонлар келса, яхши хизмат қилишсин. Хуллас, уйингиз бундан буён туман музейининг ҳисобида туради. Сизга яна бу ердаги инвентарлар яхши сақланиши учун қоровул сифатида маош ҳам тайин қилдириб қўяман.

– Кечирасиз-у, лекин мана бу чоптираётган болакайга иштонча кийдириб қўйилса бўлармиди? – деди Болтавой ака яна соддалик билан фонтан ичидаги ҳайкалчани кўрсатиб.

– Йўқ, унга ўрганиб кетасизлар ҳали. Иштонча кийдирсангиз унинг санъат асари эканлиги қолмайди.

– Жуда хунук турибди-да...

– Ахир ўғил бола-ку, хотин киши эмас!

– Ҳа, шунисигаям шукур... – деди Болтавой ака оҳиста соқолини силаб қўяркан.

НОЗИК ТАШРИФ

Нихоят, юқори мартабали меҳмонни ўз бағрига жойлаган самолёт ерга қўнди.

– Менинг келганимни ҳеч ким билмадими? – деб сўради Омонулла даб-дурустан Олимиддинга қўл узатибоқ.

– Яхши келдингизми, устоз?... Йўқ-йўқ, ҳеч ким билгани йўқ. Ҳатто Болтавой ака ҳам билмайдилар.

– Э, боракалло, хўп ақлли йигитсиз-да, Олимиддин, – деди меҳмон ижрокўм раисининг хизмат машинасига ўтираркан. Эгнига этак, белига миллий қинли пичоқ тутган Аҳадбек унга илтифот қилиб эшикни очиб турди. – Ҳозир қаёққа борамиз?

– Ўша келишганимиздек, аввал Болтавой аканикига-да.

– Э ҳа, шундайми? Сиз нима десангиз шу-да. У киши уйдамикан, ишқилиб?

– Ҳа, албатта, – деди ишонч билан Олимиддин, – у кишига қандайдир меҳмонлар келади деганман, лекин айнан сиз эканлигингизни айтганим йўқ.

– У киши бир оддий, беғубор инсон-да, тўсатдан борсам қандоқ бўларкин?

– Яхши бўлади. Менга ишонаверинг.

– Сиз нима дейсиз, ошна? – дея кутилмаганда ҳайдовчидан сўраб қолди Омонулла.

– Бу киши – Аҳаджон. Бизга бундан буён хизматда бўлади, – деди Олимиддин.

– Ҳа албатта, қўйни сўйиб, ўзим саранжомлаб бераман, – деди у соддалик билан.

– Қанақа қўй?

– Ҳа, мен... Сизга атаганим бор эди-да, – деди Олимиддин қовун туширган Аҳаджонга норози ўқрайиб қараб қўйиб. – Биздаги урф-одатларни ўзингиз яхши биласиз-ку...

– Мирбадал қаерда ҳозир?

– У киши... – деди Аҳад.

– Ўзларидалар, – деди шоша-пиша Олимиддин.

– Айтиб қўяй, менга унақанги дабдабаю асъасанинг кераги йўқ. Сизга ўхшаб яримта лағмон, яримта нон билан бир чойнак чойга қорним тўяди. Лекин чой қора бўлиши керак. Ҳеч қанақа бошқа оворагарчилик бўлмасин. Қўй сўйишнинг умуман ҳожати йўқ. Унга тегманглар. Мен айтган қоғозларни тўғрилаб қўйдингизми?

– Ҳа, ҳаммаси тайёр. Лекин, дарров ишни бошлаб юбормай бир-икки кун меҳмон бўларсиз...

– Меҳмондорчиликка вақт йўқ, ука. Ҳозир ишлаш керак. Бошлиқ мени чақиртириб, ишни тезлатишимни тайинлади. Бир ой ичида вилоятнинг бошқа туманлариниям ўрганиб чиқишим керак экан.

– Демак, вилоятимизда бир ой бўлар экансиз-да-а?

– Ҳа, шундай. Шунинг учун ҳар бир дақиқа ғанимат. Хужжатларни тез-тез кўз югуртириб чиқиб, аттестация қилиб, пешма-пеш хулосамни ёзиб кетавераман: "Озод қилинсин!", "Қолдирилсин!", "Тайинлансин!", "Иши прокуратурага оширилсин!" – Вассалом!

* * *

Мирбадал Боқиевич душанба куни эрталаб Олимиддин ва ҳайдовчини аэропортга жўнатаркан, ўзи оёғи куйган товукдай саросимада қолди. Нима қилса экан? У ўша куни касалхонадан жавоб олиб ҳар эҳтимолга қарши уйига келиб олганди. Қўл қовуштириб текширувлар бошланишини кутиб тураверсинми, ё бирор чорасини изласинми? Омонулла Жўраевичнинг бугун Болтавой аканикига келиши аниқ. Қани энди, бирор бир аппарат бўлса-ю, Болтавой аканикида нима гаплар бўлишини эшитиб ўтирса... Эссиз, Олимиддинга диктофон бериб қўйишни унутибди-да. Раҳбар бир қарорга келди. Тошқўтонга ҳеч кимга билдирмай боради, Болтавой аканинг рўпара қўшнисиникига кириб, у ердан ҳаммасини ўзи кузатади. Афсус, дурбини йўқ эди. У ҳар эҳтимолга қарши касалхонага келтиртирган шахсий машинасига ўтирди-да, "Тошқўтон" сари йўл солди.

Баҳонада берган топшириқлари қандай бажарилаётганини текшириб кўрадиган бўлди. Ички ишлар ходимлари, соқчилар жойида, ҳатто йўл бўйидаги бедана тутлар орқасида ҳам кимлардир писиб ётишарди. "Водовоз кўчага сув сепаяпти, қўй тутга боғланган, газ ёнаяпти, шекилли. Демак, ҳаммаси рисоладагидек..." деб қўйди раҳбар хотиржам.

Мирбадал Боқиевич бу ишлардан кўнгли тўлиб машинасини Болтавой аканинг боғ ҳовлисининг орқа томонига қўйди ва атрофни кузатди. Ҳовли томондан бемалол ўтиб бориб, янги қурилган ҳаммомга кириб олиши ва ҳамма гапни ўз қулоғи билан эшитиши ҳам мумкин экан. Лекин пастак гувала девордан ошганида ва ҳовли ичида юрганида янги уст-боши ифлос бўлиши мумкин. Кейин кўзи тушган одам нима деб ўйлайди, "туман раҳбари гап пойлаяпти", демайдими?

Шу ўй билан унинг кўзи қўшни хонадонларнинг бирига тушди. Дарвозаси очиқ эди. У ерга кириб эскироқ кийим сўрамоқчи бўлди.

– Мени танийсиз-а? – Сўради Мирбадал Боқиевич дарвоза тақиллаганидан сўнг, ҳадиксираб чиққан аёлга. – Мен манави қурилиш ташкилотининг прорабиман. Озгина иш қилишимиз керак эди, шунинг учун хўжайинингизнинг эски кийимидан бериб турсангиз. Ҳозир меҳмонлар келгунича бир ишни битириб қўйишимиз зарур экан.

– Майли, мен ҳозир, – деди жувон ва зум ўтмай эски шим, қора халат ва бир ўрис шапка опчиқиб берди. – Оёғингизга анавини кийсангиз бўлади, – деди у тезак юқи бор, оғзини очиб турган бир жуфт калишни кўрсатиб.

Раҳбар бир думалаб ғирт ғариб одамга айланди-қолди. Девордан энди ҳеч иккиланмай ошиб ўтди ва сув қўйилиб, алланарсалар экилган юмшоқ жўяклар оралаб ҳаммом сари олға қадам ташлади. Лекин бир ҳатлаган эди ҳамки... сирти қуруқ кўрингани жўякка оёғи ботиб, калиши қолиб кетди. Янги пайпоқ расво бўлди. Шунингдек, иккинчиси ҳам...

– Ўл-е, сув қуйган қўлинг синсин! – деди у аччиқланиб.

У энди пастак девор ёқалаб эгилиб, писиб бораверди...

Бу маҳалда кимнингдир деворни ошиб тушганини пайқаб қолган хушёр, фуқаро кийимидаги соқчилардан бири унинг изидан тушди:

– Бу ким бўлди экан? Ё келаётган меҳмонга суиқасд қилмоқчи бўлган, ёлланган қотилми?.. – деб қўйди ўзича соқчи.

У рацияси орқали марказга хабар қилмоқчи бўлди. Лекин рациянинг шовқинини шубҳали шахс эшитиб қолиб қочиш мумкинлигини ўйлаб, уни кузатишни давом эттирди ва қўшни ҳовлига ўтиб унинг девори ортидан хабар беришни ва у ердан нотаниш кимсанинг ҳар бир ҳаракати ҳақида марказга хабар бериб туришни режалаштирди. Афсуски, милиционер йигит қўшнининг девдай ити борлиги ва унинг аёвсизлигидан беҳабар эди...

"Шубҳали шахс" девор ёқалаб қўй боғланган тутга яқин келиб қолди. Бу ердан келадиган меҳмонни ва қўй сўйилиши маросимини бемалол кузатса бўларди. Улар ичкарига киргач эса, худо хоҳласа, ҳаммомга ҳам етиб олади...

* * *

Мана зум ўтмай раҳбарнинг қора "ГАЗ-24"и азиз меҳмонни олиб келиб тўхтади.

Олимиддин илтифот билан машина эшигини очиб берди. Лекин фартук таққан Аҳаджон негадир пинагини бузмай ўтирар, сўйилиши керак бўлган қўй томонга нигоҳини ҳам ташламаётганди.

– Оббо! – деб юборди Мирбадал Боқиевич, – Бу болани туппа-тузук десам, қовун тушурапти-ю. Тушмайсанми, номард?! – дея асабий қўлини силтаб юборди у.

Лекин парвойи палак Аҳаджон пичоқ олиш ўрнига бемалол сигарета тутатди. Бу маҳалда Олимиддин меҳмонга маҳалладаги қилинган ишларни кўрсатаётганди.

Раҳбар ишора қилиб ҳайдовчисига ўз вазифасини эслатиб қўймоқчи бўлди ва жаҳл билан бир гувала бўлагини олиб тут томонга қараб итқитди. Бундан қўй кўрқиб кетди ва яхши боғланмагани учун ҳурқиб қочди. Аҳаджон ҳам уни ниҳоят пайқади ва қўйни қува кетди. Лекин дунёда қўйдаи ярамас ҳайвон бўлмаса керак. Мирбадал ака не кўз билан кўрсинки, қўй энди тўсатдан нозик ва мўътабар меҳмон томон диконглаб чопди. Албатта, ижтимоий-маиший мавзудаги қизғин суҳбатга берилган суҳбатдошлар бу ҳолатдан чўчиб тушдилар ва ўзларини бир четга олдилар. "Азиз меҳмон" ўтказилган газ трубаси тиргакларидан бирига беихтиёр суялиб қолди. Тиргак бўлса, трубалар қатори янги "алюмин пудра" бўёғига бўялган ва ҳали қуримаган эди. Унинг янги костюм-шимининг орқа томонида оқ тўғри чизиқ пайдо бўлди. Овсар қўй эса, энди Болтавой аканинг ойнаванд ҳовлиси томон йўналди ва ойналарда ўз аксини кўриб тўхтаб қолди.

Кўчқор бегона кўчқорни кўрса, албатта сузишга чоғланади-да. ...Ойналарнинг чил-чил синган овози эшитилди. Маскировка қилинган гувала девор яна "ярқ" этиб кўриниб қолди...

Кўчқорнинг бу "ўғил бола" ишидан, айниқса, ичкарида беркиниб кузатиб турган Болтавой аканинг боши кўкка етди. "Эҳ, хайрият. Ана менинг ўз деворим, ўз гувалагим, ватаним кўринди", деб қўйди у ўзича пичирлаб.

...Мирбадал Бокиевич юрагини чангаллаб, лой ариқ ичига йиқилди. Рация орқали чақиртирилган махсус тезкор гуруҳ ходимлари келиб уни, яъни "шубҳали шахс"ни ҳовлидан судраб олиб кетдилар. "Юқорининг одами"га суикасд уюштирмоқчи бўлган рўдапо кийимли киши махсус ёпиқ машинада зудлик билан олиб кетилди ва унинг шахсини аниқлаш учун вилоят милициясининг ертўласидаги махсус зах камерага қамаб қўйилди.

Мазкур хабарни берган ходим ҳақиқий "қаҳрамонлик" намунасини кўрсатган эди. У думбасини ит тишлаб турган ҳолатда рациядан марказни огоҳлантириб улгурганди. Уни ҳам госпиталга олиб кетишди.

Мирбадал Бокиевич ўзига келганида қаерда эканини англай олмади. Совуқ, темир панжарали хона. "Нима бало, бу тушиммикин? Ё юрагим ушлаб қолиб, ўлдиммикин? Дўзах деганни қайноқ дейишарди шекилли, бу ер бўлса совуқ", – дея фикр юритарди "махкум" ўзича. Унинг кўзига фақатгина ёруғ нур тушиб турган кичкинагина туйнук кўринарди, холос. Бир вақт темир эшикнинг шарақлагани эшитилди. Кимдир кирди:

– Тур, ҳайвон! Шифокор келди! – дея қичқирди у.

Оқ халатли бир аёл кирди. У махкумнинг кўзларини очиб кўрди.

– Нима қияпсиз, мен ижроқўм раисиман. Мени нормальный жойга олиб боринг, илтимос.

– Хўп-хўп, сиз раиссиз, генералсиз, ўзингизни босинг, бир кўриб қўяман, холос. Сизнинг шахсингизни ҳали аниқлашади, ҳаммаси жойида бўлади. Бу ерга вазирларни ҳам олиб келиб туришади...

– Нега энди менинг шахсимни аниқлашаркан?! – аччиқланиб қичқирди бемор.

– Тек ёт! – дея оч биқинига бир тепди ўша кимдир. – Камроқ ичиш керак эди!

– Кеча озгина дори ичгандим, холос.

– Ҳа, у алжираяпти, – деди шифокор аёл. – Руҳий хаста экан. Руҳшунос шифокорни чақиртириш керак. Шундай деб хулоса ёзиб қўяман.

– Хўп раҳмат, синглим, – деди соқчи темир эшикни яна шарақлатиб ёпаркан.

Руҳшунос шифокор ҳам келди. У ёши қирқлардан ошса ҳам эрга тегмаган, шу туфайли бўлса керак, эркак зотини кўрарга кўзи бўлмаган аёллар тоифасидан эди ва ҳеч иккиланмай "Руҳий хаста, давога муҳтож эркак", – дея хулоса қилиб қўя қолди. Энди раиснинг қўл-оёғини боғлаб "Вилоят руҳий хасталиклар шифохонаси"га олиб кетишди.

– Мен ижроқўм раисиман! – дея ҳайқирди у ўша ерда ҳам. – Ишонмасангизлар қабулхонамга кўнғироқ қилинглар!

– Ҳаяжонланманг, ҳаммаси яхши бўлади, ҳозир котибангизга кўнғироқ қиламиз, – дейишди мулойимлик билан дўхтирлар унинг орқасини силаб. "Бемор" ўз номерини айтди. Шифокор уни терди. "Бундай рақам мавжуд эмас" деган автоматдан жавоб келди (сабаби шошилишда туман коди терилмаганди).

– Ана кўрдийизми? Сиз Москванинг раҳбарисиз, бу ер Тошкент экан.

Шу пайт хонага бош ҳаким кириб келди:

– Э, бунақа бачканалашмай, беморни опкириб ётқизиб қўйинглар. Тинчлантирувчи укол қилинглар. Шахси аниқланмагунча ўзидан маълумот ололмайсизлар. Шунақа фойдасиз ишлар қилгунча ҳаммаларинг ташқарига чиқиб у ёқ-бу ёқни тозаланглар. Тошкентдан шахсан Омонулла Жўраевичнинг ўзлари келганмишлар, катта "текширув" бўлармиш...

Бу гапни эшитиб Мирбадал Боқиевич ўзини тутиб туролмади. У энди хохолаб кула бошлади. Шундай кулдики...

– Сизга айтаяпман, йўқотинг тез бу жиннини! – деди Бош ҳаким қатъий.

"Бемор"ни олиб кетишаркан, у тўхтовсиз куларди...

Хайриятки, раҳбар жиннихонада узоқ қолиб кетмади. Уни ниҳоят бош ҳаким таниб қолди ва узрини айтиб вилоят касалхонасига йўллади. Бир жихатдан яхши бўлди. Текшир-текширлар ўтиб олгунча у ўз кадрилини сақлаб, асабини асраб, шифохонада бемалол дам оладиган бўлди.

* * *

– Ушланглар уни! – дея қўрққанидан бақирди Олимиддин қора ойналарни чил-чил синдирган қора кўчқорни кўрсатиб.

Аҳаджон уни ушлашга ҳаракат қиларди... Хуллас, қўй ҳаммани довдиратди ва диконглаб Болтавой аканинг ҳовлисига кириб кетди. Аксига олиб шу пайтда Болтавой ака ҳам кўринмасди. Чунки унга меҳмон келишининг тайинли вақти айтилмаганди. Гўё уйда ҳеч ким йўқдек... Хайриятки, шу пайт Болтавой аканинг қизи Мафтуна икки шумтака ўғилчалари Ҳасан билан Ҳусанни эргаштириб қаёқдандир келиб қолди.

Омонулла ҳаммасини тушунди. Бир оддий деҳқоннинг чордевори "нозик меҳмон" келадиган бўлгани учун зудлик билан таъмирланган, бироқ "оёғининг остига кўчқор сўямиз" деган режалари "қош кўяман деб, кўз чиқариб қўйган"дек пучга чиққанди. Лекин буларнинг ҳаммасини гўё у билмаганга олди. Энг муҳими, туман раҳбарлари унинг фирибига паққос ишонишибди. Эндиги вазифа ўз ролини қойиллатиб бажариб, туман раҳбарлари масаласини "ҳал қилиб", атаган совға-саломларини олгач, тезроқ "қуённинг расмини чизиш" эди. Шу фикрлар хаёлидан ўтаркан, "текширувчи"нинг кайфияти анчагина кўтарилиб кетди.

Бироқ меҳмонлар келганини узоқдан кўриб қолиб, уларга пешвоз чиқиш мақсадида чопиб келаётган Болтавой аканинг қизини кўрган Омонулланинг ҳуши учди. Унинг эғнидаги атлас кўйлак қоматиға жуда ҳам ярашиб турарди.

– Ассалому алайкум, хуш келибсизлар! – деди қиз хурсанд хансираб.

– Аччаломалайтум, – дейишди бир-бир дўмбоқ ўғилчалари ҳам.

– Воалайкум ассалом, – дейишди меҳмонлар остонада.

– Болтабойвачча отахоннинг уйи шуми? – деди Омонулла атайин.

– Ҳа, адашмабсиз меҳмон, шу... – деди қиз қўли кўксида нозик табассум билан.

– Ҳай, ўзлари қанилар?

– Ҳозир келиб қоладилар, тегирмонда озгина бугдойимизни орттиргани кетувдилар.

– Ие, шундай бой одам ҳали ҳам тегирмон нони ейдими? – Чиндан ажабланди меҳмон.

– Бўлмаса бой бўлмайди-да, – деди ҳозиржавоблик билан қиз.

– Тавба, кошонада яшарканлар-у... – деди Омонулла кесатган бўлиб.

– Кошонани сиздек азиз меҳмонлар учун қурганлар-да.

– Э, ҳа, ўзларига эмас денг.

Кулишдилар. Самимий кулгу улар ўртасидаги илиқликни мустаҳкамлади.

– Қани, ичкарига марҳамат қилинглар.

– Бизнинг уйимизда ҳайкал болача бор, – деди Ҳасан Омонулланинг қўлидан тортқилаб.

– У доим чоптириб туради, – деди Ҳусан ҳам.

– Йўғ-е, қани кўрайликчи.

– Олимиддин Ҳусанни, Омонулла Ҳасанни кўтариб олишди. Улар янги таъмирланганлиги ҳидидан билиниб турган хонадонга кириб бордилар. Болакай Омонуллани фонтанча ичидаги ҳайкалча рўпарасига олиб борди.

– Э-ҳа, зўр-ку, сеникиям борми? – деди Омонулла ҳайкалчанинг булбулини кўрсатиб.

– Ҳа, бор.

– Кесилганми?

– Ҳа...

– Э, боракалло. Зўр бола экансан-да. Шунинг учун ма сенга, – дея қизил 10 сўмлик пул узатди. – Уканг иккаланг хўрозқанд олиб енглар, хўпми?

Олимиддин билан Аҳаджон бир-бирларига маъноли қараб қўйдилар. Пулни олган болакай хурсанд бўлиб ичкарида жой тайёрлаётган онасининг олдида чопди. Укаси ҳам Олимиддин қўлидан сирғалиб тушиб, унинг ортидан югурди. Омонулла уларнинг ортидан меҳр билан қараб қолди ва хаёлини, худо билади, нималардир олиб қочди. Болакайлар эса бериги айвонда қий-чув кўтариб ниманидир (эҳтимол, пулни) талаша бошлашди. Онаси бўлса, меҳмонлар учун ичкарига жой тайёрлаб чиқди.

– Қани, марҳамат, киринглар, – деди жилмайиб Мафтуна.

– Болтавой ака келсинлар, – деди Омонулла.

– Ҳа-ҳа, ташқарида ўтира турайлик, – деди Олимиддин.

– Вой тўхтанглар, ёдимдан кўтарилай дебди-ю, отам "Бизнинг уйга келган меҳмонга албатта муқаддас обдастамиздан сув куйгин" деб ўргатганлар.

Шу пайт ичкаридан яримтадан пулни кўтариб болакайлар чиқиб келишди. Бу билан улар мурасага келиб олишган кўринарди.

– Ҳасан, обдастани олиб келгин, мен сочиқ опчиқай.

Ҳасан чопқиллаб борди-да, инқиллаб-синқиллаб идишни кўтариб келди ва меҳмон тоғага сув куйишга ҳозирланди. Унинг қўлидан Аҳаджон олмоқчи эди, Омонулла "қўяверинг, ўзи куйсин". – дегандек ишора қилди.

– Қаний, йигитча, сувни олиб келинг-чи.

– Бисмилло-рахмонир-роҳийм, бир... икки... ана уч... Бўлдимми? – деди болакай оқа бошлаган бурнини бир тортиб олиб.

– Э, яшанг. Бўлди...

Сочиқ опчиқиб келган Мафтуна ўғлининг қўлидаги пулга кўзи тушди.

– Вой ўлмасам, анави нима?

– Тоғам пул бердилар.

– Қани, тез қайтиб бер-чи!..

– Йўқ-йўқ, бемалол, мен ўзим кўнглимдан чиқариб бердим.

– Биз уни Ҳусанминан бўлишиб олдик – мактанди Ҳасан.

Ҳар икковининг қўлидаги пулни кўриб ҳаммалари кулиб юборишди.

Шу пайт тўсатдан Болтавой аканинг атайин бақириб сўкингани эшитилди.

– Ҳе, падарингга лаънат, қўлингга куйдирги чикқурлар! Ким синдирди экан бу ойнани?!

Ичкарида қўл ювиб кулиб турган меҳмонларнинг олдига кела бошлади.

– Биринчидан, ойнани синдирганнинг падари кимнингдир қорнида ҳазм бўлиб бўлган, иккинчидан унинг қўлини эмас, шохини синдириш керак, – деди Омонулла кулиб.

Ҳаммалари кулиб юборишди.

– Ойнак синиб, ахир гувала деворим кўриниб қопти-ку! Энди ижрокўм айтган меҳмон келса нима қиламан? – деди мўйсафид соддалик билан.

Олимиддиннинг ранги қувв ўчиб кетди.

– Ўша меҳмон менман-да, – деди Омонулла кулиб.

Болтавой ака билан Омонулла самимий кучоклашиб кўришдилар.

– Э, бу киши ўзимизнинг "ғилдираги тешилган" ўша йигит-ку...

– Ундоқ деманг, бу киши "нозик меҳмон"-а, – дея қулоғига шивирлади Олимиддин саросимада.

– Шу йигит нозикми, қўйсангиз-чи, – деди яна соддалик билан Болтавой ака баралла.

– Болтавой ака тўғри айтаяптилар, агар бир пайтлар машинамининг ғилдираги тешилмаганида бу киши билан танишмаган бўлардим, – деди Омонулла.

– Ҳа, машина ғилдирагининг бори яхши, унинг тешилгани унданам яхши! – деди ҳозиржавоб Болтавой ака ҳам.

Самимий кулгу кўтарилди. Мафтуна бўлса шу пайтгача негадир ҳеч ким эътибор бермаган Омонулланинг костюми орқасидаги оқ тўғри чизикни кўриб қолди.

– Вой ўлмасам, меҳмон, сиз мабодо мактабда чизмачиликдан дарс бермайсизми? – деди у тўсатдан жилмайган лабини тўсиб.

– Й-йўғ-е, – деди кутилмаган саволдан Омонулла довдираб.

– Унақа деманг. Бу киши Тошкентда катта лавозимда ишлайдилар, – деди Олимиддин томоғини кириб, "эҳтиёт бўлиб гаплашинг" деган маънода.

– Нима, Тошкентдаги амалдорлар орқаларига шунақа тўғри чизик чизиб юришадими? – деб сўради киз яна бўш келмай.

Мезбонларнинг капалаги учди. Омонулла кўчқор ўз аксини кўрган ойналардан бирига орқасини тутиб кўрди. "Ҳақиқатдан. Зийраклигига қойил бу қизнинг. Нақ шарманда бўлай дебман-а. Ҳе, бўямай қўлинг сингур", – деди меҳмон ўзича сўқиниб.

– Мен ҳозир бошқа кийим опчиқаман, – дея киз ичкарига чопиб кириб кетди.

– Қаерда тегибди бу бўёқ? – деди хайрон бўлиб Олимиддин ранги гезариб.

– Кўчқор қувганида ҳув ануви темирга суянган эдим, шекилли.

– Раис ҳам ўзи "бўл-бўл" деб туриб олди-да. Кейин бўяса ҳам бўлаверарди, – деди Болтавой ака яна "қовун туширишни" давом эттириб.

Омонулла бу гапни эшитмаганга олди. Мафтуна ичкаридан отасининг янги яктаги ва атлас кийик олиб чиқди.

– Костюмингизни ечинг, тозалаб бераман. Мана буни кийиб ола туринг.

Омонулла костюмини ечди ва орқасидаги бўёқни кўриб ачинди.

– Болтавой ака, мана энди "қўлинг сингур!", деб сўксангиз ҳам ярашади.

Орада яна самимий кулгу кўтарилди. Меҳмон оқ яктаки кийиб, белбоғни ҳам чаққонлик билан боғлаб олди. Жувоннинг ёқимли ҳиди Омонулланинг димоғида қолиб уни маст қилаёзди.

– Сарпо муборак бўлсин! – деб юборди Аҳаджон.

– Қутлуг бўлсин! – деди Олимиддин ҳам ҳазиллашиб.

– Ие қизим, бунингни дўпписи йўқмиди? – деди хонадон соҳиби.

– Ҳа айтгандай, бор, ҳозир опчиқаман, – дея ичкарига чопди қиз ва тезликда бир янги дўппининг таҳини ёйиб чиқди ва уни Омонулланинг кал бошига оҳиста қўндириб қўйди.

– Ана энди ҳақиқий куёв боладек бўлдингиз, – деди кулиб Олимиддин.

Қиз қип-қизариб ичкарига кириб кетди.

– Олимиддин, менинг сўққабош бўйдоқ эканлигимниям суриштириб, аллақачон аниқлаб олибсизлар, шекилли-а?...

– Сизнинг шундоғам пешонангизга ёзиғлик, устоз, – деди Олимиддин бўш келмай.

Шу маҳал томдан тараша тушгандай раис Оқбердиев пайдо бўлди.

– Ассалому алайкум! Шундоқ ўтиб кетаётсам Мирбадал Боқиевичнинг машинаси турибди. "Тинчликмикан" деб кириб келавердим-да...

Лекин Оқбердиев яна қовун туширди. У овсар ижроқўмда ишлайдиган Олимиддинни яхши танимас, чунки кичик ходим бўлгани учун унга эътибор бермасди. Шу туфайли ҳозир уни Тошкентдан келган меҳмон, миллий кийимдаги Омонуллани бўлса, иккинчи даражали шу ерда бирор хизмат қилиб юрганлардан деб ўйлаётганди.

– Хуш келибсиз, азиз меҳмон! Қалай қийналмай, эсон-омон кеп қолдийизми? – деди у Олимиддин билан қуюқ сўрашаркан ва бутун эътиборини айнан Олимиддинга қаратди.

– Қани ичкарига марҳамат. Айтгандай қўлларини ювиб олсинлар. Болтавой ака! – дея кичкирди у уй эгасига "сув ва сочиқ!" деган маънода.

– "Меҳмон" қўлларини ювдилар, – деди Омонулла пичинг қилиб.

– Мени қўлимдан ҳам бир... – дея Оқбердиев ҳаяжон билан идиш кидираётиб оёғи билан обдастани туртиб юборди. Омонулла Олимиддиннинг қулоғига жаҳл билан шипшиди:

– Йўқотинг бу нусхани!..

– Сиз ака, олдимга кейинроқ келарсиз, хўпми? Ўзим сизни кейин алоҳида чақиртираман... – деди Олимиддин жиддий.

– Хўп-хўп. Бирор хизмат борми, меҳмон?

– Ҳа, бор. Опкелган қўчқорингиз девордаги ойнани синдириб қўйди. Қўйингизни олиб кетиб, ойнанинг янгисини солдириб қўйинг.

– Болтавой аканинг гуваласи кўриниб қопти, – деди Омонулла атайин гапга қўшилиб қошини чимириб қўйди.

– Хўп-хўп, – дея Оқбердиев ҳайрон бўлиб, таъзирини еган итдай ғингшиб ортига тисланди.

– Қани меҳмон, ичкарига марҳамат қилсинлар, – деди атайин Омонулла Олимиддинга ва томоғини маъноли кириб қўйди.

– Йўғ-е, ўзларидан бўлсин!

Бу мулозамат Оқбердиевни довдиратиб, кўчага чиқиб кетгунича давом этди. У кетгач, ҳаммалари шарақлаб кулиб юбордилар.

– Ҳали сизларнинг кунингиз шундай овсарларга қолдими? – деди Омонулла кулгудан ўзини аранг тийиб, сўнгра жиддийлашди.

– Ҳа энди, нима қилайлик, кўргулик-да, – деди Болтавой ака иягини қашлаб оларкан.

– Олимиддин, наҳотки бу овсар сизни танимаса-я?..

Унинг ўрнига Болтавой ака жавоб берди:

– Нега танимас экан? Кечаги куни манави йўл қурилаётганида "шағалларни текислашга тезда яна иккита трактор топинг!" – деб буюрганингизда, у "Хўп-хўп" деб пилдираб кетганини ўз кўзим билан кўрувдим-ку.

– Унда бошқа кийимда эдим. Галстугим ҳам йўқ эди-да.

– Ҳай майли, хижолат бўлманг, Олимиддин. Мен бунақа овсарларни кўравериш... Афсуски, раҳбарлик лавозимларига мана шунақа одамлар ҳам сукилиб кириб олишади-да,

– деди Омонулла кулиб. – Лекин костюмнинг доғ бўлгани чатоқ бўлди, шу бугунок ишни бошламоқчи эдим, афсус. Манави кийим билан энди мени ҳеч ким тан олмайди, шекилли...

– Янгиси бўлгунча шу либосда Болтавой аканинг меҳмони бўлиб тураверасиз-да.

– Тўғри айтасиз. Бу кийим билан ташкилотларга боришим шарт эмас. Ўзлари керакли хужжатларни шу ерга олиб келаверишсин бўлмаса. Кейинроқ бир айланиб чиқармиз, нима дедингиз?

– Ажойиб фикр!

– Меҳмонхонаним пулини Болтавой акага бериб қўя қоламан. Ҳар ҳолда бир-икки коп буғдой олволади, – деди Омонулла кулиб.

– Яримта лағмонниям ўзлари тайёрлаб беради, – деди Олимиддин ҳам ҳазилга журъат қилиб.

– Яшанг, қора чойниям... Телефон бордир.

– Йўқ. "Намунали хонадон"да ҳали телефон йўқ, – деди афсусланганнамо мўйсафид.

– Яна қандай муаммолар бор?

– Мактаб бу ердан 6 километр узоқдаги қўшни қишлоқда. Мен "Ҳеч бўлмаса бошланғич синфларга мактаб ташкил қилиб беринглар", деб неча марта ариза берганман. Чунки болалар қишнинг қор, лой ботқоғида, ёз чангида қатнаб қийналишяпти. Лекин маорифдаям, колхоздаям ҳеч ким қулоқ солмаяпти, – деди Болтавой ака чин юракдан куюниб.

– Олимиддин, блокнотингизга ёзинг. Биринчи навбатда қуйидаги раҳбарлар таклиф қилинсин: АТС бошлиғи, маориф бўлими мудири, анави овсар раис, қурилиш бошлиқлари. Кейин, қани у Мирбадал Боқиевич деганлари?! Топтиринглар уни. Менинг вақтим зик. Тезликда раҳбарларни уюштириб берсин!

* * *

Шундай қилиб "текширувлар" қизғин бошланиб кетди.

Болтавой аканинг махсус тайёрланган хонадони "Туман аттестация маркази"га айланди. Бу Омонулла учун айти муддао эди. Болтавой ака қоровул сифатида дарвоза тагига қўйилди ва келганларни суҳбатга тортиб ўтириш, ичкаридан то бир киши бўшаб чиқмагунча бошқасини киритмаслик қаттиқ тайинланди.

Меҳмонхонага кираверишдаги айвонда эса котиб сифатида Олимиддин ўтирар, унинг столига ёзув машинаси, электрон ҳисоблагич, телефон ҳам ўрнатилганди. Масъул котибнинг вазифаси тумандаги барча ташкилот ва муассаса раҳбарларини аттестацияга ҳозирлаш, улар ҳақидаги махсус маълумот ва тегишли хужжатларни жамлаш, раҳбарларнинг шахсий илтимос ва таклифларини "кадрнинг одами"га етказиш, қабул вақтини белгилаш ҳамда совға-саломларни қабул қилишдан иборат эди. Чой дамлаш, овқат пишириш ва бошқа маиший вазифаларни Мафтунанинг бир ўзи қойиллатиб бажарарди.

Омонулла, айниқса, у тайёрлаб бераётган хилма-хил хамир овқатлардан жуда мамнун эди. Жувон ҳар чой олиб кирганида у ўзида йўқ яйраб кетарди. Болтавой акалар оиласидаги миллий қадриятларга бўлган ҳурмат, одоб ва тарбия, деҳқонча соддалик ва меҳмондўстлик, Мафтунанинг ширин муомаласи, зийраклиги, чакқонлиги ва назокатлилиги Омонуллани лол қолдирган, эҳтимол, шу туфайли ҳам уни ёқтириб қолганди.

Айниқса, аёлнинг боши очик эканлиги учун ширин-ширин хаёлларга бериларди. Баъзида эса, бу хонадонга нима ниятда келганини ҳам унутиб қўйяй дер, сигарета чекиб ташқарига чиққанида эса, қоғозларга кўмилиб ўтирган Олимиддинни кўриб, яна бошлаб

қўйган "катта иши" эсига тушиб қоларди. Дўмбоқ болачаларни кўрганида ва уларни бағрига босганида яна ҳаммасини бутунлай унутарди...

* * *

— Ишлар жудаям чатоқ! — деди Омонулла раис муовини Асовиддин Оловуддиновични қарши оларкан сигарета тутатиб. — Мана, кечадан бери 20 нафар раҳбарни дастлабки суҳбатдан ўтказдим. Биттасиям ярамайди. Сиёсий-маънавий савиялари жудаям паст. Умуман олганда, туман бўйича олдинга силжиш йўқ. Ўтган йилги кўрсаткичлардан анчагина орқада қолинган. Республика прокуратураси билан боғланиб "ёрдамчи куч" сўрамасам бўлмайди, шекилли. Баъзи жойларда катта ўзбошимчаликлар, ўзлаштиришлар борлиги шундоқ кўриниб турибди. Мисол учун айтийинми?

Ўринбосарнинг тили айланмай, мулзам бўлиб ўтирарди. "Бу гапларни Мирбадал аканинг ўзи эшитганида, юраги ёрилиб кетган бўларди", — дея хаёлидан ўтказарди у.

— Масалан, — деди "текширувчи" бир йўталиб олиб — билим юрти қурилишини олайлик. Раҳбари оддий "тендер" сўзини ҳали тушунмасакан. "Бу ерда тандир нима қилади? У лойиҳада йўқ" — дейди. Мен ундан "Нега?" деб сўрадим. "Чунки қурилаётган билим юрти қишлоқ хўжалигига ихтисослашган, унда нонвойлар тайёрлаш кўзда тутилмаган" дейди, қаранг...

Муовин бир оз ўйланиб турди-да сўнгра кулиб юборди:

— Оббо кизталоқ-ей, шунақа дейдими, а?

— Бу нима дегани? — деди "текширувчи" жиддий. — Бу дегани қурилишга келтирилаётган материаллар истаган нархда кирим қилинмоқда. "Тендер" билан "тандир"нинг фарқига бормайдиган бу овсар ана шу йўл билан давлат мулкани талон-тарож қилмоқда. Яна мисол келтирайми?!

— Йўқ-йўқ, ҳаммаси тушунарли, ака. Сиз ҳақиқатдан ҳам биз учун ҳозирги пайтда нур ва ҳаводек керак инсон экансиз. Энди ўзийиз камчиликларимизни рўй-рост очиб, кейин қўллаб юборасиз-да. Биз ҳам қараб турмаймиз, албатта. Раисга ҳам бу гапларни етказаман.

— Йўқ, ундай қилманг, касал одамга бундай гаплар оғир ботади. Сиз билан ўзимиз келишамиз, — деди Омонулла жиддий ва кўзойнагининг тепасидан маъноли қараб олди.

— Э, бўлди ака. Сизга қойил! Шу гапларингизни кутаётувдим-да, жон ака! — дея хурсанд бўлиб кетди Асовиддин ва икки қўли кўксига, лаганбардорликка ўтди: — Нима хизмат бўлса, айтаверинг. Барини қойил қилиб, жой-жойига қўйиб ташлайман, ака!..

* * *

Асовиддин вақтинчалик ижроқўм раиси вазифасини ўзича қойиллатиб бажаришга тириша бошлади. Илгариги унинг характерида мужассам бўлган бепарволик, тепсатебранмаслик, кабинетида мудраб ёки "Бугун ким менга тушлик олиб бераркин? Қаерда меҳмоннавозлик бор экан?" дея хаёл суриб ўтиришдек ўзига хос хислатлари ўрнини энди ўзгача шижоат ва турли "куйиб-пишишлар" эгаллаган, юриш-туришининг шашти ҳам ўзгариб, гўё нигоҳларига аллақандай мўъжаз шуъла киргандай туюларди. Бу шуълалар албатта раислик лавозимига бўлган пинҳона иштиёқ оловидан тутантириқ оларди. Шу туфайли ўша кунлари тунда ҳам, кунда ҳам ўй-хаёли Омонулла Жўраевичнинг муборак ишончларини қозониш бўлиб, ўзича тез-тез нокерак йиғилишлар ўтказиб туришни одат қилди. Тезкор йиғилишларда текширувларнинг бориши ҳақидаги пашшадай маълумотларни атайин филдай қилиб ахборотлар бераверди. Бу "шижоаткорлик" бир жиҳатдан амалдорларни чўчитиб қўйиш бўлса, иккинчидан Омонулла Жўраевичга ўзининг ишчанлигини, масъулиятни ўта ҳис қиладиган ходим эканлигини кўрсатиб қўйиб, туман раҳбарининг "тиришқоқ" ва "билимдон"лигини, қолаверса, ўзининг ана шу донолар

ичра доноси сифатида ижроқўм раислиги лавозимига муносиб номзод эканлигини билдириб қўйиш эди.

Пойтахтлик "текширувчи" учун бу ҳолат айтиш муддао бўлди. Асовиддин Оловиддиновичнинг саъй-ҳаракати туфайли қаҳрамонимиз гўё эртақлардаги "аждаҳо"га айланди ва бу "махлуқ"нинг ютиб юбормаслигини олдини олиш учун фақат "куруғидан иборат қурбонликлар" қилиш авж олди.

– Тушунаман, – деди Омонулла ўз вазифаларини қойиллатиб бажараётган Олимиддин ва Асовиддинга. – Албатта, иш бор жойда камчилик, нуқсонлар ҳам бўлади. "Фақат ёлғиз Эгамгина хатога йўл қўймайдур!" – деган эканлар. Кўраёпсизлар, вақт жуда ҳам тиз, барча ҳужжатларни бир-бир кўриб чиқишга менинг асло фурсатим етмайди. Шунинг учун менда яхши бир таклиф бор. Буни мен сизларга ишонганим учун айтмоқчиман, холос.

– Албатта, нима десангиз, хизматингиздамыз-да, акажон, – деди Асовиддин қўлини кўксига қўйиб.

– Мақсад шуки, ишларимизни тезлаштиришимиз керак. Нима дедингиз, Олимиддин?

– Маъқул, устоз. Таклифингиз биз учун қонун, – деди шогирд қуллук қилиб.

– Ҳозирги кунда кўраёпсизлар, қандай бўлмасин бюрократия, қоғозбозликни камайтириш, ишларни ихчамлаштиришга катта эътибор бериш талаб этилмоқда. Шунинг учун... – деди Омонулла салмоқланиб, атайин ўйчан ва шошилмай яна бир дона сигарета ҳам тутатиб оларкан, – Барибир мундоқ ўйлаб қарасам, сизларнинг юзингиздан ўта олмайдиганга ўхшайман, шекилли. Қолаверса, туз еган жойига бирор ёмонликни раво кўриш ҳам инсофдан эмас. Сизлардан илтимосим шу бўладики, бу гапни келадиган ҳар бир раҳбарнинг қулоғига секин айтасизларми, ёки бўлмаса, ёпиқ мажлисда мана шу "таклифим"ни очик етказасизларми, бунисини ўзларингиз ўйлаб кўраёсизлар...

– Албатта, албатта, – дер эди Асовиддин гўё олапардай қулоқларини динг қилиб.

– Хуллас, ҳар кимнинг гуноҳи ўзига аён... Ким ким билан қачон ва қанақа иш қилганини, иннайкейин, ана шу ишдан қандай "манфаат кўрганини" ўзи яхши билади. Текширишларда ана шу кўрилган манфаатлар барибир ярқ этиб чиқиб келади. Чунки ойни этак билан ёпиб бўлмайди-да... Нима дедингизлар? – деди Омонулла "шогирдлари"нинг кўзига тик боқиб...

– Тўғри айтасиз, – деди Олимиддин устозига чой қуйиб узатаркан, Асовиддинга ҳам маъноли қараб олди.

– Шунинг учун мен нима демоқчиман? – деди "текширувчи" ҳамон салмоқланиб. – Ўша менга ҳурмат-эътиборларини қаратганларга астагина айтиб қўйсангизлар. Улар идораларига бориб секин ўша ўзлари биладиган "ҳалигиндақанги" ҳужжатларини кўтарсинлар-да, ўзларига шубҳалироқ туюлганларини аввал обдон белгилаб чиқиб, сўнгра улардан нусха олсинлар. Ёки бўлмасам, бу ерга олиб келишиб ошкора, рўйи-рост узрларини айтиб, ўша нуқсонли ҳужжат нусхаларини биттадан делого тикиб, ташлаб кетишса ҳам майли, мен розиман. Очик-ойдинликка нима етсин. Бундан мақсад, текширувларим жараёнида мен ҳадеб қоғозларни титкилаб, ўша камчиликларни излашга беҳуда вақтимни кетказиб ўтирмайман. Умуман, идорама-идора ҳам юрмай қўя қоламан. Ҳалиги ўзлари ошкора қилган ҳужжатларга асосланиб, номигагина далолатнома тузиб қўямиз, холос. Бундан ташқари, мен уларни кейинчалик тегишли жойда қалқон бўлиб ҳимоя қилишга тайёр бўлишим учун ҳам шу нарсаларни билишим керак бўлади. Нима дейсизлар?

– Жуда маъқул фикр, – деди Асовиддин.

– Лекин бунини тушунишармикан? – деди Олимиддин "иккаланиброк".

– Менимча, тўғри тушунишади. Чунки яхши текширадиган бўлсак, барибир ўша ғализликлар чиқиб қолади-ку, қаёққа борарди? Мана, мисол учун узоққа бормади, мана шу

маҳаллага тортилган газни олайлик. Биласизми, бунинг учун нечта одамни жавобгарликка тортиш мумкин? – деди Омонулла маъноли қилиб томоғини қириб олди.

– Ҳа-ҳа, эгилган бошни қилич кесмайди, демоқчисиз-да, – деди тезгина Асовиддин.

– Э ўлманг, Асовиддин! Бош эгилмай елкада тураверсин, қилични ҳам овора қилмасин, – деди кулиб "кадр"нинг одами.

Хуллас, устоз ўғитларини рўёбга оширишни шогирдлар ўзларига вожиб деб билдилар. Бу ҳаракат раҳбарларнинг аттестациясини ва текширувдан ўтказишни тезлаштиришда ўзининг юқори самарасини берди. Энди амалдорлар "буюк тафтишчи"нинг ҳузурига бир дипломатда "қуруғи"ю, қўлтиқда бир папка "нуксоннома"лари билан ташриф буюра бошладилар. Майда-чуйда раҳбарларни Олимиддиннинг ўзи "тинчитаверди". Фақат каттагина амалдорларгагина Омонулланинг "табаррук қўлларини" олиб "саломлашиш" насиб қиларди...

Ўз "касби"нинг моҳири бўлган Омонулла қай вақтда, қайси амалдорларнинг ташрифи олдиндан режалаштирилгани учун шунга яраша тайёргарликлар кўрар, энг охирги сиёсий адабиётлар ва ҳукумат фармонларидан ўзича саволлар ҳам тузиб кўярди. У энг хавфсирайдиган "мижозлари" сафига туман ҳуқуқ-тартибот органи ходимлари кирарди. Уларни ҳам қармоғига "илинтриб", керак бўлса, эшагини суғориб, ҳақини ҳалоллаб олса, мақсадига эришган бўларди, албатта. Ҳар эҳтимолга қарши, улар билан бўлган мулоқотларни диктофонга ҳам ёзиб борар, нуксон ва камчиликларини "эркакчасига" ошкора айтаверишларини "дўстона" маслаҳат берарди.

– Албатта, ҳаммамиздаям камчилик бор. Ўзингиз акалик қиласиз-да энди, – деди навбатдаги қабулга кирган туман банкининг бошқарувчиси Ҳушёрваккоров қора дипломатни стол устига оҳиста қўяркан.

– Э, йўқ-йўқ, бу нима қилганингиз, керакмас.

– Кўнгилдан чиққани – "исми-расми"да, ака. Ҳозирги замонда бусиз... ўзингиз тушунасиз-ку...

– Ҳечам ҳожати йўқ. Ойлик маошим, Худога шукур, ўзимга етарли. Яримта лағмон, яримта нон, бир чойнак қора чой билан қорним тўяди. Қайтиб олинг, керакмас... Хайр, яхши боринг. Яхши кунларда кўришайлик, – деди Омонулла қуллук қилиб барибир "атаганини" ташлаб кетаётган Ҳушёрваккоровга.

Банкир қуллук қилиб тезгина чиқиб кетаркан, Омонулла ҳам бамайлихотир диктофонни ўчирди. Сўнгра иш кўнгилдагидай кечганидан мириқиб керишиб олди ва тоза ҳаво олгани ташқарига йўналди. Айвонда "қизгин" суҳбат ўтказаятган Олимиддиннинг ишларини кўздан кечирган бўлди.

– Бу киши ким бўладилар? – деб сўради Омонулла унга қуллук қилиб турган амалдорни кўрсатиб.

– Бу киши, "Нон маҳсулотлари комбинати"нинг директори Каримберди ака бўладилар.

– Ҳм-м, шундоқми? Сизга бир савол: охирги беш йиллигимизнинг асосий шиори нима эканини биласизми? – деб сўради Омонулла томдан тараша тушгандай, бешта панжасини баркашдек қилиб кўрсатиб.

– Б-бешми?... – деди доғдираб. – Т-тушундим, ака. М-мен... бориб кела қолай бўлмасам.

– Ие, билмайсизми ҳали? – ажабланган бўлди Омонулла.

– Б-биламан... "Нон – бу ризқ-рўзимиз" дегандай гап-да, ака.

– Яшаворинг-е, – деди Омонулла жиддий куюнган бўлиб.

– Боринг, тез билиб келинг, – деди устозини тушунган Олимиддин маъноли қилиб. – Кейин ҳалиги айтган қоғозларниям ола келинг, хўпми?

– Йўқ-йўқ, – деди Омонулла жиддий, бармоғи билан телефонни кўрсатиб. – Шу ердан бош ҳисобчингизга қўнғироқ қилинг. Ўзи билиб, ҳамма ҳужжатларни келтирсин. Сизларни ўзим қабул қиламан. Тушунарлими?

– Тушунарли, – деди директор итоатгўйлик билан.

– Қўнғироқ қилинг бўлмаса, нега анграяпсиз?!

– Хўп-хўп, – дея қўллари қалтираб телефон гўшагига ёпишди Каримберди. – Алло, комбинатми?... Рихсивой, менга яхшилаб кулоқ солинг. Ишларимиз жиндайгина ҳалигиндайроқ... Сиз ҳамма йиллик ҳисобот ҳужжатларни олинг-да тезлик билан Тошқўтонга етиб келинг. Беш дона ўзимизнинг ҳалиги "иссиқ буханка"дан ҳам олиб келинг, тушундингизми, тез?!

– Нима у, "буханка" деганингиз?

– Ўзимиз пиширган нон-да, ака. "Пешона тери"... – деди Каримберди беўхшов иршайиб. – Айланиб, ўргилиб еяверамиз-да энди.

– Тушунмадим. Олимиддин, кейин ўзингиз менга тушунтириб берарсиз. Ман чекиб келай, – деди Омонулла ташқарига чиқаркан. "Буханка"нинг неча пул эканлигини ўзича чамалаб қўйди.

– Хўп бўлади, бемалол, – деди Олимиддин илтифот билан.

Шундай қилиб Олимиддин ўзининг ён дафтарчасида яна бир "Зарварақ" очиб унда аттестацияга тортилган туман раҳбарларининг рўйхатини уч нусхада қайд қилиб чиқди. Қайдноманинг бир нусхасини Омонуллага, иккинчи нусхасини ўзига олиб қолиб, учинчи нусхасини ижроқўм раисига тайёрлаб қўйди.

БЕҲИ ШОХИ

Тошқўтоннинг "Янги чек" маҳалласидаги Болтавой аканинг уйи нафақат бутун Бошқўрғон туманининг, балки вилоят раҳбарларининг ҳам эътиборига тушди. Маҳаллий матбуот "Тошқўтон тажрибасини" оммалаштиришга доир бир қатор мақолалар ёритди. Газеталарнинг биринчи саҳифаларида деҳқонбобо Болтавой аканинг кулиб турган чехраси ёки охириги саҳифаларида ўша газетани ўқиб тушган сурати чоп қилиниб, газетага обуна бўлишга даъват этгучи сўзлар ҳам битила бошланди. Лўнда қилиб айтганда, Болтавой ака даврнинг маҳаллий қаҳрамонига айланди.

Болтавой ака эса ўтаётган бу кунлари учун Яратганга шукроналар айтар, кўчага, тутнинг тагига чоғроқ сўри қўйиб, янги кўрпачалар тўшаб, хонтахтадаги дастурхонга чиройли қилиб ёгуликлар қўйиб қўйган, бир четда эса, самовар қайнаб турарди. Келдикетдилар жуда кўп бўлиб, ҳар бир ташриф буюрувчи аввало мезбоннинг илтифоти билан қўлини ювиб, сўнгра сўрининг бир четига ўтириб оқсоқолнинг дуосини олишар ва ўтаётган текширувлар ҳамда юқори мартабали меҳмон ҳақида сўраб-суриштиришарди. "Ҳозир у кишининг олдида ким бор?" – деган саволга Болтавой ака "Ҳозир фалон ташкилотнинг раҳбари фалончи бор. Ҳозир чиқиб қоладилар. Бир пиёла чой ичиб, бемалол ўтириб турсинлар. Омонулла Жўраевич бўшасалар Олимиддиннинг ўзи сизни чақиради", дерди у булбулигўёдай.

"Тоғажон, Омонулла ака қанақа одам ўзи? У киши билан мундоқ очиқ чехра билан гаплашиб, келишса бўладими?" – деб сўрардилар баъзи ташриф буюрувчилар бетоқат. "Ҳа, албатта, – деб жавоб берарди Болтавой ака кулиб, – Омонулла кўпни кўрган ўткир билимли, илоҳим мартабаси бундан ҳам улуғ бўлсин, жа яхши одам-да", дерди.

Болтавой ака текширув даврида ташриф буюраётган деярли ҳар бир раҳбарни қўлига ўша бобосининг бобосидан қолган обдастасидан ҳафсала билан сув қуйиб, у ҳақидаги ҳикоясини қайта-қайта такрорлашдан чарчамасди. "Меҳмон"лар ўз ташвишлари билан бўлиб бу мис идиш ҳақидаги гапларга унча эътибор бергилари келмас, фақат ичкарига

кириб кетган раҳбарини кутиб қолган баъзи ҳайдовчиларгина чой ичиб ўтириб, чолнинг гапларини анграйиб мириқиб тинглашарди.

– Бобожон, шу идишингизни менга совға қилмайсизми-а? Машинамнинг радиаторига сув қуйишга жа боп нарса экан-да, – деб қолди дабдурустдан шофёрлардан бири кета туриб.

Болтавой аканинг жони ҳиқилдоғига келди:

– Вей ука, – деди у ғазабини ичига яшириб. – Яхшиликча ҳурматинг борида бунақа гаплар билан бошимни оғритма. Шунча гапни деворга гапирдимми?

– Пулини бераман тоғажон. Мана, уч сўм етадими? – деди фаросатсиз шофёр яна хиралик қилиб чўнтагини кавлай бошлади.

Чол юрагининг бир чеккаси "жизз" этиб кетди. Ғазаби кўзиб, юзи бўзарди ва эндигина машина орқа ўриндиғига ўтирган фалон раҳбарнинг олдига бориб, шашт билан эшигини очди:

– Ҳе сендақанги амалдорларни қара-ю!..

Хуноби ошган Болтавой ака дастурхонни йиғиштирди-да, идишдаги сувни ерга ағдариб, уйига олиб кириб кетди.

– Ҳа тинчликми, отажон? – деди чучвара тугаётган қизи Мафтуна отасининг авзойини кўриб. – Ахир шунча меҳмонлар келишиб ётибди-ку! Уларни ким кутиб олади?

– Э, – деди қўл силтаб мўйсафид. – Буларнинг ҳаммаси самимий меҳмонлар эмас. Ҳаммасининг қанақадир иллоти бор. Сўрашишлариям, тиржайишлариям сохта. Келишганида худди ака-укадек саломлашишади-ю, кетаётганларида бўлса, баъзилари "хайр-хўш" ниям насия қилишади. Орқаси куйган товукдай "зингиллаб" қолишади.

– Бу "келди-кетдилар" қачон тугаркин ўзи-а, отажон? – деб сўради Мафтуна.

– Билмасам, меҳмоннинг обрўйи уч кунлик бўларди...

– Э, сизга нима, баҳонада газли бўлдик, кўчамиз асфальт бўлди, ҳамма харажатларимизни қилиб беришяпти-ку.

– Тўғри-ку, лекин ўзимнинг гувала уйим яхши эди... Менга анави ойналар ёқмайди. Мен-ку одамман, бу нарса ҳатто кўйга ҳам ёқмади. Сузиб пачоғини чиқарди. Эҳ, ўзимнинг гувала деворимни соғиндим.

Мафтуна отасининг соддалигидан кулиб юборди.

– Бўпти, мен кетдим, озгина ўзимизга бозорлик қилиб келай. – деди мўйсафид.

– Ҳамма нарса бор-ку, ота.

– Йўқ, буларнинг қўлига қараб қолмасдан, ўз тўрваимизни ўйлашимиз керак. Кейин анави раисимиз Оқбердиев ҳам мени бир келиб кетсин, муҳим гап бор, деганмиш.

– Ҳа, майли, овқат пишгунича тезроқ бориб келақолинг, бўлмасам...

Болтавой ака "азиз меҳмон" билан ўралашиб қолиб, уч-тўрт кундан буён уйдан чиқа олмаганди. Маҳалла гузарида қилинаётган ишларни кўриб танг қолди. Мактаб болалари, далачилар йўл ва кўча ёқаларига тош ётқизишар ва уларни оҳакка бўяшар, ҳамма ёқни супуриб-сидиришар, ҳатто йўл ёқаларига очилиб турган гулларни "ўрнатишар", ётиб қолаётганларини эса, ёнига калтак суқиб боғлашаётганди. "Тавба, – деди мўйсафид ўзича ажабланиб. – Ахир ҳар куни ўтадиган мол-қўй подалари бу қилинаётган ишларни тепкилаб кетади-ку!.. Неча замонлар қаровсиз ётган йўл бўйларига бунчалик эътибор нега экан? Қанча одамлар ишдан қолипти-я, эссиз. Қайси товук миядан чикди экан бу фикр?.."

Лекин қишлоқ гузарига етиб боргач, чол баттар ажабланди. Қишлоқ гузаридан туман маркази томон кетадиган катта йўлнинг ўртасига тупроқ тўкилиб, унга гуллар билан бир қаторда меваси селкиллаб турган беҳи дарахтлари экиб чиқилган эди. Мўйсафид умри бино бўлиб меваси билан кўчириб ўтказилган дарахтларни кўрмаган ва эшитмаганди.

– Астағфуруллоҳ, – деб юборди у барги сўлий бошлаган беҳи дарахтларига тикилиб.
– Бу қанақаси бўлди экан-а? Тагига сув ҳам қуйишмабди...

У теварак-атрофга аланглаб, велосипедда келаётган қўшни маҳаллалик Тошпўлатга кўзи тушди.

– Ҳой Тошпўлат, тўхта!

Хаёл суриб келаётган Тошпўлат тормозни босмоқчи бўлган эди, велосипедининг чархи орқага айланиб кетди. Уни эплай олмай қолди. Эпчиллик қилиб тўхтатиб олиш мақсадида экилган беҳи дарахтлардан бирини ушлаб қолмоқчи бўлди. Дарахт бўлса суғурилиб чиқиб кетди. Лекин унинг илдизи кўринмас, шундоқ тагидан арралаб олинган экан.

Ўзини аранг тўхтатиб қолган Тошпўлат бир кўлида турган дарахт шохига қараб кулиб юборди:

– Оббо қизталоклар-ей, боғдан арралаб кесиб келинган беҳининг шохини шу ерга суқиб, ўрнатиб чиқишаётган экан-да. Мева-певаси билан шох юкланган машинани кўриб ҳайрон бўлгандим-а...

– Вой эси пастлар-ей! Кимдан чиқди экан бу бемаънилик?

– Кимдан бўларди, раисимиздан-да. У сизникида турган "Комиссия"га қишлоғимизни "кўз-кўз" қилиш учун мана шунақа ободончилик ишларини қиляпти. Эшитишимча, бугун-эрта телевизорга олармиш. Бу дарахтлар кўрсатувга "пон" бўлармиш...

– Қанақа "пон"?!

– Ким билади, телевизорда маҳаллалар обод, одамлар ҳамиша шод, ҳеч қанақа муаммолари йўқлигини кўрсатиб қўймоқчи, шекилли-да.

– Ҳайвон! – дея жаҳли чиққанини яшира олмади чол. – Мен ҳали унга хўжа кўрсинга "пон қилиш"ни кўрсатиб қўяман! У ҳозир қаерда?!

– Ҳозиргина уни идора олдида бригадирлар билан турганини кўргандим. Нима эди?..

Болтавой ака Тошпўлатнинг кўлидан беҳи шохини тортиб олдида уни кўтариб идора томон шашт билан кета бошлади. Раиснинг хонасига тўғри шохни судраб кириб борди.

...Ўша куни қишлоқда раиснинг беҳи шохи билан саваланганлиги ҳақидаги дув-дув гап тарқалди. Яхшиямки бригадирлар бор экан, чолни ушлаб қолишганмиш. "Ҳе, сени ўша "понинг"га фалоним! Сен ўзинг аввал бирорта дарахт экиб, кўкартириб қўй, номард!" – деб боплаб сўкканмиш...

* * *

Ташриф буюрувчилар орасида баъзан аҳвол ҳақида маълумот олиш учун юборилганлар, яъни "разведкачилар", "йўл-йўриғини" сўраб-суриштириб олмоқни ният қилгувчилар ҳам келиб туришарди. Шуларнинг ичида пойтахтлик текширувчи ҳақида ҳар хил шов-шувлардан хабар топган вилоят ижроқўмининг муовини Ўтбосаров ҳам келиб-кетди. У аввало маҳаллада амалга оширилган ишларни кўздан кечирган бўлди ва чақиртирилган туман ижроқўм раиси келгунига қадар Болтавой аканинг сўрисида омонат чой ичиб ўтирди.

– Отахон, қалай, меҳмон билан чарчамаяпсизми? – деб сўради у чолдан мамнунлик билан. – Вилоятда шунча яхши меҳмонхоналаримиз турганида сизни ҳам қийнаб қўйишибди-да...

– Меҳмоннинг кийимларига бўёқ тегиб, ўзиям анча хижолат чекди. Кийгани бошқа бирор дурустроқ уст-бош ҳам олиб келмаган, шекилли. Шу ерда қабул қилаверишни ўзига эп кўрди. Жуда камтарин инсон-да, Омонулла, – деди чол ўз меҳмонини мактаб ва ачиниби.

– Ие, кийим "бўялди" дейсизми? Ё тавба, қандай қилиб?

– Келган пайтда анави газнинг трубасига билмай суяниб олган экан.

– Оббо, шу арзимаган костюм-шимниям олиб беришмабди-да. Роса бизни уятга қўйибди-ку бу Мирбадал.

– Мирбадал касалхонада ётибди-да!

– Ие, йўғ-е!

– Нима, хабарингиз йўқмиди?

– Унда иш расво бўпти-ю, – деди Ўтбосаровнинг жаҳли чиқиб пиёланнинг тагидаги чойни бир четга сочаркан ва ёнидаги радио телефонни қўлига олди:

– Алло, бу Бошқўрғонми, мен Ўтбосаровман, қани раис муовини? Чиқиб кетди? Қаерга? Тошқўтонга?.. Мен ахир шу ердан қўнғироқ қиляпман-ку, қаёққа кетди у, галварс?! Зудлик билан етиб келсин!

Зум ўтмай "Газ-24" дан Асовиддин тушиб келди ва ҳовлиқиб келиб феъли айнаб турган Ўтбосаров билан сўрашди.

– Бу нима қилик?! Нимага вилоят билан келишмай ўзларингча иш қиляпсизлар?! Нима, босар-тусарларингни билмай қолдиларингми?

– Й-йўқ, биз...

– Нега Мирбадал Боқиевичнинг шифохонада эканлигини менга маълум қилмадингиз?! Нега энди меҳмонни вилоятдаги меҳмонхонага жойлаштирмай бир одамтопмас жойга киргазиб қўйдинглар?! Ким ижозат берди санларга?! Бу қанақа ўзбошимчалик?!

– Ахир ўз...

– Ҳой, қанақа инсонсанлар ўзи-а? Наҳотки шундай бой туман бўла туриб арзимаган костюм-шим олиб беролмадиларинг, уят-е! Одамни шарманда қилибсизлар-ку! Сизлар ҳар куни шу қишлоқ ичида юрадиган одамсизлар, биз бўлса кунда, кунора пойтахтга шуларнинг олдига ишимиз тушиб, бош эгиб бориб турамиз. Қайси кўз, қайси юз билан қараймиз энди?

– Ҳалиги...

– Билиб қўйинг, – деди Ўтбосаров ўрнидан шашт билан туриб. – Шу бугуноқ меҳмондан узр сўраб, янги, импортний бир қатор уст-бош қилиб олиб берасиз! Ана ундан кейингина мен у кишининг олдиларига кираман. Ҳозир қанақа кийимда ўтирибдилар?

– Ўз миллий кийимимизда, яктак-чорси дегандек... – деди Болтавой ака айб иш қилиб қўйган боладай.

Ўтбосаровнинг баттар жаҳли чиқиб кетди ва Асовиддинга ўқрайиб тикилиб сенсирашга ўтди:

– Ҳой, хум калла! Қанақа яктак, қанақа чорси?! Нима, у киши санларга хориждан келган туристмиди?! Барибир қишлоқилигингга борар экансанлар-да... Билиб қўй, агар вилоят шаънига пойтахтдан бирор гап эшиттирар экансан, ўша дақиқадаёқ учирма қилдириб юбораман, билдингми?! Ҳе, нодон! – деди у жаҳл билан машинанинг эшигини "тарс" эткизиб ёпиб қўяркан. – Сенга бир соат муҳлат! Менга шахсан хабар қиласан! – деб қўшиб қўйди у машина ойнасидан дум-думалоқ бошини чиқариб қичқириб.

– Хўп. Хўп бўлади, ака. Хуш келибсиз, – дея қўлини кўксига қўйиб қолди Асовиддин ва алланималар деб ғудрана-ғудрана у ҳам аллақайёққа жўнаб кетди.

* * *

Қўшиқ хиргойи қилиб чучвара туғиш билан банд бўлган Мафтуна Омонулланинг ташқарига чиққанини пайқамай қолди. Омонулланинг кўзи очиқ ошхона деразаси ёнидаги хонтахтада ҳамирларни "дод" дегизиб эзғилаётган жувоннинг оппоқ билаклари-ю, чаққон бармоқларига тушди. Бармоқлар гўё қўшиққа монанд рақс тушишар, қўшиқ оҳангларида ҳамирнинг эмас, гўё Омонулланинг юрак-бағри эзғиланаётгандай эди. У бир зум бу ҳолатга мафтун бўлиб қолди ва хаёлан аллақайёқларга парвоз қила бошлади.

– Ҳа, намунча? – деди Мафтуна нозлиниб.

– Қани энди мана шу хамирлар ўрнида мен бўла қолсайдим... Мени ҳам эзиб пачоқлаб ташласангиз ҳам майли эди.

Жувон шодон кулиб юборди ва "Ў-ў, ростданми?" дея жилмайиб қўйди ва "Нима учун?" деб қўйди.

– Гуноҳларим кўп, – деди Омонулла хўрсиниб.

– Гуноҳларингиз кўп бўлса, мана шундай эзғилаб, жазолаганим бўлсин.

...Мафтуна овқатни суза бошлади. Омонулла Олимиддинни чақирди. Олимиддин эса кўчани қараб келди:

– Тоға йўқлар-у!

– Отангиз қанилар? – деб сўради "текширувчи" аёлдан.

– Гузарга кетдилар. Раис "бир муҳим гапим бор, бирров кеп кетсин", деб одам юборган экан.

"Қизиқ, – дея хаёл қилди ўзича Омонулла, – бу овсарнинг қанақа "муҳим гапи" бўлиши мумкин? Ё мендан хитланиб қолишдимикан? Орган одамлари чолдан мен ҳақимда ул-бул сўраб билмоқчимикин? Ҳар эҳтимолга қарши шай бўлиб турганим маъкул. Ҳозир Болтавой ака келиб қолса, ундан бор гапни оқизмай-томизмай билиб олишим керак бўлади. Агар шубҳаланган бўлса, "куённинг расмини" барвақтроқ чизишимга тўғри келади, шекилли".

Лекин унинг нохуш хаёлини шашт билан беҳи шохини шариллатиб судраб тўсатдан келиб қолган чол бўлди.

* * *

... Оқбердиев бир сафар ёмон "қовун тушириб қўйгани" учун энди қандай қилиб пойтахтлик текширувчининг кўнглига йўл топишни билолмай гаранг эди. У ўзича меҳмон барибир қишлоқни айланиб чиқади, деб ўйлар ва зўр бериб "ободонлаштириш" чораларини кўраётганди. Бу иш бутун вилоят бўйлаб "кенг қулоқ ёйди". Ҳатто тош деган нарсанинг уруғи ҳам учрамайдиган қумлик чўл ҳудудларидаги қишлоқларга ҳам тоғ адирлардан тош териб келтирилиб йўл ёқалари, йўловчи йўлаклари ва маҳалла кўчаларига ҳам ётқизиблиб, оҳақлаб чиқилад бошланди.

Хуллас, текширувлардан эсон-омон чиқиб олишнинг яна бир асосий омили деб қолхоз раиси Болтавой аканинг ўзини кўзлаётганди. Шу туфайли у қора кўчқорни ҳам қайтиб олиб кетмади. Балки у кишини идорага чақиртириб "акалик" қилишга кўндириш чорасини излади. Чунки чолнинг Омонулла Жўраевичга ярим оғиз гапи кифоя, деб ўйларди. Лекин кутилмаганда ишлар бошқачага айланиб кетди: аксинча, беҳи шохидан "калтак" ейишга тўғри келди...

– Мана бу Оқбердиевнинг қилган ишини қаранг! – деди отахон эндигина қайноқ чучварани оғзига солган "меҳмон текширувчи"нинг олдида беҳи шохини қарсиллатиб ташларкан. Омонулла қайноқ чучварани аранг ютиб олди ва ғўр мевалари осилиб турган дарахт шохига ажабланиб тикилди.

– Тушунмадим... – деди у ачишаётган томоғини базўр силаркан.

Олимиддин ҳам кутилмаган бу ҳаракатдан қотиб қолди:

– Ие, отахон, бу нима қилганингиз, ахир! – қичқирди Олимиддин.

– Сиз тек ўтиринг, ўғлим – деди чол эътиборини Омонуллага қаратиб. – Ҳурматли мўътабар ва азиз меҳмонимиз! Сизнинг эътиборингиз учун, азиз пойи қадамингизни улуғлаш мақсадинда, қишлоғимизни "кўз-кўз" қилиб "муборак қадамингиз" ўтадиган йўлларга бу шохлар кўзбўямачилик қилиб, экилмоқда!..

– Қ-қандай қилиб?..

– Э, – деди чол қўл силтаб, – Боғлардаги меваларнинг шохини арралаб, атайин йўл бўйларига суқтириб чиқаяпти-да, бу номард!

– Ким ўша номард?

– Ким бўларди, анави овсар раис-да. Наҳотки, сиз ўртоқ комиссия, мана шунақа кўзбўямачиликларни ёқтирсангиз-а?! Сувнинг тайини йўғ-у, йўл бўйларига гуллар ўтказиляпти. Қанчадан-қанча мактаб болалари ўқишдан, далачилар, ишчилар ишидан қолиб йўл бўйларига тош ётқизиб, уларни оҳаклаб, оқлаб чиқишяпти, наҳотки шу "мулозаматлар" сизга ёкса?!.. Уялинг-е!.. – деди чол асабий ўз дилидагини рўй-рост ошкора қилиб.

– Яшанг, отахон! – дея самимий қулиб юборди Омонулла. – Мен сизни энди тушундим. Демак, булар ҳаммаси менга "мулозамат ва кўзбўямачилик" учун денг...

– Ҳа, бу овсар ўтган йилиям вилоят ижроқўми раиси "даланинг ичига кириб пахтани текширар экан", деб йўл бўйидаги бутун ғўза пайкалларини супуртириб, сув септириб чиққанди.

– Ҳа... Афсуски, кўп амалдорларимиз ана шундай "кўзбўямачилик" билан устини ялтироқ қилиб кўрсатиб, ўз нуқсонларини яширмоқчи бўлишади. Аксинча, борини ошкора кўрсатиш, камчиликларни рўйи-рост айтавериш керак. Нима дедингиз, Олимиддин?

– Тўғри-тўғри, ошкораликка не етсин, – дея олди ассистент пешонасини тириштириб.

– Оқбердиев сизга ўз "нуқсон" папкасини келтириб бердими?

– Ҳа, албатта...

– Унинг ишини шу бугуноқ прокуратурага оширинг. Лавозимидан четлатиш ҳақида баёнот тайёрланг. У давлат мулкани талон-тарож қилгани камлик қилгандай, энди хўжаликнинг боғларини ҳам расвосини чиқармоқда экан. Бу ҳақда тегишли далолатнома тузиб, гувоҳларга имзолатиб чиқинг. Боғларнинг бир йиллик ҳосили аниқланиб, Оқбердиевнинг шахсий чўнтагидан ундириб олинсин!

Болтавой ака Омонуллодан кескин бу чорани кутмаганди. Бир оз эсанкираб туриб қолди ва индамай шохни судраб бориб, қўра ичида диконглаб турган қўчқор олдида ташлади.

– Ма, манавини жиғилдонингга е! Ҳе, эгангга ўхшамай ўл, пуфак!

Ўша куни кишлоқда раиснинг ишдан олингани ва унинг устидан жиноий иш кўзғатилгани тўғрисидаги хабар тарқалди. Туман фаоллари олдида Омонулла Жўраевичнинг "ҳурмати" яна бир поғона кўтарилди...

БЎТҚАХЎРЛАР

Шундай қилиб, пойтахтлик текширувчи янада жиддийлашди. Унинг қўлида мавжуд хужжатлар ва "нуқсонномалар"га асосланадиган бўлинса, тумандаги умумий ижтимоий-иқтисодий, молиявий-хўжалик ҳолати ойдек равшан эди. Ҳатто туман прокурори ҳам, ички ишлар бўлими бошлиғи ҳам Омонулла билан ҳайиқиб гаплашардилар ва ҳар қандай хизматга тайёр эканликларини изҳор қилардилар. Айниқса, банк бошқарувчилари чигити олинган момик пахтадай мулойим бўлиб қолишганди.

Ниҳоят "ошкоралик" ва "ўзини танқид" руҳида ўтган аттестация якунланай деб қолди ва барча туман амалдорлари якуний хулосани сабрсизлик билан кута бошладилар. Хизмат текширувлари эса айрим олинган ташкилотлардагина амалга ошириладиган бўлинди.

– Олимиддин, кимлар аттестацияда қатнашмади ва кимлар "ҳалигиндай" папкасини олиб келишмади? Шуларни менга зудлик билан аниқлаб беринг, – деди "комиссия раиси" жиддий. Сўнгра Асовиддин тортиқ қилган янги костюмининг ёқалари ва галстугини тўғрилаб олди.

– Туман нефть базасининг бошлиғи Кўпайсинов келмади. Иннайкейин, маориф мудири Тиллаев, қишлоқ қурилиш трести бошлиғи Чўлиевлар папкаларини олиб келишмади, – дея худди аскардек баёнот берди Олимиддин.

– Яхши, бўлмаса текширишни ўша нефть базасидан бошлаймиз. Анави икковини бўлса, зудлик билан топтиринг.

– Хўп бўлади, устоз.

– Бўлмаса нефть базасига жўнадик!

Улар нефть базасига етиб келганларида бошлиқ хонасида йиғилиш борарди. Қабулхона котибаси шашт билан кириб келган нотаниш кишиларнинг йўлини "қахрамонона" тўсиб олди.

– Тўхтанг, бу ёққа мумкин эмас! – деди қиз қатъий.

– Нега энди? – деб сўради Омонулла ҳайрон.

– Пойтахтдан комиссия келармиш. Шу масала бўйича фавқулодда йиғилиш ўтказяптилар. Бошлиқ менга хонага ҳеч кимни йўлатмасликни қаттиқ тайинлаганлар. Узр, безовта қилолмайман.

– Унда мажлис тугагандан сўнг айтиб қўйинг, эртадан бошлаб у кишига иш вақтида бунақа бемаъни йиғилишлар ўтказишига ҳожат қолмайди. Хўп, хайр, мен бошқа келмайман. Кўпайсинов ҳам менга бошқа қорасини кўрсатмасин! – деди Омонулла қатъий қабулхонадан чиқиб кетаркан.

– Вой, тўхтанг, кимсиз ўзи?

– Омонулла Жўраевич бўламан, хайр! – деб эшикни "қарс" этказиб ёпди. – Бу мажлисбозлиги унга қимматга тушади ҳали. Пули кўпайиб одамларни менсимай қолибди-да, – деди йўл-йўлакай норози ғудраниб. – Маорифга ҳайдай қолинг. Йўқ, тўхтанг, бу қайси қишлоқ?

– Шўрдара.

– Бўлмаса, Шўрдарадаги мактаблардан бирига ҳайданг. Қани кўрайлик-чи, бу ерда ҳам супуриб-сидириб, йўл четига тош териблиб, оқ рангга бўялганми ё йўқми?

Улар тўғри темир эшиги қийшайиб турган мактаб ҳовлисига дабдурустдан кириб бордилар ва шашт билан бориб синф хоналарини бир-бир очиб дарс ўтаётган ўқитувчиларни довдиратдилар. Мактабдаги аҳвол жуда ёмон бўлиб, девор бўёқлари кўчиб тушаётган, поллари чирий бошлаган, синфхоналари тор, зах ва қоронғу эди.

– Мана, кўрдингизми, Олимиддин. Бу мактаб тахминан 10 йилдан буён таъмирланмаган, лекин маориф бўлимининг ҳисоботида "мактаблар ҳар йили 100 фоиз таъмирланмоқда", деб ёзилган, – деди деворнинг бир кесагини кўчириб олган Омонулла улар томон ҳовлиқиб келаётган мактаб директориға атайин эшиттириб.

– Ие-ие, келинглар, ассалому алайкум!..

– Хўш, сиз ким бўласиз?

– Шу мактаб директори Раҳмат Раҳимович.

– Яхши, Раҳмат Раҳимович, мен Омонулла Жўраевичман. Бизга берилган маълумотда "мактаб тўлиқ таъмирланган" дейилган. Буни қандай тушунмоқ керак?!

– Кечирасиз, сизнинг келишингизни билмабмиз.

– Хўш, билганингизда таъмирлатиб қўйган бўлармингиз?

– ...

– Тўғриси эркакчасига гапираверинг. Мен тўғри сўзли одамни ёқтираман.

– Ҳа-ҳа, тўғриси айтиверинг, – деди Олимиддин ҳам блокнотига алланималарни қорайтирар экан.

– Бизга маорифдан кўрсатма берилса, маблағ ажратишса, бажарардик, албатта.

– Ҳа, ўлманг! Лекин ўша маблағ ажратилган ва аслида жиғилдонга ҳазм қилиб ҳам бўлинган. Кетдик, Олимиддин! – деди текширувчи "Бизга бу ерда қиладиган иш йўқ" деган маънода шахд билан келган изига қайтаркан.

Улар шу тариқа йўл-йўлакай қўшни қишлоқдаги бир мактаб ва болалар боғчасига ҳам томдан тараша тушгандек ташриф буюрдилар. Йўл четларига ҳақиқатдан ҳам тошлар терилган, оққа бўялган, йўлаклар супуриб-сидирилган эди.

– Боғчанинг ошхонаси қаерда? – деб сўради Омонулла боғча қоровулидан.

Қоровул довдираб, аллақайқни кўрсатди. Салобатли текширувчи шахдам қадамлар билан тўғри ошхонага кириб борди. Болалар тушлиги тайёр экан.

– Бу нима? – деб сўради Омонулла оқ кастрюлни кўрсатиб.

– К-каша... – деди базўр ошпаз опа.

– Сузинг!

Опа итоатгўйлик ва чаққонлик билан иккита ликопчага бўтқа сузиб қўйди.

Омонулла бўтқадан ялаб кўрди ва Олимиддинни ҳам ейишга даъват қилди.

– Сиз шу овқатни ҳали болаларга бермоқчимисиз? – деб сўради Омонулла лабларини чапиллатиб овқатнинг бемаза эканлигини изохлашга тиришаркан. – Бунинг на мазаси бор, на матраси...

– Қозонда бори – чўмичга чиқади-да! – деди базўр кулиб ошпаз опа.

– Ўша қозонга шакар деган нарса умуман тушмабди-ку, мой ҳақида гапирмасаям бўлади. Хўп, мудира опа қанилар?

– Икки соат бўлди, маорифга "пяти минутка"га кетувдилар.

– Яхши, опажон. Мана шу бўтқангиздан бир коса солиб берсангиз, илтимос.

– Йўқ, мудирадан берухсат беролмайман.

– Мана, мен Омонулла Жўраевич бўламан, – деди Омонулла гувоҳномасини чиқариб кўрсатиб, – туман бўйича текширувга келганман. Сиз кўрқманг, биз ҳамма боғчалардан шунақа намуна оляпмиз.

Ошпаз опа ноилож ярим коса овқат сузиб, титраб-қақшаб уни газетага ўраб берди.

– Менга гап тегмайдими, ишқилиб?

– Йўқ, сизга гап тегмайди, опажон. Яхши қолинг!

Омонулла туман маориф бўлимига етиб борганида "пятиминутка" тугаб, боғча мудирлари терлаб-пишиб, белларини силаб ташқарига чиқиб келишаётганди.

– Ассалому алайкум, "пятиминутка" тугадими, опажонлар? – деб самимий сўради Омонулла ўзаро баҳслашиб келаётган икки аёлдан.

– Ваалайкум. Ҳа, хайрият, тугади. Бугун бирам чўзилдики.

– Тинчликмикан? Мен бу ерга янги ишга келганларданман, – деди Омонулла ҳайрон бўлиб турган аёлларга.

– Э шундоқми? Тоза вақтида келибсиз-да. Тошкандан катта комиссия келган, – деди биринчи аёл.

– Шунга чопа-чоп, тозала-тозала, дарахтларни окла, тош тер...

– Майли, яхши боринглар, кўришиб қолармиз.

– Боринг бизнинг Шўрдара томонларгайм, – деди биринчи аёл кулиб.

– Раҳмат, бўтқа еганими? – деди Омонулла зинадан кўтариларкан.

Унинг ортидан коса кўтарган Олимиддин эргашди. Аёллар ҳайрон қараб қолишди ва елкаларини қисишди. Омонулла қабулхонага кириб келганида йиғилишни тугатган Тиллаев эндигина хонасига кириб келган экан. Унинг эшиги хиёл очиқ бўлиб, ким биландир баҳслашаётгани эшитилиб турар, котиба эса жойида йўқ эди.

– Омонулла Жўраевич сўраган нарсани олиб бориб берсак, яхши бўларди-да! – деди бир овоз. Чамаси бу ҳисобчи эди.

Омонулла эса қулоғига чалиниб қолган бу гапни эшитиб таққа тўхтади ва Олимиддинга бармоғи билан "жим" ишорасини қилди.

– Бе, қизикмисан, – дея жеркиб берди Тиллаев, – Бизнинг, худо хоҳласа, ҳеч қанақа нуқсонимиз йўқ. То текшириб, топгунича биз унинг томоғини мойлаб қўямиз. Мана кўрасан, Асовиддин акамнинг ўзлари тинчитадилар.

Омонулла оёқ учида юриб бир қоғоз олди-да унга: *"Ўртоқ Тиллаев, Асовиддин Оловиддинович билан бу бўтқани ҳам бирга баҳам кўринглар. Бунақа бўтқани зонадаям беришмайди"*, – деб ёзиб, *"О.Ж."* қилиб узунчоқ имзо чекди ва ҳамроҳига "Кетдик!" – дея ишора қилди.

– Тактикангизга қойил, устоз! – деди Олимиддин шашт билан зинадан тушиб бораётган Омонулланинг изидан югургилаб бораркан.

– Ҳаммаёқни муттаҳам босиб кетибди. Ҳатто болаларнинг овқатини етарли калорияда бермай, жиғилдонларига уришяпти бу ярамаслар! Ана камқонлик, витамин етишмаслиги қаердан келиб чиқяпти? Яна булар мажлисларда "Соғ танда — соғ ақл" деб баландпарвоз гаплар қилишни, "комиссия келади", дейилсагина атрофни супуриб-тозалашни билишади, холос. Аслида жамиятдан буларнинг ўзини супуриб ташлаш керак! – деди Омонулла куюниб.

Олимиддин мана шундай дангал, чаптаст ва теран фикрли устоз орттирганидан ич-ичидан кувониб, унинг сўзларини жон қулоғи билан эшитиб борарди. Улар "Туман аттестация маркази"га қайтиб келганларида дарвоза олдида уни бир гуруҳ нефть базасининг "корчалон"лари тавозе билан кутиб турардилар.

– Ие, устоз, буларни нима қиламиз? – деб сўради Олимиддин ажабланиб.

– Қабул қилмаймиз! "Вақтимиз зиқ, республика прокуратурасидан ёрдамчи куч кутяпмиз, ўшалар билан гаплашаверасизлар", – деб айтинг.

– Хўп бўлади.

Омонулла машинадан тез тушди-да, йўлига пешвоз чиқмоқчи бўлган Кўпайсиновга қўл узатмай совуқ салом бериб, ичкарига шашт билан кириб кетди. Олимиддин устоз гапларига яна бир баҳя ўзидан қуруқ сўзлар қўшиб, сир бой бермаган тарзда у ҳам дарвоза томон йўналди.

– Олимиддин!... – дея синиқ овозда чакириб қолди Кўпайсинов. – Илтимос, бир дақиқага...

"Корчалон"лар нима қиларини билмай бўзариб қотиб қолавердилар. Ичкарида Омонуллани Мафтуна очиқ чехра билан кутиб олди.

– Яхши бориб келдиларингизми? Мен сизларни тушликка келмайсизлар деб ўйлабман. Ҳозир уннаб юбораман, чой ичиб туринглар, – дея Мафтуна қўл ювгани сув хозирлади.

Омонулла қўлини юваркан, аёлнинг нозик бармоқлари ва қадимий обдастага тикилди. "Қандай ажойиб уйғунлик. Ҳар иккиси ҳам бебаҳо... Эҳ, қани энди ҳар иккиси ҳам меники бўлсайди..."

– Кетишди! – дея ҳовлиқиб кириб келди Олимиддин ҳам Омонулланинг ширин хаёлларини тарс бўлиб. – Мен ўзим кечки пайт уларнинг олдида ўтадиган бўлдим.

– Яхши қилибсиз, бўлмаса ўтакалари ёрилиб кетарди.

Улар ўз тактикаларидан ғурурланиб кулиб олишди.

– Олимиддин!

– Лаббай, устоз!

– Мафтунахон бизни келишмайди деб тушлик тайёрламаган эканлар. Ҳалиги кашани емай бекор ташлаб келибмиз-да.

Олимиддин хохлаб кулиб юборди. Шу пайт дарвоза тақиллади. Тиллаевнинг "Ассалому алайкум!" дея кал боши кўринди.

– Йўқ, устоз! Ана келди, энди еймиз! – деди йигит кулгусини давом эттириб.

Ҳақиқатдан ҳам эшикдан Тиллаев Асовиддин Оловиддинович билан ўғри мушукдай шумшайиб кириб келишди. Тиллаевнинг қўлида газетага ўроғлиқ ўша коса бор эди.

– Ие, Асовиддин, бор экансиз-ку, мундоқ йўқлаб турсангиз ҳам бўларкан-ку! – деди Омонулла косага ишора қилиб, самимий куларкан. – Бир сизлар билан ҳазиллашиб қўяй дедим-да.

– Э, ҳазилингиз билан бор бўлинг, – деди Тиллаевнинг кўнгли жойига тушиб.

– Қани, келинлар, ўтиринглар-чи.

Улар стол атрофига ўтирдилар ва бўтқани қўйиб енгил фотиҳа қилдилар.

– Мафтунахон!

– Ҳув!..

– Чойингиздан олиб келинг-чи! Шакар ҳам бўлсин, шакар...

– Хўп бўлади, мана ҳозир.

– Энди тушлик тайёрламай қўяверинг. Ризқимиз ўзи орқамиздан кириб келди. Битта кулча олиб чиқсангиз, бас.

Мафтуна "бировак тайёрлаб келибди, шекилли" – деб тушуниб, тарелка, қошиқ, вилка билан чиқиб келди ва ташриф буюрган раис муовини ва маориф мудирлари билан илиқ саломлашди. У тарелкаларни чаққонлик билан меҳмонлар олдига қўйиб, газетани очди ва ярим коса бўтқани қўриб хайрон бўлди. Бу пайтда Омонулла Олимиддиннинг ўзи ошхонадан олиб чиққан кулча нонни майдалади сўнгра овқат устига шакар сепиб, уни яхшилаб аралаштирди.

– Қани меҳмонлар, олинглар-чи. Уялиш, тўхташ йўқ. Бисмиллоҳир раҳмонир роҳийм, – дея Омонулла нишолдага ўхшатиб нон ботириб ея бошлади. Тиллаев ва Асовиддинлар бир-бирларига ўғринча хайратланиб қараб олдилар.

– Қани олмайсизларми, бориға барака-да, – деди Олимиддин ҳам устоз изидан жиддий эргашиб.

Икки "нозик меҳмон" ҳам қўллари қалтираб овқатга қўл уришди, лекин томоқларидан ўтмай, овқатнинг ўртада сарсон бўлиб қолганини бўзарган юз-кўзлари шундоқ айтиб турарди.

– Вой ўлмасам, худди ёш болага ўхшайсизлар-а, – деди Мафтуна ва шарақлаб кула бошлади. Унинг кулгуси шундай беғубор жаранглар эдики...

– Нима бўпти? – деди Омонулла. Бу болаларнинг овқати, фақат шакари йўқ экан, холос. Нима дедингиз, ўртоқ Тиллаев?

Тиллаев ҳақиқатдан ҳам тикилиб қолди, шекилли, оғзидан жавоб ўрнига бир мунгли гўлдираш эшитилди.

– Жа опқочасиз-да, Омонулла Жўраевич! – деди Асовиддин бу оғир ҳолатдан ҳазил билан чиқиб кетишга йўл кидириб.

– Менинг кайфиятим бугун негадир яхши, – деди Омонулла бўтқани шапиллатиб тушираркан.

– Ҳах, хайрият-ей, одамни чўчитиб юбордингиз-ку! – деди Тиллаев ниҳоят тилга кириб.

Шу тариқа тўртовлон болалар бўтқасини ялаб-юлқаб ташлашди.

– Олимиддин, – деди Омонулла кўтаринки руҳда. – Қачонлардир тўртовимизнинг ярим коса овқатни бирга баҳам кўрганимизни келажак авлодларга айтиб берарсиз.

Ҳаммалари кулиб юборишди. Мафтуна ҳам эркакларнинг бу ўйинига фаҳми етмай, нимтабасум билан чой қўйиб узатди.

– Кашадан кейин чой жуда яхши кетади, дейишади, – деди жувон тавозе билан.

– Мана бу гап, ҳақиқий болалар мутахассисининг гапи бўлди, – деди Омонулла жиддийлашиб, узатилган пиёлани қўлга оларкан.

Шу пайт дарвоза тақиллаб, кимнингдир чақирган товуши эшитилди. Олимиддин ирғиб туриб, дарвоза томон ошиқди ва кўп ўтмай қайтиб келди.

– Қишлоқ қурилиш трестининг бошлиғи Чўлиев экан.

– Айтинг, келаверсин.

Олимиддин Чўлиевни бошлаб кирди. У даврадагилар билан илиқ қўл олишиб чиқди.

– Қани, шу хонадондан, шу қишлоқдан, шу тумандан файзу барака кетмасин, Аллоҳу акбар, – дея дуо қилди Омонулла.

– Айтганингиз келсин, – деди бошқалар.

– Мана бу сизнинг насибангиз, – деди Омонулла бир тишлам кулча нон бўлагини Чўлиевнинг олдига суриб қўяркан.

– Йўқ, раҳмат. Ҳозиргина тушлик қилгандим.

– Биз ҳам қилдик, – деди Олимиддин.

– Ярим коса кашани пакқос туширдик, – дея Асовиддин қўшиб қўйди.

Ҳаммалари кулишаркан, Чўлиев ўртада ялаб қўйилган косани кўриб ҳайрон бўлди ва нон бўлакчасини олиб косанинг тагига суртиб тозалаб еди ва пиёладаги чойни ҳам куйиб косани чайиб ичиб қўя қолди. Бу қутилмаган ҳолатдан Омонулланинг боши кўкка етди ва ўрнидан туриб Чўлиев билан кучоқлашиб кўришди.

– Яшанг, ҳақиқий мард йигит экансиз! Ана энди, Олимиддин, каша еганлар сафига бу кишини ҳам қўшиб қўйсангиз бўлаверади.

Самимий кулгу кўтарилди. Бу орада Мафтуна тез тайёрланган картошка қовурма ва шакаробни келтирди. Тўпланганлар уни кўтаринки кайфият ва иштаҳа билан едилар. Икки шиша коньяк ҳам ичилди. Омонулланинг бу илк бор каттароқ даврада очилиб ўтириши эди.

– Омонулла ака, сиз бизга кашангиздан едириб, қарздор қилиб қўйдингиз. Энди бугун биз сизга бир палов дамлаб берайлик, – деди Чўлиев.

– Ҳа, тўғри, – дея тасдиқлади Тиллаев.

– Йўқ, каша меникимас, Тиллаевники эди, – деди Омонулла ва чўнтагини кавлаб бир пачка пул чиқариб ташлади. – Олимиддин, бугунги ош мендан. Мана бу пулни Аҳаджонга беринг, яхшилаб харажат қилиб келсин.

Дастурхон атрофидагилар норози оҳангда баравар ўринларидан туриб, кетишди ва "бозор" қила бошладилар.

– Стоп! Гапим-гап! – деди Омонулла ўзини кайфи бордай кўрсатиб.

– Хўп бўлади, устоз, – деди Олимиддин қолганларга "жим, тек ўтираверинглар" деган маънода.

– Мен шунча кундан бери тузларингни еяпман, бирор марта ош қилиб берсам нима бўпти?! – деди Омонулла кўзлари сузилиб.

– Бўлмаса, мундоқ қиламиз – деди Асовиддин ташаббусни ўз қўлига олиб. – Палов кечки пайт бўлади. Унгача ўз ишимизга бирров ўтиб келамиз, Омонулла акам дам олиб турадилар.

– 18-00 да ҳамманг шу ерда бўласанлар! – деди Омонулла бармоғи билан дастурхонни кўрсатиб. – Фақат менинг бир илтимосимни бажариб келасанлар.

– Нима экан? Албатта бажарамиз, – деди Асовиддин.

– Нима учун Болтавой аканинг мана шу қишлоқда мактаб куриб бериш тўғрисидаги арзи қондирилмаган? – деди қутилмаганда Омонулла Тиллаевнинг кўзларига тик боқиб.

– М-маблағ бўлмаганда, ўзингиз тушунасиз-ку.

– М-маблағ албатта б-бўлади. Мана, мен топиб бераман, ўша маблағни, тушундийизми?

Асовиддин сергакланди:

– Омонулла Жўраевич, бу ҳақда ҳали кечки пайт гаплашайлик, илтимос.

– Бўпти, келишдик. Лекин кечки пайтгача мана бу йигит, – деди у Чўлиевни кўрсатиб, – Манави окам билан бирга – дея Тиллаевнинг елкасига кўлини қўйиб, – облархитектурага бориб энг яхши мактаб лойиҳаларидан олиб, тахминий смета хужжатлари билан келишсин. Биргаликда уни кўриб чиқамиз, сўнг ижроқўм қарор чиқаради. Қарорга асосан маориф ҳам ўз буйруғини чиқаради, фақат директорни мен тайинлайман, келишдикми?

– Офарин! – деб юборди Асовиддин қарсак чалиб, қолганлар ҳам унга қўшилдилар. – Сиздай хурфиқр инсоннинг садағаси кетсанг арзийди. Мингдан-минг раҳмат сизга, акажон!

– Лекин бу ҳозирча орамизда сир бўлиши керак. Ҳатто Болтавой ака ҳам билмасин, т-сс..., – деди Омонулла бармоғини лабига қўйиб.

– Демак, "сюрприз" қилмоқчи экансиз-да-а? – сўради Олимиддин.

– Ҳа, худди Мирбадал Боқиевич Болтавой акадан менинг кимлигимни яширгандай.

Орада "гурр" этиб кулгу кўтарилди ва яқин орада бўлган ишларни эслашиб ҳам ихтиёрий, ҳам мажбурий кулишдилар.

Болалар бўтқаси бўйича "ҳамтовоқлар" тегишли топшириқларни олишгач, оқшомги паловхўрликка яна йиғилиш шarti билан дастурхонга фотиҳа қилишди. Олимиддин ҳам ишхонасига бориб аттестациянинг бориши ҳақида туман фаолларининг йиғилишини ўтказиб келишга отланди. Мафтуна ошхонада яна қандайдир овқатга уринмоқда эди. Болтавой ака бўлса қайси бир қариндошиникига тўйга кетганди.

* * *

Омонулла ётоғига кирди-да йиғилган дипломатларни бир-бир олди ва ёш боладай гилам устига чўккалаб ўтириб, тушган пулларни ҳафсала билан тахлай бошлади. Конвертларни ва ўрам қоғозларни шошилмай очиб, уларни кимлар берганлигини бир-бир эслаб, мийиғида кулиб кўяр ва қамоқхона барагида ҳаёлига келган бизнес-режасининг ҳозирги пайтида амалга ошаётганидан беҳад хурсанд эди.

– Демак, менда истеъдод бор! – деди у ўзича ишларидан кўнгли тўлиб ва ғурурланиб. – Тўғри-да, кимдир истеъдодини қандайдир қоғозни қорайтириб шеърми ёки бирор романми ёзишга, сурат чизишгами-ей, ёки бўлмасам сахнада роль ўйнашга сарфлайди. Мен бўлсам, буни ҳар томонлама фойдали бизнес учун сарфлаяпман. Ҳамма хурсанд. Ҳатто ўз қўллари билан "Буни олиб қўйсинлар, ока"... "Ортиқ-камига рози бўлсинлар", "Яна қанақа хизмат бўлса қилаверамиз" деб мингдан-минг рози бўлиб беришяпти. Демак, бу пулларни мен ҳалол топаяпман. Баҳонада амалдорларда ҳам масъулият ҳисси ошаяпти, ўтирган "кресло"сининг кадрига яна бир бор етишяпти. Аттестацияларга тайёргарлик кўриш баҳонасида, эҳтимол, сиёсий ва бадий адабиётларни қўлга олиб бир сидра кўз югуртириб чиқишга мажбур бўлишаётган бўлишса ҳам ажабмас. Демак, сиёсий онглари, маънавий дунёқарашлари янада такомиллашиб, малакалари ошаяпти. Мана шу хизматларим учун эҳтимол, имкониятларига қараб менга "хизмат ҳақим"ни ҳам беришяпти. Бунинг нимаси ёмон? Бунинг устига, ўз ҳаётимни хавф остига қўйиб таваккал қилаяпман. Халқни зулукдек сўриб, фаровон ҳаёт кечиришига ҳалақит қилаётган Оқбердиевга ўхшаган овсар раҳбарларни ўз ишидан четлатиш билан мен халқ манфаати учун катта иш қилаяпман, – деди Омонулла пулни санаркан, ўзига-ўзи далда берарди. – Мен ҳали халққа, худо хоҳласа, кўп хизмат қиламан. Мана, Болтавой акани олайлик. Қандай ажойиб инсон? Ўзи учун эмас, бошқалар учун куйиб-пишиб яшаркан. Қишлоғига мактаб қуриш унинг бирдан-бир орзуси... Мен шу чолни қандай қилиб бўлмасин хурсанд қилмоғим, иложи бўлса ҳозирги "мавқеим" дан фойдаланиб, у кишининг орзусини рўёбга чиқармоғим керак. Агар шундай қила олсам, менинг қилган барча гуноҳларимни Яратганнинг ўзи кечиради. Мактаб қурилса, айниқса Мафтуна ҳам

хурсанд бўлади. Уни шу мактабга директор этиб тайинлаб, маориф бўлимининг буйруғини ҳам чиқартириб олишим керак... Хўш... уч юз минг сўмга яқин маблағ бўпти. Қизик, мактаб қурилиши учун қанча пул кетаркин? Бу ҳали лойиҳа-смета ҳужжатларини олиб келишса, маълум бўлади. Мабодо кам бўлса, захирада нефт базаси ҳам бор...

У фикран шундай теран ўйлар билан ташқарига чиқди. Ўзини илк бор бу хонадонда қушдай енгил ҳис қилди. Мазза қилиб керишди. Димоғига ёқимли таомнинг ҳиди урилди. Шу маҳал Мафтуна чой кўтариб чиқди.

– Ие, вой, меҳмонлар қани?

– Кўрдингиз-ку, улар бўтқа ялаб тўйиб кетишди.

– Вой ўлмасам, – дея кулиб юборди қиз. – Нега ундок қилдингиз, мени уялтириб?

– Вой, нега энди сиз уялар экансиз, асалим? – деб юборди Омонулла беихтиёр.

Мафтуна "ялт" этиб қаради ва "Асалим" сўзини эшитмаганга, билмаганга олди.

– Ахир улар айтишмайдими "Болтавой аканикида меҳмонни шунақа кутиб олишаркан" деб. – Мени кўп уятга қолдирдингиз-ку, одам бўлмай кетинг... – дея нозланди Мафтуна.

– Хавотир олманг, окшом уларга ўзингиз палов дамлаб берасиз ҳали.

– Ие, улар яна келишадими?

– Ҳа, албатта, сизни хижолатга қўймаслик учун атайин палов егани келишади.

– Вой, майли, ундай бўлса, бош устига, – деди жувон самимий.

– Бу овқатингиз жуда бошқача шекилли-а?

– Ҳа, ўша сиз ёқтирган мошхўрда-да.

– Оҳ-оҳ, бирга овқатланамиз бўлмаса.

Мафтуна "Майлига" дея чакқонлик билан ўша обдастани келтирди.

– Келинг, қўлингизни ювиб ола қолинг, акажон.

Бу дақиқаларнинг қиёси йўқ эди. Аёл жилмайиб сув қуяркан Омонулла унинг тилла узук таққан бармоқларидан кўз узолмас, негадир бу дақиқаларнинг ҳеч қачон тугамаслигини жуда-жуда истар ва қайта-қайта қўлини чаймоқ учун атайин узатаверди.

– Вой, бўлди энди, ҳадеб қўлингизни чўзаверасизми?

– Нима бўпти? Савоб қилсангиз, охиригача қилинг-да. Нима қиласиз тагида қолдириб, – деди Омонулла юзини ҳам чайиб оларкан.

Мафтуна ҳам бирдан болаликдаги шўхлиги тутиб кетдими, тўсатдан идишдаги сувнинг ҳаммасини Омонулланинг бошидан ағдариб қўя қолди.

– Ана бўлмасам! Сизга савоб керакми ўзи?! – деди-да шодон кулиб ошхона томон югурди.

Омонулла ҳам аввалига бир сесканди, бироқ у бу ҳазилдан қувониб кетди ва стол устидаги кашадан бўшаган косани олди-да худди ёш боладай чопиб бориб ҳовли ўртасида "Чоптириб турган бола" ҳайкалчанинг булбулчасидан сув тўлатиб қизнинг ортидан югурди. Мафтуна бу пайт кулиб қапирни қўлига олаётган эди, ҳеч кутилмаганда Омонулла кириб келиб унинг чиройли орқа бўйнидан муздек сувни қўйиб юборди.

– Вой!!! – деб юборди қиз, оғзи билан кўзлари катта-катта очилиб ва ортида тиржайиб турган Омонуллага кўзи тушди. – Ҳали шунақами?! – деди у ҳам пақирдан бир чўмич сувни олиб Омонуллани қува кетди. Бунақа қувноқ шовқинни кутмаган ҳовлидаги товуклар патиллаб учдилар, қўрадаги қора қўчқор ҳам хуркиб, бир диконглаб қўйди. Тухум босиб ётган курк товук эса, қоқолаганча патиллаб учишга мажбур бўлди. Ниҳоят, "хўроз" "макиён"ининг билагидан тутиб олгандек бўлди:

– Вой, қўйиб юборинг, жинни, – деди шалаббо бўлган Мафтуна.

– Сизнинг ўзингиз мени жинни қилиб қўйдингиз, Мафтунахон. – деди Омонулла хансираб, – Менга тегинг. Сизни чиндан ёқтириб қолдим. Мақсадим жиддий. Болаларингизга ота бўлай...

– Вой ўлинг, одам бўлмай... – дея жувон унинг қўлидан сирғалиб чиқиб, хонасига кириб кетди.

Омонулла бир жиҳатдан қизнинг ортидан қувиб киргиси ва "савоб ишни охирига етказиб қўйгиси" ҳам келди. Ёшига хос иш эмаслигини англадим, шаштидан қайтди. "Энг муҳими, дил изҳори қила олдим-ку, шунинг ўзи жуда катта гап, – дея ўйлади Омонулла. – Энди янги ҳаёт бошласам бўлаверади".

Омонулла кўйлагини ечиб дорга илди ва мамнун бўлиб, ҳафсала билан сочиққа артина бошлади. Мафтуна кийимини алмаштириб чиқди-да, гўё ҳеч нима бўлмагандай жиддийлик билан дастурхон ҳозирлай бошлади.

– Ўтиринг, овқатланволақолинг, – деди у мулойимлик билан "дадаси" деб юборишдан ўзини аранг тийиб.

– Сиз ҳам ўтиринг, бирга овқатланамиз... – деди Омонулла ҳам "онаси" деб юборишдан ўзини базўр тутиб.

– Йўқ раҳмат, менинг ишларим бор.

– Ундоқ қилманг. Сизсиз томоғимдан туз ҳам ўтмайди, ахир.

– Вой ўлақолинг. Сиз – эркаклар ўзи шунақасизлар. Сал эрк бердингми, балога қоласан...

– Узр Мафтунахон, айб менда.

– Йўғ-е, менинг ўзим бошладим, шекилли, – деди жувон кулиб.

– Билмасам, эсимда йўқ, – деди Омонулла мунғайиб елкасини қисиб.

Унинг бу аҳволидан Мафтуна шодон кулиб юборди. Хуллас, икковлари тушлик баҳона, дилдан ширин суҳбат курдилар.

Ўртада илиқ муносабат пайдо бўлган, Болтавой аканинг хонадониди муҳаббат шабодаси уфуриб, бу елвизак оҳоридан куртаклай бошлаган янги оила дарахтининг учи ҳам хиёл қимирлаётгандай эди...

* * *

Мафтуна паловнинг зирвагини тайёрлай бошлагани ҳамона "офтобда каша ялаган" улфатлар бир-бир кириб келдилар. Чамаси Омонулла берган топшириқлар ҳам беками кўст бажарилган эди.

– Мана тўрт хил лойиҳа олиб келдик. Иккитаси 8 йиллик мактаб, – деди Чўлиев папкаларни стол устига ёйиб қўяркан.

Омонулла лойиҳаларни бир-бир кўздан кечирди ва уларнинг умумий кўриниши акс эттирилган фасад қисмларини очиб қўйиб, худди музейда ажойиб асарни томоша қилаётгандай синчиклаб уларни ўзича таққослай бошлади.

– Ўртоқ Тиллаев, сиз ҳар ҳолда соҳа мутахассисисиз, қайси бирини маъқул кўрган бўлардингиз?

Тиллаев лойиҳаларга худди билирднинг тошини тешикка мўлжаллаб отмоқчидек кўзойнагини тақиб, энкайиб бирма-бир тикилиб чиқди.

– Мана буниси дурустроқмикан, – деди у уч каватли 8 йиллик мактабни кўрсатиб, Омонулла кутилмаганда Мафтунани чақириб қолди:

– Ҳой, ошпаз қиз!

– Ҳувв! – дея жавоб қайтарди жувон.

– Бу ёққа бир қараворсинлар, қани!

– Хўп бўлади, ҳозир, – дея Мафтуна бир чойнак чой кўтариб чиқиб келди.

– Йўқ, чой керакмас. Педагог сифатида фикрингизни билмоқчимиз, холос. Мана буларни бир кўринг-чи.

Мафтуна бебаҳо ва бежирим тилла тақинчоқларни томоша қилаётган аёлдай лойиҳаларни кўриб кўзлари ўйнаб кетди.

- Вой, қандай ажойиб-а?!...
- Қани, сиз қайси бирини танлаган бўлардингиз?
- Билмасам, – деди жувон худди совғалар кўплигидан ҳаяжонланган қиз боладай. – Ҳаммасиям яхши, қаерга қурилмоқчи ўзи?
- Шу ерга, маҳаллангизга, – деди Асовиддин гапга аралашиб.
- Вой, рости биланми, қандай яхши!
- Қани, танланг-чи, қизим! – деди Тиллаев ҳам буйруқ оҳангида.
- Мафтуна лойиҳаларни ҳаяжон билан кўздан кечирди ва улардан бирини танлаб кўлига олди.
- Шуниси дурустмикан, – деди қиз икки қаватли 4 йиллик чиройли мактабни кўрсатиб.
- Хўп яхши, – деди Омонулла. – Нима учун айнан шунини танладингиз?
- Чунки, маҳалламизга бўлса, шу ҳам бўлаверади. Болалар каттароқ бўлгач, бошқа мактабга қатнайверишлари мумкин. Боғча билан бирга бўлса, янада яхши бўларди-да.
- Э яшанг, – деди Тиллаев. – Демак, бир йўла "мактаб-боғча" бўлсин демокчисиз-да, а?
- Ҳа албатта. Аслида бу ҳам 8 йилликдек бўлади. Яъни болани 4 ёшдан қабул қилиниб, ҳам тарбиялаб, ҳам билим берилади. Бундан ташқари, мана бу 8 йилликларнинг қурилиши учун 550 минг сўм атрофида пул маблағи керак бўларкан. Бунисига бўлса, 300 минг сўралаяпти.
- Э, қойил! – деди Омонулла. – Нима бўлсаям аёл кишисиз-да, тежамкорликни яхши кўрасиз.
- Қурадиганларга ҳам, маблағ ажратадиганларга ҳам жабр бўлмасин, дейман-да, – деди шаддодлик билан Мафтуна.
- Менга маъкул, сизга-чи, ўртоқ Тиллаев?
- Маблағ топиб берадиганларга маъкул бўлган бўлса, бизгаям маъкул-да.
- Сиз нима дейсиз, ўртоқ Чўлиев?
- Маъкул. Лекин бу лойиҳалар умумий қийматига ташқи электр, газ, сув ва канализация тармоқлари киритилмаган. Фақат бино ва жиҳозлари, холос.
- Бу ёғи бизнинг ишимиз, – деди Асовиддин ғурур билан. Бизгаям иш қолсин-да, ахир.
- Даврадагилар самимий кулишди.
- Демак, келишдик. Мафтунаҳон, сизга раҳмат, энди бемалол паловингизни дамлайверинг.
- Хўп бўлади, ҳозир ярим соатда тайёр бўлади.
- Бўлмаса, гап бундай, – деди Омонулла даврадагиларни стол атрофига ўтиришга таклиф қилиб, Олимиддинни эса ўз олдига имлади. Сизларга айтсам, ўша 300 минг сўм маблағни бир саховатпеша инсон хайрия сифатида бермоқчи.
- Йўғ-е, буни қаранг-а! – деб юборишди даврадагилар ажабланиб.
- Ҳа, дунёда шунақа саховатли инсонлар ҳам баъзан учраб тураркан.
- Лекин бу ишдан бирор мақсади ҳам бордир, албатта, – деб сўради Асовиддин эҳтиёткорлик билан.
- Ҳа, кичкина шарт бор экан, холос.
- Нима шарт экан? – сўради Тиллаев қизиқсиниб.
- Мана шу қурилажак мактаб раҳбари у билан келишилган ҳолда тайинланади. Бу ҳақда шартномага ёзиб қўйилади.
- Жуда маъкул. Шу холосми? – деб сўради Асовиддин.
- Шу холос. У пулни қурилиш ташкилотига топширади. Уч томонлама шартнома тузилади ва барча қоғозлар Давлат нотариуси орқали тасдиқланади.

– Демак, у ўз шахсий маблағини берадими? – сўради Чўлиев.

– Ҳа, албатта. – Сиз уни банк орқали ўзингизга кирим қилиб, тегишли ҳужжатларни тайёрлаб берасиз. Бош пудратчи сифатида шартномангизни шу бугуноқ тайёрлаб, менга олиб келиб беринг. Мен эртага ўша "ҳомий"ни чақиртираман. Олимиддин, сиз ҳам ижрокўм ва маориф бўлими билан шартномани тайёрланг.

– Хўп бўлади, – деди Олимиддин блокнотини шоша-пиша қорайтираркан.

– Ана энди ошни есак ҳам бўлади, – деди Омонулла қўлларини ишқаб. – Бир қўлларни чайиб олайлик-а. Лекин бу сафар савобни мен тўлиқ олмоқчиман.

Омонулла ўзи бориб кираверишда қаққайиб турган Болтавой аканинг ноёб обдастасини қўлига олди. Бу кутилмаган ҳолатни кўриб даврадигилар худди бомба портлагандай дабдурустдан ўрниларидан туриб кетдилар ва Омонулланинг атрофида "Менга беринг. Мен қуяман" – дея парвона бўлавердилар.

– Йўқ, мен савоб олмоқчиман! – дея ҳайкирди Омонулла жиддий. – Қани, ўрток Тиллаев, марҳамат қилсинлар!

– Қаний, бисмиллоҳир раҳмонир роҳийм, табаррук қўлларидан-а... – дея қўлини чая бошлади туман маориф бўлимининг бошлиғи. – Кўп раҳмат. Бизни анча хижолатга қўйдингиз-да.

– Ҳеч қандай хижолатчилиги йўқ. Қани, Асовиддин Оловиддинович, марҳамат қилсинлар!

– Э, йўғ-е, қандай бўларкин, хўжайин, – деди у довдираб. – Менга берақолинг.

– Йўқ! – дея яна хитоб қилди Омонулла Жўраевич. – Мен, худо хоҳласа, бундан буён фақат савобгарчилик учун яшамоқчиман!

Қўлни юваётганлар бир-бирларига маъноли қараб олдилар ва пойтахтлик меҳмоннинг гапини ҳазилга йўйдилар. Шу маҳал ярим қоп унни елкасига ташлаб Болтавой ака кириб келди ва Омонулла кўрсатаётган "мулозамат"дан ҳайрон бўлди, бироқ обдастасининг азиз меҳмонларга яна хизмат қилаётганини кўриб қувониб кетди:

– Эҳ-ҳе, келинлар-келинлар, азиз меҳмонлар!

– Ўзингиз келинг, отахон, қани қўлларни чайиб олсинлар-чи, – деди "нозик меҳмон" илтифот билан.

– Э йўқ, сувни мен қуяман, – деди Болтавой ака қопни бир четга қўйиб.

– Йўқ, – деди Омонулла офтобани орқасига яшириб. – Савобни отамга ҳам бермайман, ҳаммаси ўзимга бўлади, – деди жиддий оҳангда.

Хамма кулиб юборди.

Чол аввалига ноёб идишидан айрилиб қоладигандай бир чўчиб тушди.

– Оббо шайтон бола-ей, шунақами? – деди у ҳам қўлини оҳиста сувга тутаркан.

Хуллас ҳазил-мutoйиба ва аскиябозлик билан палов ҳам ейилди. Болтавой ака яхши тилаклар билдириб, дастурхонга фотиҳа қилди. Кетаётган меҳмонларга Омонулла яна ҳафсала билан сув қуя бошлади:

– Менга отам "савоб қилсанг – охиригача қил", деб айтганлар.

Хаммалари хурсанд бўлиб кетдилар. Болтавой ака ҳам қайси бир оғайнисиникига бориб келишини айтди.

– Олимиддин, сиз машинкада ҳозироқ ҳалиги айтган шартномани тайёрланг, хўпми? Уч нусхада бўлсин.

– Хўп бўлади, устоз, – деди Олимиддин ва хонасига кириб кетди.

Омонулла ёлғиз қолди ва сигарета тутатиб хаёлга толди. Анчагина гап-сўз, ҳазил-мutoйибага сабабчи бўлган идишга кўзи тушди. Уни аста бориб қўлига олди-да айлантириб, синчиклаб кўздан кечирди.

– Қойил! – деди у ўзича, – Бу идиш неча минг одамларнинг қўлига сув қуйган экан-а, қизик?.. Нақшлари ҳам ажойиб экан. Қорайиб кетибди, фақат дастаси ушланавериб

сийқаланиб қопти. Буни тиш ювадиган порошок билан тозаланса, ҳаммаёғи ялтираса керак. Бир тозалаб кўрсаммикан-а?.. Сочик билан ишқалаб кўрди ва аскарлик йилларида камари ва тугмаларини тиш пастаси билан артиб ялтиратганлари ёдига тушди. Бундан ўзи ҳам хурсанд бўлиб ҳаммом сари йўл олди. Ҳақиқатдан ҳам ишқаган жойи ялтираб, кўзни камаштира бошлади. Шу зайл бу машғулоти билан алламаҳалгача уринди. Гўё ўзини ҳаммомда чўмилаётган қилиб кўрсатиш учун сувларни очиб қўйди. Кўп ўтмай унинг кўз ўнгида бежирим товланиб турган қимматбаҳо идиш пайдо бўлди. У бир оз ўз ишидан қойил бўлиб турди. Аммо негадир идишни бу ерда қолдиргиси келмади. Уни сочиғига ўради-да, гўё ювиниб чиққан киши бўлиб ҳаммомдан "қуруқ" чиқиб ўз хонаси томон кириб кетди ва бебаҳо буюмни бир четга яшириб қўйди...

Хонасидан чиқиб келганида Олимиддин айтилган ҳужжатларни тахт қилиб қўйган экан.

– Ўша "ҳомий киши"нинг исми-шарифи, паспорт рақамларини қўйиш қолди, холос – деди Олимиддин.

– Ҳа балли, ўша жойларга чизикча қўйиб қўя қолинг. Шартнома уч томонлама бўлди, ишқилиб?

– Ҳа. Райижрокўм курилишни ташкил қилиш, сув, газ, ва энергия тармоқларини улаб беришини, "ҳомий" шартларини бажариб бериш ҳақида қарор чиқаришни ўз зиммасига олади.

– Қарор лойиҳасини ҳам тайёрладингизми?

– Ҳа, тайёрладим, фақат ўша "ҳомий"нинг хос рақамлари етишмаяпти, холос.

– Хўп яхши, маориф-чи?

– Туман маориф бўлими бинони ўз балансига қабул қилиб, уни мутахассис кадрлар, керакли ўқув жиҳозлари ва бошқалар билан таъминлаш, ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялаб, замонавий илмдан сабоқ беришни ўз зиммасига олади.

– Мактаб раҳбарини тайинлаш ҳақидаги бандни ҳам қўшдингизми?

– Ҳа, қўшдим.

– У ерга бўлғуси мактаб раҳбарининг исм-фамилиясини ҳам қўшиб қўйинг, бу ҳақидаги маориф бўлимининг буйруғини ҳам тайёрланг.

– Хўп бўлади, лекин кимни?..

– Хўш... – деди атайин бош қотириб Омонулла, – Мана шу Болтавой аканинг қизи Мафтунахонни қўйиб қўяверсак қандай бўларкин, нима дедингиз?

– Яхши фикр, лекин ҳали у кишининг иш стажи етишмайди-ку.

– Етишади. Мен айтдим, бу ерда илгари бундай мактаб бўлмагани унинг айби эмас.

– Хўп тушунарли, "Болтабоева Мафтунахон" деб ёзиб қўямиз.

– Ҳа баракалла, ўзингиз ҳам жа ақлсиз-да, Олимиддин. Хўп, сиз энди шу ишларни қилинг-да, кейин ҳалиги жойга бормоқчи бўлган жойингизга ўтиб келинг, хўпми. "Рағбат"ни кўпроқ ундиришга ҳаракат қилинг.

– Э-ҳа, эсим курсин, Кўпайсинов ахир мени кутаяпти-ку. Айтмоқчи, унга нима деб айтай?

– Хўш, у кишигами? "Мен Омонулла акадан илтимос қилдим, денг, "Республика прокуратурасидан одам чақиртирмай ўзингиз ҳал қилиб қўя қолинг. Кўпайсинов обрўли, яхши одам, хизматингизни қанча бўлса ҳам қилаверади" деб айтдим, денг.

– Хўп, ўша хизмат-чи, – деб сўради Олимиддин хижолат бўлиб. – Қанча бўлади?

– Қанча бўларди? Уч ҳиссада-да...

– Эҳ-ҳе...

– Нима бўпти? Хоҳламаса "катта кўча"...

– Бўпти, тушунарли. Мен бориб келай бўлмасам.

Омонулла Олимиддинни ташқаригача кузатиб қўйди.

– Мабодо гаплари ҳалигидай норозироқ кайфиятда бўлса, уларни кўндиришга уринмай, терс ўгирилиб қайтиб келаверинг. Фақат эрталабгача муҳлат денг, ҳўпми.

– Ҳўп бўлади, – деди Олимиддин машина эшикларини ланг очиб қўйиб пишиллаб ухлаб ётган Аҳаджон сари йўналар экан.

Омонулла навбатдаги сигаретасини тутатгунга қадар машина жойидан қўзғолди. Беихтиёр теварак-атрофни олазарак кузатаркан, "Ундириб келсин-да, ишқилиб", деди у ўзича, Сал нарироқдаги кенг майдончада болалар футбол ўйнашаётганди. Майдончанинг чети анҳорга туташган, унинг нариги томони бўлса, пахтазор экан. Омонулла ўша томонларни бир айланиб келгиси келди. "Мактаб қурилиши учун маъқул жойга ўхшайди, – деди у ўзича. – Бу ёғи кўча асфальтланган, газ, сув келтирилган. Болтавой аканинг ўзини аввал қурилишга, кейин мактабга қоровул қилиб қўйилса, нур устига нур бўларди-да". У кўлини орқасига қўйган ҳолда атрофни кузатаркан, мийиғида қулиб қўйди.

– Жа, қизиқ бўлади-да, – деди у овозини чиқариб, ширин хаёлларга берилди, – мактаб директори Мафтуна Болтаева, то есть, худо хоҳласа, "Барноева", қоровул бўлса, Болтабой аканинг ўзлари.

– Тоғажон, тўпимизни тепиб юборинг! – деди бир болакай Омонулла хаёлининг оёғини осмондан қилиб.

Омонулла ўзидан сал нарида турган тўпни "келиштириб" бир тепди. Лекин тўп кийшайиб анҳор томонга учди.

– Тоғажон, сиз мободро қурилиш прораби эмасмисиз?

Омонулла бир сапчиб тушди. "Эски мижозларим мени қидирувга беришганми, нима боло?" – дея кўзларини аланг-жалаң қилиб теварак-атрофни шоша-пиша кузатди.

– Қ-қанақа қурилиш?...

– Манави газ, асфальт, кейин Болтабой аканинг уйини ўтган ҳафта таъмирладиларинг-ку?..

– Ҳа-ҳа, унақа бўлса, ўша менман, нимаиди? – деди Омонулла атайин болакайнинг муддаосини билиш мақсадида.

– Кийимларингиз бизникида турибди, чўнтагида "гувоҳнома"нгиз ҳам бор экан, олиб келиб берайинми?

– Ҳа-ҳа, опкелақол, – деди "прораб" ва томдан тушган тарашадек довдираб турган болакайга қизиксиниб қаради.

Болакай "Болалар, мен ҳозир, уйга бориб келай!" дея қичкириб аллақайёққа қараб чопди. Омонулла майдончани бир айланиб "Тамом, мактаб шу ерга қурилади", – дея бир қарорга келиб бўлгани маҳали ҳалиги бола бир қатор уст-бош солинган пакетни кўтариб келиб қолди.

– Мана, манави костюмнинг ён чўнтагида хужжати бор экан, – деди жиддий.

Омонулла "гувоҳнома"ни қўлига олди, олди-ю бир дақиқа қотиб қолди. Чунки бу хужжат Бошқўрғон туман ижроқўм раиси Мирбадал Боқиевичга тегишли эди.

– Бир ҳафта бурун бизникида кийимларингизни алмаштирган экансиз, ойим айтдилар.

– Ҳа-ҳа, тўғри, яхши қилибсан, ўзим бугун сизларникига ўтмоқчи бўлиб турувдим, – деди Омонулла ҳам довдираб ва алланималарни ўзича режалаштирди. – Мана бу ерга... айтгандай, исминг нима эди? – деб сўради боладан атайин уни чалғитиб ишонтирмоқ учун.

– Хуршидбек.

– Мана бу ерга, Хуршидбек, худо хоҳласа, сизларга янги мактаб қуриб берамиз.

– Ростдан-а? – сўради болакай ва қутилмаган бу янгиликдан севиниб кетди.

– Болалар! Бу ерга бизга мактаб қуриб беришаркан! Мана, прораб тоға айтдилар, ур-ре!!!

"Ҳа, мен асли ўзи эски "прораб"ман", деб қўйди Омонулла ўзича.

Болалар қувониб кетишди. Тўп ўйини ҳам тўхтади.

– Стадиониям бўладими?

– Албатта бўлади.

– Қурилиш қачон бошланади?

– Худо хоҳласа, янаги ойдан.

– Ур-ре, мактаб қуриларкан! – дея болалар қичқириб бу янгиликни тезроқ бошқа болалар ва маҳалла аҳлига етказиш учун ошиқдилар.

Уст-бош солинган пакетни кўтариб Омонулла ҳам ўз "кошонаси" томон шошилди. Касалхонада ётган Мирбадал Боқиевичнинг уст-бошлари бу ерда пайдо бўлиб қолиши жуда ҳам жумбоқ эди.

"...Ҳа, ижрокўм раиси менга ўхшаб кетаркан, – деди у ўзича "гувоҳнома"сидаги сурагга тикиларкан, ён чакка сочларидаги оклигининг бир хилда эканлигига эътибор бериб. – Демак, у кишининг кийимини кийиб оз-моз гримм қилсам, қарабсизки ижрокўм раисига айланишим ҳеч гап эмасга ўхшайди. Энг муҳими, расмий ҳужжати ҳам, депутатлик нишони ҳам бор."

"Керакли тошнинг оғирлиги йўқ", деди Омонулла ўзига таскин бериб ва уст-бошларини ҳам қадимий идиш турган жойга яшириб қўйди. Шунини айтадилар-да, "худо бераман деса, эрга тегмасаям бераверади" деб, деди у ўзича кулиб.

НОТАРИУС БИЛАН "ТЎҚНАШУВ"

Омонулла режалаштирган ишларининг бу ёғи ҳамирдан қил суғуриб олингандан сўнг пиширилган чучварани ютилганидай осон кечди. Эрта тонгда Кўпайсиновнинг шахсан ўзи нонуштага бир коса янги қаймоқ ва тўрт дона иссиқ кулча нон билан қуллук қилиб кириб келди. Қолаверса, бир папка "нуқсоннома" ва "бир дипломат"ни ҳам эринмай ташлаб кетди, "бечора"...

Нонуштадан сўнг Олимиддин Аҳаджон билан ғиз-ғиз юришиб қурилиш бўйича шартномаларга ҳам имзо қўйдириб, муҳрлатиб келишди. Нотариусга эса Омонулланинг ўзи борадиган бўлди.

– Олимиддин, сиз "келди-кетди"ни ўзингиз эплаб турунг. Мен бориб "ҳомий" дўстимизни кутиб оламан. Ўзим уни тўғри нотариусга бошлаб бораман. Ҳар ҳолда ҳужжатлар қонуний бўлгани яхши-да, нима дедингиз?

Хуллас, банкка бир талай нақд пуллар топширилиб, қишлоқ қурилиш трестининг ҳисоб рақамига ўтказилди ва бу ҳақда шапалоқнинг ярмидан ҳам кичикроқ паттани қўлга тутқазишди.

Нотариус мудираси чиройлиқкина аёл экан. Айниқса, унинг қошларини чимириб жиддий гаплашиши Омонуллага маъкул бўлди. Худди қўғирчоқнинг орқасидаги калитни бураб қўйгандек бошини қимирлатиб бир хил гапни ҳадеб қайтаравераркан. Қандай ажойиб...

– Давлат божи 7 сўм 32 тийин, хизмат ҳақи 1 сўм 21 тийинни банкка тўлаб, паттасини олиб келасиз. Кейин машинисткага хизмат ҳақи 20 тийин ташлаб кетасиз. – деди у "автоматик" тарзда бидирлаб.

– Банкка овора бўлиб яна бориб юраманми-а? Ўша пулни ўзларингга тўлаб қўя қолай, илтимос.

– Йўқ, мумкинмас. Ҳар бирига алоҳида-алоҳида патта тўлдириб тўлаб келасиз. Ундан кейин сиз билан навбатингизга қараб гаплашамиз. Кўрмаяпсизми бечора одамлар кечадан буён навбат кутиб туришибди. Сиз бўлса, уялмай-нетмай бесўроқ худди

рахбарларга ўхшаб кириб келавердингиз. Одамда озгина виждон ҳам бўлиши керак-ку, ахир...

– К-кечирасиз синглим, сиз мени танимадингиз, шекилли. Мен Омонулла Жўраевич бўламан.

– Мен ҳам Рухсора Раимовнаман. Биз учун, ўртоқ Омонулла Жўраевич, фуқароларнинг ҳаммаси бир. Қонун ҳам ҳамма учун баробар, тушунарлими?

– Ахир мен ҳозиргина банкдан келаяпман. У ерга мана бу пулни топширгандим, – деди Омонулла сиполик билан аёлни қойил қолдириш мақсадида 300 минг сўм нақ пул топширилгани ҳақидаги мўъжазгина паттани узатиб. – Бир ҳомийлик қилгим келиб кетди-да, узр...

Нотариус паттага кўз югуртириб бир қизарди ва бир бўзарди, лекин пинагини бузгиси келмай, ўзининг ҳар қандай "кураш"га мардона туришга тайёр эканлигини намойиш қила бошлади. Бу кураш Омонулланинг назарида, таниш-билишларсиз давом этаётган қиличбозликка ўхшаб кетарди.

– Яхши, – деди аёл совуққонлик билан. – Бу сизнинг фуқаролик ҳуқуқингиз. Лекин мана шу қилган даромадингиз ҳақидаги ҳужжат борми?

– Ҳуж..?

– Ана шу мулкингизни кимгадир инъом қилаётганингиздан хотинингизнинг ҳам хабарлари борми?

– Н-нега?...

– Ахир у киши ҳам шу мулкка тенг шериклик қилади-да.

– Ахир бу мулкни менга "ҳадя" қилишди-ку...

– Ким ҳадя қилди? Ўша "ҳадялар" берилганлиги ҳақида нотариус тасдиқлаган шартномалар борми?

– Қанақа шартномалар?

– Ҳадяни неча кишидан олгансиз ўзи?

Омонулла бармоғи билан дилда санай кетди. Асовиддин, Кўпайсинов, Хуррамов, Бакиров... Тахминан 50 кишидан.

– Ҳа, ҳали аниқ билмайсиз ҳам. Хуллас, ўша 50 киши билан тузилган шартномаларни олиб келасиз, қолаверса, уларнинг турмуш ўртоқларидан ҳам розилик хати бўлиши шарт.

Омонулланинг капалаги учди ва бу капалак унинг назарида гўё чироқ каби порлаб турган "бюрократгина" опанинг пешонасига урилиб парча-парча бўлиб кетди. У чаккасидан чиқа бошлаган совуқ терларни артаркан, "Астаффируллоҳ... – деб юборди. – Наҳотки неча-неча амалдорлар менинг соямга қуллуқ қилиб туришган бўлишса-ю, мана шу жиккаккина аёлга бас кела олмасам-а?.."

– М-мен... – дея олди у зўрға.

– Бўлди, вақтимни олманг, – деди аёл хўмрайиб ва эшик томон қичқирди: – Навбатдаги фуқаро, марҳамат қилинг!

Чол-кампир билан бир йигит ўқдай кириб келишди ва навбатсиз кириб келгани учун Омонуллага еб юборгудай қарашди. Тарвузи қўлтиғидан тушган Омонулла ҳужжатларини олиб ноилож чиқиб кета бошлади. "Озгина узатсаммикан-а? Лекин энди қандай қилиб? Пулни кўрсатиб бекор қилдим-да".

– Нима ишларинг бор, бўлинглар тезроқ. Мени ижроқўм чақирган, бориб келишим керак. Пойтахтдан комиссия келганмиш...

Омонулла калласига ялт этиб ўзининг "...Нотариусни бу ерга олиб кела қоламан" – дея Олимиддиннинг гапи ёдига тушди. "Эссизгина, бекор келибман-да. Лекин тўғри, сир очилиб қолиши мумкин эди. Наҳотки шунча истеъдодим ва иш тажрибам бўла туриб шу оддий ишни эплай олмасам, мана шу тирранча аёлга кучим етмаса?.."

Омонулла шундай ўй билан навбат кутиб ўтирган фуқаролар қаторидан бўш жой топиб, ўтириб режа туза бошлади. "Тўхта, нотариус ҳозир ижрокўмга бораман", дедими? Демак, Асовиддин Оловиддинович ҳузурига, эҳтимол менинг илтимосимга кўра борар. Мирбадал Боқиевич йўқ. Лекин... унинг уст-боши менда. Бир таваккал қилсаммиккан-а? Э, бор, нима бўлса бўлди.

У шашт билан бюрократия уя қурган индан отилиб чиқди-да, машинани тезроқ Тошқўтонга ҳайдашни буюрди.

– Бир зарур ҳужжат қолиб кетибди, тезроқ ҳайданг – деди у ҳайдовчига.

Машина ўқдай учди. Ҳатто ДАН постидан ҳам тўхтатиш белгисига амал қилмай чироқларини ёкиб ўтди. Милиционер раҳбарнинг машинасини кўриб ҳурмат юзасидан ҳеч берди. Омонулланинг келибоқ, ётоғига тез кириб кетганини ҳатто бошини кўйиб мизғийтган Олимиддин ҳам сезмай қолди.

Омонулла ҳаёлига келган режасини амалга оширишга астойдил киришди. Мирбадал Боқиевичнинг кийимларини тезлик билан кийди-да, бир ойнага, бир гувоҳномадаги суратга қараб сочини тараб лак сепди. Ҳатто депутатлик нишонини рўмолча билан артган ҳам бўлди. Кўзлари ўхшамаётганди, қорамтир кўзойнагини тақиб олди. Лекин раиснинг оёқ размери кичик, шекилли, туфлининг қиса бошлаганини у ташқарига чиққандан кейингина билди. Билди-ю, эътибор бермади. Одамлар михнинг устида ўтирсаям ўрганиб қолишяпти-ку, ахир... У ўз ролини Олимиддин билан синаб кўрмоқчи бўлди. "Агар у танимаса, демак, нотариус опа ҳам ишонади", – дея ўзини тайёрлади.

Сохта раис Олимиддиннинг ҳузурига кириб борганида бечора ходим довдираб қолди.

– Ие, Мирбадал Боқиевич, келинг, яхши бўп қолдингизми? Саломатлигингиз яхшими?

– Ҳа, раҳмат. Қани у комиссия? – деди у атайин томоғини хириллатиб ва қисқа йўталиб кўйди.

– Ҳа, у кишими, нотариусга кетувдилар, ҳозир кеп қоладилар, – деди Олимиддин ўзини кўйгани жой топа олмай.

– Бўлмаса, нотариусга телефон қилинг, мен ҳам ҳозир унинг ҳузурига бораяпман. Лекин мазам йўқ, айтинг меҳмоннинг ишини тезроқ ҳал қилиб берсин, – деди сохта раис ортига қайтаркан.

– Хўп бўлади. Ўтиринг, чой ичинг.

– Йўқ, раҳмат. Қалай бу ёғи, уялиб қолмаймизми, ишқилиб?

– Йўқ, ҳозирча ҳаммаси яхши.

– Қаранг, у кишининг хизматини яхшилаб қилинг. Хўп мен борай.

– Яхши боринг, Мирбадал Боқиевич...

Бу роль яхши чиқди. Олимиддин кўчага чопиб чиқиб ҳайдовчини ҳайрон қолдириб машинанинг орқа эшигини очиб берди. Аҳаджон "раис" билан машина ичида сўрашишди.

– Хўп яхши боринг, Мирбадал ака, – деб қолди Олимиддин чин дилдан.

– Хўп, қаранглар, – деди сохта раис томоғини хириллатиб ва қисқа йўталиб оларкан.

– Қаерга ҳайдай, Мирбадал ака?

– Нотариусга.

– Омонулла акам қолдиларми?

– Ҳа, – деди "касал" аранг ҳайдовчининг елкасини қоқиб "кетдик" ишорасини қилди.

Мирбадал Боқиевич нотариус хонасига тўғри кириб борди ва стол устига Омонулланинг ҳужжатларини "тап" этказиб ташлади.

– Сиз бизнинг, бутун бошли туманимизни шарманда қилмоқчимисиз, ҳали?! Хў, ўша, сизнинг билимдонлигингиздан ўргилдим! Меҳмонга ҳам шунақа муомала қиладими?!

– Қонун ҳамма учун баробар-да, – деди аёл "раис"нинг башарасига шубҳали тикилиб.

– Хе ўша!.. Нега менга бунақа тикиласиз?! Ё мениям туман раҳбари эканлигимга шубҳа қияпсизми? Ё бу тўғрида ҳам ишхонамдан справка олиб келайинми?! – деди у чўнтагидан "гувоҳнома"ни кавлаштириб олиб, уни очиб кўрсатаркан. – Мана, сизга қоғоз керакми? Бунданам нусха олволинг! Хе ўша, ўргатган устозингдан ўргилдим сани! Бюджетда бир тийин ҳам пул йўқ! Мактаб қуришга-ю, умуман, гап бўлиши мумкинмас. Шундай оғир пайтда биров келиб 300 минг пулни тортиқ қилса-ю, биз арзимаган қандайдир қоғоз парчаларини рўкач қилиб "ноз" қилсак... Йиғиштиринг идорангизни. Бунақа туманга фойдаси тегмайдиган бюрократик идорани бизга кераги йўқ! Ёпинг! Бўлинг! – деди "раис" жиддий жаҳл қилиб. – Одамлар керак бўлса қўшни туманга бориб келаверишади. Тавба, кимдир минглаб-минглаб шахсий маблағини давлат ғазнасига топшираётган бўлса-ю, бу кишим "1 сўм 21 тийин яна тўланг", деб ўзини таннозликка солса...

– К-кечирасиз Мирбадал Боқиевич, мен у кишини танимабман.

– Ахир у киши "Мен Омонулла Жўраевичман" деб айтибди-ку, э ҳалиги айтдимми?!

– Ҳ-ҳа, айтишди...

– Ё унгаям шубҳа билан қарадингизми? Сизга ўзи бир бало бўпти, шекилли. Ақлингиз "кўпайиб" нафақага чиқадиган бўп қолибсиз! Идорангизни бир тафтиш қилдириб қўйишимиз керак, шекилли. Амал қурсин-а, амал...

– К-кечиринг, бошқа...

– Сизга беш дақиқа муҳлат, ҳамма ҳужжатларни тахт қилиб олиб чиқасиз. Мен машинада кутиб тураман. Кейин бу кошонангизни мен рухсат бермагунимча очмайсиз, тамом! – деди "Ижрокўм раҳбари" иш битириш қийин кечганлиги учун чиндан ҳам асабийлашган эди. Чўнтагидан 5 сўмликни олиб стол устига ташлади. – Манави ўша давлат божларингизга, банкка ўзингиз олиб бориб топширасиз!".

Омонулла навбатда турганлар орасидан гўё ролини қойиллатиб бажарган артистлардай виқор билан ўтиб борди (Лекин ортидан қарсак товушларидан садо ҳам эшитмади). Машинага худди француз фильмларидаги "медленная съёмка" каби гўё "учиб" ўтирди... Аҳаджон моторни юрғазди. Қаҳрамонимиз "Тўхтаб туринг", – дегандек оҳиста қўлини унинг елкасига қўйди. Қабулдагилар нимадандир норози бўлиб идорани бирма-бир тарк эта бошладилар.

– Халқ норози бўлмоқда, – деди ҳурфикр "раҳбар", – демакки, бошлиқ нопок...

Лекин Омонулланинг тўсатдан хаёлига машъум фикр келди. "Ишқилиб, оширвормадиммикан, ё мени таниб қолмадиммикан?... Чикмаса-я... Чикмай у ёқ-бу ёққа қўнғироқ қилса-чи?... Эҳ, хом калла! Нима қилардим номер кўрсатиб?" – дея михнинг устида ўтиргандек безовталаниб қўйди. Бу маҳал Мирбадал Боқиевичнинг шерст костюми-ю, тумори йўғон галстуги гўё уни илон каби бўға бошлаган ва юнгли шляпа тагидаги юмалоқ хум калласининг туки тўкилган ерларидан маржон-маржон терлар шашқатор бўлиб чиқа бошлаганди.

Хайрият, ҳовлиқибгина нотариус опа чиқиб келдилар. Энди у Омонулланинг назарида бюрократик жамиятнинг типик вакиласи эмас, балки юмшоққина уй бекасига айланиб қолганди. Гаплари бирам ёқимли эдики, автоматнинг ўқларини гўё ютиб юборгандек ва "ўқ"лар "раис" ўтирган машина атрофида парвона бўлиб мушакдек учиб чиқаётгандилар.

Омонулла машина ойналарини туширмаган ҳолда бир зум аёлнинг бу ҳолатига "махлиё" бўлиб қолди.

"Амал қурсин-а, – деди у ўзича, – одамни қай кунларга солади бу. Бечорани анчагина қийнаб қўйибман чоғи..."

– Мирбадал Бокиевич, мана ҳамма ҳужжатлар тахт бўлди, фақат китобга имзо чеккани Омонулла Жўраевичнинг ўзлари керак, холос.

– Нима, сиз меҳмонни яна безовта қилмоқчимисиз?

– Ахир қонун...

– Бу ерда менман қонун, опкелинг китобингизни! Нима, менга ишонмайсизми?..

– Й-йўқ, ҳалиги... – дея олди софдил аёл нима қиларини билмай ҳужжат ва муҳрларни машина капоти устига шоша-пиша ёяркан.

– Қани, қаерга қўл қўйиш керак?

Нотариус китобни очиб кўрсатди. "Раис" "Омонулла Жўраевич Барноев"нинг имзоси ўрнига ўзи имзо қўйиб ташлади.

– Аёллари-чи? У кишини ўрнига ким қўяди?

– Опкелинг. У киши сўққабошлар. Лекин пойтахтга борганимда мени ўз акасидек кутиб олади. Фақат сиз билан биз холос пойтахтликларни назаримизга илмайдиган! – деди Омонулла куюниб.

Муҳрлар "гуп-гуп" урилиб машинанинг эшиклари "тап-тап" ёпилиб, ҳужжатлар олингач, машина мотори гуриллаб жўнади. Нотариус опа эса, ходимлари бир нечта мижозлари билан анграйиб қолавердилар.

Омонулла ўз ғалабасидан анча мамнун эди ва негадир бу ғалаба нашидасини суриш, қолаверса фирибгарликни давом эттириш истаги худди бир пайтлар қорни оғриб қолгандек қистаб келаётганди ва бу қистак уни энди "қуённи расмини чизиш"га ундарди. Шу туфайли у тўғри Болтавой аканикига келди-да, Олимиддинга рўпара бўлди.

– Омонулла Жўраевични "срочний" чақириб қолишибди! У киши кетибдилар. Менга кўнғироқ қилдилар, мен ҳам ҳозироқ пойтахтга орқаларидан жўнарганман. Мен нарсаларини олволаман, сиз бўлса, ҳамма ҳужжатларини йиғиштириб беринг.

Хуллас, айтилган нарсалар, хаттоки Болтавой аканинг бобосининг бобосидан қолган қадимий идиш ҳам яширинча машинага жойланди.

– Сиз райижроқўмга бориб ишингизни қилиб тураверинг. Ўзлари чақиртирарканлар.

– Хўп бўлади, хўжайин.

Нихоят жўнаш дақиқалари ҳам келди. Омонулла ҳовлидан аллакимни беихтиёр излади... "Қани экан, у хурилиқо? Бир кўриб кетсам бўларди". Лекин Мафтуна кўринмасди. Омонулла негадир ўзини Олимиддинга танитгиси келмаётганди ва шу туфайли Мафтунани "билиши" шу тобда ҳеч ақлга сиғмайдиган ҳол эди.

– Хўп, Олимиддин. Мабодо Омонулла Жўраевич кўнғироқ қилса, мени "кетди" деб айтинг. Бошқа сўраганларга мени касалхонада денг, хўпми? Эшитган кулоққа, текширувчининг орқасидан лаганбардорлик қилиб кетибди, деган фикр келмасин тагин. Тушунарлими?

– Тушунарли, хўжайин. Омонулла акага мендан салом айтинг.

– Хўп. Тошкентга ҳайданг! – деди у ҳайдовчига.

Машина ўрнидан қўзғолди. Лекин шу пайт кўшни ҳовлидан Мафтуна чиқиб келди ва кўнгли ниманидир сезди, машина ортидан қичқирди.

– Омонулла ака!!!

Машина анча нарига бориб тўхтади.

– У киши Омонулла ака эмас, кўрмаяпсизми, раисимиз-ку... – дея уришиб берди Олимиддин.

Омонулла машинадан тушди ва қиз билан чин юракдан хайр-хўш қилишни, қўлини олиб сиқишни, замон кўтарса, бир ўпиб қўйишни жуда-жуда истади, аммо унинг ёнида турган Олимиддинни кўриб шаштидан аранг қайтди. Олдинда айрилиқ ва ҳижрон кутиб турганини сезиб юраги увишди.

– Омонулла Жўраевичга нима деб қўяй? – қичқирди Омонулла овозини атайин хириллатиб ва кўзойнагига қўлини олиб борди.

Қиз хайрон бўлиб қолди ва эҳтирос ила деди:

– Сиз?!.. Нима?.. Омонулла ака кетиб қолдиларми?!

– Ҳа...

– Мен бўлса, у кишига мошхўрда қилиб қўювдим... – деди қиз синиқ овозда. Лекин икки бегона эркакка ўз дил сирини ошкора қилиб қўйишдан ўзи уялиб кетиб, ерга қараб олди. – У кишига салом айтинг, – деди қиз қуруқ қилиб.

– У ҳали кўп келади, хизматчилик-да... Хафа бўлманг, синглим. Хўп, Болтавой акага менинг номимдан ҳам кўп раҳматлар айтиб қўйинг!

Машина янги асфальтда из қолдирмай ва ғилдираги тешилмай эсон-омон пойтахт сари равона бўлди.

Машина бурилишга етганидагина Омонулла беихтиёр ортига боқди. Боқди-ю, бирдан алланечук бўлиб кетди. Мафтунанинг хайронликда ҳамон бир жойда қотиб турганини кўрди. У шундагина била туриб ўз бахтини аҳмоқона йўқотаётганини, жувоннинг "Бу нима қилиқ?!" – дея савол назарида қараб турган ўткир нигоҳини ҳис қилди. Юрагида ғашлик пайдо бўлди. "Наҳотки мен нақадар аянчли, номард одамман. Бахтли ҳаёт қуришимиз мумкин бўлган шундай аёлдан, инсонийлик қадр-қимматини ҳар нарсадан устун қўядиган Болтавой акадан қочиб кетаётган бўлсам. Нега қочаман? Қаёққа қочаман, ўзи? Яна навбатдаги одамларни лақиллатганими? Энди бунақа ишларимни йиғиштириб, қолган умримни ҳалол-пок, яхши оила қуриб яшашим керак эмасми?" – дея фикрлай бошлади у. Кийиб олган бегона одамнинг уст-бошига қараб ўзидан уялиб кетди. "Тавба, кап-катта, эс-хушли одам шунақа майнавозчиликларни қилиб юрсам-а?..."

Бу пайтда машина Тошқўтон гузаридан ўтиб борарди. Омонулланинг нигоҳи беихтиёр йўл ўртасига кўзбўямачилик учун суқулиб, олиб ташлаш унутиб қўйилган ва барглари қовжираб қолган беҳи шохларига тушди. Бу шохлар ҳақидаги Болтавой аканинг қуйиб-пишишларини эслатди.

"Илдизсиз дарахтлар... Тавба, худди менинг ҳаёт тақдиримга ўхшайди..." дея ҳаёлидан ўтди Омонулланинг. Унинг фикрини гўё уқиб олгандек Аҳаджонни ҳам алланималар ёдига тушди шекилли, қовжираган шохларга қараб қулиб қўйиб, ҳамроҳини гапга тутди.

– Қизик, Оқбердиевнинг ўрнига энди ким раислик қиларкин-а, раис ака?

Сохта раис атайин калта-калта йўталиб олди.

– Ким билади, Омонулла Жўраевичнинг тавсияси билан бирортасини қўямиз-да, – деди атайин овозини хириллатиб.

– Омонулла Жўраевич жа яхши одам эканлар-да. Катта амалдор бўлсалар ҳам ҳамма билан бирдек муомала қиларканлар. Умуман кўнгилларида кири йўқ, ажойиб инсон экан, – деди Аҳаджон йўлдан кўзини узмай бораркан.

– Ҳа-а, – деб қўйди Омонулла уни тасдиқлаб ва ўзи ҳақидаги мақтовли фикрларни эшитиб тушкун кайфияти унут бўлгандек туюлди.

– Мирбадал Боқиевич, айтмоқчи, мен бугун тўсатдан бундай пойтахтга жўнашимизни ўйламагандим. Шунга машинани бир қараб олиб, заправка ҳам қилишим керак эди. Иннайкейин, уйдагиларниям хабардор қилиб қўйишим керакмиди...

– Мен ҳам шифохонадан тўғри келаяпман. Ҳали жавоб ҳам бўлгани йўқ. Уйимдагилар ҳам билишмайди. Ноилож, текширувлар яхши ўтиб олсин деб хавотир бўлар экансан-да...

– Тушунарли. Соғлиғингиз безовта қилмаяптими, ишқилиб? Нима бўлсаям узок йўл, толиқиб қолманг тагин.

– Э, йўқ, тузукман. Иш битса, бўлди, – деди "раис" яна сохта калта-калта йўталиб. – Мана шу текширувлардан, худо хоҳласа, эсон-омон чиқиб олсак, яна дамимни олавераман-да...

– Унда заправкани нима қиламиз?

Омонулла ижроқўм тўра кастюм-шимининг чўнтакларини кавлаштирди ва хуноби ошди. ... Қурумсоқ – деб қўйди у фикран, – раҳбар деган чўнтагига 100-150 сўм солиб юрмайсанми? Текин еб ўрганиб қолишганда, бу амалдорлар... У кийимидан бугун бор-йўғи беш сўмлик чиққанини ва уни ҳам мардларча нотариус опанинг столига ташлаганини эслади. "Асли ўзимда қанча пул қолди экан-а? ...Наҳотки "командировка харажатлари"ни ҳам олиб қолмай, ҳаммасини банкка топшириб юборган бўлсам?.. Бу ёғи қовун бўлди-ю. Энди пул топишга тўғри келади. Оббо, яна кимнидир аврашим керакми? Бунақа ишларни энди йиғиштиришим лозим, лекин ноилож, ҳаммаси яхшилик учун бўлаяпти-ку, худонинг ўзи кечирар..."

Худо берган истеъдод Омонуллани яна бир бор қўллаб юборди. Савол бериб жавоб кутаётган ва машинани ғизиллатиб пойтахтга олиб борадиган катта йўлга чиқа бошлаган Аҳаджон энди пулсиз қолган қаҳрамонимиз учун нишонга айланди.

– Аҳадбек.

– Лаббай, хўжайин.

– Сиз демак Омонулла Жўраевич билан яхши муносабатдасиз-а?

– Ҳа, дуруст, нимаиди?

– Менинг хаёлимга бир фикр келди-да. Мана шу Оқбердиевнинг ўрнига сизнинг номзодингизни кўрсатиб юборсам, нима дедингиз?

Аҳаджон бирдан машинани йўл четига тўхтатди ва хурсанд бўлиб "хўжайин"га илтижо ва умид билан бокди.

– Рост биланми, Мирбадал Боқиевич? Бунинг иложи борми?

"Раис" "ҳа" дегандек бошини ликиллатди.

– Ахир мен институтда ўқимаганман-ку.

– Ҳечқиси йўқ, – дея қўл силтади "хўжайин". – Сиртдан ўқийсиз. Оқбердиев ҳам ҳеч нарсани битирмаган. Лекин озгина хизмати бор-да.

– Бўлди, қанақа хизмат бўлса қилавераман. Буюринг, нима қилай?

– Ёнингизда пулингиз борми?

– Бору, лекин кам. Уйга кириб ўта қоламан.

– Омонулла Жўраевич олдида қуруқ бориб бўлмайди-да, ўзингиз тушунасиз-ку! Лекин ҳозир темирнинг айна қизиғи...

– Ҳа албатта, тушунарли. Уйга ҳайдаверай бўлмаса.

– Ҳай майли, бир йўла заправка ҳам қилиб олақолинг, – деди у ва кўнгли хотиржам тортди.

ТУЗОҚ

Улар "Тошкент" меҳмонхонасига жойлашгач, Аҳаджон ул-бул сотиб олиш учун бозорга кетди. Омонулла бўлса яна бирор "Подключ" уй қурадиган учраб қолар деган умидда "Ўрикзор" сари йўл олди. Чунки у "тафтиш" ишлардан чарчади. Энди кўнгил ёзиб "разведка" қилиб келади.

– К-кечирасиз, ока – деб қолди шу пайт юз тузилиши, кўзининг ўйнаб туришидан пихи қайрилмаган хўрозга ўхшаган бир йигит ён киссасига бир нимани солиб қўяркан, – Сиз мабодо хорижга ишга гуруҳ тузаётган Шокир Қурбоновичмасмисиз?

Омонулла бундай ҳолатда ҳеч қачон "Йўқ" дейишга одатланмаганди, балки ўз тактикаси бўйича иш тутиб суҳбатдошининг мақсад ва муддаосини обдон ўрганар. Мабодо фойдали таклиф бўлса, шундоқ "қармоғи"ни ташлаб қўя қоларди. Ҳозир ҳам

шундай бўлди. "Демак, хорижга одамларни ишга юбориш ғояси. Ёмонмас. Кам ўрганилган янги соҳа. Иннайкейин "конкурент ташкилотлар" деярли йўқ ҳам. Иш қилса бўлади", – дея фикран хулоса қилди у.

– Ҳа, нимаиди? – деб сўради Омонулла атайин томоғини қириб теварак-атрофга "шпионлар" йўқмикан, дегандек олазарак қараб олган бўлиб.

– Эй бормисиз, ока? Эрталабдан буён сизни кутаяпман-да, – деди учар йигит қўлини бериб.

– Менинг тўғримда сизга ким айтди?

– Шодикул.

– Қайси Шодикул? – дея гўё синовчан тикилди Омонулла.

– Ўтган йили Туркияга одам жўнатган экансизлар-ку. Ҳалиги кўнғиз мўйлови бор, сариқ...

– Э, ҳалиги ўзиям туркларга ўхшаб кетадиганми? Қани ўзи, келмадими?

– У Эмиратга одам олиб кетди. Менга "Шокир акага учрашинг. Кипрга 20 та одам керак. Москва орқали оформит қилсин, қолганини ўзи билади", деди. Мен ҳам ўртада, тирикчилик дегандай, ўзингиз тушунасиз-ку.

– Хўп яхши, – деди Омонулла босиқ, бир сигаретани олиб уни шошилмай, обдон тутатиб оларкан, яхшилаб, ҳузур қилиб йўталган бўлиб, сўнгра бир четга чаксадек қилиб тупуриб ҳам қўйди. Чунки сигарета тутатиб олиш учун кетадиган бу ҳар сония бу салмоқли жараён. Бу қисқа фурсатда улкан режалар тузса бўлади. У яшин тезлигида фикр юрита бошлади: "Бундан қандай наф кўрар эканман, ўзи? Яна одамларни алдаб пулини оламанми ёки ҳолис беминнат хизмат қилибми?"

– Хўш... Одамингиз борми? – деди "Шокир Қурбонович" синовчан.

– Ҳа албатта-де! Мен 10 кишини топиб қўйганман, ҳар бири 1000 сўмдан беришга тайёр. Сизни қидириб юрувдим.

– Демак, Москва орқали, денг.

– Ҳа-ҳа, Москвага билет олиб, сизларни ўзим кузатиб қўяман, у ёғини ўзингиз биларкансиз-ку.

– Ҳа, тўғри, – деди Омонулла яна ўйчан сигаретасини чуқур тортиб оларкан. "Нима қилсам экан. Бор таваккал қилайинмикин? Хўп, Москвага бораман. У ёғи-чи?... Ўйлаб кўришим керак, шекилли".

– Бўлмаса, бундоқ киламиз, дўстим, – деди "Шокир Қурбонович" жиддий, Ҳайдаралининг елкасига худди эски кадрдон биродарлардай қўлини қўйиб. – Мен ҳозир сизга ўхшаган бир жўрамни кутаётгандим. У киши билан биз 15 кишини эртага Кореяга жўнатаёпмиз, сиз ҳали кечки пайт "Тошкент" меҳмонхонасининг ресторанига ўтиб боринг. Мен сизни 18-00 да бар рўпарасидаги ўринда кутаман. Қиттай-қиттай қилиб, ишларимизни бир режалаштириб оламиз, нима дедингиз?

– Маъкул, ока. Мен унгача яна 1-2 та клиент қидириб кўраман.

– Ҳеч бўлмаса 15 та бўлсин, уринганга яраша, хўпми?

– Хўп бўлади. Бу ёғини менга ўзингиз келиштириб берсангиз бўлганида, ока.

– Хўп, қанча беришим керак бўлади?

– От билан туя бўлармиди. Эл қатори 10 фоиз-да, оқажон.

– Эҳ-ҳа, намунча кўп?! – деди атайин Омонулла.

– Ҳа энди мижоз топишнIAM ўзи бўлмайди-ку!

– Ишқилиб бу ёғи ҳаммаси жўялими?

– Ҳа албатта, ока. Ҳаммасининг ҳужжатлари пухта тайёрланган, ишончли, гарантияси бор, ока.

– Бўлмаса, ҳали келганингизда ҳамма ҳужжатларни ҳам ола келинг-чи, бир танишиб чиқаман.

- Хўп бўлади. Ҳалиги... пуллари-чи?
- Ие, албатта-да. Пулсиз мушук офтобга чиқармиди, қизиқмисиз?.. – деди Омонулла гўёки хайрон бўлиб.
- Иккитаси ҳали беришгани йўқ эди-да.
- Кимлар экан улар?
- Ҳа, бир эр-хотин, вилоятдан келишган. Улар уйимизни сотайликми, йўқми деб иккиланишиб туришганди.
- Ие, ҳали сиз менга пишмаган ишни тўғриламакчи бўлаяпсизми? Бунақаси тўғри келмайди, оқаси.
- Бўпти, мен ҳозир уларникига бориб, борини бор, йўғини йўқ қилиб келаман.
- Шодикулнинг дўстлари бир сўзли, жиддий бўлишарди, шекилли, – деди Омонулла пичинг қилиб.
- Бўлди, оқ, ҳаммаси жойида бўлади. Мен сизга ҳали кечки пайтга 10 кишининг хужжати ва пулини "есть" қиламан.
- Хўп, кўрамиз. Хуллас, сиз билан "Тошкент"да кўришамиз.
- Омонулла меҳмонхонага қайтиб келди. Энди у қандай бўлмасин Аҳаджонни қайтариб жўнатиш режасини тузарди ва Олимиддинга ҳам қўнғироқ қилиб қўйишга қарор қилди. Шу тўғрисида ётоғига кирди-да "раис" кийимини ўз кийимига алмаштириб хонасидаги телефондан туриб Бошқўрғон АТСини улаб беришларини сўради. Телефонни тезликда улаб беришди.
- Алло, АТСми? Қизлар, илтимос, мен Тошкентдан Омонулла Жўраевичман. Менга тезда ижрокўмдаги ташкилий бўлим бошлиғи Олимиддинни улаб беринглар.
- Марҳамат, гаплашинг, – деди телефонисткалардан бири.
- Алло, Олимиддин, мен Омонулла акангизман... Шунақа бўп қолди, менинг тезда етиб келишимни буюришди. Бу ёғини ўзингиз якунлаб, хулосани ёзиб қўйинг. Худо хоҳласа, ишларнинг ҳаммаси жойида. Сўраганларга "ҳаммаси яхши якунланди" деб айтинг. Бемалол ишларини қилаверишсин... Ҳа айтмоқчи, анави мактаб қурилишини бу ерда назоратга олиб қўйишди. У янги ўқув йилига очилиши керак экан. Очилиш маросимига катталарни ўзлари боришаркан. Фаоллар йиғилишини ўтказиб, тегишли ташкилотларнинг ҳаммасини жалб қилинг, хўпми. Асовиддин Оловиддиновичга ҳам шахсан тайинланг. Мана шу иш у кишига шахсан имтиҳон бўлади, тушунарлими. Қурилишнинг бориши тўғрисида ҳар 10 кунда менга шахсан ҳисобот, ахборот бериб турасиз... Яна бир гап. Анави Оқбердиевнинг ўрнига Аҳаджонни тайинланглар, хўпми? ...Ҳа, ўша ҳайдовчини. Яхши бола. Хўп, мен ҳозир мажлисга кириб кетяпман, вақтим зик. Кейинроқ қўнғироқ қиламан. Болтавой ака, Мафтунахонларга менинг узримни айтиб қўйинг. Мен тез кунда бориб қоламан... Хўп, хайр!
- Омонулла гўшагини қўйиши биланоқ эшик тақиллади. Остонада бир талай пакетларни кўтариб олган ҳолда Аҳаджон турарди. У қуюқ салом бериб нарсаларини бир четга қўйди. Улар ўзаро ҳол-аҳвол сўрашдилар. Аҳаджон аланглаб Мирбадал Боқиевични кидирди.
- Мирбадал Боқиевични жўнатиб юбордим.
- Ие, нега? – деди ажабланиб ҳайдовчи.
- Мазалари қочиб қолди. Касалхонадан ўзлари рухсатсиз чиқиб келган экан. Санитар машинада шифокорлар назоратида жўнаб кетди.
- Ёмон бўпти-ку!.. Мен ҳам у кишига айтгандим ўзи, – деди ҳайдовчи хавотир бўлиб.
- Шунинг учун сиз ҳам ҳозироқ кетаверинг. Тўғри шифохонага боринг, хўпми?
- Хўп бўлади... Бўлмаса, мен бораёй. Мана бу нарсаларни сизга, ҳалиги...

– Ҳа, ҳаммасидан хабарим бор, – деди Омонулла жиддий, – Мирбадал Боқиевич сиз ҳақингизда менга айтдилар, Худо хоҳласа, Тошқўтонни ўзингиз бошқарасиз.

– Э яшанг, ака, омон бўлинг, илоҳим бир умр хизматингизда бўлай. Мана буни... – деди Аҳаджон ён чўнтагидан қоғозга ўроғлиқ "бир нарса"ни чиқариб. Олиб қўйинг, оз бўлсаям...

– Э қўйинг, кераги йўқ эди буни, – деди Омонулла ва беихтиёр қалтироқ қўли курғурни узатиб юборганини ўзи ҳам сезмай қолди.

Аҳаджон хурсанд бўлиб чопиб чиқиб кетди. Омонулла яна бир савоб иш қилганидан ғурурланиб қўйди ва бир нима "ярқ" этиб ёдига тушиб, Аҳаджоннинг ортидан чопиб чикди. Хайрият, у лифтни кутаётган экан.

– Аҳаджон, тўхтанг, мен ҳозир, – дея Омонулла хонасига кирди ва ижроқўм раисининг уст-бошларини бир пакетга жойлаб, сумкасидан нотариус тасдиқлаган шартнома ҳужжатларидан ҳам бир нусха олди.

– Мана бу пакетни Мирбадал акага, бу ҳужжатларни бўлса, Олимиддинга беринг. У тегишли ташкилотларга бериб қўйсин. Мирбадал акага мендан салом айтинг, кейин "текширувлар, худо хоҳласа, яхши якунланибди", – деб қўйинг, хавотир олишмасин, ҳаммаси ўз амалларида ишларини хотиржам давом эттираверишсин, ҳўпми.

– Ҳўп бўлади.

– Кейин айтингки, Тошқўтондаги мактаб янги ўқув йилига битиши керак экан денг. Бу сизга ҳам раис сифатида юқоридан топшириқ бўлади, тушундингизми?

– Тушундим, бажарамиз!

– Ҳўп энди боринг, хайр.

Омонулла хонасига қайтиб кириб, чўнтагидан "колхознинг янги раиси" берган нарсани олди.

– Хайрият, "командировка харажатларим" чикди, – деди у мамнун ва пакетни ичидаги коньякни олиб очди-да, беихтиёр бир қадаҳини томоғидан ўтказиб юборди. Энди яна бир оз тирикчиликка пул топса бўлгани. Худо хоҳласа, пул ўз оёғи билан келаман деб турибди-ю. "Тавба, одамлар шунақаям лақмамаикин-а? "Лақ" этиб ишонди -қўйди-я...".

Омонулла ювиниб, тараниб, бир оз мизғиб, кечки пайт башанг кийиниб, очилган коньякни олди-да, меҳмонхона ресторанидаги одатланган жойига бориб ўтирди. Таниш официант қизга эса егулик ва газак буюрди. Эллик грамм отиб олгач, ҳузур қилиб сигарета тутатди. Паға-паға тутунлар ортидан кириб келаётганларни бир-бир кузата бошлади. Шу зайл Олимиддинни эслади. "Яхши йигит экан, бечора. Масъулиятни жуда яхши ҳис қиларкан. Унинг келажаги порлоқ кадр, чунки унинг Омонулла Жўраевичдек "орқа"си бор", дея фикр қилди Омонулла кулиб. Икки марта қаторлаштириб ичилган коньяк ўз таъсирини ўтказаётганди. Унинг кўз ўнгида содда ва меҳмондўст Болтабой ака намоён бўлди. "Эй шайтон, қаерга қочиб кетдинг? Етти пуштимдан қолган обдастамни нега олиб кетдинг?!" – дея нафрат билан қарагандай туюлди. "Ёлғончи! Мен бўлса, сизга умид қилаётгандим", дегандай бўлди Мафтуна ҳам.

"Ҳа, ҳақиқатдан ҳам ўша идишни бекор олиб келдим-да. Ишқилиб, бошимга бало орттирмасам бўлгани эди", – деди у хаёлан Болтавой аканинг: "Бу обдастани тўрт марта ўғирлашган экан. Лекин ҳар сафар уни олиб кетганларнинг бошига кулфат тушгач, ўзлари уни қайтиб олиб келишган экан" деган сўзларини ёдига олди.

– Оббо отахон-ей, жа опқочар экан-да, – деди Омонулла кулимсираб. Лекин юрагининг аллақаерига ғашлик чўмди. "Худо хоҳласа, ўша ноёб идишни мен уйимнинг тўрига илиб қўйиб қўяман. Бу менга амалга оширган энг катта ишимдан эсдалик бўлади. Бу идиш мен учун 300 минг сўмга тушди. Лекин чолнинг ҳамма орзу-ниятларини амалга оширдим. Ўзимга қойилман. Демак, мен ҳали кўп ишларга қодир эканман. "Зона"да ўйлаб қўйган режам ўз самарасини берди. Албатта, бу ишлар очилади, менинг кимлигимни

ниҳоят билишади. Лекин энг муҳими, мен пораларни ўзлаштирмадим. Уларни халқ, жамият манфаатига сарфладим. Ҳаммаси қонуний, ҳаммаси ҳужжатли" дея ўй суриб ўтирган ҳам эдики.

– Ассалому алайкум! Кутдириб қўймадимми, Шокир Қурбонович, – дея ўта тавозе билан Ҳайдарали пайдо бўлди.

– Э йўқ, бемалол, – деди хаёли бўлинган Омонулла.

– Мана ҳужжатлар, мана пул. Тўққиз киши бўлди.

– "Аввал таом, баъдаз калом" деганлар, – деди қаҳрамонимиз ва шошилмай, ўша таниш официант қизни чақирди. Официантка сал наридаги столда икки нотаниш йигит олдида буюртма олиш учун турарди. Лекин йигитлар ҳеч нима буюртма беришмаётганди. Шу туфайли қиз лабини буриб, таниш мижози Омонулла томон кела бошлади. Лекин бу пайтда мижознинг хаёли ўша икки йигитда бўлиб қолди. Уларнинг буюртма бермай ўтиришгани шубҳали туюлди. "Демак, изимдан тушишибди-ку, оббо..." Омонулла хаёлан ва навбатдаги сигаретани олиб йигитларга томон яна бир нигоҳ ташлади. Официант қиз "чирик" этказиб ёндиргич тутди.

– Хоним, ҳозир менга биров қўнғироқ қилиши керак эди, чакириб юборарсиз-а, хўпми? – деди Омонулла кўзлари билан сирли боқиб ва киссасига пул солиб қўйди. Қиз уни тушунди.

– Хўп бўлади. Нима буюрадилар?

– Мехмонга ул-бул, яъни ассорти дегандек.

– Йўқ-йўқ, менинг қорним тўқ, чой бўлса бўлди.

– Кўкми, қора?

– Кўки-да, – деди Омонулла кулиб ва билинар-билинемас йигитлар томон яна нигоҳини ташлаб қўйди. "Булар ким бўлди экан?, Ҳайдаралининг "думи"ми ёки Бошқўрғонликлар буюртмасими?... Эҳтиёт бўлишим керак. Ҳозирча ҳеч қандай ҳужжат, ҳеч қандай пулни асло қўлга олмаслигим шарт. Ишқилиб, официант қиз тушундимикан? Бир марта шундай ёрдам қилганида 50 сўм бериб қўйганим яхши бўлган экан. Орқа эшикдан чиқариб юборувди".

Қиз тоза рюмка, ассорти ва кўкчай олиб келди ва Омонулла томон маъноли қараб қўйди. Кўзларида "Қачон?" деган савол бор эди.

– Беш дақиқадан кейин бизга икки донадан кабоб ола келсангиз, майлими, Ҳайдарали? – деб сўради Омонулла ва қизга қараб беш панжасини кўрсатиб қўйди. Қиз тушунди.

– Майли, – деб қўйди ҳамроҳи ҳам.

– Омонулла шошилмай коньякдан қўйди.

– Мен ичмайман-у, лекин...

– Мабодо шошилмаяпсизми?

– Ҳа, бир оз, – деди Ҳайдаралининг лаблари титраб.

– Бўлмаса бу ишлар бўйича бошқа сафар, бемалол бўлганингизда гаплаша қоламиз, хўпми?

– Э, йўғ-е, ҳужжатлар, кейин ҳалигини олиб келувдим-ку.

– Уларни одамлардан ўзингиз олгансиз. Ҳозирча масъулият ўзингизда бўла турсин.

– Ҳужжатлар-чи?

– Мен бугун дам олмоқчиман, жуда чарчаганман.

– Унда нега?..

– Сиз билан яқинроқ танишиб олай, дедим-да.

– Шокир Қурбонович, ахир...

– Мен Шокир Қурбонович эмасман, янглишаяпсиз, – деди. Омонулла дабдурустдан баландроқ овоз билан.

Шу маҳал официант қиз "Омонулла Жўраевич, сизни телефонга чақиришаяпти", деб қолди.

– Мен ҳозир, бир дақиқа. Сиз бемалол еб-ичиб ўтира тулинг, – деди Омонулла ва гўё телефон будкаси томон чопди. Икки йигит ҳам унинг ортидан шошилиб чиқишди-да, йўлини тўсишди:

– Тўхтанг, Шокир Қурбонович, – деди йигитлардан бири.

– Мен ҳеч қанақа Шокир эмасман, менинг исмим Омонулла.

– Йўқ, сиз "Қодир – прорабсиз", – деди ордан келган Ҳайдарали.

– Бу нима деганингиз?

– Биз жиноят-қидирув бўлиmidанмиз. Менинг исмим ҳақиқатдан ҳам Шодикул. Капитан Хидиров. Биз сизга қидирув эълон қилгандик.

– Нима учун?

– Устингиздан ариза тушган. Сиз учига чиққан фирибгар экансиз. Мана сизнинг фото роботингиз, мана суратингиз ҳам. Саъдулла ҳожиникида ифторлик берилганида тасодифан видео тасвирга тушиб қолган экансиз. Суратингизни ўша ердан ажратиб олдик. Қолган гапларни маҳкамада гаплашамиз.

– Ишчиларингиз ҳалиям ишлаб ётишибди. Сизни кўришса, жуда хурсанд бўлишади, – деди ходимлардан бири ёнидан кишанни чиқариб кулиб қўйди.

Шу маҳал официант қиз келди.

– Кабоб тайёр бўлди, нима қилай?

– Икки кулча орасига солиб ўраб беринг, Омонулла Жўраевич акангиз энди уни камерада ейдилар, – деди Ҳайдарали.

– Сиз мени хорижга ноқонуний одам ёллашда айбламоқчимисиз?

– Йўқ асло. Бу билан сизнинг фирибгар эканлигингизга тўла ишонч ҳосил қилмоқчи эдим.

– Ким фирибгар? Бу тухмат. Сиз орган одами бўла туриб мени ўзингиз билан жиноий тил бириктиришга даъват қилдингиз. Манавилар гувоҳ. Ҳали бу қилмишингизга жавоб берасиз.

– Қўлингизни узатинг, – деди ходим ва унинг бир томонини ўз қўлига ҳам маҳкамлаб олди – Қани, кетдик.

Қиз Омонуллага ачиниб қаради.

– Хавотир олма, ҳаммаси яхши бўлади. Адвокатимга қўнғироқ қилиб қўйсанг, илтимос.

* * *

Шундай қилиб, Омонулла Саъдулла ҳожи ва бир пайтлар "Қодир-прораб" ёллаб олиб келган усталар билан юзлаштирилди.

– Оббо муттаҳам-ей. Худди ўзи-ку! – деди Саъдулла ҳожи ҳеч иккиланмай – Раҳмат, сизларга.

– Хўш, Омонулла ака, бу кишини танийсизми?

– Ҳа, танийман. Қозоғистонга кетиб бир фалокатга учраган эдим. Кейин шу кишини қидириб "Ўрикзор"га боргандим. Сиз бўлса, мени чалғитдингиз.

– Э-ҳа, шунақами? Унда узр. Мени кечиринг... Энди бошқа бунақа қилмайман, – деди Шодикул кесатиб. – Гапни чўзмай, тан олаверинг. Илгариям мана шундай ишларингиз учун қамалган экансиз.

Омонулла ўйланиб қолди. "Қўлга тушдим. Энди иложим йўқ. Яхшиси, тан олганим, қамалганим маъкул. Йўқса, Тошқўтондаги, иннайкейин, аэропортдаги ишлар ҳам очилиб қолиши мумкин. Бунинг устига, Саъдулла ҳожига тўлашга пулим ҳам йўқ. Уни қаердан оламан? Энг маъқули "кечиб" қўя қолиш".

- Хўп. Сиз айтганингиздай бўла қолсин. Қоғозингизни беринг, имзолаб бераман.
- Менинг пулларим-чи, уни қачон тўлайсиз? – деб сўради Ҳожи.
- Буни суд ҳал қилади, – деди ходим.
- Анави йигитларни нима қиламан?
- Уларнинг ҳақини, ҳужжатларини бериб, жўнатиб юборинг, – деди Омонулла.
- Йўғ-е, нега энди? – деди Ҳожининг жаҳли чиқиб.
- Паспортни гаровга олиш қонун бўйича ман этилган, – деди ходим.
- Унда менинг пулларим нима бўлади?

– Мен сиздан ҳеч қандай пул олганим йўқ. Мен фақат сизга "келаман" деб ўз вақтида келолмаганим учун қонун олдида жавоб бераман, холос, – деди Омонулла. – Қани ўша мен сиздан пул олганим тўғрисидаги ҳужжат? Исботингиз, гувоҳингиз, нотариус орқали имзоланган қоғозингиз борми?

Саъдулла Ҳожи каловланиб қолди.

– Бу киши тўғри айтаяпти, – деди ходим. – Бу йўл билан пулингизни ҳеч қачон ололмайсиз. Яхшиси, аризангизни қайтиб олиб, ўзаро келишволинглар.

– Аризамни олмасам-чи?

– Унда судни кутасиз. Бу кишини илгари ҳам муқаддам судлангани ҳисобга олиниб, қамалиши, жарима солиниши, ёки умуман, амнистияга тушиши ҳам мумкин. Пулингизни қайтариш-қайтармаслик бу кишининг виждонларига ҳавола бўлади, холос.

– Сиз нега бу муттаҳамнинг тарафини олаяпсиз? Ёки аллақачон оғзингизни ёғлаб бўлдимиз?

– Афсуски, бу коньягимни ичмади, кабобниям емади, – деди Омонулла ходим ўрнига. – Адвокатим келса, у сиз билан шуғулланади. Анави йигитларни сиз ўз уйингизда ноқонуний гаровда ушлаб турганингиз учун жавоб берасиз ҳали! Одамларни ноқонуний эксплуатация қилишга сизга ким ҳуқуқ берди? Пулингиз кўп бўлса, ҳожи бўлсангиз ўзингизга. Лекин уларнинг фуқаролик ҳуқуқларини поймол қилишга, қул қилиб ишлатишга ҳеч қандай ҳаққингиз йўқ! Зудлик билан паспортларини қайтариб, иш ҳақларини ҳисоб-китоб қилинг-да, уйларига жўнатиб. Йўқса, мана энди мен устингиздан даъво аризасини бераман!

Саъдулла Ҳожининг дами ичига тушиб кетди.

– Ҳожи ака, сиз боринг-да, яхшилаб ўйлаб кўринг. Биз сизнинг аризангиз бўйича айтган шубҳали одамни анча вақт ўтган бўлса ҳам тутиб бердик. Энди бу ёғигаёқ қонун доирасида ишлаймиз. Лекин қонунларнинг ўзи сизга ҳам қарши бўлиб чиқаяпти. Бу киши кетиб қолгач, сиз анави одамларга жавоб бериб юборишингиз ёки ўзлари билан бошқатдан шартнома тузиб олишингиз керак эди.

Тарвузи қўлтиғидан тушган Ҳожи ака уйига кетди. Омонуллани эса, вақтинча ушлаб туриш хонаси томон олиб чиқиб кетишаркан, у ходимларга қарата гап қотди:

– Лекин одамларни хорижга ишга ёллаш тўғрисида илгари ҳечам ўйламаган эканман. Қизиқарли ғоянгиз учун раҳмат.

– Эҳ-ҳе, бу янгиликмас. Неча-неча одамлар фирибгарларга лаққа тушаяпти. Энг ёмони, улар чет элга борволиб, ҳужжатсиз, пулсиз хор-зор бўлиб юришибди.

– Мен ҳар ҳолда ёмон иш қилмадим. Баҳонада ишсиз юрган беш-олти йигит доимий ишли бўлди, ётоғи-овқати жойида. Бу жиҳатдан жамиятга фойдам текканиниям ҳисобга олиб қўйинглар, – деди Омонулла кулиб.

– Албатта, одамларнинг ўзи лақма. Нима деса, суриштирмай-нетмай ишониб кетаверишади. Синалмаган одамнинг қўлига ўз сармояларини тутқазиб қўяверишади.

– Шодиқул, лекин сизга бир шахсий илтимосим бор эди.

– Қанақа илтимос?

– Нарсаларим, муҳим ҳужжатларим меҳмонхонада қолиб кетганди.

– Ҳа-ҳа, майли соқчи билан бориб кела қоласизлар. Уларни рўйхат қилиб сақлаб қўйишади. Чиқиб кетаётингизда албатта бекаму кўст қайтариб оласиз.

ҲАЛОВАТ

Бошқўрғонда ҳам, Тошқўтонда ҳам кутилмаган нохушликлар юз бера бошлади. Болтавой ака бобосининг бобосидан мерос қолган ноёб идишини йўқотиб, тўғрироғи, ўғирлатиб қўйгани учун бутун дунё кўзига қоронғу бўлиб кўринаётган бўлса, Бошқўрғон ижрокўмидагиларга "Марказ"дан ҳеч қандай тафтишчи юборилмагани, қолаверса, Омонулла Жўраевич деган шахс у ерда умуман ишламаслиги маълум бўлиб қолиб, оёқлари куйган товукдай типирчиламоқда эди. Уни ушлатиб қонунга мувофиқ жазога торттирайлик, дейишса, ўзларининг орқалари очилиб кетиши мумкин. Чунки кўпчилик ўз амал курсида қолишини ёки каттароқ лавозимни эгаллашни мўлжаллаб маълум миқдордаги пора пуллари билан бир қаторда ўз нуқсонлари ҳақидаги ҳужжатларнинг нусхаларини ҳам фирибгарга икки қўллаб тақдим қилишган эди. "Ким билади, у эҳтимол, овозларимизни ҳам ёзиб олгандир. Ундай олғирнинг қўлидан ҳар нарсани кутиш мумкин", деган ҳаёлга борди Мирбадал Бокиевич бошини чангаллаб ўтираркан.

Муовини Асовиддин Оловиддиновичнинг "Қачон менга раисликка буйруқ чиқарасизлар?" дея вилоят кўмитасига бир неча бор мурожаат қилганини эшитиб, ундан хафа бўлди. Олимиддин унинг кўзига тўнғиздай кўрина бошлади. "Қанчалар аҳмоқ эканмиз. Шармандаи шармисор бўлдик", деб қўйди у чуқур хўрсиниб. Ниҳоят, у ички ишлар бўлими бошлиғи ва туман прокурорини хузурига маслаҳатга чақирди.

– Нима қилайлик? Ушлаб келиб қамайликми? – деб жиддий сўради милиция подполковниги Суярқулов.

– Айтишга осон, – деди прокурор Норов. – У туманнинг ҳамма нуқсонлу камчиликларидан хабардор. Мабодо биз унга қарши иш бошласак, у ҳужжатларни юқорига ҳақиқатдан ошкор қилиб юбориши мумкин, кейин чиндан ҳам текшириш келиши мумкин.

Ижрокўм раисининг эти жимирлаб кетди.

– Бўлмаса гап бундай. Ундай одам бизнинг туманга келмади, деб ҳисоблайлик. Ҳеч ким уни танимайди, билмайди ҳам. У билан учрашиб, шу тўғрида сулҳ тузишимиз керак.

– Лекин Болтавой ака-чи, у жим турармикин?

– Оббо... Йўқ. Тўхтанг. Ахир биз унинг ҳамма аризаларини қаноатлантирдик-ку! Ҳатто мана, мактаб ҳам қуриляпти. Чолнинг олдидан ўзим бир ўтиб қўяман, – деди раис бир қарорга келиб.

– Омонуллани қандай топамиз? – деб сўради подполковник.

– Олимиддин уни топади. Топмаса, уни ишдан бўшатаман. Ҳамма ишни у расво қилди. Энди ўзи тинчитсин!

– Ҳайдовчингиз Аҳаджон билан ҳам сен-менга бориб қолибсиз, деб эшитдик, – деб сўради Норов синовчан.

– Ҳа. Омонулла уни Оқбердиевнинг ўрнига раис этиб тайинлаб кетганмиш. Мен бўлса уни тушунмай. ...Ҳозир яхши. У раислигини қиляпти, – деди Раис мийиғида кулиб.

– Демак, уям "жиндай ҳалиги"дан узатгандир-да-а? – деди Норов ва кулиб юборди.

Ўртадаги жиддийлик энди самимийликка айланди.

– Оббо қизталоғ-ей, бизни тоза бошлаб кетдику-а, бу Омонулла дегани, – деди раис қотиб-қотиб кулиб. – Мени жиннихонага ям ётқизди-я, номард.

– Ўртоқ подполковник, тўғриси айтиверинг. Сиз ҳам узатмоқчи бўлдингизми, йўқми? – сўради Норов қисқик кўзларини ўйнатиб.

– Э, йўғ-е, нималар деяпсиз?

– Ҳар ҳолда, у баттол бизниям додиратди, тўғрими?

– Лекин мен узатмадим, ишонинглар, – деди раис кўзларини синовчан тикиб.
– Чунки сиз касаллик варақаси очтириб олгандингиз-да, – деди Норов куларкан.
– Ҳа, лекин менинг ўрнимга Асовиддин ишни қойил қилибди. Унинг айтишича, кўз олдида Омонулла шахсан вилоят ижроқўм раисига кўнғироқ қилиб, менинг ўрнимга тайинлаганмиш.

Улар энди учовлон шарақлаб кулишди.

– Мана энди кулгуга мавзу топилиб қолди. Лекин бу гапларни ҳеч ким билмаслиги керак. Эшитган қулоққа ёмон. Айниқса, оддий фуқаролар. Шунинг учун бугун барча тегишли мутасадди ходимларни тўплаб ёпиқ мажлис ўтказсак, нима дейсизлар?

– Маъкул, – деди прокурор.

– Фақат аттестация топширганларни чакириш керак, холос.

– Ҳа, уларнинг рўйхати Олимиддинда бор.

– Мирбадал Боқиевич, сиз аввало ҳаммаларини тафтиш яхши якунлангани билан табриклаб, ўз амал курсиларида қолганликларини маълум қилиб кўясиз. Ҳар ҳолда кўнгиллари таскин топади, – деди Норов яхши маслаҳат бериб.

– Ҳа, фақат бир киши – Оқбердиев ўз вазифасидан озод қилинганини билдириб, ўрнига тайинланган янги раис билан ҳам таништирасиз, – деди подполковник ҳам жилмайиб кўшиб кўйди.

– Бўлди, келишдик, – деди ижроқўм раиси хурсанд бўлиб.

– Кейин Аҳаджонни қандай қилиб раис бўлиб олганини кичик доирада ўзидан эшитар эканмиз-да, а? – деди Мирбадал Боқиевич. – Бу воқеани эшитсангизлар, қотиб қоласизлар.

– Нима, жуда қизиқми?

– Омонулла қиёфасини менга ўхшатиб гримм ҳам қилиб олган экан.

– Йўғ-е! – деб юборди Суярқулов таажжубланиб. – Унинг шунақа ҳунари ҳам бор эканми?

– Ҳа, унинг жудаям устаси фаранг, ҳақиқий истеъдодли артист эканига тан бериш керак. Айниқса, сиёсий адабиётларни сув қилиб ичиб юборганини айтмайсизми, – деди раис қойил қолганини тан олиб.

– Қизиқ, бу китобларни у қаерда ўқиган экан-а? Демак, у жамият учун жуда хавфли шахс. Чунки бу билим ва иқтидорини ўз манфаати йўлида сарфлайди, – деди Норов ўйчан.

– Истасаларинг, ўша фирибгар билан боғлиқ яна бир қизиқ воқеани айтиб бераман.

– Эштайлик, Мирбадал ака.

– Кеча қабулимга нотариус опа кирувди. Ўзим нима ташвишдаман-у, нима дейди, денглар.

– Хўш-хўш?..

– "Мирбадал Боқиевич, ўша кунги воқеа учун мени кечиринг. Бошқа такрорланмайди. Рухсат беринг, ишимизни давом эттирайлик. Одамлар кўшни туманга қатнаб қийналиб кетишди", дейди. Мен "Бемалол, ахир мен ҳеч қачон ҳеч нимани ман қилганим йўқ-ку! Нима учун кечирим сўраяпсиз, хайронман", дедим. Кейин бир пайт қарасам аёл йиғлаяпти. "Сиз ўша куни менга ўшқириб берганингиздан бери ҳаловатим йўқ", деб қолди. Мен "Ҳой инсон, мен сизни биринчи марта кўриб турибман, боринг, ишингизни қилинг!", деб уришиб бердим. Кейин билсак, Омонулла нотариусга "Мен Мирбадал Боқиевич бўламан", деб бориб, аллақандай ҳужжатларни тасдиқлатиб, қўл қўйиб чиқиб кетганмиш.

– Оббо муттаҳам-ей. Қанақа ҳужжатлар экан-а? Ахир бу ноқонуний-ку! – деди прокурор жиддий.

– Ҳа. Сизлардан илтимос, ўша ҳужжатларни аниқлаб, экспертиза қилиб, натижасини менга маълум қилсангизлар. Қалбаки имзо қўйиб бирортамизни чув тушириб кетган бўлмасин, тагин.

– Хўп бўлади. Натижасини шу бугуноқ сизга маълум қиламиз, – деди Суярқулов.

* * *

Ўша куни ижрокўмда ёпиқ йиғилиш ҳам ўтказилди. Раис аввало барчага туман бўйича зарбдор уч кунлик ҳашарини ҳамжиҳатлик ва кўтаринки руҳда ўтказилганлиги билан, қолаверса жойларда мутасадди ташкилотлар ўз зиммаларидаги масъулиятли вазифаларни оғишмай амалга оширганлари учун ўз миннатдорчилигини билдирди:

– Демак, биз истасак, юрагимизда ватанпарварлик туйғуси жўш уриб турса, нималарга қодир эканимизни намоён қила оларканмиз. Қанийди, туманимиздаги барча маҳаллаларни ҳам ўша Тошқўтондаги "Янги чек" маҳалласига ўхшата олсак. Менимча, бу албатта, қўлимиздан келади ва бу ташаббусимизни яна давом эттирамиз, деган умиддаман. Энди тафтиш якунларига келадиган бўлсак, ҳаммаси яхши тугади. Худо хоҳласа, бирортамизнинг ҳам кўзимизга чўп тушмади. Ҳалиги, нима дейди, "Шолининг ичида курмагям бўлади" деганларидек, фақат ўз масъул вазифасини суиистеъмол қилган Тошқўтон колхозининг собиқ раиси Оқбердиевгина ўз хизмат вазифасидан озод қилингани сизларга маълум. Унинг ўрнига Аҳаджон Шоазимов тайинланди. Марҳамат, Аҳаджон, энди ғайрат билан ишланг, ишларингизга омад ёр бўлсин! Ўйлаймизки, бизнинг юзимизни ерга қаратиб қўймайсиз.

Ўтирганлар ўрnidан туриб, куллуқ қилаётган ижрокўм раисининг собиқ шофёри Аҳаджонни давомли гулдурас қарсак билан қутлашди.

– Мумкинми, ўртоқ раис? Менда бир савол бор эди, – деб қолди кимдир қўл кўтариб.

– Марҳамат, ўртоқ Кўпайсинов.

– Нима десам экан? Омонулла Жўраевич тўғрисида ҳар хил миш-миш гаплар юрибди. Шу гаплар тўғрими? – деб сўради у гўё "Нима, берган пулларим энди ҳавога учиб кетаверадими?" деган маънода.

– Ғирт тухмат! – деди раис чўрт кесиб, "Пулингизга қўймайсиз" дегандек. – Ҳалиги нима дейди: "Ҳақиқий дўст яхши кунда ҳам, ёмон кунда ҳам билинади", дейишади. Мени кечирасизлар-у, орамизда шундай амалпараст, мартаба учун ҳар нарсадан, керак бўлса, пора узатишдан ҳам қайтмайдиганлар ҳам бор эканки, улар режалари амалга ошмагани учун энди алам қилиб, ҳар хил бемаъни гаплар тарқатиб юришибди. Мен уларнинг ким эканлигини албатта яхши биламан, лекин ошкор қилмоқчи эмасман, тушунарлими?...– деди нотик муовини Асовиддинни назарда тутиб. – Умуман, амалпарастлик, бировнинг устидан ҳукмдорлик қилиш, кимгадир буйруқ берса, уни бажаришини кўриб ҳузурланиш, кишини киши томонидан эксплуатация қилиш каби ноинсоний хусусиятлар – бу онгимиздаги феодалистик қолдиқлардир. Демак, бундай инсонларнинг маънавий ва сиёсий онги ривожланмай қотиб қолган, содда қилиб айтганда, эси паст одамлар ҳисобланади. Бундай одамларга орамизда, жамиятимизда жой йўқ, тушунарлими? Хўш, яна кимда савол бор?

Асовиддин Оловиддинович кулоқларигача қизариб кетди. Ўқ нишонга теккан эди.

– Тафтиш якунлари бўйича бизга бирор қоғоз беришадими? – Сўради дон маҳсулотлари комбинатининг директори.

– Нима қиласиз қоғозни? Тинчгина ишингизни қилаверинг. Биров сиздан қоғоз сўрамаётган бўлса, тавба... – дея сохта йўталиб томоғини маъноли қириб олди раис.

– Хўп, – деб қўйди директор "хайрият" дегандек теварак-атрофига олазарак қараб олди.

Шундай қилиб, йиғилиш якунланиб, барча аттестация топширганлар яна ўз амалларида қолганларидан мамнун бўлган ҳолда, хотиржам ўз хизматларига тарқалдилар.

– Хўш, Олимиддин, "окагинангиз"ни топдингизми? – дея жиддий сўраб қолди раис йиғилиш тарқаб бўлгач.

– Йўқ. Билишимча, унинг иши судда эмиш-ку.

– Нима?! Наҳотки?!..

– Йўқ-йўқ. Бошқа иш билан бўлса керак. У киши илгари ҳам ўтириб чиққан эканлар.

– Оббо баттол-ей... Ишқилиб, бу ердаги бўлган ишларни кўзғамасмикан-а?

– Ўз-ўзини очиб бермайди-ку!..

– Ҳа, тўғри. Лекин билиб бўлмайди-да. Қандай қилиб бўлсаям у билан боғланиб, аҳволини билиб қўйсак, ёмон бўлмасди.

– Бунинг бир йўли бор. Уям бўлса, Болтавой ака. Ахир улар эски кадрдон-ку! Чол унинг уйиниям билса керак.

– Тўғри, бўлмаса ўша "бошоғрик" чолнинг олдига бирга борамиз. Бир йўла мактаб қурилишининг аҳволини кўриб келамиз.

– Шартнома бўйича қурилиш ишлари жўяли кетаяпти. Лекин бизга тегишли бўлган баъзи шартлари бор-да.

– Қанақа шартлар экан?

– У ердаги матнда бўлғуси мактаб директори ва боғбони ҳақида гап боради. Бу бандларни ўша пул тўлаган ҳомий киши қўштириб, нотариус орқали тасдиқлатиб олган экан.

– Хабарим бор. Бунинг ҳаммаси ноқонуний, албатта. Чунки билишимча, ўша "ҳомий"нинг ўрнига Омонулланинг ўзи имзо қўйиб юборган. "Ҳомий"ни албатта топиб, бу ҳақида унга хабардор қилишингиз керак. У нима деркин?

– Болтавой аканикига эртага эрталаб борамиз. Қурилиш ташкилоти раҳбари билан Аҳаджон ҳам ўша ерда бўлишсин.

– Бўпти, хўжайин, – деди Олимиддин чин итоатгўйлик билан.

Мирбадал Боқиевич бармоқларини иягига қўйиб "Ҳай-ҳай, чатоқ бўпти-ю" дегандек бошини тебратиб ўйланиб қолди-да, сокин оҳангда "иқтидорли" бўлим бошлиғига юзланди:

– Олимиддин... Хуллас, гап бундай. Биз ҳар эҳтимолга қарши ҳар нарсага тайёр турмоғимиз керак. Омонулланинг изидан прокуратура тушиб, эҳтимол, "Янги чек"даги ободончилик ишларимиз устидан "встречный" текшириб қолиши мумкин. Маҳалла-ку бир нави, унинг йўли топилади, лекин айнан Болтавой аканинг уйини таъмирлашда фойдаланилган баъзи нарсаларнинг иси чиқиб қолиши мумкин.

– Қайсиларини демоқчисиз, хўжайин?

– Масалан, рангли ойналар – янги билим юртиники, ҳайкал ва картиналар – туман музейиники, саунадаги ванна билан унитаз – касалхонаники, гиламлар, янги сервислар – универмагники.

– Сизнинг гиламларингиз ҳам бор.

– Ҳа-ҳа, албатта. Хуллас, уларни зудлик билан ўз эгаларига қайтармоқ керак. Қолгани хавфли эмас.

* * *

Қўлини иягига тираб ўтирган "Хаёл сураётган донишманд" ҳайкалининг рўпарасига иягидаги соқолини баъзи-баъзида қашлаб-қашлаб Болтавой ака ҳам гўё унинг дардини тинглаётгандек ёхуд ўзиникини унга тўкиб солаётгандек тек қотиб ўтирарди. Чолининг бундай эркалигими ёки ўзига хос қилиғиданми норози бўлган Ҳури холанинг ниҳоят тоқати тоқ бўлди:

– Э, бўлди-да энди. Ўтираверасизми қоққан қозикдай?!

Мўйсафиднинг кўзлари қисилиб, қошларидан бири хиёл кўтарилиб тушди. Бу билан "Ҳой, хотин, тек ўтир, гапни бўлмай" дегандай бўлди. Кампир вайсай-вайсай ховли боғ томон ўтиб кетди. Ниҳоят, Болтавой акага жон киргандай, тилга ҳам кирди:

– ... Ана шунақа гаплар, тақсир. Кўхна обдастамнинг йўқолгани ёмон бўлди-да. Ҳойнаҳой, уни анави ғилдирагинг тешилгур муттаҳам Омонулла олиб кетган бўлса кераг-ов... Эҳ-ҳе, у туманимиздаги нечта амалдорни чув тушириб кетибди-ю. Айтишларича, "амалинга қоласан" деб ҳаммасидан катта-катта пора олиб жилворганмиш. Эҳ, қанийди мен ўша раҳбарларнинг қўлига ўзим сув қуйиб турганимда эди, ўша муттаҳамнинг "текширувига" аввал таҳорат қилиб, кейин киришганида эди, эҳтимол, бу ишлар бунақасига айланиб кетмасмиди... Лекин Омонуллага нима жин тегди, билмадим. Наҳотки идишимни ўша ўғирлаб кетган бўлса...

Шу маҳал дарвоза тақиллаб Олимиддиннинг синиқ овози келди:

– Ҳов, отахон!! Уйда ким бор, хой?!

– Ҳов! – деди отахон ўрнидан оғир қўзғалиб. – Бўпти тақсир, узр-а. Мени биров чақирапти, шекилли. Ҳойнаҳой, обдастамни қайтариб олиб келишган бўлишса ажабмас... Эҳ, манави хўжакўрсин кўргазмалар жа жонга тегишди-да. Лекин бу гапим сизга тегишли эмас, тақсир, – деди у хайкалга қараб қўл силтаб қўйди.

Янги дарвоза яна тақиллади. Мўйсафид томоғини оғир қириб қўйиб, бақирди:

– Мана кетаяпман!

У қўлларини белига тираб салмоқланиб бораркан, ўзича ғўлдираб қўйди:

– ... Ё Омонулла келдимикан-а? Ҳе, ғилдирагинг тешилмай орқасига айлангур, апирис!..

Дастлаб Мирбадал Боқиевичнинг чучварасимон шляпаси ва тиржайган башараси кўринди. У ўзини ўта сертакаллуф тутарди.

– Ассалому алайкум, отахон! Бардаммисиз? Бақувватмисиз? Қалайсиз, зерикмай, чарчамай?..

– Раҳмат, келинглари. Ишламай, чарчамай юрибман. Зерикиш қаёқда. Анави ошнам билан ҳар куни гурунглашиб, дегандек...

– Манави хайкал билан-а? Оббо сиз-ей, қўймайсиз, отахон. Хайкал билан тил топишибсизки, сизга гап йўқ.

Улар сўрига ўтиришиб фотиҳа қилишди.

– Ҳой, Ҳури!

– Ҳувв!!

– Чик, яна меҳмонлар келишди!

– Ҳеч овора бўлманглари, отахон. Биз беш дақиқага йўл-йўлакай кириб ўтгандик.

– Эҳ, обдастамни йўқолгани чатоқ бўлди-да. Қўлларингизга сув қуймоқчийдим, покланиб олармидинглари? – деди мўйсафид тиззасини норози шапиллатиб.

– Хуллас, отахон, бўлган ишлардан хабарингиз бор, – дея салмоқланиб гап бошлади Мирбадал Боқиевич.

– Ҳа. Сизларни ўша муттаҳам чув тушириб кетибди, кўргулик-да – деди чол бошини сарак-сарак қилиб.

– Йўқ-йўқ, отахон. У ҳақида эсламоқчиём эмасмиз. Биз бошқа масалада келувдик.

– Нима гап?

– Хуллас, отахон, бизни сизга айтадиган бири яхши, бири хунукроқ хабаримиз бор, – деди Олимиддин ҳам дадилланиб. – Қайси биридан бошлайлик?

– Ёмонидан бошлай қолинглар.

– Ҳар ҳолда мана баҳонаи сабаб, сиз билан қадрдон бўлиб қолдик, – деди ижрокўм раиси салмоқланиб.

– Тўхтанг, сиз мабодо менинг обдастамда қўлингизни ювганмидингиз, ўзи?
– Яна ўша гапми, отахон! – деди Олимиддин энсаси қотиб.
– Ҳа, албатта ювганман, – деди раис қўлларини у ёқ-бу ёқ ағдариб кўрган бўлиб.
– Ҳах, хайрият. Ҳар ҳолда покланган экансиз-ку. Демак, сизга ишонса бўлади.
– Мен ҳам ювганман, – дея гапга аралашди уста Жўравой. – Ахир уйингизни уч кун таъмирладик, туз-намак бўлдик.

– Бўпти, гапни чўзмайлик. Муддаои индалло шуки, отахон, манави ўрнатилган жиҳозлар янги билим юртиники эди. Ўзингиз тушунасиз, улар ҳисобда туради.

– Ҳа, менинг бўйнимда. Мен моддий жавобгар шахсман-да, – деди устабоши хелеаб кулиб.

– Хўш-хўш? – дея қизиқсиниб қолди мўйсафид.

– Шунга агар сизга малол келмаса, олиб кетсак дегандик, – деди Олимиддин базўр.

Болтавой ака дабдурустдан ўрнидан туриб кетиб шодликдан кичкириб юборди:

– Воҳ! Бормисизлар?! Ахир бу хушxabар-ку! Олинглар, тез йўкотинглар-е, буларни! Менга ўз гувала деворимни очиб беринглар. Ватанимни, ўз ватанимни қайтиб беринглар! Уни отам қурган, ахир. Уни соғиндим. Шундай соғиндимки!...

Раис устабошига "тез бошланглар!" дегандек маъноли имо қилди. Уста уни тушундим, сапчиб ўрнидан турди-да, кўча томон чопди. Кўчада юк машинасида бир гала қурувчилар гўё аскарлардек буйруқ кутиб ўтиришар, хужумга шай эдилар. Ишга киришиб кетдилар.

Каркасларга ўрнатилган рангли ойналар суғуриб олиниб, машинага авайлаб ортила бошланди. Кўз юмиб-очгунча деворлар яланғочланиб, яна асли гувала-пахса ҳолига қайтди. Мўйсафид деворни "воҳ-воҳ" дея энг мўътабар нарсасини топиб олгандек, қўли билан силаб пешонасига суртар, чолнинг тентакнамо бу ҳаракатларидан раҳбарларнинг энсаси қотмоқда эди.

– Ҳаммасини олинглар! Манави ҳеч ким ўқимайдиган ёзувларниям, ит ҳуркадиган суратларниям, мол юрса сирғанадиган мармарлару сўлиган сохта гулларниям, ҳамма-хаммасини! – дея ҳаяжон билан ҳайқирарди мўйсафид.

Усталар монтаж қилинган дераза-эшик, йўлакка ётқизилган мармар-плита шиору-картиналарни тез-тез бўшатиб, таший бошладилар. Болтавой ака ўзида йўқ хурсанд бўлиб, аллақандай қўшиқни беихтиёр хиргойи қилар, яна эски кадрдон ҳовли-жойи ўз аслига қайтаётганидан жуда ҳам бахтиёр эди. Бу маҳалда раҳбарлар суҳбатни насия қилиб, "Ҳозир қайтамиз", дея мактаб қурилиши томон кетишди.

Айни шу пайтда эса ялтироқ идишни қўйнига қистириб олган Омонулла бир пайтлар Мирбадал Боқиевичнинг эсини чиқараёзган ҳовли томондан ўғринча кириб келган ва бўлаётган демонтаж ишларини кўриб танг қолди. Унинг мақсади бошига ҳақиқатдан ҳам кулфат келтирган бу "хосиятсиз идиш"ни бир илож қилиб мўйсафид хонадонининг бирор четига яшириб қўйиш, Мафтуна уйдаи-йўкми, аниқ билиш, умуман "разведкачилик" эди.

... Деяри ҳамма нарса ташиб бўлиниб, фақат туман музейига қарашли буюмларгина қолди. Мўйсафид қурувчиларни кузатиб кўчага чикди. Ҳури хола ичкарида эди. Омонулланинг хумкалласидан "айни пайти" деган фикр ўтди. У ҳайкалларнинг ичи бўшлиқ бўлишини яхши биларди. Ҳойнаҳой, "Хаёл сурувчи донишманд"нинг ҳам ичи пўк, таги тешиқдир, – деди Омонулла ўзича ва аввало ҳайкалнинг тагини текшириб кўрмоқчи бўлди. Мабодо тешиқ бўлмаса, ҳайкалнинг орқасига қўйиб кетаверишга қарор қилди. Худди кутганидек, таги баркашдек ўйиқ экан. У ерга обдаста тугул чилопчин ҳам сиғаркан. Қийин бўлмади. Ҳайкални оҳиста энкайтириб, деворга тиради-да идишни жойлаб, ура қочди. Бир нима тақирлаганидан кампир уйдан чикди ва ҳамон қотиб турган ҳайкалга қарата гудраниб қўйди:

– А-а? Бирор нима дедингизми, айланай?.. – деди чўзиб хўрсиниб Хури хола. – Дунёнинг ишлари шунақа экан-да... Қизимизга маъқул бўлган йигит энди чиқиб қолди, деб суюниб турсак, алдоқчи экан, қаранг. Тақдир насиб қилмаса, қийинакан-да, а?..

Ҳаммом ортига яширинган Омонулла бу гапларни эшитди, албатта. Эшитди-ю, чол-кампирининг уни куёв қилишга умид қилганликларини билиб ич-ичидан севинди. "Демак, ҳаммаси яхши бўлади. Муҳими, идишни олиб кетганимни ҳеч ким билмайди. Шундай экан, очиқ юз билан кириб келсам бўлаверади. Ҳайкалнинг олиб кетишларини кутаман. Уни кўтаришганида тагидан ялт этиб чиқиб қолади. Мўйсафид бундан албатта хурсанд бўлади. Шу маҳалда мен ҳам кириб бораман..." дея ширин хаёлларга берилди у.

* * *

Ўтган вақт ичида Омонулланинг суди бўлди. Адвокатининг саъй-ҳаракати туфайли Саъдулла ҳожига етказилган зиённи виждонан қоплаш, қонунга мувофиқ давлатга жарима тўлаш эвазига у бутунлай озод қилинди. Машинасини сотишга тўғри келди. Ҳамма ишларни обдон тинчитгач, у "зона"дош дўсти Собирникига – Тошкўтонга меҳмонга келди. Дўсти ҳам қутулиб келган, энди бирор ишнинг этагини тутиш пайида экан. Ундан тумандаги ва қишлоқдаги ижтимоий-иқтисодий-сиёсий аҳвол ҳақидаги маълумотга эга бўлди. Яъни амалдорлар, раҳбарлар, текширувдан кейинги уларнинг руҳий аҳволи ва мавқеи, ўзгаришлар, янги мактаб қурилиши ҳақида сўраб-суриштирди. Икки дўст яримтани майдалаб тоза яйрашди. Ҳамма гап уларнинг "барак"да ўтириб тузган режаларининг амалга ошгани ва яхши самара берганида эди. Лекин дўсти Омонулланинг ҳамма "ишлаб топган" пулини мактаб қурилишига топширгани ва машинасини ҳам сотиб қуруқ таёкдек уйсиз-жойсиз, ўзи сўққабош сўппайиб қолганини билиб, ҳам тан берди, ҳам ачинди:

– Оббо, фидокор-ей, ишинг расво-ку. Энди нима қилмоқчисан? – деб сўради Собир.

– "Бош омон бўлса, дўппи топилади", деган гап бор.

– Ҳой дўппибош, хумкалла. Ахир ёшинг бир жойга бориб қолди-ку! – деди Собир чин дилдан куюниб. Сўнгра бир қарорга келгандек унинг елкасига қўлини қўйиб деди: – Бўпти, битта уйимни бўшатиб бераман. Келиб яшайвер. Бирга иш қиламиз. Бирор бевага уйланиб ҳам оласан. Ҳечам ташвиш қилма. Бўлар иш бўпти. Қилган ишингдан ҳеч қачон пушаймон бўлма. Лекин бу ишинг билан нималарга қодир эканингни намойиш қила олдинг, қойил!

– Раҳмат, дўстим! Бу ерда мени яна озгина режалаштирган ишларим бор. Унгача сеникида яшаб тураман-да.

– Бемалол. Ўз уйингдек кўравер. Ишқилиб, режаларинг мукамалми? Мен ҳам билиб қўйсам ёмон бўлмасди.

Шундан сўнг Омонулла сумкасидан ялтираб турган офтоба идишини олиб қўйди-да, у ҳақида гапириб берди.

– Эҳ-ҳе, ҳамма гап бу ёқда, де. Ҳақиқатдан ҳам бу идиш хосиятли, шекилли. Болтавой тоға тўғри айтган экан-да. Буни зудлик билан эгасига қайтариб олиб боришинг керак. Бўлмаса, ишларинг яна орқага кетаверади. Хоҳласанг, мен элтиб бераман.

– Йўқ. Унда мен ўғирлаганим очилиб қолади. Ўзим бир илож қилиб уйига ташлаб келмоқчиман.

– Тўғри қиласан, оғайни. Бўлмаса, шунча қилган хайрли ишларинг йўққа чиқиши мумкин. Бир адашибсан, энди бу хатоликни бошқа такрорламаслигинг керак.

Шундай қилиб Омонулла Болтавой аканикига йўл олган эди, ўшанда.

* * *

Туман ижрокўм раиси бошчилигидаги гуруҳ янги мактаб қурилишининг бориши ва тайёргарлик ишлари билан яқиндан танишиб қайтишди. Бу пайтда янги раис Аҳаджон Шоазимов ҳам уларга қўшилган, Болтавой ака хонадонига вақтинча қўйилган нарсаларнинг қайси бирини олиш мумкин бўлса, ҳаммаси суғуриб олинган, ҳатто янги дарвозанинг ўрнига эски "ғийқиллаб" очиладиган тахта эшик ҳам ўрнатиб бўлинган эди. Болтавой ака бу ишларни ҳайрат билан кузатар, уйининг аввалги ҳолатига қайтганидан беҳад хурсанд эди.

– Сиз ҳақиқатдан ҳам ҳалол экансиз! – деди мўйсафид Мирбадал Боқиевичнинг қўлини сиқиб. – Менга ўз уйимни қайтиб бердингиз. Раҳмат, ўғлим!

– Энди хушхабарниям эшитарсиз, – деди Олимиддин.

– Э, албатта-да.

– Сизнинг янги мактаб қуриб беришларини сўраб ёзган аризангиз ниҳоят ижобат бўлди. Бир саховатпеша инсон бу ишга ўзининг катта маблағини ажратди. Ана қаранг, ишларни бошлаб юбордик.

– Эҳ-ҳе, рости биланми? Бу ўша "ғилдираги тешик" Омонулланинг иши бўлса керакда-а?

– Йўқ. У муттаҳам ҳозир қўлга олинган, устидан суд жараёни бормокда, – деди Мирбадал Боқиевич. – У ғирт фирибгар экан.

– Нима, фирибгар?! Ахир у қўлини...

Олимиддин тезлик билан сумкасини очди-да ундан аллақандай қоғозларни чиқариб мўйсафидга кўрсатди:

– Отахон, сизни тушундим, – деди Олимиддин гапни қисқа қилмоқ ниятда. – Сиз ҳамма нарсани ўша идишингизга боғлайвераркансиз. Омонулла аканинг мактаб қурилишига ҳеч қандай алоқаси йўқ. Мана, ҳужжатларни кўринг, нотариусдан ўтган. Уч юз минг сўм пул маблағи Барноев О.Ж. исмли саховатпеша инсон номидан тушган. Лекин шартноманинг "Қўшимча шартлари" қисмида сизга тегишли бўлган учта банд киритилган экан. Шуни сизга етказиб қўйишни лозим топдик, холос.

– Қанақа шартлар экан?

– Биринчидан, мактабни туманнинг бошқа тузукроқ жойига эмас, айнан мана шу манзилга қуриш кўрсатилган. Бу банд бажарилаяпти ва ёзган арзингизга ҳам мувофиқ келади. Иккинчидан, унга сизнинг қизингиз Мафтуна Болтабоевани директор, сизни бўлса, боғбон этиб тайинлаш талаб этилган.

– Э, бўлди. Бу ўшанинг иши, – деди Болтавой ака тўла ишонч билан.

– Кимни айтаяпсиз?

– Хосиятли идишимни-да.

– Уф-ф, яна ўша эски идишингизни тикиштираяпсизми? – деди Мирбадал Боқиевич энсаси қотиб. – Илтимос, отахон, жиддий ишларга шу алмисокдан қолган буюмингизни бошқа тикиштирамайлик.

Мўйсафиднинг жаҳли чикди. "Ҳой бола, оғзингга қараб гапир!" деб қўл кўтариб юборишдан ўзини аранг тийди. Норози ғудраниб нари кетди.

Шу пайт бир юк машинаси келиб тўхтади ва ундан бир неча ишчилар тушиб келишди.

– Бизни музейдан юборишди. Олиб кетадиган нарсалар бор эмиш. – деди улардан бири.

– Ҳа-ҳа, кела қолинглар, марҳамат – деди мўйсафид уларни уйига бошлаб.

Раҳбарлар ҳам унинг ортидан эргашишди. Девор орқасида бўлаётган гапларни тинглаб, пойлаб ўтирган Омонулла кўча эшиги олдида пайдо бўлди. Унинг кўнгли хотиржам эди. Ишчилар "Хаёл сурувчи донишманд"ни даст кўтардилар. Унинг орқасидан ялтироқ офтоба даранглаб тушиб, қуёш нурида тобланиб порлаб кетди. Болтавой ака

"Вох!" деб юборди-да, унинг қувончдан кўзлари чакнаб кетди. Чопиб бориб идишни кўлига олди. "Оҳ-оҳ!" дея ўпиб, пешонасига суртди.

– Эҳ, хайрият топилди! Уни Омонулла олиб кетмаган экан. Қаранглар! Буни манави индамас таксир писмайиб, тагида яшириб ўтирган экан.

Ишчилар хайрон бўлиб тўхташди-да, яна ҳайкални ерга қўйишди.

– Тавба, – деди мўйсафид ҳайкалга қараб. – Худди тагини ҳўл қилиб қўйган кап-катта болага ўхшайсиз-а! Туринг-е, боринг, менинг уйимдан жўнанг!

Ишчилар ҳайкални даст кўтариб олиб чиқиб кетишди. Шу пайт ҳамма гапларни эшик тирқишидан кузатиб билиб турган Омонулла эшикдан жилмайиб кириб келди.

– Ассалому алайкум, биродари азизлар! Мана, мени қўйиб юборишди. Ҳамма қарзларимни қайтардим. Энди ҳеч кимни алдамайман, ҳалол, пок яшайман!

Мирбадал Боқиевич аввалига бошқалар қатори хайратланиб қолди ва тезда ўзини қўлга олди:

– Ростдан ҳам озод бўлдингизми ёки қочиб юрибсизми? Буни қандай исботлайсиз?

Омонулла ён кассасидан бир қоғозни чикради. Бу суднинг қарори эди ва ундан керакли жойини ўқиб эшиттирди:

– Суд қарор қилади:

Биринчи. Айбдор О.Ж.Барноевдан жабрланувчи фуқаро Соқиев Саъдулланинг кўрган зийни ундириб берилсин.

Иккинчи. О.Ж.Барноевга нисбатан "Амнистия" тўғрисидаги фармон бандлари қўлланилиб, тегишли миқдордаги жарима ундириши билан чекланилсин.

– Нима, ҳали "Барноев О.Ж." деган сиз бўласизми? – деб сўради Олимиддиннинг оғзи очилиб.

– Ҳа-ҳа, буни билмасмидингиз? Мен ўша Барноев Омонулла Жўраевичман-да.

Мирбадал Боқиевичнинг ранг-рўйи оқариб, эси оғай деб сўрига ўтириб қолди. Болтавой ака шошиб бориб пақирдан бир оз сув олиб офтобага куйди-да, келиб раиснинг юзига пуркади. У бир оз ўзига келгандай бўлди.

– Оббо "ғилдираги тешилган" йигит-ей. Шундай қилиб қутулиб келдим, денг, – деди мўйсафид хурсанд, – Қани, гапингиз рост бўлса, мана шу муқаддас обдастамнинг сувидан бир қўлларини ювиб олсинлар-чи.

Омонулла бажонидил қўлини юва бошлайди. Ичкарида янги келган азиз меҳмонга кўзи тушиб қолган Ҳури хола: "Ҳаҳ, хайрият, оҳим худога етди" деган очик чехра билан сочик кўтариб чиқди:

– Келинг, ўғлим, яхши келдингизми?

– Ҳа, раҳмат хола. Сизнинг угра ошингизни жудаям соғиндим-да.

– Бўпти. Ҳозир унаб юбораман, – деди кампир йигитнинг елкасига қоқди ва ошхона томон шошиб кетди.

– Ҳалиги, туманимиз раҳбарларидан жиндай-миндай пора олганмишсиз, деб эшитдим. Шу гаплар ростми, ўғлим? – дея томдан тараша тушгандек, Омонулладан соддадиллик билан сўраб қолди мўйсафид.

– Ҳа, рост. Лекин улар пора эмас, Бошқўрғон халқининг "пешона тери" эди. Мен ана шу ноқонуний ўзлаштирилган пулларни йиғиб, ўз эгасига қайтаришга ҳаракат қилдим, холос.

– Тўғри. Ҳеч ким даъво қилмагач, у пулларни мактаб қурилиши учун ўртада йиғилган эҳсон деб атай қоламиз, – деди Олимиддин.

– Бу қилмишингиз учун ишингизни тегишли ташкилотга ошираман! – деди Мирбадал Боқиевич алаmidан гезариб.

– Бемалол. Менда туманингизнинг барча нуқсон ва камчиликларидан нусхалар турибди. Диктофонга ёзилган ленталар ҳам бор. Уларни ишончли жойга яшириб

қўйганман. Ана энди ҳақиқий текшириш бўлади. Менинг далилий ашёларим, фактларим етарли, тушунарлими?

– Н-нима?! – деб юборди раҳбарлар бирданига.

Ижрокўм раисининг оқарган ранги-рўйи энди бирдан бўзара бошлади. Лаблари титраб, қовоқлари асабий учди. У билан баҳслашиш бефойда эканини англаб ета бошладилар. Лекин қўй оғзидан чўп олмагандай туюладиган Олимиддин бирдан тутаб кетди. Унинг муштлари тугулди.

– Эй, сен ифлосни ҳали!..

– Айтиб қўяй, – деди Омонулла хотиржам жилмайиб. – Менга қарши мабодо фитна уюштириб, мактаб қурилишини пайсалга соладиган бўлсанглар, қилмишингларни фош этиб ташлаганим бўлсин!

Мирбадал Бокиевич Олимиддиннинг елкасига "Ўзингизни босинг" дегандай қўлини маъноли қўйди. Аҳаджон "Ие-ие" деб турар, устабоши бўлса тинимсиз "Э-э, узр, бир тушунмовчилик бўлди-да", дерди.

– Ахир бизлар шерик эдик, шекилли, Олимиддин, – деб қўйди Омонулла кесатиб.

Олимиддиннинг юзи "дувв" қизариб кетди. У ўзини босиб ололмаганига "аттанг" қилаётгандек кўринарди.

– ... Узр, устоз... Сал қизишиброқ кетдим-да.

– Ҳечкиси йўқ. Мушт тушурганингизда ҳам хафа бўлмасдим. Чунки у менинг насибам бўларди.

Совук даврадагилар енгил кулиб олишди.

– Кечиринг, Омонулла Жўраевич, ўйлаб кўрсам, биз ҳам шерик эканмиз. – деди ижрокўм раиси ҳам зўрама-зўраки кулиб.

– Э, ана! – деб юборди мўйсафид – Ҳаммаси равшан бўлди-қолди. Баҳслашишга энди ҳожат йўқ. Хоҳлайсизларми-йўқми энди баҳамжиҳат бўлиб ишлайверасизлар.

– Отахон тўғри айтаяптилар, – деди Аҳаджон.

– Ҳа-ҳа, келинг дўстим, бир кучоқлашиб кўришайлик, – деди раис ва Омонуллага "ихтиёрий-мажбурий" кучоғини кенг очди.

Иккалалари кучоқлашиб кўришдилар. Шу пайтда ишдан қайтган Мафтуна кириб келди. У яна "эски тос-эски ҳаммом"га айланган ҳовлиларини, яна эски таниш башараларнинг кучоқлашиб кўришаётгани-ю отасининг қўлидаги йўқолиб қолган идишнинг куёш нурида яраклаётганини кўриб, ҳеч нарсани тушунмай бир дақиқа анграйиб қолди.

– Кел, қизим. Қара, ноёб идишимиз топилди! Уни Омонулла аканг олиб кетмаган экан. Шунга ҳаммамиз хурсандмиз. Ма, унга сув қуй! Меҳмонлар қўлларини яна бир ҳалоллаб олсинлар-чи, қани.

Меҳмонлар баралла кулиб юборишди. Бу орада Ҳури хола сўрига янги кўрпачалар солди.

– Қани марҳамат, қўлларингни ювиб ўтиринглар, ҳозир угра ошим ҳам тайёр бўлади, – деди кампир ошхона томон яна шошиб – Ҳой, Мафтуна, нима қилиб турибсан, чой-пой қўймайсанми?

Мафтуна нима гап эканлигини ҳали англаб улгурмаган бўлса-да, меҳмонлар яна бежиз келишмаганини тушунган ҳолда улар билан сўрашиб, отасининг қўлидан идишни олди.

– Вой-бў, ялтираб янгидай бўлиб қолибдими? – деди қиз ҳаяжон билан унинг бежириб хошияларидан кўзини узолмай.

– Ҳа, индамас тақсир тагига босиб тозалаб ўтирган эканлар-да, – деди чол кулиб.

Ҳаммалари шарақлаб кулиб юборишди. Ўрталаридаги нохушлик гўё осмонга учиб кетгандай, ўрнини самимийлик қоплади. Улар ҳазил-мutoйиба ва иззат-икром билан яна давра курдилар.

– Ҳа қочқоқ, яна текширувга келдингизми? – деб сўради дабдурустдан Мафтуна шахло кўзларини ювишга қўлини узатаётган Омонуллага тикиб.

– Йўқ, бутунлай, – деди Омонулла нигоҳини қиздан ололмай. – Мактаб қурилишида ишламоқчиман, прораб сифатида.

– Шу ерда-я?

– Ҳа, – деди Омонулла қўлини яна узатиб

– Нима учун? – деб сўради Мафтуна қизиқсиниб яна сув қуяркан.

– Аввалги нопок ишларимдан тавба қилдим, худо хоҳласа, энди шу ерда бир умр ҳалол-пок яшамоқчиман.

Мафтуна бу гапдан қизариб ва эҳтимол, ич-ичидан қувониб кетди. Лекин ноқулай ҳолатдан чиқиб кетишга уриниб кўрди.

– Иштаҳангиз яхши-ку, барно йигит.

– Тўғри айтасиз, фамилиям Барноев.

– Вой! – деб юборди қиз ҳаяжон билан – Сиз ҳалиги, анави шартномадаги?..

– Ҳа. Бу ўша киши, – деди Олимиддин тасдиқлаб.

Оғзи очилган Мафтуна яна бўлиб-бўлиб ўйчан сув қуя бошлади.

– Ҳой, Омонулла ака, бўлди-да энди. Аслида, қўл уч марта чайилади дейилган, холос, – деди Олимиддин кулиб.

– Мен учун бу қонун амал қилмайди.

Ўртада самимий кулги кўтарилди. Ниҳоят ҳадеб узатилаётган қўлга сув қуявериш Мафтунанинг ҳам жонига тегди:

– Бўлди-да энди!.. – деди у эркаланиб.

– Савоб қилсангиз охиригача қилинг-да, – деди Омонулла яна қўлини сувга узатиб.

– Мана бўлмаса, – деди Мафтуна ва меҳмоннинг бошидан сувни паққос ағдариб, ўзи қочиб кетди.

Омонулла ҳам қиз томон бир-икки қадам ташлаган бўлди. Лекин меҳмонларнинг олдида ноқулай эканини ҳис қилиб ўзини аранг босди. "Қўлимга тушарсан ҳали" деди у хаёлан, сочиқ билан юз-кўзини артиб оларкан.

– Ана энди ҳақиқатдан ҳам покландингиз, ўғлим. Қўл ювиш тугул чўмилиб ҳам олдингиз. Яна бир таҳорат бўлса ҳам ёмон бўлмасди, – деди отахон.

...Меҳмонлар кулги, ҳазил-мutoйиба билан гўштсиз, лекин хушхўр, серқатиқ ва серқалампир угра ошини терлаб-пишиб, хўриллатиб ичдилар. Чунки тўйнинг ҳақиқий ошигача ҳали жиндай вақт бор эди...

* * *

Меҳмонлар сўрида чакчаклашиб ўтиришган маҳали мева-сабзавотлардан териб чиқиш ниятида отахон қўлига бир челак олиб боғ ҳовли томон йўрғалади. Девор ёнидаги сўқмоқ йўлакдан бораркан, нигоҳи янтоқ, шўралар устини қоплаб бодринг палагига ҳам ўтиб кетган сап-сарик чирмовуқларга тушди. Қаҳри келди:

– Оббо, илонга ўхшаб чуваланмай ўлгурлар-ей! Қаердан пайдо бўлди экан-а, – деди чол ва ўзича ғудраниб қўйди. – Ўтган сафар битта қўймай териб ташлагандим, тавба. Ўзи илдизи йўғ-у, бошқа ўсимликларнинг тепасига ёпишиб, уларни сўриб кун кўришар экан-а, ярамаслар! Худди бизнинг муттаҳам фирибгарларимиз, порахўр амалдорларимизга ўхшаркан.

Мўйсафид шундай дея сўзлай-сўзлай сап-сарик гижжасимон чирмовуқ таналарини тера бошлади. Уларнинг бири бодринг палагига шундай ёпишиб олгандики, тортганида

палак ҳам бирга юлиниб чиқди. Уларни яхшилаб тозалаб олишнинг иложи бўлмади. Шу туфайли Болтавой ака мева-сабзавотларга тўла челаги ва бир ҳовуч чирмовуқларни олиб, сўкина-сўкина меҳмонлар олдига келди-да, чирмовуқни уларнинг олдига ташлади.

– Биласизларми, мана бу нима?

– Чирмовуқ, – деди Олимиддин.

Бошқалар "Нима гап?" дегандай ялт этиб қарашди.

– Ҳа, яшанг, чирмовуқ. Бу қаерда ўсади – ўсимликлар тепасида, тўғрими? Илдизи ҳам бўлмайди, бошқалар ҳисобига, уларнинг танасини сўриб кун кечиради.

– Демак, текинхўр ўсимлик денг, – дея гапга қўшилди Мирбадал.

Даврадагилар кулиб юборишди.

– Ҳа, бунақалар жамиятимизни тобора босиб бораёпти. Лекин улар асли ким? – дея атайин сўради раҳбар ва Омонулла томон кўз қирини атайин ташлаб қўйди.

– Сизу биз-да, – деди кутилмаганда Омонулла.

Яна кулиб юборишди. Лекин бу аччиқ кулгу эди.

– Баракалла, ўғлим! – деди Болтабой ака унинг елкасига қоқиб қўйди. – Раҳмат сизга.

– Нима учун?

– Очик-ойдинлигингиз учун. Лекин жамиятимизда сиздақалардан кўра хавфлироқ одамлар тоифаси борки, улар... Э, қўяверинглар! – дея қўлини силтади Болтавой ака.

– Қизиқ, улар кимлар экан? – сўради ижроқўм тўра.

– Улар амал курсиларига маҳкам ёпишиб олган сохта раҳбарлар.

Мирбадал Боқиевичнинг юзи дувв кизариб кетди.

– Ҳа, тўғри, – деди Омонулла. – Баъзи онгсиз, эси паст одамлар амал курсисини зиммага юкланган масъулият деб эмас, худо берган, осмондан тушган бир неъмат деб билишаркан. Шунинг учун ҳам улар амал курсиларида қолиш учун ҳеч нарсаларини аямайдилар, ҳатто катта-катта пора узатишдан ҳам қайтмайдилар, тўғрими Олимиддин?

– Т-тўғри, – деди Олимиддин пешонасини тириштириб.

– Бу иллатларимизни йўқотмоғимиз керак. Агар йўқотмасак, бутун жамиятимизни қамраб ола бошлайди. Раҳбарлар амалини сақлаб қолиш учун, амалдорлар бирор юмушни битириб олиш учун, қонун ҳимоячилари қонунбузарлардан, институт домлалари талабалардан пора таъма қила бошлашади. Ҳатто болани боғчага жойлаш ҳам, мактаб битирувчиларини институтга киритиш ҳам порасиз бўлмай қолади. Бу йигирма-ўттиз йиллардан кейин ўз оқибатини кўрсатиши мумкин. Айтайлик, бир бойваччанинг эрка боласи мактабни тугатгач, Тиббиёт институтининг жарроҳлик бўлимига пора билан жойлашиб олади. Кейинчалик ҳам отасининг пули билан бир илож қилиб диплом олди. Бечора катта сарф-харажатга тушади. Айтинглар-чи, ундан ким чиқади? – сўради мўйсафид куюниб.

Даврадошлар жим бўлиб қолишди.

– Ким бўларди, жаллод бўлади-да! – деб юборди Омонулла даб- дурустдан.

– Ҳа, ўлманг! – деди мўйсафид ва сўридаги чирмовуқларни териб олди-да, "берсанг, ейман" деб турган қора тандирнинг оғзига тикди, кейин қўлини қоқиб келиб обдастада ювиб оларкан, – Иллат белгиси бу. Келажагимизни бундай иллатлардан асраш бу бизнинг вазифамиздир, – деб қўйди.

– Жуда оширвордингиз-ку, отахон. Чирмовуқнинг фойдали томонлари ҳам бор, – деди Омонулла кулиб.

– Қандай?

– Ибн Сино китобидан ўзим ўқиганман. Яъни, янтоқ устида ўсган...

– Янтоқни сўриб ўсган, денг, – луқма ташлади Олимиддин.

Кулги кўтарилди.

– Ҳа, янтоқнинг керакли витаминларини сўриб ривожланган чирмовуқни териб, уни офтобда обдон қуритиб, туйиб, сўнгра каппалаб ютиб юрилса, ақлни пешларкан, паришонхотирликни, телбаликни...

– Эси пастликниямми?

– Ҳа-ҳа, эси пастликни, яъни амалпарастликниям даволаркан.

– Ўх-хў, унда зўр экан-ку-а? Бўлмаса, анави тандирдагини ёқиб юборманг, отахон.

– Чирмовуқлар сероб, ҳаммаларингизга етади! Аввал манави хосиятли идишда "Бисмиллоҳ..." деб, қўлни ювиб, сўнг "Банияти шифо, илоҳим нафсимга инсоф берсин" деб ўша ҳабдорида каппалаб юраверсанглар, худо хоҳласа, яхши бўлиб кетасизлар.

Хуллас, ҳазил-мутойиба билан меҳмонлар қўзғалишди ва ҳозирча хайр-хўш қилиб кетишди. Болтавой ака уларни кўчага кузатиб чиқди. Мафтуна билан Омонулла ёлғиз қолишди.

– Мафтунахон, юринг, бирга чирмовуқ терамиз.

– Майли, – деди Мафтуна жилмайиб ва қўлига челакни олди.

Омонулла билан Мафтуна бир-бирига хурсанд эргашишди. Мафтуна бир чирмовуқни узиб ҳамроҳига совға каби узатди. Омонулла уни тез олиб, шоша-пиша чайнай бошлади. Қиз кулиб юборди. Омонулла гўё оқ сақич чайнагандай кавшана-кавшана бир четга тупуриб ташлади-да, палак четида яшнаб турган оппоқ мойчечак гулларида териб, Мафтунага узатди. Бу мафтункор лаҳзаларга тасодифан ташқаридан кириб келган Болтабой аканинг кўзи тушиб қолди ва ўз-ўзига "Оббо, ғилдираги тешилмагур-ей" деб қўйди. Сўнгра сўрини йиғиштираётган кампирига қараб "Анавиларни кара", дегандек имо қилди.

Онахон "Илоҳи омин, икки ёшнинг юлдузи юлдузига тўғри келгани рост бўлсин!" дея пичирлаб юзига енгил фотиҳа тортди.

Ҳаво чароғон, Болтабой ака хонадонида муҳаббат шабодаси ғир-ғир эсарди.

Тошкент, 2004 –2013 йиллар